

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ
İSTANBUL'DA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ
VE KENTLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

BİLAL YALÇINKAYA
2502140025

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ORHAN GÜRBÜZ

İSTANBUL-2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Bilal YALÇINKAYA

Numarası : 2502140025

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Coğrafya

Danışmanı : Doç. Dr. Orhan GÜRBÜZ

Tez Savunma Tarihi : 10.12.2018

Saati : 10:00

Tez Başlığı : "İstanbul'da Organize Sanayi Bölgeleri ve Kentleşme Üzerindeki Etkisi"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Barbaros GÖNENÇGİL		Kabul
2- Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ		Kabul
3- Doç. Dr. Orhan GÜRBÜZ		Kabul
4- Doç. Dr. Mehmet ÜNLÜ		Kabul
5- Dr. Öğr. Üyesi Münür BİLGİLİ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Nuriye GARİPAĞAOĞLU		
2- Dr. Öğr. Üyesi Aylin YAMAN KOCADAĞLI		

ÖZ

İSTANBUL’DA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KENTLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ BİLAL YALÇINKAYA

İstanbul mevcut nüfusu ile dünyanın en fazla nüfuslanmış şehirlerinden biridir. 2017 yılı itibariyle dünyanın 15. nüfuslanmış şehridir. Ülkemizin çok fazla göç alan, istihdam potansiyeli en fazla olan şehridir ve aynı zamanda en hızlı yatay ve dikey büyüyen şehirlerinden biridir. Dolayısıyla nüfusu hızla artan bu kentin çok ciddi anlamda kent planlamasının yapılması gerekir. Cumhuriyet’ten sonra kurulan sanayi tesislerinin şehir geneline dağılmasından dolayı yaşanılabilir bir şehir için bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Organize sanayi bölgeleri gerek çevre düzenlemesine katkıları ve gerekse istihdam sağlamaları açısından bir kentin sorunlarını önemli oranda halledebilecek potansiyelindedirler. Organize sanayi bölgelerinin kent ölçeğine etkileri bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde sanayi ve sanayileşme kavramları üzerinde duruldu. Yine sanayileşme ve sanayi tesislerinin yer seçim teorileri incelendi. Akabinde önce dünya üzerinde sanayileşme süreci ve daha sonra ise ülkemizde sanayileşme süreci incelendi. Sanayileşme sürecinde önemli bir hamle olan ve günümüze kadar devam edegelen kalkınma planları bu bağlamda değerlendirildi. İkinci bölümde ise kavram olarak organize sanayi bölgelerinin ne olduğu, organize sanayi bölgelerinin ortaya çıkışı ve dünya üzerindeki uygulama örnekleri incelenmiştir. Daha sonraki inceleme alanımızı organize sanayi bölgelerinin hukuki mevzuatı ve yer seçim yönetmeliği oluşturmaktadır. Akabinde ise organize sanayi bölgesi uygulamalarının ülkemizde başlaması, uygulanması ve geçirdiği değişim irdelenmiştir.

Tezimizin son bölümünde ise İstanbul’da organize sanayi bölgelerinin dağılımı, özellikleri ve üretime olan katkıları incelenerek kentleşme üzerindeki

etkileri değerlendirilmiştir. Parçalı bir yapıda şehrin belli alanlarına dağılan sanayi tesislerinin bu parçalı yapısı, organize sanayi bölgeleri adında bir araya getirildikten sonra üretim, istihdam artışıını sağlamıştır. Bunların kuruldukları alanda kentin geleceğine yn vermeleri ve bunun yanı sıra altyapısı kurulmuş alanların artması ve şehir içinden taşınmalarında ve OSB içinde bir araya gelmelerinden sonra bunların yerine şehir içinde nefes alınacak yerlerin yapılması gibi önemli katkıları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Organize sanayi bölgesi, kentleşme, evre, üretim, imalat

ABSTRACT

ORGANIZED INDUSTRIAL ZONES AND THEIR INFLUENCE ON URBANIZATION IN ISTANBUL

BİLAL YALÇINKAYA

Istanbul, with its current population, is one of the most populated cities in the world. By 2017, it is the 15th most populous city in the world. Istanbul is also a migration-receiving city with a lot of employment potential. It is also one of the fastest growing cities both horizontally and vertically. Therefore, in a city where the population is increasing rapidly, a serious city planning should be made. Since the industrial establishments that were established later in the history of the Republic were scattered throughout the city, some problems emerged for the livable city. Organized industrial Zones have the potential of solving the problems of a city to a considerable extent in terms of both its contribution to environmental planning and providing employment opportunity. Examining the effects of Organized Industrial Zones on the urban scale is the purpose of this study.

In the first part of our study; the concepts industrial and industrialization are emphasized. Moreover, industrialization and site selection theories of industrial plants are studied. Following that, the process of industrialization in the world first and then the process of industrialization in our country are examined. Development plans that are an important move in the industrialization process and have continued until today have been evaluated in this context. In the second part, the study deals with what Organized Industrial zones are as a concept, and how Organized Industrial zones have emerged, and examples of their applications in the world. Our subsequent examination is on the legal legislation of Organized Industrial Zones and site selection regulation. Next, the beginning and practice of Organized Industrial Zone Implementations in our country and the changes they have undergone are examined.

In the last part of the thesis, the distribution and characteristics of Organized Industrial Zones in Istanbul and their contributions to production are examined and also their effects on urbanization are evaluated. This fragmented structure of

industrial plants scattered in certain areas of the city has given rise to an increase in production and employment after being brought together in the name of Organized Industrial Zones. Their significant contributions like shaping the future of the city in the area where they are founded, as well as an increase in the number of areas with established infrastructure and their removal from the city and the construction of places to breathe inside the city instead of them after they are moved to Organized Industrial Zones have been evaluated.

Key words: organized industrial zone, urbanization, environment, production, manufacturing

ÖNSÖZ

Tez konusunu belirledikten sonra ilk önce İstanbul'daki bütün organize sanayi bölgelerini harita üzerinde inceledik. Daha sonra OSB çevreleri incelendi. Şehir ile bağlantılarını yakından görmek açısından önemliydi. Daha sonra literatür taraması yaptık. Bu literatür taramasından sonra eksik bulduğumuz kısımları yine bütün organize sanayi bölgelerini (OSB) gezerek ve yetkililer ile görüşerek bizzat kendilerinin hazırladığı OSB bilgilerini toplamaya çalıştık. İstanbul'u çalışmak demek aslında aynı zamanda yaşadığınız kenti daha fazla tanımak imkanına sahip olmak demektir.

İstanbul dünyanın en fazla değişen ve dönüşen şehirlerinden biridir. Adeta bir canlı organizma gibi sürekli büyümektedir. Şehir daha önce Doğu-Batı yönünde büyürken, günümüzde ise kuzeye yönelmeye başlamıştır. Beylikdüzü ve Tuzla OSB'leri Doğu-Batı yönünde büyümenin ürünü iken, İkitelli OSB ise kuzeye doğru büyümenin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul büyümesinin önüne geçilemeyince OSB'ler ile yeniden organize edilmiştir. Dolayısıyla OSB'lerin aynı zamanda büyüme sarmalından kurtulamayan kentin yeniden organize edilmesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Tez konumuz itibariyle kentin dönüşümünü incelemenin oldukça keyifli olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul bugün bu nüfus ile ayakta kalıp yoluna devam edebiliyorsa bunda en büyük pay organize sanayi bölgelerine aittir.

Bu tezi hazırlarken, özellikle takıldığım noktalarda bilgi ve becerileri ile yol gösteren, çalışmalarında bana sürekli destek olan ve vakit noktasında özellikle yoğunluğuna rağmen benim için vaktini cömertçe harcayan tez danışmanım Doç. Dr. ORHAN GÜRBÜZ Bey'e kalbi teşekkürü borç biliyorum.

BİLAL YALÇINKAYA

2502140025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMA LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SANAYİ VE TÜRKİYE’DE SANAYİLEŞME SÜRECİ İLE KENTLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ

1.1. Sanayi Kavramı.....	4
1.1.1.Sanayileşme Kavramı	7
1.1.2. Sanayi Tesislerinin Kuruluş Yeri Seçimi Teorileri	11
1.1.2.1. En Az Maliyet Yaklaşımı.....	12
1.1.2.2.En Yüksek Kazanç Teorisi.....	13
1.2. Sanayileşme Süreci	15
1.2.1. Türkiye’de Sanayileşme Süreci	22
1.2.1.1. 1923-1930 Dönemi	25
1.2.1.1.1. İzmir İktisat Kongresi (1923).....	26
1.2.1.1.2. Teşvik-i Sanayi Kanunu.....	28
1.2.1.2. 1930-1940 Yılları Arası	29
1.2.1.2.1. İthal İkameci Politikalar.....	29
1.2.1.2.2. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı	31
1.2.1.2.3. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı	32
1.2.1.3. 1940-1950 Yılları Arası	33
1.2.1.4. 1950-1960 Yılları Arası	35
1.2.1.5. 1960-1980 Yılları Arası	37
1.2.1.5.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1963–1967).....	39
1.2.1.5.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1968–1972)	40
1.2.1.5.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973–1977)	42
1.2.1.6. 1980'den Günümüze.....	43
1.2.1.6.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1979–1983).....	44

1.2.1.6.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985–1989).....	46
1.2.1.6.3. Altıncı Beş yıllık Kalkınma Planı (1990–1994).....	46
1.2.1.6.4. Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı(1996–2000).....	48
1.2.1.6.5. Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı(2001–2005).....	49
1.2.1.6.6. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2007- 2013).....	49
1.2.1.6.7. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2014-2018).....	51

İKİNCİ BÖLÜM

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. Sanayileşme ile Beraber Değişen Kent Algısı.....	54
2.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Genel Görünümü.....	63
2.2.1 Kavram Olarak Organize Sanayi Bölgesi	63
2.2.2. Organize Sanayi Bölgelerine Genel Bir Bakış	66
2.2.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Dünya Ölçeğinde Genel Durumu.....	68
2.3. Türkiye’de OSB’lerin Hukuki mevzuatı.....	73
2.3.1. Organize Sanayi Bölgesi Kanunu.....	75
2.3.2.Organize Sanayi Bölgelerinin Yer Seçim Yönetmeliği.....	78
2.4. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri’nin Kuruluş Süreci.....	82
2.4.1. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgesi Neden Gerekli	82
Görölmüşdür ve Temel Hedefleri Nelerdir?	82
2.4.2. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri’nin Gelişim Süreci ve.....	84
Türkiye Geneline Dağılımı.....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL’DA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ İLE KENTLEŞME ETKİLEŞİMİ

3.1. Organize Sanayi Bölgeleri ve Kentleşme Etkileşimi.....	95
3.2. İstanbul’da Başlıca Organize Sanayi Bölgeleri ve Nüfuslanma.....	97
3.2.1. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi.....	103
3.2.1.1. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi’nin Yer seçimi.....	103
3.2.1.2. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi’ndeki Sanayi Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya Taşınmıştır?	104
3.2.1.3. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi ve Kent gelişimine etkisi.....	106

3.2.2. İstanbul Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi.....	116
3.2.2.1.Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi'nin Yer seçimi	116
3.2.2.2. Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Sanayi Tesisleri	118
Hangi İlçelerden Buraya Taşınmıştır?	118
3.2.2.3. Beylikdüzü OSB ve Kent gelişimine etkisi	118
3.2.3.Tuzladaki Organize Sanayi Bölgeleri	127
3.2.3.1. Tuzladaki OSB'lerin Yer seçimi	127
3.2.3.2 İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi	128
3.2.3.3.Birlik Organize Sanayi Bölgesi	131
3.2.3.4.İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi	134
3.2.3.5. İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi	136
3.2.3.5.1.İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Sanayi.....	139
Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya Taşınmıştır?	139
3.2.3.6. İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi	144
3.2.3.7.Tuzla'daki Organize Sanayi Bölgelerinin Kentleşme	147
Üzerindeki Etkisi	147
3.2.4. İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi	158
3.2.4.1. İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi'nin Yer Seçimi.....	158
3.2.4.2. OSB'deki Sanayi Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya	158
Taşınmıştır?	158
3.2.4.3. Dudullu Organize Sanayi Bölgesi ve Kent gelişimine etkisi	159
3.3. Haliç ve Tarihi Yarım Adanın Sanayi Tesislerinden.....	170
Arındırılması Çalışmaları	170
3.3.1. Sanayi Tesislerinin Yeniden Dizayn Edilmesinde Güç İlişkileri ve Politik Etki.....	172
3.4. Anket Çalışması: OSB Çalışanlarında, OSB, Kent ve Çevre Algısı	179
SONUÇ	192
KAYNAKÇA	199
ÖZGEÇMİŞ.....	220

TABLO LİSTESİ

Tablo 1:Sanayi Sektöründe Gelişimin Bileşimi (Milyon TL).....	41
Tablo 2: Girişimcilik ve KOBİ'lere İlişkin Gelişmeler ve Hedefler.....	51
Tablo 3: Türkiye Geneli İl Bazında OSB Sayısı İle İşletme ve İstihdam Dağılımı	86
Tablo 4: Bölgelere Göre Teşviklerden Faydalanan İller	90
Tablo 5: Organize Sanayi Bölgelerine Tanınan Vergi Muafiyetleri	91
Tablo 6: Büyük Ölçekli Yatırımlarda Uygulanacak Teşvikler	92
Tablo 7:İstanbul'daki OSB'lerin Kuruluş Yeri ve Tarihleri	99
Tablo 8: İstanbul'da Nüfus Değişimi ve Türkiye Nüfusu ile Kıyası	102
Tablo 9:İkitelli OSB'de İşyerlerinin Sektörlere Göre Dağılımı	107
Tablo 10:İkitelli OSB'deki Kooperatif Sayısı ve İstihdam Durumu.....	108
Tablo 11:Başakşehir İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısının Kıyası	112
Tablo 12:Beylikdüzü OSB Firma Sektörel Dağılımı ve İstihdam Sayısı	119
Tablo 13:Beylikdüzü İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısının Kıyası	124
Tablo 14:İAYOSB Firma Sektörleri ve İstihdam Sayıları	129
Tablo 15:BOSB Sektörler, Firma ve İstihdam Durumu.....	132
Tablo 16:Kimya Sanayiciler OSB Sektörel Dağılım ve İstihdam Sayıları	134
Tablo 17: İDOSB Sektör, Firma ve İstihdam Sayıları	137
Tablo 18:İTOSB'de Hizmet Veren Başlıca Firmalar ve İstihdam Sayıları	146
Tablo 19:Tuzla'daki OSB'lerde Çalışan Sayısı.....	148
Tablo 20:Tuzla İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısı Kıyası	150
Tablo 21: İMES'te Sektörel Dağılım, Firma ve İstihdam Sayıları	160
Tablo 22:Dudullu OSB Genel Özellikleri.....	161
Tablo 23:Ümraniye İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısı Kıyası	164
Tablo 24:Anket Sorularına Verilen Cevapların Oransal Dağılımı(İkitelli OSB).....	180
Tablo 25:Anket Sorularına Verilen Cevapların Oransal Dağılımı (Tuzla'daki Organize Sanayi Bölgeleri)	186

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1:Kayaşehir Konutları	116
Fotoğraf 2:Yakuplu İhlas Marmara Evleri.....	126
Fotoğraf 3:Tuzla Birlik Organize Sanayi Bölgesi.....	133
Fotoğraf 4: İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi.....	135
Fotoğraf 5:İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi	137
Fotoğraf 6:İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin Altyapısı	139
Fotoğraf 7:Kazlıçeşme Deri Sanayi Taşınmadan Önce	141
Fotoğraf 8:Kazlıçeşme Deri Sanayi Taşınmadan Önce	141
Fotoğraf 9: Zeytinburnu Deri Sanayi Taşınmadan Önce	142
Fotoğraf 10: Zeytinburnu Deri Sanayi Taşınmadan Önce	142
Fotoğraf 11: Eski Deri Sanayi Bölgesinde Kurulan Marmaray-Kazlıçeşme ve Otopark Alanı	143
Fotoğraf 12:Tuzla Organize Sanayi Bölgesi.....	145
Fotoğraf 13:Modern Kent Örneklerinden Evapora Evleri	156
Fotoğraf 14:Mimar Sinan KİPTAŞ Konutları	156
Fotoğraf 15: Ümraniye Hekimbaşı	168
Fotoğraf 16: Atrium Evleri	169
Fotoğraf 17:Anket Çalışmamızdan Kareler	191

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin Organize Sanayi Bölgeleri Haritası.....	93
Şekil 2: Kalkınmada Öncelikli İller	94
Şekil 3:İstanbul’da OSB’lerin Dağılım Haritası	98
Şekil 4:İstanbul Yerleşim Yoğunluğu Haritası	100
Şekil 5:İstanbul Yerleşim Yoğunluğu Haritası	101
Şekil 6: İkitelli OSB’nin Bulunduğu Lokasyon.....	104
Şekil 7: İkitelli OSB çevresinde Yerleşim alanları	113
Şekil 8:İkitelli OSB’nin Hinterlandında Yer Alan Kent Dokusu.....	114
Şekil 9:Başakşehir Konutları	115
Şekil 10:Beylikdüzü OSB ve Yer Seçimi	117
Şekil 11:1982Yılı İtibari ile Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi Alanı	123
Şekil 12:Beylikdüzü OSB ve Yerleşim Durumu	125
Şekil 13:Tuzla’daki OSB’lerin Lokasyon Durumu.....	127
Şekil 14:Tuzla Deri OSB’nin Lokasyonu	140
Şekil 15:İTOSB Tuzla Bölge Lokasyonu	144
Şekil 16:Tuzla OSB Olarak Kullanılan Alanın 1982 Yılındaki Hali	147
Şekil 17:Tuzla Yerleşim Durumu (2015 Yılı)	148
Şekil 18:Tuzla OSB ve Çevresi	152
Şekil 19:1 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Olan TOKİ Konutları	152
Şekil 20:2 Numara olarak gösterdiğimiz yer Mimar Sinan Mahallesi.....	153
Şekil 21:3 Numara olarak gösterdiğimiz yer KIPTAŞ Konutları	153
Şekil 22:4 Numara olarak gösterdiğimiz yer Aydınli Konutları	154
Şekil 23:5 Numara olarak gösterdiğimiz yer Mescit Konutları	154
Şekil 24:6 Numara olarak gösterdiğimiz yer Sabancı Üniversitesi.....	155
Şekil 25:7 Numara olarak gösterdiğimiz yer Orta Konutları	155
Şekil 26:Dudullu OSB’nin Lokasyonu	158
Şekil 27:Dudullu OSB Alanının 1982 Yılındaki Durumu	162
Şekil 28: Dudullu Organize Sanayi Bölgesi	165
Şekil 29: Dudullu OSB’nin Güneyinde Yer Alan Ferhat Paşa Mahallesi.....	166
Şekil 30: Dudullu OSB’nin Güneybatısında Yer Alan Çamlıca Konutları ve Çamlıca Mahallesi.....	166
Şekil 31:Dudullu OSB’nin Kuzeydoğusunda Yer Alan Esenkent ve Emek Mahallesi	167
Şekil 32: Dudullu OSB’nin Kuzeyinde Yer Alan Konutlar.....	167
Şekil 33: Haliç ve Çevresinde Sanayi Tesisleri	171
Şekil 34:Dönemin Basınında Haliçteki Sanayi Tesislerinin OSB’lere Taşınacağına	174
Şekil 35: Haliç- Söğütözü Projesi	176
Şekil 36: Haliç Bölgesi	177
Şekil 37: İkitelli OSB Çevresinde Bulunan İlçeler	182
Şekil 38: Tuzla OSB’ler Bölgesi.....	187

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1:İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Vaziyet Planı	110
Grafik 2: Başakşehir'in Yıllara Göre Nüfusu	111
Grafik 3: Beylikdüzü OSB Yerleşim Uygunluk Haritası.....	120
Grafik 4 : Beylikdüzü Nüfus Değişimi	123
Grafik 5:Tuzla Nüfus Değişimi.....	149
Grafik 6:Ümraniye Nüfusu	163
Grafik 7:Anket soru 1	181
Grafik 8:Anket soru 2	181
Grafik 9: Anket soru 3	182
Grafik 10:Anket soru 4	183
Grafik 11:Anket soru 5	184
Grafik 12:Anket soru 6	184
Grafik 13:Anket soru 7	185
Grafik 14:Anket soru 1	186
Grafik 15:Anket Soru 2.....	188
Grafik 16:Anket Soru 3.....	188
Grafik 17:Anket soru 4	189
Grafik 18:Anket soru 5	189
Grafik 19:Anket soru 6	190

KISALTMA LİSTESİ

T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
MİA	: Merkezi İş Alanları
BOSB	: Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi
İAYOSB	: İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi
İTOB	: İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi
İMES	: İstanbul Madeni Eşya Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi Yapı
Kooperatifi	
DES	:Perşembe Pazarı ve Kasımpaşa Demircileri Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi
KADOSAN	:S.S. Kadıköy Oto Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
TGB	:Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

GİRİŞ

İstanbul, geçmişten günümüze kadar en fazla dünya gündemini işgal eden şehirlerden biri olmuştur. İstanbul, tarihinin eskiye dayanması, önemli bir boğaza sahip olması, iktisadi olarak önemli konumda olması ve günümüzde Türkiye'nin sahip olduğu 80 milyon nüfustan 15 milyonunu barındırması oldukça önemlidir.

Wirth, kenti yaşam biçimi olarak tanımlamış ve ona göre bir yaklaşım geliştirmiştir. Wirth kenti sadece nüfus büyüklüğü olarak görmemiş, aynı zamanda büyük bir birikim meydana getiren nüfus yoğunluğu olarak tarif etmiş ve kentin sahip olduğu bazı özellikler ile önemli bir çekim merkezi oluşturduğunu söylemiştir. Tezimizin konusu olan OSB'ler bu çekimi oluşturan merkezlerden biridir. OSB kümelenmesi, şehirlerde nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna neden olmaktadır. Mekânsal değişimin daha düzenli, daha zararsız hale geldiği kentler; OSB ile geçirdikleri bu değişim ile yeni bir yaşam biçimini meydana getirmişlerdir.

İstanbul'da organize sanayi bölgelerini çalışmaya karar verdikten sonra, önce şehir içindeki konumlarını gezerek çevre ile olan bağlantılarını inceledik. Özellikle belgesel kaynak derlemesi ile kaynak taraması yaptık. Yine nicel olarak eldeki verileri değerlendirdik. İstanbul'u çalışmanın zor noktalarından biri de çok fazla çalışmanın ve farklı verilerin olmasıdır. Sanayi gibi özellikle istihdamın sürekli değiştiği bir sektörde güncel veriler için işletme bazında birincil kaynakları yani kurumların kendi verilerine başvurduk. Böylece teorik kaynaklardaki eksiklikleri güncel verilerden tamamladık. İlgili belediyeler ve OSB müdürlükleri bu konuda önemli veri sağlanan kurumlar olmuştur. Ayrıca anket çalışması yapılarak OSB-Şehir etkileşimi değerlendirilmiştir.

Yine OSB çevresindeki, OSB öncesi ve sonrası mekan değişimini görsele dökecek şekilde arazi çalışması yaptık. OSB'leşme sürecinde kent dokusunda meydana gelen yatay değişimin negatiften pozitive geçişini irdeledik. Sanayinin meydana getirdiği çarpık kentleşmenin, organize sanayi bölgeleri ile düzenli kentleşmeye dönüşümü; sanayinin geçirdiği değişimin şehirleşmeden kentleşmeye geçişinin toplanan veriler ve arazi çalışmalarının analitik ve görsel değerlendirilmesi

yapılmıştır. Yukarı da bahsi geçen bu geç kalınmış ama zaruri durum ilk kez 1984 yılında uygulamaya konmuş ve sanayi bölgeleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Oysa Amerika’da bu fikir 1899 yılında ortaya çıkmıştır. İstanbul eski bir şehir olmasına rağmen OSB fikri çok geç ortaya çıkmıştır. Fakat geç başlanmasına rağmen İstanbul için önemli oranda yol alınmıştır. Sanayi devrimi insanlık tarihinde önemli değişiklik yaptığı için devrim olarak anılmış ve etkisi günümüze kadar devam etmektedir. Çünkü sanayi günümüz dünyasının en önemli silahı olan ekonominin can damarıdır. Bundan dolayı sanayinin kent özeline doğru konumlandırılması gerekir.

Öncelikle tezimizin birinci bölümünde sanayi ve sanayileşme kavramı üzerinde durduk. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve sanayinin bütün her şeyi yeniden dizayn ettiği sanayileşme ve onun dünya üzerinde meydana getirdiği değişimi inceledik. Sanayi tesislerinin kuruluş yeri seçimi teorilerinin üzerinde durduk. Sanayileşme sürecinin Türkiye’de izlediği seyir ve bunun dönemsel olarak devlet tarafından uygulamaya konulan kararlar ışığında değerlendirmesini yaptık. İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar milat olarak kabul edilmiş ve ülke ekonomisi bunun üzerine inşa edilmiştir. Bununla başlayan süreç ve ithal ikame politikaları, sanayi planları ile devam etmiştir. Fakat asıl ülkenin bir bütün olarak kalkınmasını ön gören kalkınma planları ancak 1960 yılından sonra mümkün olmuştur. Özellikle Devlet Planlama Teşkilatının(DPT) kurulması ile planlı kalkınma dönemi başlamış, beşer yıllık dönemler ile yenilenen Kalkınma Planları günümüze kadar devam etmiştir.

İkinci bölümde ise kavram olarak organize sanayi bölgesi üzerinde duruldu. OSB kurulumunun neden gerekli görüldüğü ve bunların temel hedefleri ve ekonomiye katkıları üzerinde durulmuştur. Dünyanın farklı ülkelerinde uygulanan OSB anlayışları ve uygulamalarını irdeledik. İlk OSB çalışmaları ülkemizden yaklaşık yüzyıl önce düşünülmüş ve uygulamaya konulmuştur. O dönem Amerika’da ‘Sanayi Parkı’ olarak adlandırılmış ve bu isim altında sanayi hizmeti verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümün diğer yarısında ise OSB’lerin Türkiye’de oluşum süreci gerek hukuki ve gerekse ekonomik kalkınmaya etkisi incelendi. OSB’lerin Türkiye’de

kavramlar olarak değerlendirilmesinden tutun uygulamaya kadar işlenen sürecin nelerden geçtiği ve OSB'lerin ülkemize geç gelmelerine rağmen oldukça revaçta bir hale gelmelerini inceledik. Yine yer seçim yönetmeliği ve ülkemizde OSB yer seçiminde dikkat edilen hususlar değerlendirildi. Ülkemizde OSB kurulumunun geç olmasına rağmen oldukça rağbet gördüğü ve kalkınma planları ile bunun devlet politikası haline geldiğini irdeledik. Devletin bu bağlamda yaptığı teşvikler ve bu teşviklerin kalkınmaya olumlu yansımaları tezimizin kapsamı olan OSB ve kent ölçeğinde değerlendirilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise OSB ve kentleşme kavramları birleştirilerek bunun İstanbul özelinde incelemesi yapılmıştır. İstanbul'a dağınık bir şekilde yayılan sanayi tesislerinin, sanayi bölgelerine toplanmaya başlanması ile başlayan sürecin kent özelinde ne gibi değişimler meydana getirdiği değerlendirilmiştir. Çok yoğun bir nüfusu barındıran İstanbul'un mevcut durumunda OSB'lerin yer seçimi ve dağınık sanayi tesislerinin bir araya toplanmasının kentte meydana getirdiği değişim değerlendirilmiştir. İstanbul'un dört büyük ilçesinde konuşlanan OSB'ler sadece bu ilçeler bazında değil aynı zamanda OSB hinterlandının nereleri etkilediği üzerinde de durulmuştur.

Avrupa yakasında iki ve Anadolu yakasında altı olmak üzere toplam sekiz adet OSB'nin öncelikle yer seçimi ve bunları oluşturan sanayi tesislerinin nerelerden geldiği ve bizim için en önemli kısmı olan kentleşme üzerindeki etkisi incelendi. Özellikle OSB çevresinde yapılan konutlar ile meydana gelen değişim, bu konutların OSB'yi besleme oranları ölçülmeye çalışıldı. OSB öncesi ve sonrası kentleşme adına OSB çevresinde meydana gelen değişim üzerinde duruldu. OSB'nin istihdam miktarı ve bunun kentleşmeye yansısı değerlendirildi. Özellikle Tuzla ilçesinde yoğunlaşan OSB'ler diğerlerinden farklı özellikler göstermektedir. Sekiz OSB'nin beşini içinde barındıran Tuzla bölgesi adeta bir OSB kenti haline gelmiştir. İstanbul'un son ilçesi konumunda ve Gebze OSB'ye de komşu olan Tuzla ilçesi bu açıdan da farklı özellik göstermektedir. Kentte sanayi tesislerinin yoğunluğu kentin her zaman olması gerekenden fazla büyümesine sebep olmaktadır. İstanbul özelinde gördüğümüz bu husus İstanbul'un neden bu kadar hızlı büyüdüğüne de cevabıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SANAYİ VE TÜRKİYE’DE SANAYİLEŞME SÜRECİ İLE KENTLEŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ

1.1. Sanayi Kavramı

Türkçeye, Latince kökenli olan “İndüstri” kelimesi, endüstri olarak geçmiştir. Anlamı ise maharet veya hünerdir. Arapça olan “Sınai” kelimesinden gelen “Sanayi” kelimesi ise bir şeyler yapmak; başarıma azmine sahip olmak; gerekli tecrübeyi elde etmek; çok çalışıp bir eser ortaya çıkarmak; bir şey için gerekli gayretin yanında gerekli donanımına sahip olmak; becerikli olmak; maharetini sergilemek gibi bir dizi anlama gelmektedir (Yanbay, 2009: 39-40). Sanayinin bir anlamının da faaliyet olduğu göz önüne alındığında Türkçede ise daha çok bu anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde ise sanayi daha çok fabrika anlamında kullanılırken, endüstri ise ortaya çıkan ürün anlamı ağır basmaktadır. Fakat ikisi aynı anlama gelecek şekilde de kullanılmaktadır.

Tümertekin, sanayiye kalkınma ve küreselleşmenin motoru olarak tarif etmektedir ve bu yolla hammaddenin çok kolay şekil ve yer değiştirdiğini söylemektedir. Sanayi tarım faaliyetleri ile karşılaştırılmayacak kadar az yer kaplamakta ama çok daha komplike fonksiyonları içinde barındırmaktadır. Günümüzde sanayi, hem yapısını hem de yayılımını sürdürmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2007: 391). Mekânsal olarak kapladığı alan çok az olmasına rağmen sanayi niteliği itibarı ile üretimin seri olması ve aynı hammaddeden çok farklı ürünlerin elde edilmesi gibi önemli avantajları bulunmaktadır.

Sanayinin aslında çok farklı tanımları olmasına rağmen, TDK sözlüğünde; “İşlenmemiş maddelerin belirli bir aşamaya getirilmesi ve farklı yöntemlerle işlenmesi için, kullanılan yol ve araçların tamamı” olarak tarif edilmektedir. Yine yaygın olarak kabul gören tanımlarından biri, “insanların artan ihtiyaçlarını

karşlamak için, doğadan aldıkları işlenmemiş maddeleri, makine gücüne dayanarak değiştirip kendi kullanacakları ve işlerine yarayacakları hale getirmeleridir.” Tanımından da anlaşılacağı üzere burada bir hammaddenin dönüşümü ile meydana gelen değişim söz konusudur (Küçük, 1994: 12). Sanayinin bir faaliyet olarak insan hayatına girmesi sadece uğraşı olarak insan hayatını etkilememiş aynı zamanda yaşadığı mekanda büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Farklı disiplinlerden yapılan ortak tanımlamalara baktığımızda kısaca; hammaddenin işlenerek mamul haline getirilmesi olarak tarif edebiliriz. Sanayinin çevresel olarak meydana getirdiği değişiklikler coğrafyayı diğer disiplinlerden ayıran temel fark olarak karşımıza çıkmaktadır.

Wilbert Moore ise sanayiye başka bir tanım getirmektedir: “İşlenmemiş maddelerin temel mekanik araçlar kullanılarak yarı-mamul veya mamul haline getirilerek kullanılacak hazır ürünlere dönüştürüp insan hizmetine sunulması” olarak tarif etmektedir. Aslında bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, doğadan gelen işlenmemiş madde ile enerji kullanılarak, makineler vasıtasıyla o hammadde elverişli ve kullanışlı hale dönüştürülmektedir. Burada makine kavramı önemli yer tutmaktadır. Çünkü işin kilit noktasında yer almaktadır (Akt. Mutioğlu, 1993: 63). Dolayısıyla hammadde ve makine birlikte insan yönetiminde bir araya geliyorlar. Böylece nüfusun artması ve artan ihtiyaçların karşılanması bu şekilde daha kolay olabilmektedir.

İlk Sanayi Devrimi(1784-1870), 18. yüzyılın sonunda su, kömür, buhar gücünün; hayvan ve insan emeği için makinelerin ikame edilmesiyle karakterize bir olgudur. İkinci Sanayi Devrimi (1870-1969), 19. yüzyılın sonunda, yeni bir enerji kaynağı olan elektrik ile gerçekleşti. Sanayide seri üretim ortaya çıkması açısından önemlidir. Üçüncü Sanayi Devrimi (1969’dan günümüze), enerji kullanımı değişiminden çok, elektronik bilgi teknolojilerinin üretimi damgasını vurmuştur (Klingenberg, 2017: 3). Marx ve Engels, “Nüfus Sorunu ve Malthus” adlı eserlerinde Malthus’un nüfus teoremini ele almaktadırlar. Dünya nüfusun geometrik olarak arttığını ama tarım ürünlerinin ise aritmetik olarak arttığını ve bundan dolayı gelecekte bu orantısızlıktan dolayı çok önemli açlık sorunlarının yaşanacağını Malthus

tarafından dile getirildiğini söylemektedirler (1976: 12). Fakat sanayi devrimleri ile üretimin makineleşmesi ve seri üretime geçilmesi çok çeşitli olan insan ihtiyaçları bu yolla karşılanmış ve zaman geçtikçe Malthus'un yanıldığı ortaya çıkmıştır. Malthus'un geometrik olarak artar dediği nüfusun ihtiyaçları sanayi üretimi sayesinde karşılanmıştır.

Çelebi ise ihtiyaç vurgusunu ön plana çıkararak; “Endüstri bireylerin kendilerinin ve diğer insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yoğun bir yardımlaşmaya girerek ürün üretmeleri ve bunu da birden çok makine ve alet kullanarak ve o zamana kadar olan bilgi birikimini de kullanarak işlenmiş veya yarı işlenmiş ürün haline getirmeleridir.” demektedir. Bu şekilde bakıldığında, sanayinin geçmişten günümüze kadar bilgi birikimi, teknoloji ve her türlü ilerlemenin bir parçası olarak ortaya çıktığını söylememiz gerekir. Dolayısıyla bu geçmiş birikiminin günümüze hizmet etmesi anlamına da gelmektedir. Bu, toplumda önemli değişimin habercisi olmuştur (Çelebi, 2001: 10-18). Çelebi'nin tanımı biraz daha genel ve kapsayıcıdır. Çünkü sanayiye geçmiş ve günümüz arasında bir köprü olarak ele almıştır.

Sanayi faaliyetlerindeki amaç ürün elde etmek ve bu ürünü pazaryerine ulaştırmaktır. Bu çok geniş bir süre almaktadır. Bu süreç içinde geçmişte el tezgahları, atölye, imalathaneler, fabrikalar gibi bir dizi değişimi de içine alarak günümüze kadar gelmiştir. Bu aynı zamanda sanayinin dar ve geniş kapsamlı tanımıdır. Dar anlamda daha bazı ürünlerin üretilmesiyken, geniş anlamda ise enerji üretimine varacak kadar değişik sektörleri içine almaktadır. Bu nedenle oldukça geniş bir yelpazeye hitap etmektedir (Kepenek, 2012: 340-346). Sanayinin geniş kapsamlı olarak ülke ekonomisine katkı sunması ve yayılması beraberinde sanayileşmeyi getirir.

Sanayi kavramı farklı tanımlardan da anlaşılacağı üzere, insanın çevresinde doğal olarak bulduğu hammaddelere çeşitli enerji kaynakları vasıtasıyla şekil vermesi ve onları daha çok insan hizmetine sunmasıdır. Tarih boyunca ana amaç bu

olmuştur. Fakat zaman geçtikçe kullanılan araçlar değişmiş ve insanlığın bilgi ve birikimi artıkça sanayi ürünleri değişmiş ve gelişmiştir. Sanayi kavramı oldukça geniş anlamlar içermektedir. Hammaddenin şekillenmesi arttıkça daha farklı hammaddelerin işleneceği görülmüş ve insanoğlunun ihtiyacı arttıkça bu devinim daha fazla olmuştur. Zaman geçtikçe artan ve neredeyse sınırsız hale gelen insanlığın ihtiyaçlarına bu yolla cevap verilmeye çalışılmıştır.

1.1.1.Sanayileşme Kavramı

Tümerterkin, sanayileşme sözcüğünün tanımlanmasının kolay olmayacağını, sanayileşmenin bir ülke ya da bölgenin ekonomik ve toplumsal yapısındaki çok sayıda değişimi içeren bir süreç olarak ele alırsak sanayileşmenin daha kolay anlaşılacağını belirtmektedir (Tümerterkin, 2007: 402). Tümerterkin, sanayileşmeyi mevcut değişimin bir parçası sayarak oldukça geniş bir yelpaze içinde değerlendirmiştir. Dolayısıyla günümüz toplumlarına baktığımız zaman bu etkiyi daha kolay görebiliriz.

Sanayileşme: toplumun eğitim, sağlık, yerleşim gibi artan ihtiyaçlarını karşılamak için, teknolojinin en üst düzeyde kullanılmasıyla bu ihtiyaçların karşılanması sonucu insanların mutluluk ve gönenc durumlarının arttırılarak ve işsizliğin azaltılarak yapılmasıdır. Sanayileşme insanlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve bunu sağlarken de modernleşmeyi arttırmasıdır (Kasalak, 2012: 66). Kasalak bir başka yöne dikkat çekmektedir. Sanayileşme, ortaya çıkan yeni teknoloji ile beraberinde önemli iş alanları doğurmuş ve artan insan ihtiyaçlarına karşın ona iş ve istihdam vaat ederek bunları karşılamaya çalışmıştır.

Sanayileşme aynı zamanda insan beyninin geçirdiği değişim ve devrimdir. Bu devrim insanoğluna büyük imkanlar sunmuştur. Geçmişte daha çok toprağa bağımlı olan insan, bu sayede farklı alanlarda kendini ispatlama imkanı bulmuştur. Geçmişte sadece ön planda olan toprak işleme, daha çok topraktan elde edilen ürünlerin fabrika ile işlenerek değişmesi şeklini almıştır. Böylece şehirlere akan nüfus da toprak

ürünlerinden yararlanmaya devam etmiştir. Bunun yanında ürün nakli kolaylaşmış, ulaşım ve haberleşmede büyük değişimler meydana gelmiştir. Ulaşım, haberleşme, ürün nakli kolaylığı beraberinde uluslararası ticareti doğurmuş ve sanayileşmenin sınır tanımayacağını göstermiştir (Nef, 1986: 9). Bu değişime ayak uyduran ülkeler gelişmiş, uyduramayanlar geri kalmıştır. Sanayileşme Batı'nın kendisini tanımladığı bir nitelik olmuş, bununla kendisini diğer devletlerden ayırmıştır.

Sanayileşme, sadece fabrikalaşmak demek değildir. Aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel olarak değişim ve dönüşümdür. Bu açıdan sanayileşme beraberinde barındırdığı bu kadar bileşenden dolayı kalkınma ile neredeyse aynı anlamda kullanılma durumuna gelmiştir. Çünkü sanayileşme için söylediğimiz bileşenlerin tamamı kalkınma için de geçerlidir. Sanayileşme, kalkınma, kentleşme bir zincirin halkaları gibi birbirini tamamlamaktadır. Sanayileşme aslında, potansiyeli olan her yerin harekete geçirilmesidir (Koç, 2010: 12-20). Sanayileşme bir bütünün farklı parçaları gibi çok daha kompleks hale gelmiş fabrika, yönetim, kalkınma ve şehirleşme ile anılır olmuştur.

Dünya Bankası ise sanayileşmeyi: “ülkedeki ekonomik gelişimin, tarımın her zaman önünde olması ve farklı ekonomik iktisadi yapıların önemli rol almasıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır. Avusturalyalı İktisatçı Colin Clark yaptığı tanımda: ”Sanayileşmeyi, ülke ekonomisi bir bütün olarak düşünüldüğünde, sanayinin tarım ve hizmet sektörüne göre fazla yer kaplaması, elde edilen sanayi ürünlerinin kalitesinin yüksek olmasını kastederek bütün bunlara dayanarak toplumda meydana gelen değişimlerin bütünü” olarak tarif etmektedir (Akt. Arpa, 2014: 5). Dolayısıyla sanayinin diğer alanlara göre daha fazla yer kaplaması ve büyümesi beraberinde toplumsal değişimi ve yeni yaşam tarzını getirmiştir. Tarım tipi yaşam tarzından yani kırsal yaşam tarzından, şehrsel yaşam tarzına geçişi beraberinde getirmiştir.

Sanayinin kurulmasında ve gelişiminde gereken ve etkili olan birçok etken mevcuttur. Bunlar hammadde, işgücü, sermaye, enerji, ulaşım ve pazar olarak sıralanabilir (Arpa, 2014: 5-6);

- **Hammadde:** Hammaddeler yer altından ya da yer üstünden elde edilebilmektedir. Yer altından elde edilen hammaddelere, metalik ve metalik olmayan madenler örnek olarak verilebilir. Tarımsal, hayvansal ürünler ve orman ürünleri de yer üstünden elde edilen hammaddelerdir. Bu açıdan yer üstü ve yer altı gibi çok geniş bir doğal kaynak yelpazesini içine almaktadır.
- **İş Gücü:** Sanayide makineleşme önemli olsa da işgücü, özellikle eğitilmiş ve nitelikli işgücü her daim büyük önem taşımaktadır. Makine ile işgücü ihtiyacı azalmasına rağmen makinenin çeşitlenmesi ile o makine kullanımı için yine kaliteli işgücüne duyulan ihtiyaç devam etmiştir. Yani kaba işgücünden ince işgücüne doğru bir işgücü ihtiyacı olmuştur.
- **Sermaye:** Parasal kaynakları ve bu kaynaklarla elde edilen makine, teçhizat vb. kavramları ifade eder. Bir sanayinin en önemli kuruluş şartlarından biridir.
- **Enerji:** Bir üretim tesisinin yukarıda sözü geçen hammadde, işgücü ve sermayeyi kullanarak bir üretim yapabilmesi enerji etkeni ile birlikte gerçekleşir. Bu 3 etken enerji kullanarak bir ürün meydana getirir. Bu bağlamda enerji çeşitliliği ve maliyeti fazlasıyla önemlidir. Günümüzde ihtiyaç kalitesi hiç düşmeyen enerji, sanayileşmenin ana atar damarı olmaya devam etmektedir.
- **Ulaşım ve Pazar:** Günümüzde minimum üretim kadar üretilen malın pazarlanması da önem taşır. Bu bakımdan ulaşım yolları ve potansiyel pazarlara yakınlık, taşıma ve zaman maliyetini etkileme yönü ile bir sanayinin kuruluşunu etkileyen etkenlerdendir.

Sanayileşme, çok farklı yolların denenmesi sonucunda etkili yolların keşfi ile bir dizi ekonomik ve sosyal süreç takip edilerek değer yaratılmasıdır (Simandan, 2009: 4). 18. yüzyıldan bu yana dünya yaratılan bu değerler ile ayakta kalmaktadır. Sanayileşme aynı zamanda bir süreçtir. 18. yüzyılda başlayan günümüz anlamındaki sanayinin temelleri İngiltere’de atılmıştır. Sanayi kendini yenileyerek insanların

ihtiyacını karşılamıştır. Bunun yanında iş merkezlerinin belirli yerlere toplanmasına yardımcı olmuş ve günümüz anlamındaki şehirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsanoğlu için önemli bir birikim sağlamış ve insanoğlu öğrendiği bu sanayi birikimini arazinin değişiminde kullanmıştır. Böylece devasa şehirler ortaya çıkmış ve insanlar kırdan kentlere doğru göç etmişlerdir. Sanayileşme insanlık tarihi için önemli değerlere ve değişimlere kapı açmış, coğrafi mekan değişimi, üretim artışını hızlandırmıştır. Başlangıçta yoğunlaşan şehirler, zamanla daha da modernleşerek kent formu içinde sayacağımız yeni yerleşim alanlarını ortaya çıkarmıştır.

Sanayi devrimi ile beraber sanayi kentleri ortaya çıkmıştır. 18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyılın başında İngiltere’de nüfus büyük oranda sanayi de çalışmaya başlamıştır. Özellikle tarım alanında makinenin kullanılmaya başlaması ile küçük çiftçiler şehirlere göç etmişler ve sanayi de iş aramaya başlamışlardır. Kentlerin büyümesi önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Elektriğin henüz aydınlatmada kullanılamaması ve sokakların kasvetli olmasına neden olmakta, kanalizasyon, altyapı ve içme suyu önemli sorun oluşturmaktaydı. Manchester’de 212 kişiye bir tuvalet düşmekteydi (Günay, 2002: 11). İlk dönem sanayileşme beraberinde önemli şehir sorunları meydana getirdiği görülmektedir.

Sanayileşmenin şehir üzerinde meydana getirdiği değişim fazla olmaya başlayınca, zamanla sanayi ülkeleri, sanayi etkisinin şehir üzerinde olumsuz durumunu kırmak için yeni arayışlara girmiş ve bunun sonunda 19. yüzyılda başta ABD ve Avrupa ülkelerinde olmak üzere organize sanayi bölgeleri oluşturulmuştur. Bununla hem sanayi tesisleri hem de şehirler yeni bir formata kavuşmuştur. Ülkemiz ise son 50 yıl içinde bu konuda önemli aşamalar kaydetmiş ve gerek sanayileşme ve gerekse bu bağlamda kurulan organize sanayi bölgeleri ile dünya ölçeğine ulaşmaya çalışmıştır.

1.1.2. Sanayi Tesislerinin Kuruluş Yeri Seçimi Teorileri

Tümertekin, Sanayi Coğrafyacılarının çok farklı teorilerle karşılaştıklarını ve bütün teorilerin sorunun belirli yerlerinden baktıklarını belirttikten sonra, hiçbir teori tam olarak cevap veremese de hepsi birlikte ‘neden orada’ sorusunun cevabını aramaktadırlar. Kuruluş yerini etkileyen en önemli faktörleri; enerji, hammadde, pazar, ulaşım ve işgücü olarak sıralayabiliriz (Tümertekin ve Özgüç 2007: 441). Sanayi tesisleri kurulum yerinin belirlenmesinde sanayileşmenin ilk dönemlerinde çok fazla seçeneğe sahip değildi. Onun için ‘neden orada’ sorusu o dönem için oldukça önemlidir.

Üretim, çok çeşitli faktörlerden etkilendiği için, üretim maliyetleri, farklı mekanlar arasında büyük farklar gösterebilmektedir. Ulaşım, iklim gibi coğrafi farklılıklar bunda önemli etkindir. Bunun sonucunda ise, üretim bu şartların uygun olduğu yerlere doğru kaymaya başlar. Böylece belli coğrafi alanlar burada kilit konuma gelebilmektedir (<https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=5875>, 04.05.2017). Yeryüzünün her yeri aynı şartlara sahip olmadığına göre, belli yerlerin mutlaka daha büyük avantajları olacaktır. İşte yer seçimi teorileri bu kuruluş yerine etki eden faktörleri incelemektedir.

Bu yer seçimini etkileyen faktörler çok yönlü olabilmektedir. Onun için kuruluş yerinin belirlenmesinde sahip olunan ekonomik dinamiğin değer ölçeği oldukça önemlidir. Yer seçimine etki eden faktörler ele alınırken, hammadde tedariki ve ürünü pazara ulaştırma maliyeti incelenmekte, maliyet azaltmaya çalışılmakta ve karlılık arttırılmaktadır. Bu aslında bütün teorilerin ortak hedefidir (http://kisi.deu.edu.tr/uzeyme.dogan/dosyalar/Uretim_Islemler_Yonetimi_04, 04.05.2017). Teorilerin çok ortak noktası bulunmaktadır. Fakat neticede değişen bazı koşullar mevcuttur. Bunlar özellikle o teorinin hangi yönden baktığı ile ilgilidir. Ama sonuçta teorilerin dikkat ettiği hususlar benzer olmakla birlikte, sadece öne çıkardıkları ve çok önemli gördükleri faktörler arasında bazı farklılıklar vardır.

1.1.2.1. En Az Maliyet Yaklaşımı

Bu teorinin kurucusu Alfred Weber'dir. Daha sonra ise Walter Isard bunu geliştirmiş ve daha modern hale getirmiştir. Bu teorinin en önemli kısmı ulaştırma masraflarının minimuma indirilmesidir.

Weber mevcut durumun karışık olmasına karşın, diğer teoriler gibi bir takım temel unsurlar üzerinden analize başlamaktadır. Bunlar (Yavan 2006: 94-95);

- Rekabet şartları oldukça önemlidir. Lokasyon tercihi bundan dolayı çok büyük önem kazanmaktadır.
- Verilen kararlarda gerçeklikler göz ardı edilmemelidir.
- İş yapılacak saha oldukça geniştir. Sanayi toplumunda üretim büyük mekan ve işletmelere taşınmıştır.
- Tüketim yapılan alanlar aslında herkesçe bilinmektedir.
- Fakat piyasa belli alanlarda bellidir.
- Piyasa sadece spesifik yerlerde mevcuttur.
- İşlenmemiş maddeler sadece belli alanlarda vardır.
- İşgücünün bulunduğu alanlar bilinmektedir. İşgücü, sanayi gelene kadar hareketsizdir ama kısa sürede sınırsız enerjiye dönüşebilir.

Weber teorisini hazırladığı dönemde bu üç temel üzerinde çalışmıştır; Taşıma maliyeti, işgücü maliyeti, ve işleme. O dönem taşıma faaliyetleri çok pahalı olduğu için en uygun lokasyon bulma arayışına girmiştir (Tümertekin ve Özgüç, 2007: 445):

- Doğal kaynakların da ovalarda dağılımı düzensiz bir özellik göstermektedir. Bu beraberinde lokasyon seçimini kısıtlamaktadır.
- Sanayi ile üretilen malları tüketen merkezlerin büyüklüğüne ve lokasyon durumuna göre pazar yerleri belirlenmiştir.

- Belirli ücret oranlarının uygulandığı, belirli birkaç işgücü merkezi (işçi birikim alanları, emek havuzları) vardır. İşgücü bu lokasyonlarda hareketsiz ve sınırsızdır.
- Yatırımcı her zaman maliyet indirimi aramaktadır.
- Rekabet koşullarına uygun hareket etmek gerekir. Çünkü rekabet belli alanlarda sınırsızdır.

Tümertekin ve Özgüç lokasyon seçimi ve pazar yerleri arasında bağlantının önemini vurgulamış ve lokasyon yeri büyüklüğüne göre pazar yerlerinin belirleneceği, ilk dönemlerde doğal kaynakların bulunduğu alan ile de lokasyon belirleneceğini belirtmektedir.

Weber'in analizinde bir diğer önemli faktör işgücüdür. İş gücünün maliyeti yerine göre değişmektedir. Bunun için tesisin en ucuz olan yere kaydırılması gerektiğini belirtmektedir. Emek tasarrufu, ulaşım maliyetlerini aşarsa o durumda işgücü tesisi çekecektir (Yavan 2006: 99). Lokasyon tercihi geçmişten günümüze kadar sürekli değişmektedir. Geçmişten sınırlı olarak hammaddeye bağımlı olan lokasyon seçimi günümüzde ulaşım ve teknolojinin gelişmesiyle çok daha geniş alana yayılma şansını yakalamıştır. Lokasyon seçiminin bu kadar çeşitlilik kazanması beraberinde sanayi kentlerinin yayılması ve mekanda büyük değişimlerin meydana gelmesi anlamına gelmektedir. Weber'in teorisinin omurgasını oluşturan hammadde maliyeti, taşıma maliyeti, ve işgücü maliyeti; bir ürünün ortaya çıkarılması ve pazar piyasasına kadar olan süreçleri içermektedir.

1.1.2.2.En Yüksek Kazanç Teorisi

En düşük maliyet teorisi daha çok konuya maliyet yönü ile bakarken, en yüksek kazanç teorisi ise olaya kazanç yönüyle bakmaktadır. Öncelikle kuruluş yeri için toplam talep tespit edilmekte, toplam talep üzerinden kar hesaplanmakta ve ona uygun lokasyon kuruluş yeri olarak tespit edilmektedir.

Lösch üretim maliyetlerini sabit tutarak, piyasa koşullarının yani pazar koşullarının genişletilmesine çalışmaktadır. Merkeze yakınlık maksimum kazanç için her zaman önemlidir. Çünkü bir mala erişim bu yoldan olmaktadır. Bu da daha iyi pazar ve daha iyi erişim demektir. Çünkü merkeze uzak olan yerlerde erişim zorluğu var ve bu da talebin düşmesine yol açmaktadır (Yavan 2006 : 94-95). Lösch merkeze yakınlığı maksimum kazanç için çok önemli görmektedir. En yüksek kazanç için maliyetin bu şekilde düşeceğine inanmaktadır.

Lösch dünyayı geniş bir düzlük olarak görmüş ve arz meselesini bunun merkezine koymuştur. Bir ürüne olan talebin merkezden uzaklaştıkça azalacağını belirtmiştir. Çünkü mesafenin çok fazla artması tüketicinin başka bir arayış içine gireceğini belirtmiştir. Başka üreticiler bulma olasılığı artacaktır (Tümertekin, Özgüç, 2007: 450-451). Bu uzaklaşma ile ulaşım meselesinin aynı zamanda tüketicinin yeni arayışlara girmesi anlamına geldiğini söylemektedir.

En yüksek karı elde edince firmanın dengede ve piyasada kalacağını belirten lösch, bunun sağlanması için önce bazı şartların yerine getirilmesi gerektiğini dile getirmektedir (Gürsel, 1972: 225):

- Her firma karın maksimum olarak ortaya çıkması için uygun yer seçmelidir.
- Bölgelerin bir bütün olarak satış alanlarına dönüştürülmesi gerekir ve her yerin doldurulması ve boş bırakılmaması gerekir.
- Piyasa dengesini bozan bir kazanç olmamalıdır.
- Arz, üretim ve satış alanları küçük olursa, bu durumda işletme sayıları artabilir.
- Malın alındığı yer satış alanında olursa bu durumda en uygun yerden alınması anlamına gelmektedir.

Weber'in teorisi daha çok ağır sanayi için uygun bir analiz çerçevesi sunarken, Lösch'ün teorisi piyasaya dayalı bazı tüketim malları sanayileri için (mesela içki sanayi, mobilya sanayi vb.) uygun bir çerçeve sunmaktadır. Böylece iki yaklaşımın birbirini tamamlayıcı olduğu ileri sürülebilir (Yavan 2006: 104). Lösch ekonomide

dengeye çok önem vermekte ve dengenin sağlanması için öncelikle bu şartların yerine getirilmesi gereğine inanmaktadır.

En yüksek kazanç teorisinde pazar-lokasyon kavramı oldukça önemlidir. Malın pazara ulaştırılmasında seçilen lokasyon maliyeti düşürdüğü için kar marjının yükselmesine yardımcı olmaktadır. Hem zaman kavramından kazanç hem de malın daha hızlı elden çıkması maliyetin azalmasına karşın karın artması ve hızlı üretim devinimini doğurmaktadır. Bu hızlı kazanç beraberinde hızlı bir inovasyonu doğurmaktadır. En düşük maliyet teorisi ise malın üretim aşamasında maliyet düşüklüğü olarak ifade etmektedir.

1.2. Sanayileşme Süreci

Sanayileşme süreci, coğrafi keşiflerden sonra, İngiltere'nin Hindistan'ı sömürge haline getirip oradan aldığı pamuğu, ülkesine taşıyıp yün işletmesini başlatması; sanayinin başlaması için bir altyapı oluşumunu sağlamıştır. Bu birikim beraberinde, yeni üretim alanlarını doğurmuş ve çok çeşitli alanları içine katacak bir süreç başlatmıştır. James Watt'ın buhar makinesini icadı ile bu belli bir üst yapıya ulaşmış ve bu sanayi devriminin teknolojik boyutunu oluşturmuş; yine bu tarihten bir yıl sonra Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" kitabını yazması adeta bu gelişecek olan sanayinin fihristi olmasına yardımcı olmuştur. Bu da daha çok ekonomik boyutunu oluşturmuştur. 1789 ise Fransız devrimi ise bunun siyasal boyutunu ortaya çıkarmıştır. Bu komplike olayların art arda gelmesi dünyada sanayinin gelişmesini sağlamıştır (Erkan, 1993: 3).

Bu gelişmelerin şans eseri olmadığı ve belli bir tarihi gelişimin parçası olduğu görülmektedir (Küçükalay, 1997: 60);

- 1716 İpek bükme ve çıkırığın bulunması
- 1733 Dokuma mekiğinin bulunması
- 1735 Demir hammaddesinin enerjiye dayalı olarak işlenmesi ve enerji döküm işleminin yapılmaya başlanması

- 1750 ilk elik fabrikası çalışmalarının başlaması
- 1764 Buhar makinesinin icadı
- 1767 İplik eğirme makinesinin bulunması
- 1785 Dokuma tezgahlarının kullanılmaya başlanması
- 1789 Demir ve çeliğin tezgahta işlenmeye başlaması

Sanayileşme, uluslararası ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir rol oynadığı görülmüştür (Tilly, 2010: 32). Sanayileşme süreci bir birikimin sonucudur. Avrupa meydana getirdiği bu birikim üzerinden gelişim göstermiştir. Avrupalılar, bunu sadece maddi sahada yapmamışlar ve bunun arkasında manevi desteği esirgememişlerdir. Bunun arkasında yatan zihni gelişimi görmek gerekir. Bilgi temelli toplum gelişmiş ve uygulamaya geçirilmiş matematik hesapları beraberinde bu kantitatif gelişimi doğurmuştur. Gelişim bir bütün olarak düşünülmüştür (Nef, 1986: 83). Sanayi gelişimi, mühendislik gelişimini desteklemiş ve gelişmeler birbirini etkilemiştir.

Avrupa'nın bu gelişimi 19. yüzyılda doruğa ulaşmıştır. Bankacılık ve şirketler, sermaye alışverişi ile eski sistemin yerini alarak yeni ticaret yöntemleri ortaya çıkarmışlardır. Demiryolları, köyler ile şehirleri birleştirmiş ve kırsal nüfus sanayi için iş gücüne dönüşmüştür. Ulaşım faaliyetleri kır-kent uzaklığını yakınlılaştırmıştır (Grant, 1985: 100). Bu, nüfus coğrafyasının çok yakından ilgilendiği g sorununun ortaya çıkarmış ve şehirlere çok büyük gleri içine almıştır. Bu da şehirlerde müthiş büyümelere sebep olmuş ve günümüz manasında anladığımız kentler ortaya çıkmıştır.

Sanayileşme, ekonomik kazanımlara sebep olması ve bu kazanımların toplumun farklı kesimlerine dağılımını sağlaması açısından önemli değişimlere gebe olmuştur. Kalkınma yayılmacılığı olarak da tarif edilen bu durum; nüfus hareketleri, ticaret, tarım, ulaşım, demir-elik sanayi, bankacılık, sermaye alanında önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Günümüz geçim kaynaklarının temelini oluşturan bu gelişmeler, gelişmenin batı toplumlarından başlayıp gittikçe çeperlere doğru

gitmesinde öncü olmuştur (Duran, 2002: 151). Bu aynı zamanda globalizasyon ve küreselleşme kavramlarının altyapısını oluşturmuştur. Özellikle sanayinin itici gücünü oluşturduğu ulaşım ve ticaret, sermaye dolaşımını sağlamış bu da dünyanın şimdiye kadar olan ilerleme seyrini ortaya çıkarmıştır.

İngiltere'nin bir ada devleti olması, saldırılara karşı korunaklı olması, yine diğer ülkelerle bağlantı kurması için mutlaka deniz gücünün zorunlu olmasını doğurmuş bu da İngiltere için tarihi bir avantaj sağlamıştır. Bu da onun uzun yıllar dünyanın merkezi olarak kalmasını sağlamıştır. Bu avantajıyla uzun yıllar dünya siyasetini şekillendirmiş ve adeta teknoloji ve siyasette tekel olmasına yardımcı olmuştur (Dowd, 2013: 80-82). İngiltere, bu coğrafi özelliklerini avantaja dönüştürmüştür ve deniz yolu hakimiyetini çok iyi kullanmıştır. Bunu sömürgecilik maden arayışı için kullanmış ve bulduğu hammaddeyi kıtaya getirerek sanayinin öncülüğünü yapmıştır. Böylece, Avrupalılar hammadde aldıkları yerlere bile sanayi ürünleri satmasına sebep olmuş ve bu konuda önemli bir çıkış açmıştır.

19.yüzyılın ikinci yarısından sonra İngiltere'de başlayan sanayileşme faaliyetlerine Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Avustralya gibi ülkeler de dahil olmuştur. Bu ülkelere daha sonra Japonya da eklenmiştir. OECD ülkeleri içinde GSMH önemli artışlar olmuştur. Bu gelişim artarak Birinci Dünya Savaşına kadar devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sermaye ve insan kıyımı meydana getirmiş, devlet düzenleri bozulmuş, ticaret önemli oranda zarar görmüştür. Bu zarar tamir edilmeden 20 yıl gibi kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiş ve bu durum o güne kadar olan kazanımları yok ederken, gelecek içinde büyük yaralar açmıştır. Çünkü bu savaşlar ülkelerin durgunluğa geçmelerine sebep olmuş ve başka meseleler öncelikli hal almıştır. Dünya bu durgunluktan kurtulmak için İkinci Dünya Savaşının üzerinden belli bir sürenin geçmesini beklemiştir (Reynolds, 1996: 60-61). Özellikle bu durgunluk 20. yüzyılın başında başlamış ve 20. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir.

Sanayi Devrimi 1800-1950 seneleri arasında dramatik bir kutuplaşmayı dünya sahnesine çıkarmıştır. Merkez ve çevre terimleri sanayileşmiş ve

sanayileşmemiş bölge terimleriyle birebir örtüşür hale gelmiştir. Sanayi Devrimi sanayileşmiş ülkelere dünyayı çok kolay biçimde işgal etmelerini sağlayan karşı konulmaz bir askerî kuvvet sağlamıştır (Amin, 1999: 81).

Sanayi devriminin ürünü buhar makinesi keşfedilene kadar, teknoloji çok ağır ilerlemiştir. Kas gücünün yerini alan makine, üretimin kısa sürede katlanmasına yardımcı olmuştur. Gelişen teknoloji beraberinde yeni gelişmeleri etkilemiş haberleşme araçları, bilgisayar vb. pek çok alanda gelişmeler kaydedilmiştir. Yani sanayileşmenin ilk aşamasında üretim makineleşirken, ikinci aşamasında ise haberleşme, bilgi, analiz ve bunların değerlendirilmesi almıştır. Bedensel ve zihinsel kuvvet yerini makineye bırakmıştır. Yeni mühendislik alanlarının doğması, bilgi üretimi, bilgi işlem, sibernetik vb. alanların ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur (Gürdoğan, 1991: 14-15). Sanayi devrimi kazanımları ile o güne kadar olan bütün gelişmelere format atılmış ve teknolojik gelişim kas gücünün etkisini minimize etmiştir.

İnsan emeği sonucu ortaya çıkan sanayi devrimi, toplumların dönüşmesine yardımcı olmuş ve hızla değişen bir toplum dinamiği ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan toplumsal özelliklerden bazıları şöyle sıralanabilir (Sezer, 1997: 51-54):

- Sanayi toplumunda üretim büyük mekan ve işletmelere taşınmıştır.
- İşletmeler aile tipi olmaktan çıkmıştır.
- İş ve işletme kavramları daha fazla reel hesaplar üzerine kurulmuştur.
- Fabrika ve yoğun iş ve işçi birikimi meydana gelmiştir.

Sanayi devriminin Batı’da doğmuş olması, Batı zenginliğini arttırmış; sağlık, temizlik ve hayat standartlarında çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu da Batı’ya doğru bir göç seyri meydana getirmiştir. Yine Doğu ve Batı arasında hammadde ve üretim çekimi doğurmuş, ticarete önemli bir canlılık getirmiştir. Devletler artan insan ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla ticaret yapma gereğini duymuşlardır. Uluslararası ticaretin yoğun şekilde yapılması, ticarete devletlerin

yanında özel teşebbüs faaliyetlerinin artması ve sosyal devlet kavramının doğması halkın daha iyi bir hayat sürmesine katkı sağlamıştır (McNeill, 2015: 656). Devletler sanayi devrimi ile sahip oldukları imkanları sosyal devlet ilkesi gereği halka ulaştırmak ile halkın daha kolay yaşamasına katkı sağlamıştır.

Sanayileşmenin başlamasıyla önemli teknolojik gelişmeler meydana gelmiş ve bunun yanında çok uluslu şirketler ve devasa şehirler ortaya çıkmıştır. Ekonomi, sanayi hedefleri, teknoloji, şehirlerin gelişimi birbiriyle uyumlu hale gelmiştir (Reynolds, 1996: 55). Sanayi devrimi kalkınmayı hem de bir bütün kalkınmayı doğurmuş ve ekonomi, şehir, teknoloji birbirini tamamlar hale gelmiştir.

Batı dışı devletlerde ise sanayi gelişimi toplumsal tabandan gelmeyip, daha çok dışardan alma şeklinde olmuştur. Bu ülkelerin tarihleri ile olan bir kopukluğa sebep olmuştur. Yani batı dışı toplumlar teknolojiyi batıdan aldıkları için batıya bağımlı hale gelmiştir. Bu bazen ülke ihtiyaçlarının tam olarak gözetilmesinden çok alınan teknolojiye bağlı olarak ülkede yeni ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur (McNeill, 2015: 657). Teknolojik gelişim maalesef her yerde aynı boyutta meydana gelmemiştir. Bu da gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış ülkeler olmak üzere üç kategori meydana getirmiştir.

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan yoğun nüfuslu şehirler, aktif bir toplumu meydana getirmiş ve farklı sınıf ilişkilerinde şehir özelinde bir dinamizm doğurmuş, ayrıca bu sınıf farklılığının şehre yansımaya da sebep olmuştur. Sanayi devrimi olarak isimlendirilen bu hareketin dünyada bu kadar etki yapmasının çeşitli sebepleri vardı. İlki, bu hareketin altında yatan gücün güçlü ve toplumsal tabana yayılmış olması, ikincisi, sanayi toplumunda baskı unsuru olacak dini ve sosyal kurumların engelleyici özelliklerinin minimuma indirilmesi, üçüncüsü, beklenilenden hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alması, dördüncüsü, sadece belli bir alana bağımlı olmaktan, kişisel bir ihtiyaç olmaktan çıkıp, makine ile ihtiyaçların müşterekleşmesinin söz konusu olması ve bunun aynı zamanda dünya çapında şehirlerin fonksiyonel olarak değişmesi, büyümesi ve gelişmesine yardımcı olmuştur (Duran, 2002: 16-20). Sanayi devriminin en önemli özelliklerinden biri Duran'ın

bahsettiği, teknolojik gelişim ile insanın elde ettiği güç ile mekanda çok büyük değişim meydana getirme gücüdür. Bunların başında şehir formunda meydana gelen değişimdir. Devasa büyüklükte mekanlar ve milyonlarca insanın biriktiği alanlar ortaya çıkmıştır.

Önceleri kırsala dağılan köyler vasıtasıyla oluşan üretim ilişkisi şimdi ise devasa şehirlerde biriken işçi sınıfları ile mümkün olmuştur. Aslında üretim neredeyse aynı kesim tarafından yapılmış fakat bu sefer mekan değişimi söz konusu olmuş ve göçle gelen insanlarda sosyal anlayış değişmiştir. Bu anlayış Avrupa'yı tamamen değiştirirken, merkezden başlayan dalga gibi çevreye yayılmış ve bütün dünyada önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. 18. yüzyıl başlangıç olarak kabul edilse de bunun altında yatan zihinsel birikimi kesinlikle unutmamak gerekir. Onun için sanayi devrimini sadece makine mekaniğindeki değişim olarak algılamamak gerekir. Toplumun ve mekanın yeniden dizaynı için bir milat olarak almak gerekir. Toplumun elde ettiği güç ile mekan üzerinde yeni şehirler kurarak hakimiyet kurması olarak da algılamak gerekir (Yanbay, 2009: 42-45). Aslında sanayi devrimi için bir tarih belirlemek çok olası olmadığı gibi çok da gerekli değildir. Çünkü sanayi devrimi o güne kadar insanlığın biriktirdiği bütün bilgi birikimi üzerinde kurulmuştur.

Fabrikalar sosyal mobilizasyona sebep olmuş, ulaşım gelişmiş ve pazar önemli bir güç haline gelmiş, sermaye bir nevi merkezileşerek nüfus hareketlerini etkilemiş ve bugün anladığımız manada devasa şehirler ortaya çıkmıştır. Bunların kökeninde ise üretimin büyüttüğü kasabalar vardır. Bu sayede toplumsal yaşamı geniş ölçüde etkileyen fabrikaların sanayi devrimine ivme kazandıran ana öğeler olduğunu söyleyebiliriz.

Sanayileşmenin geleneksel ilerlemeyi yıkıp yerine teknolojik değişimi koymasıyla modernleşme meydana gelmiştir. Şehirlerin normal akışı dışında bu teknolojik değişime ayak uydurup hızla büyümesi ise kent modernleşmesini doğurmuştur. Sanayi devrimi, o güne kadar olan her şeyin değişimidir. İnsanın doğa karşısında hiç olmadığı kadar güçlü olmasıdır. Bu gücün doğaya alışılmadık

değişiklikler meydana getirmesi modernleşme kavramı ile açıklanır olmuştur. Geleneksel toplum ortadan kalkmış ve yerine sanayi toplumu gelmiştir.

Sanayi devrimi, kendisinden önce meydana gelen şehirlerden farklı olarak, şehirleri üretim yerleri haline getirerek büyüyüp gelişmelerine katkı sağlamıştır. Bu mevcut şehirlerin büyümesine katkı sağladığı gibi, küçük kasabaların ise büyüyüp şehir olma yoluna girmelerine yardımcı olmuştur. O güne kadar farklı fonksiyonlara sahip olan şehirlere yeni ve öncül konumunda olan sanayi kentleri ilave olmuştur. Artık eski surlarla çevrili şehir kavramı kalkmış, yatay genişleyen şehirler ortaya çıkmıştır (Kuş, 2016: 18). Sanayi devrimi ile insanların birbiri ile mücadeleleri minimize edilip, onun yerine ekonomik rekabet kavramı üzerinde farklı bir mücadele tarzı ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde Manchester ve Liverpool kentleşmenin hızlı geliştiği şehirler olmuştur. İlk fabrikalaşma ile değişen şehir silüetleri ve dışa doğru genişlemenin başlaması adeta bundan sonra başlayacak hızlı şehirleşmenin lokomotifleri olmuştur. Hızlı göç ve şehirleşme kavramları yan yana gelmiş ve günümüze kadar devam edegelen sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Fabrika etrafında kümelenme ve büyüdükçe doğal çevreyi değiştiren şehir yapısı bu şekilde belirginleşmiştir.

Sanayi ile insanın doğayı şekillendirmesi artmış ve doğa üzerinde hakimiyet farklı ve çeşitli alanlara yönelmiştir. Sanayi için gerekli hammadde ve enerjinin bulunduğu alanlarda sanayi bölgeleri ortaya çıkmıştır ve enerji şehirleri doğmuştur. Örneğin Almanya Ruhr Havzası Kömür bölgesi(1881), Ukrayna Donetsk Havzası(1869), Türkiye Zonguldak(1848) ve çevresi gibi geniş nüfus barındıran devasa şehirler ortaya çıkmıştır. Yine hammadde taşımacılığı ve pazar ulaşımı kolay olduğu için deniz kıyıları daha da önemli hale gelmiştir. Sanayi devriminden önce ticaret için önemli olan deniz kıyılarında daha sonra modern limanlar şekillenmiş ve kıyılarda antropojenik değişimler meydana gelmiştir. Sanayileşmede bazı Avrupa ülkeleri öncü olmuştur. Ondan sonra diğer ülkeler bu ülkeleri takip ederek sanayileşme yoluna girmişlerdir.

1.2.1. Türkiye'de Sanayileşme Süreci

Avrupa'da yukarıda bahsi geçen gelişmelere mukabil Osmanlı yöneticileri Batıdaki gelişmelerden haberdar idiler ve bu gelişmelere ayak uydurabilmek için ülkenin ihtiyaçlarını göz önüne almak için pek çok sanayi hamlesine imza attılar. Yani Osmanlı idarecileri Sanayi Devriminin önemini zamanında anlasalar bile bunu ancak otuz yıllık bir gecikme ile hayata geçirmişlerdir (Erdem, 2016: 21). Osmanlı İmparatorluğunda, ekonomik gelişmenin önünde en büyük engel sermaye yetersizliği idi (Kılınçoğlu, 2015:194). III. Selim ve II. Mahmut devrinde sanayi faaliyetleri daha çok ordunun ihtiyaçlarına yönelik olmuştur. Özellikle silah fabrikaları ıslah edilmiş, kundura fabrikası kapasiteleri arttırılmış, bu minvalde sanayi tesisleri sayısı artırılmıştır (Taşlıgil, 2005: 77-78). Bu ihtiyaca binaen belirli fabrikalar açılmıştır (Akt. Erdem, 2016: 22; Akköse, 2007: 69; Kurt v.d., 2016: 256-258);

- Beykoz Kağıt Fabrikası (1804).
- Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası (1810).
- Eyüp İplik Fabrikası (1827-1828).
- İslimye Çuha Fabrikası (1836).

Osmanlı döneminde daha çok askeri maksatlı olarak bu fabrikalar kurulmuştur. Bu dönem yapılanlar sadece askeriye ile sınırlı değildir. Osmanlı'da sanayileşmenin önemini kavrayan bazı idareciler İngiltere'deki gelişmeleri çok yakından takip etmişlerdir. Avrupa yakası Topkapı surlarından itibaren Zeytinburnu, Yeşilköy, Bakırköy, Küçükçekmece sahil kısmını içine alacak şekilde sanayi parkları kurmak suretiyle, Manchester, Birmingham ve Liverpool kentlerinde olduğu gibi sanayi parkları oluşturmak istemişlerdir. Bu dönem özellikle Tanzimat sonrası, Avrupa'daki gelişmeler ve ülkenin gerçekler göz önüne alınarak belli sanayi hamleleri gerçekleştirilmiştir. Bunlar:

Çini ve seramik alanında:

- Beykoz Çini Fabrikası (1845).
- Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu (1891-92).

Elektrik üretimi alanında:

- Dolmabahçe Gazhanesi (1855).
- Beylerbeyi Sarayı Gazhanesi (1865).
- Yedikule Gazhanesi (1880).
- Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi (1891).
- Silahtarağa Elektrik Santrali (1914).
- Üsküdar Elektrik Fabrikası (1911).

Deri ve kundura alanında:

- Beykoz Ayakkabı Fabrikası (1827).

Tekstil ve hazır giyim alanında:

- Feshane-i Amire (1839).
- İslimye Şayak Fabrikası (1840).
- Hereke Fabrika-i Hümayunu (1843-45).
- İzmit Çuha (Yün Kumaş) Fabrikası (1844).
- Hereke Çuha Fabrikası (1845).
- Bursa İpek Fabrikası (1852).
- Bakırköy Bez Fabrikası (1848-1850).
- İzmir Kumaş Fabrikası - Basmahane (1861).
- Kırkağaç Çırçır Fabrikası (1876).

Kimya alanında:

- İzmir Yağ Fabrikası (1850).
- Beykoz İspersenç (Mum Yağı) Fabrikası (1863).
- İkinci İzmir Yağ Fabrikası (1870).
- Galata Yüksek Kaldırım Pil Fabrikası (1917).

Makine ve metal alanında:

- Zeytinburnu Demir Fabrikası (1843).
- Yedikule Şimendifer Fabrikası (1843).
- Zeytinburnu Mavzer ve Fişek Fabrikası (1902).
- Zeytinburnu Asit ve Eter Fabrikası (1902).
- Zeytinburnu Kimyahane Fabrikası (1902).

Savunma sanayii alanında:

- İstinye Tersanesi (1912).
- Cebehane-i Amire (Savaş Mühimmatı İmalatı) (1868).
- Kayseri Güherçile Fabrikası (1864).
- Konya Güherçile Fabrikası (1896).

Bu dönem çok yoğun fabrika kurulması altında, 1851-73 yılları arasında önemli oranda gümrük indirimleri yatmaktadır. 1888 yılında ise fabrika inşası için gerekli olan malzemeler için de genişletilmiştir. 1897 yılında yine on yıllık bir vergi muafiyeti getirilmiştir. Öte yandan dokuma, şeker, porselen, cam, kibrit, kağıt, kauçuk gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren sanayi kolları için belli muafiyetler getirilmiştir. İlk kez Avrupa'dan getirilen makine ve yardımcı araçlar için gümrük muafiyeti tanınmıştır. Yine bu fabrikalardan yapılan ihracat için de gerekli kolaylıklar sağlanmıştır (Şener, 2007: 65).

Tanzimat ile başlayan ve 19.yüzyılın sonlarına kadar daha çok tekstil, deri ve ayakkabı, çini ve seramik, metal, kimya, savunma, elektrik olmak üzere çok çeşitli alanlarda fabrikalar kurulmaya çalışılmıştır. Kurulan fabrikalar sadece bunlardan ibaret değildir. Bunun yanında, liman, maden işleme, cam fabrikaları, ormancılık, basın-yayım gibi pek çok alanda fabrikalar açılmıştır.

Osmanlıda sanayi alanında bu gibi fabrikalaşma hareketleri olurken aynı zamanda personel yetiştirmek için 1864 yılından itibaren Sanayi Mektepleri başta İstanbul olmak üzere Tuna, Niş, Şam, Bağdat gibi yerlerde kurulmuştur (Kazgan, 2002: 246). Osmanlı'da Sanayi Mektebi okullarının açılmış olması, Osmanlının sanayi gelişimine önem verdiğini göstermektedir. Fakat buna rağmen dönemin ağır koşullarından dolayı Osmanlı sanayileşme hareketleri yeterince başarılı olamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile elde kalan sanayi tesisleri oldukça yıpranmıştı. Ayrıca kapitülasyonlar, milli ekonominin kurulmasının önünde çok büyük engeldi. Onun için sanayinin gelişmesi için öncelikle bu engellerin kaldırılması gerekiyordu. Ondan sonra ise ülkenin kendi doğal kaynaklarından doğacak sanayi tesislerine öncelik verilmesi gerekirdi. Bunda da özellikle dokumacılık ve madencilik alanlarına öncelik verilmiş ve başarılı olunmuştur. O dönem için milli sanayi adına bazı yollar açılmıştır. Çünkü ülkenin içinde bulunduğu koşullar buna elverişliydi ve yeni bir ülkenin ekonomik temelleri böylece atılmış oluyordu (McNeill, 2015: 658). Osmanlı sanayileşme hamleleri her ne kadar yeterince başarılı olmasa bile, ondan sonra aynı miras üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyetine ilham kaynağı olmuştur.

1.2.1.1. 1923-1930 Dönemi

1923-1929 dönemi İzmir iktisat kongresinde alınan kararlar doğrultusunda uygulamalar yapılmıştır. Devlet bu dönem itibariyle direkt yatırım sorumluluğunu üstlenmese de özel kurumların aktif olarak rol alması için gerekli alt yapıyı düzenlemeye çalışmıştır (Doğruyol, 2011: 89). Devletin bu dönem yapmak istediği hızlı bir sanayileşme atağı ve bunda da zamanın şartları göz önüne alınarak, devlet öncülüğünde devlet ve özel kurumlar birlikte bu kalkınmayı gerçekleştirmek istemektedir.

İktisadi olarak devlet kurumlarının yanında özel kurumlar uygun görülmuş ve bu 1923 yılındaki kongrede karara bağlanmıştır. Bu amaçla 1923 yılında Türkiye İş

bankası, 1924 yılında Sümerbank(İlk ismi Sanayi ve Maadin bankasıdır ama 1933 yılında Sümerbank yapılmıştır) kurulmuştur. 1927 yılında ise gümrük, ulaşım vergilendirme sisteminde milli sanayinin canlanması için özellikle ham madde temininde önemli kolaylıklar sağlanmıştır. Devletin bu öncü atılımından sonra, işletmeler seri bir şekilde açılmaya başlamıştır. 1927 yılında yani çok kısa bir sürede 65.000 civarında işletmeye ulaşılmıştır. Bu işletmelerin % 43.5'i tarımsal, % 23.8'i dokuma, % 22.6'sı maden, makine ve onarımı grubunda yer almıştır (Ertin, 2013: 166). Cumhuriyetin bu ilk döneminde ulaşılan işletme sayısı takdire şayandır. Osmanlıdan sonra ilk kez cephe gerisi de bir savaş yani ekonomik savaş alanı olarak düşünülmüş ve sanayileşmenin bir bütün olarak yapılması gereğine inanılmıştır.

Devlet bu dönemde sanayi ile ilintili olarak ulaşım çok önem vermiş ve bu minvalde yatırımlar yapmıştır. Çünkü gerek askeri ve gerek iktisadi açıdan bu oldukça önemliydi. Zaten demiryolları daha çok yabancı şirketlerin kontrolündeydi ve bunların devletleşmesi için gerekli alt yapı oluşturularak millileştirilmiştir. 1927 yılında Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi kurulmuştur. Yine 1927 yılında Kabotaj Kanunu çıkarılarak deniz ticaretinin canlanması için çalışmalar yapılmıştır (Doğruyol, 2011: 89). Aslında bu dönem itibariyle düşünülen savaştan çıkmış bir ülkede zarar gören kurumların canlandırılması ile yabancıların elinde bulunan önemli işletmelerin millileştirilmesi olmuştur.

1.2.1.1.1.İzmir İktisat Kongresi (1923)

İzmir İktisat Kongresi, savaş sonrasında devletin iktisadi olarak kalkınması gereğini en yüksekte dile getirmiş ve bu hedefin gerçekleşmesi için politikalar ortaya koymuş bir kongredir. Bu ülkede ekonomi adına işlem yapan kimler varsa bunlar bir araya getirilmiş ve bunlar arasında (toprak sahipleri, tacirler ve sanayiciler) bir konsensüs oluşturulmaya çalışılmıştır (Ertin, 2013: 168). Kongrede alınan kararları iki grupta toplayabiliriz; birincisi ekonomik konsensüsle ilgili kararlar, ikincisi ise katılanların isteklerinden oluşan kararlar olmak üzeredir. İlki ile ilgili alınan kararlar (Şahin, 1990: 36);

- Milli ve yerli üretim teşvik edilmeli ve lüks olan dışalım azaltılmalıdır.
- Tekelci olmamak şartıyla girişim ve iş özgürlüğü serbesttir.
- Ülkenin iktisadi kalkınmasına uymak şartı ile yabancı sermaye serbest bırakılacaktır.

Özellikle birinci kısım ile ilgili alınan kararlardan bir tanesi olan yabancı sermayenin serbest bırakılması çok cesaretli bir girişimdir. Zira ülkede ekonomik temeller yeni atılmıştır. Ama gelişmeye olan inanç bu adımı attırmıştır. İkinci kısım için alınan kararlar ise şunlardır (Parasız, 2009: 3):

- Liman, deniz ve demiryolları millileştirilerek verim artışı sağlanacak,
- Sanayi Bankası sanayicilere kredi maksadı ile kurulacak,
- Ziraat Bankası tekrar düzenlenecek,
- Teşvik-i Sanayi Kanununun günün gereksinimlerine göre güncellenecek ve 5 yıl sonra 25 yıl süre ile uzatılması sağlanacak,
- Tütün tarımı ve ticareti serbest olacak, işlenme şartıyla tütün ihraç edilecek ve vergi ise tüketiciden alınacak,
- “Amele” kavramı kaldırılmış ve yerine “işçi” kavramı konulacak,
- Bütün çalışanların sendika hakları olacak,
- Tütün idaresi kaldırılacak,
- Gelir vergisi kapsamı artırılabilecek ve temettü vergisi buna dahil edilecek,
- Gümrük sistemi düzenlenecek, koruyucu gümrük tarifeleri uygulanacaktır.

Kongre tarafından getirilen önerilerden biri gümrük politikaları ile ilgili sınırlamalardır. Bunun yanında özel sanayi yatırımlarını teşvik eden uygulamalar olduğunu da görmekteyiz. 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası Osmanlı’dan kalan bazı işletmeleri devralmıştır. Sanayi ve Maadin Bankası devraldığı tesislerin daha iyi işlemesi için özel sektöre devri hedeflenmiştir (Ertin, 2013: 169). Devletin özel sektör ile ilgili olan düşünceleri oldukça önemlidir. Çünkü o güne kadar bu kadar kapsamlı olarak düşünülmemiş ve devlet politikası haline getirilmemiştir. Yeni cumhuriyetin ekonomik parametrelerini göstermesi açısından

önemlidir. Ülkenin ekonomik potansiyelinin canlandırılması o dönem yapılacak en uygun ekonomik politikaydı.

1.2.1.1.2. Teşvik-i Sanayi Kanunu

Teşvik-i Sanayi Kanunundan önce 1913 yılında “Teşvik-i Sanayi Muvakkati” çıkarılmıştır. Bu kanun Teşvik-i Sanayi kanununun temelini oluşturmuştur. 1927 yılında çok önemli kararlar alınmıştır. Bunlar (Akt. Kasalak, 2012: 74);

- Araziler belediye sınırları içinde kalan ve dışında kalan diye ayrılmış, belediye sınırları dışında açılacak işletmeler için arazi devlet tarafından bedava karşılanacak, belediye sınırları içinde de belli bir bedel takdir edilecek ve bu bedel 10 senede ödenecektir.
- Müteşebbisler arazi, kazanç vb. bazı vergilerden ve ruhsat alım parasından muaf tutulacaktır.
- İşletmeleri ile alakalı istihdam sağlayacak ve fabrika kuracaklar bazı gümrük vergilerinden muaf tutulacaktır.
- Bu kapsamda taşınacak malzeme ve makine % 30 iskontolu taşınacaktır.
- İlgili kuruluşlara, bakanlar kurulu kararı ile yüzde on değerinde prim verilebilir.
- Bazı uygun kalemlerde belli ekstra indirimler yapılabilir; ispirto, tuz gibi.

Madde madde Teşvik-i Sanayi incelendiğinde o dönem için çok büyük gelişmeler olduğu söylenebilir. Fakat savaştan yeni çıkmış bir devletten bahsediyoruz. Altyapı eksikliği, yetişmiş eleman eksikliği ve 1929 yılındaki Amerikan kaynaklı dünyayı kasıp kavuran ekonomik kriz bu kanunun uygulanmasına engel olmuştur. Fakat devletin geleceğe ait atacağı adımları belirlemesi açısından önemli bir adımdır. Çünkü bu devletin bu krizi aştığında ilk atacağı adımın bu yönde olacağını göstermektedir.

Savaştan yeni çıkmış ve yeni kurulmuş bir ülkenin geleceğinin planlanmasını sanayi üzerinden yapacağını göstermektedir. Bu açıdan savaş bitiminden bir yıl sonra İzmir iktisat Kongresinin yapılması ve akabinde burada alınan kararlar doğrultusunda Teşvik-i Sanayi Kanununun çıkarılması çok cesaret vericidir. Ekonomik bağımsızlığın siyasi bağımsızlık ile eş değer görülmesinin ürünüdür. Bu açıdan önemlidir.

1.2.1.2. 1930-1940 Yılları Arası

1.2.1.2.1. İthal İkameci Politikalar

1929 yılında başlayan küresel ekonomik krizden sonra uygulanmaya başlanan devletçi politikaları ifade etmektedir. Devlet bu ithal ikameci politikaları uygulamaya başlamıştır. Küresel ortamın değişmesi ve Amerikan yardımları sayesinde 1950-1960 yılları arası tümüyle olmasa da üstü örtük olarak ithal ikameci politikalardan vazgeçildi. 1960-80 yılları arasında da uygulanmıştır. İthal ikamesinin amaçları kısaca şöyle özetlenebilir (Egeli, 2001: 152-153):

- Dış ticaret ithalattan yana dizginlenerek iç dinamikler kaynaklı ihracat ön plana çıkarılmalıdır.
- O dönem itibariyle gelişmekte olan ülkelerin ekonomisine hakim olan tarımsal faaliyetlerdir. Tarım sanayi dengesi sanayiden taraf olduğu için bu ülkeleri oldukça zora sokmuştur. Bu ülkeler zorunlu olarak iç dinamizmlerine yönelmişlerdir.
- Bunda da amaç ülkenin dışa bağımlılığını azaltmak ve ülkenin bir bütün olarak ayakta kalmasını sağlamaktır.
- İthal ikame sanayi itibari ile genişletilip belli bir birikim oluşturulduktan sonra tarım alanından işsizler buraya aktarılmalıdır.
- İthal ikame politikalarında amaç döviz tasarrufu sağlayıp, ülkenin kendi iç dinamikleri ile ayakta kalmasını sağlamaktır.
- İç piyasanın bütün kaynaklarına ulaşıp bunlar rantabl kullanıldıktan sonra ortaya çıkan birikim ile yurtdışına açılım sağlanacaktır.

- Yerli kaynaklar ile sanayi faaliyetlerini harekete geçirmek, gerek istihdam ve gerekse üretimi yükseltmeye çalışmak ana hedeftir.

1929 yılında başlayan bu süreç, ülkemizde yukarıda da bahsi geçtiği üzere zaman zaman uygulama gereği görülmüştür. Fakat Egeli'nin belirttiği üzere bu ileri derecede içe dönük yapılmış ve bütün olarak yurtiçinde üretim yapılarak sanayileşme yoluna gidilmiştir. Bu durum, “ihracat aleyhine sapma” doğurarak, dış satım yapılacak ürün üreten endüstri ürünlerinin ihracatının gelişmemesine yol açmıştır (Egeli, 2001: 158). Yeri geldiğinde diğer dönemleri anlattığımızda uygulanan İthal ikame politikalarından bahsedeceğiz.

Bu dönemin Diğer Önemli Gelişmeleri

Bu dönem ekonominin yetersiz olması ve özel sektörün yeterince destek vermemesi ülkeyi kendi içine yönelmeye zorlamıştır. Bundan dolayı ise içerde yabancılara ait yerli işletmelerin işletme durumları gözden geçirilmiş ve bunların yerleştirilmesi politika haline getirilmiştir. Daha önemlisi yabancı sermaye tarafından yapılan madencilik ve demiryolları millileştirilmeye çalışılmıştır. Kaynak daha çok içerden sağlanmaya çalışılmış ve dışardan mümkün olduğunca kaynak alınmamaya özen gösterilmiştir. Bu dönemin içe dönük sanayinin hızla gelişmeye başladığı dönem olduğunu söyleyebiliriz (Boratav, 2016: 60). Sanayileşmenin çok yönlü düşünülmüş olması o dönem ülkemiz için önemli bir kazanıftır.

Bu dönemin ortalarında kurulan sanayi tesisleri üretime başlamış ve birçok alanda yerli üretim sağlanmıştır. Bu dönem birçok önemli malın ithal ikamesi yapılmış ve bu alanda oldukça yol alınmıştır. Özellikle ham maddesi tarıma dayalı sanayi ürünleri iç kaynaklardan sağlanmış ve iç ihtiyacın neredeyse yüzde sekseni bu şekilde elde edilmiştir. Pamuklu dokuma, pancar, cam ve seramik, çimento gibi verebileceğimiz başlıca örneklerdir. Bugün bile hala ekonomimiz için çok önemli olan bu tarımsal temelli sanayi bu dönemin önemli kazanımlarındandır (Boratav, 2016: 61). Ekonominin temelini yerli hammaddeden oluşması fikri; ekonomik temellerin sağlam olmasını ve ithalata yönelik olmamasının ülke ekonomisinin zor

duruma kalmasının istenmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü o dönemde meydana gelecek bir kriz ülkeyi çok daha zor durumda bırakabilirdi.

1.2.1.2.2. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

1930 sonrası devletin başını çektiği öncü sanayileşme hareketleri başlamıştır. Özellikle özel teşebbüsün 1929 yılından sonra yetersizliğinin anlaşılması üzerine devlet bu görevi üzerine almış ve ithal ikame politikalarla sanayileşmeye öncülük etmeye başlamıştır. Bu bağlamda ilk beş yıllık sanayi planı yapılmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu plan devletçiliğin bir sanayi yapıcılığına dayanmaktadır. Zaten bu dönem başka bir çare de yoktu. 1935 senesinden sonra yapılan çalışmalar sonucunda dış ticarete olumlu şeyler meydana gelirken içerde ise sanayileşmeye doğru yol alınmıştır (Akt: Yıldırım, Lopçu ve Çakmaklı., 2011: 1169-1171). Bu dönemde kurulan Etibank ülkemize uzun yıllar hizmet vermiştir. Bu ülkemizin sanayileşmeye doğru yol aldığını göstermektedir.

Birinci beş yıllık plan kısaca (Yücel 2015: 36);

- Hammadesinin temelini iç dinamiklere dayandığı ürünlere yönelmek,
- Daha çok ağır sanayi ve emek isteyen ürünlere yönelmek,
- İç piyasa ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalara öncelik vermek.

“1930-1940 arasındaki dönem ilk sanayi planının uygulanma dönemidir. Bu planlama ile beraber ülkenin çeşitli yerlerinde şeker, dokuma, maden, selüloz ve seramik fabrikalarının kuruluşu plana bağlanmıştır. Fakat bu senelerin dünyada iktisadi kriz dönemine rastlaması, ülkemizde devletin bizzat kurucu rol oynamasına sebep olmuştur. 1933 senesinde Etibank kurulmuş ve kimya sanayi (suni ipek-Gemlik, gülyağı-Isparta, kibrit ve asit-İzmit), pamuklu dokuma (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Malatya, Iğdır, Nazilli), kâğıt ve selüloz (İzmit), kendir sanayi (Kastamonu), demir sanayi (Karabük), kükürt Keçiözümlü, toprak sanayi (seramik-Kütahya, şişe-

cam Paşabahçe, çimento fabrikaları) alanında yatırımlar yapılmıştır. Aynı zamanda 1937 senesinde ilk demir-çelik fabrikası da Karabük'te kurulmuştur. Yapılan teşvik ve tedbirler ile birlikte 1950'de yapılan sanayi sayımında 83.500 tesis olduğu tespit edilmiştir.'' (Ertin, 2013: 166). Yaklaşık 25 yıl içinde savaştan çıkmış bir devletin ulaştığı işletme sayısı muazzamdır. Bu yukarıda bahsi geçen ve ham madde temellerinin ülke kaynaklarından sağlanmasının önemli bir etkisi vardır. Bundan dolayı dünyada meydana gelen ekonomik problemlerden mümkün olduğunca az etkilenmiştir.

1.2.1.2.3. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı

İlk sanayi planı uygulaması daha uygulanma aşamasındayken o dönemin devlet erkani tarafından ikinci planın hazırlıklarının yapılması için gerekli çalışmalar yapılmıştır. Sanayi kongresi toplatılmış ve bir taslak üzerinde çalışılmıştır. Çünkü savaş sonrası sanayileşme bir milli müdafaa olarak ve ülkenin varlık gerekçesi olarak görülmüştür. Bu kongreye devletin çok farklı katmanları katılmış ki bunlardan biri de Genel Kurmay Başkanlığıdır. İkinci planda ithalat-ihracat dengelenmeye çalışılmış, birinci plandaki ithal ikamesi yumuşatılmaya çalışılmıştır. Aslında bu plan birincisinden çok daha kapsamlı ve yaklaşık yüz tesis yapılacak şekilde düşünülmüştür. Daha çok madencilik enerji, makine, kimya gibi daha ağır sanayi hamlelerine öncelik verilmiştir (Yücel, 2014: 33). İlk sanayi planının başarılı olması, devletin elini güçlendirmiş ve geleceğe daha güvenle bakmasını sağlamıştır.

İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planının ana hedef ve stratejisi ise şöyle özetlenebilir (Akt. Özyurt: 131);

- Ekonomik ve gerçekçi kalkınma yeni sanayilerin kurulması ve hali hazırda bulunanların genişletilmesi,
- İçerde talep düşük ama dışarda talep ihtiyacı fazla olan ürünlere yönelinmesi ve ihracatın elverişli hale getirilmesi,
- Elektrik ihtiyacını karşılayacak santrallerin kurulmasının öncelikli olması,

- KARDEMİR'in yanında bu fabrikaya yan ürün sağlayacak küçük fabrikalar kurulması,
- Bunların yanında hayvancılık, meyvecilik gibi hem içerde hem dışarda lazım olacak faaliyetler geliştirilmelidir.

Birinci Beş Yıllık sanayi planı başarı ile tamamlanmıştır. Ama İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 2. Dünya savaşından dolayı olması gerektiği kadar başarılı olamamıştır. Ekonomik krizin meydana gelmesi ile devletin o güne kadar kurduğu sanayinin temellerinin iç kaynaklardan sağlanmasının ne kadar haklı olduğunu ortaya koymuştur.

1.2.1.3. 1940-1950 Yılları Arası

Bu dönemin önemli bir kısmı savaşla geçmiştir ve bu savaş en çok ekonomik faaliyetleri vurmuştur. Ülkemiz savaşa katılmamasına rağmen siyasi ve ekonomik çok önemli problemler yaşamıştır. Özellikle dış ticaret imkanları kısıtlı olduğu için iç imkanların kullanılması zaruri olmuştur. Üretim kapasitesi buna yönelik olmuştur. Savaş koşullarının dayattığı bu gerçekliği ülkemiz bu şekilde atlatmaya çalışmıştır (Gölalan ve Koçtürk, 2010: 59). 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1929 ekonomik krizinden sonra, 2. Dünya Savaşının meydana gelmesi ülkemizi zor durumda bırakmışsa da uygulanan politikalar ile bunun üstesinden gelinmiştir.

Bu dönemde 2. Dünya Savaşı meydana gelmesine rağmen bunun belirtileri daha önce başlamış ve 1938 yılında başlayan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının hedefine ulaşmasına engel olmuştur ve bu etki 1945 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönem savaşa kadar olan dönem ile savaş sonrası dönem olmak üzere ikiye ayrılır. 1940 yılında ekonomi millileştirilmiş bununla savaşın etkisi minimuma indirilmeye çalışılmıştır. 1946 ve izleyen senelerde ise İvedili Sanayi Planları hazırlanmış ve bununla ülke ekonomisi düzenlenmeye çalışılmıştır. Bunlar kısaca şu şekilde sıralanabilir (Boratav, 2016: 62):

- 1946 senesi İvedili Sanayi Planı devletçilik deneyimi altında gerçekleşmiş olup bu itibarla dikkate alınması gerekir.
- Bu plan kadrocu plan sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.
- Savaş sonrasında ise hazırlanan İktisadi Kalkınma Programı, İvedili Sanayi Planını takip etmiştir.

Bu dönem ülkemizin iktisadi kalkınmasının nasıl olması gerektiği ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. 1949-1950 yılları arası M. W. Thornburg'un yaptığı çalışmalar "Türkiye Nasıl Yükselir? (1949)" ve "Türkiye'nin İktisadi Durumunun Tenkidi (1950)" isimli çalışmalardır. Bu çalışmalar dönem içi yapılan çalışmaların anlaşılması açısından önemlidir. Thornburg raporunda Türkiye'nin ABD'nin tecrübelerinden yararlanması gerektiğinin altı çizilerek; kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, büyük ölçekli kalkınma planlarının hazırlanmasından vazgeçilmesi önerilmiştir (Yayman, 2008: 120). Bu dönem dünya üzerinde ekonomi ile ilgili raporların hazırlandığı dönemdir. Bu rapor ile sıkıntının Amerika Birleşik Devletleri'nden karşılanabileceği dile getirilmiştir. Özellikle enflasyonist baskının dar gelirli üzerindeki etkisinin azaltılması gerektiği vurgulanmıştır (Boratav, 2016: 64). Ülke ekonomisine yönelik yabancı uzmanların bu bakış açısına karşın, ülkemiz kendi imkanları ile bazı planlar yapma yoluna gitmiştir.

1946 senesi planı, ilk planlama örneklerindendir. Ülkenin ekonomik bağımsızlığını korumaya yönelik bir plandır. Söz konusu planda ekonomi tarımsal temelli düşünülmüş ve bu bağlamda değerlendirme yapılmıştır. 1946 İvedi Planının yanında, 1947 İktisadi Kalkınma Planı savaş sonrası iktisadi planlamayı yapmak için uygulamaya konulmuş ve biraz daha liberal politikalar içermektedir (Gölalan ve Koçtürk, 2010: 61). Bu plan savaş sonrası yapılacaklar için hazırlanmıştır. Bu plan daha sonra dünya üzerindeki stratejik değişimlerden ve bu değişimin ülkemize etkisinden dolayı değişime uğramıştır. Özel koşulların ve şartların doğurduğu plandır. 1946 senesi İvedili Sanayi Planı, bu kısır döngü içinde 2. Dünya Savaşından sonra ülke ekonomisine karşı sunulan yabancı reçetelere karşı yerli reçete sunulmasıdır. Bu açıdan oldukça önemlidir.

1.2.1.4. 1950-1960 Yılları Arası

İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok önemli gelişim ve değişimler yaşanmıştır. Devletin ekonomideki müdahalesi artmış ama hükümetler bunun azaltılması gerektiğine inanıyorlardı. Bunun yegane yolu ise özel sektörün teşviki ile devletin yükünün azaltılması yoluna gidilmesiydi. Bunun için özel sektör, tarımsal öncelikler ile altyapıya dikkat edilmesi gerekiyordu (Şahin, 1990: 96-97). 1. Dünya Savaşı, 1929 krizi, İkinci Dünya Savaşı atlatılmış ve devletler büyük ekonomik zorluğun altına girmiştir. Bu zorluğun biraz azaltılması ancak o yükün altına girebilecek farklı birimler ile mümkün olabilirdi. İşte özel sektör bu bağlamda tekrar önem kazanmıştır.

1929 krizi bütün dünyayı etkilemiş ülkemiz de bundan nasibini almıştır. Ekonomik olarak daha önce belli aralıklarla uygulanan ithal ikame politikaları bu dönemde de uygulanmıştır. Yine bu dönem de 1954-1958 yılları arasında ithal ikame politikaların uygulanmasına sebep olmuştur (<https://www.paranomist.com/turkiyede-imalat-sanayinin-gelisimi-2.html>, 28.12.2017). 1954-1958 yılları arasında ithal ikame politikaların uygulanmasında ödemeler dengesi bunda önemli bir etkindir. IMF tavsiyesiyle 1958 yılında uygulamaya konulan 4 Ağustos kararları rejimi daha sonra ithal ikame politikalarının ana hatlarını oluşturmuştur (Akt. Eşiyok, 2004: 14). Ülkemizin 1929 yılından 1980 yılına kadar zaman zaman uyguladığı ithal ikamesi politikalar bu dönemde de uygulanmıştır.

Dönem itibariyle sanayiye ayrılan bütçede azalma meydana gelmiş bu da ekonomik istikrarsızlığa sebep olmuştur. Bunun neticesinde sanayileşme de göreceli bir azalma olmuştur. Bu ülke ekonomisi için çok sağlıklı olmamıştır. Onun için sanayi ile uğraşanlar bunun tehlikesine dikkat çekmiş ve sanayinin yeniden canlandırılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Fakat bu uyarı çok işe yaramamış ve bu dönemin sonlarına doğru özellikle 1957-1960 yılları arasında ciddi bir ekonomik kriz olmuştur (Şahin, 1990: 129-130). Sanayi faaliyetlerinin arka planda kalması bedelinin ne kadar ağır olabileceğini bu dönemde çok açık görmekteyiz.

Bu dönemde, yapılan faaliyetlerden biri, 1951’de Anakara da 2. Sanayi Kongresi yapılması kararlaştırılmıştır. Burada kongre ile (Taşlıgil, 2005: 83-84);

- Sanayinin ana hatlarıyla planlanması,
- Sanayinin özendirilmesi,
- Sanayi için alt yapı hazırlıklarının yapılması,
- Bu dönemde gübre sanayi ve petrokimya tesisleri kurulum çalışmalarının yapılması,
- Çimento, şekerpancarı fabrikaları, tekstil vb. alanlarda ihtiyacı gidermeye yönelik faaliyetler ön plana çıkarılmıştır.

Burada alınan kararlar ile savaşın da geride kalmasından dolayı devletçiliğin etkisi azaltılmaya çalışılmış ve özel teşebbüsün teşvik edilmesi düşünülmüştür. Ekonomik canlanma ile Sanayi Kalkınma Bakanlığı kurulmuş ve kredi desteği için kullanılmıştır. Özel sektörün önü bu yolla açılmaya çalışılmıştır. Yine bu dönem için önemli dezavantajlardan biri Kore savaşıdır. Bu olumsuzluğa rağmen özel sektör önemli atılımlar yapmış ve tekstil bu konuda öncü olmuştur (Taşlıgil, 2005: 83-84). Özel teşebbüse kredi desteği sağlanması ve devletin ekonomideki etkisinin azaltılması, devletin uygulamaya koyup fakat zorunlu şartlardan dolayı bazen yapamadığı ekonomik politikalardandır.

1950 yılı ülkemizin yoğun göç yaşanmaya başladığı dönemdir. Ulaşım imkanlarının gelişmesi, şehirlerde iş gücünün birikmesi, özel sektörün kendini daha çok hissettirmesi bu dönem için sanayinin önünü açmıştır. Sanayi Kalkınma Bakanlığı’nın kredi sağlaması özel teşebbüse güç vermiş ve bunun sonucunda özel sanayi ön plana çıkmıştır. 1963 senesinde yapılan sanayi ve işyerleri sayımında işletme sayısı 161.000 olarak tespit edilmiştir. 1963 senesi itibariyle kalkınma planlarının hazırlanması, iktisadi durumun her sene gittikçe büyümesi, sanayileşmeye öncelik verilmesi, endüstrileşmenin planlı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olmuştur (Ertin, 2013: 166).

1950-1960 arası dönem pek çok açıdan Türk ekonomisi için farklılıklar getirmiştir. Özellikle siyasal sistemin değişmiş olması beraberinde ekonomi ile ilgili kararlarında değişmesine neden olmuştur. Avrupa'nın 2. Dünya Savaşı sonrası imarı için A.B.D öncülüğünde Batı bloğunca Türkiye'ye uygun görülen “tarıma dayalı büyüme” rolü ülke kalkınmasını geciktirici bir etken olmuştur. Uluslararası iş bölümünün, uluslararası kuruluşlar ve antlaşmalarla dayattığı bu tercih Türkiye'nin kalkınmasında öncü sektörü değiştirmiş belki engellemiş ve Türkiye'nin bir tarım ülkesi olarak kalmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin sonraki dönemde yaptığı atılımlar bundan kurtulmak şeklinde olmuştur (Boratav, 2016: 65). Çok partili hayata geçtikten sonra, ilk kez ülkeyi yöneten partinin değişmesi ve yine bu dönemde Marshall planı çerçevesinde Amerikan yardımlarının gelmesi bu dönemin içerdiği önemli farklılıklardır. Yine yapılan yatırımlar ve paranın kullanılması ile ilgili çeşitli raporlar yazılmıştır.

1.2.1.5. 1960-1980 Yılları Arası

1960 ve 1980 döneminin belirgin özelliği “Devlet Planlama Teşkilatı” kurularak ekonomiye kalıcı bir yön verilmeye çalışılmıştır. 1930 senesinden sonra başlayan Beş Yıllık Sanayi planları uzun süreli olmamış ve 2. Beş yıllık Sanayi planı tam olarak uygulanmamıştır. İlk Beş yıllık Kalkınma planı 1963-1967 seneleri arasında kapsayacak şekilde uygulamaya alınmıştır. Bu planda öngörülen hedeflere varılmıştır. Cumhuriyetin başından 1950'li yıllara kadar sanayinin yapısı, geleneksel gıda ürünlerine dayalı (şeker, et, çay) tüketim malları üreten bir sanayi özelliği gösteriyordu. Dokuma endüstrisi nispeten gelişmişti. 1. Beş Yıllık Kalkınma programında; Ereğli Demir-Çelik, Kütahya Gübre Fabrikaları üretime başlamıştır. Bu ilk programda; lastik, plastik, petrol ürünleri, çimento, seramik endüstrileri hızla geliştirilmiş yatırım malları imal eden tarım makineleri, elektrik makineleri, gemi inşa ve makine sanayileri kurulmuş, montaj sanayinde gerekli düzenlemeler yapılarak kara yolu araçları ve traktör imalatında milli yapı oranı arttırılmıştır (Güngördü, 2011: 527). 1960 yılından sonra kurulan kurumlar aracılığı ile devlet bir

bütün olarak organize edilmiş ve kalkınma planları devreye sokulmuştur. Kalkınma planları devletin ekonomi adına ele aldığı en önemli planlamaların başında gelmektedir.

Bu dönemin ilk zamanlarında kar oranlarının artmış olması, sermayenin lehine bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Bu da üretimde önemli artışların olmasına yardımcı olmuştur. Bundan dolayı bu dönemin performansında % 13.7'lik bir artış meydana gelmiştir (Eşiyok, 2004: 15). 1960 sonrası ekonomik canlanmanın gözle görülebilir oranda artığı dönemdir. Kalkınma bütün ülkeye yayılmıştır.

1967-1972 dönemini kapsayan İkinci Beş Yıllık planda; sanayi ekonominin sürükleyici sektörü olarak kabul edilmiş; kağıt, plastik, petrokimya, çimento, cam sanayilerinde hızlı bir gelişme görülmüştür. Yatırım malları sanayilerinde tarım makineleri, elektronik, kara ve demiryolu taşıtları, gemi inşa sanayilerinde hızlı bir gelişme görülmüştür. Şeker, çimento, yem ve çay fabrikalarının büyük bir kısmının yurt içinde imali gerçekleştirilmiştir. İmalat sanayinde bilhassa elektrik-elektronik araç ve gereçlerin yapımına ağırlık verilmiştir. 1963-1972 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde; İskenderun Demir-Çelik, Karadeniz Bakır, Alüminyum, Aliağa Rafinerisi, Samsun Gübre Kompleksi, Mersin Gübre Kompleksi, İzmit Petro-kimya Tesisleri, Aksu, Dalaman ve Çaycuma Kağıt Tesisleri kurulmuştur. Aliağa Petro-kimya, Pendik Tersanesi, İzmit Amonyak-Üre, Gemlik Gübre, Antalya Kağıt-Kereste Bileşik Tesisi, Ereğli Demir-Çelik tesislerinin genişletilmesi, Elazığ Ferro-Krom tesisi gibi büyük sanayi tesislerinin kurulması ve genişletilmesine girişilmiştir (Güngördü, 2011: 527). Bu dönemde temelleri atılan bu tesisler ülke ekonomisinin belkemiğini oluşturmuş ve bugün bile ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır.

Ereğli Demir çelik fabrikasının kurulması, Kütahya Azot işletmelerinin üretime başlaması, lastik, plastik, petrol ürünleri, çimento, seramik sanayilerine ara malı üreten sanayilerin hızla gelişmesi bu dönemde olmuştur. Tarım ve sanayi bir arada düşünülmüş ve bu plan dahilinde düşünülen % 7'lik büyüme, % 6,6'lık kısmı gerçekleştirilmiştir (Taşlıgil, 2005: 84).

Planlı dönem, Türk sanayisinin yeni bir safhaya girmesinin başlangıcı da olmuştur. Bu dönem Avrupa ile olan ilişkilerle çerçevelenmektedir. Toplulukla 1964 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile kurulan ilişki, 1971’de yapılan protokol ile belirli bir takvime bağlanmıştır. Buna göre imalat sanayilerinin bir kısmı 12 sene içinde, diğer kısmı ise 22 sene içinde ortak pazara açılmış olacaktır. Sanayileşmiş ülkelerin rekabetine açılmak, Türk sanayisi için oldukça önemli bir deneyim olmuştur. Bu dönem sanayi gelişme hızını ve sanayin yapısını değişik yönlerde etkileyecektir. 1973-1977 dönemini kapsayan 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı, on yıllık planlı dönem tecrübesi yanında, ortak pazarın gereklerini de göz önünde tutan 22 senelik stratejiye dayandırılmıştır. Üçüncü ve dördüncü plan dönemleri kritik bir safhadan geçmiş, yoluna devam etmektedir (Güngördü, 2011: 527).

1960 döneminin başında yasal altyapısı kurularak başlanan kalkınma planlarında istenen sanayileşme programı sanayi ürünleri ithal etme yerine milli kaynakların kullanılması yoluna gidilmiştir (Boratav, 2016: 66). Bu dönem uygulanmaya başlanan kalkınma planları günümüze kadar devam edegelmiştir.

1920’li yıllarda uygulama alanı bulan Teşvik-i Sanayi Kanunu ülkemizde tam olarak uygulama alanı bulamamıştır. 1930’lu yıllarda uygulamaya konan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanmış fakat 2. Dünya Savaşı’ndan dolayı, 2. Beş Yıllık Plan uygulama alanı bulamamıştır. Gerek 1929 New York merkezli kriz ve gerekse 2. Dünya Savaşı ülkemizde uygulanacak olan sanayi atılımlarına büyük bir darbe vurmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra dünya uzun bir durgunluk dönemine girmiştir. Bu durgunluğu Türk ekonomisi kalkınma planları ile üzerinden atmaya çalışmıştır. Şimdiye kadar uygulanan planlar daha lokal iken bundan sonra yapılan kalkınma planları daha kapsamlı ve detaylı düşünülmüş ve uygulanmıştır.

1.2.1.5.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1963–1967)

1960-1980 döneminin başında Devlet Planlama Teşkilatı’nın faaliyete geçmesiyle, günümüze kadar devam eden kalkınma planları yapılmış ve bu

kalkınma planları bugün bile devam etmektedir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yapılmak istenenler (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>, 01.11.2017) ;

- Sanayi tesislerinin yer seçimi ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.
- Sanayi için gerekli kolaylıklar sağlanacak ve krediler yükseltilecektir.
- Sanayide gerekli amortisman yapılacaktır.
- Montaj sanayinin imalat sanayiye geçmesi için gerekli vergi kolaylığı sağlanmalıdır.
- Gerekli ihracat araştırması yapılarak sanayi ürünlerinin ihracı için gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.
- Sanayi ürünlerinin ihracı için kullanılan hammadde vb. ürünlerden alınan bazı vergilerin geri iadesi ihracatın gelişmesini sağlayacaktır.

İlk kalkınma planı teorik ve pratik olarak oldukça ince düşünülmüş ve ülke gerçekleri ile örtüştürülmüştür. Gerek ülkenin durumu ve gerekse uluslararası gerçekler hesaba katılarak yapılmıştır.

1.2.1.5.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1968–1972)

İlk kalkınma planında belirlenen hedeflere ulaşılmıştır. İlk planda belirlenen hedeflere ulaşılnca ikinci kalkınma planı hazırlanmış ve yaklaşık % 7'lik bir büyüme hedeflenmiştir. Bunların başında ekstansif tarım metotları yerine intansif tarım metotları uygulamak modern tarım için olmazsa olmaz olarak görülmüştür. Ülkenin o dönem en önemli ihtiyacı olan istihdama ağırlık verilmiş, modern tarım ile artan iş gücü diğer alanlara kaydırılmıştır. Buradan yani sanayiden elde edilen kazanç ile ülke kalkınması düşünülmüştür (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan2.pdf>, 05.11.2017).

Türkiye'nin her dönemde en önemli problemlerinden biri olan bölgeler arası kalkınmışlık farklılığı üzerine odaklanılmış ve hizmet alamayanlara yönelik politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Belediye hizmetlerinin şehirlere ulaştırılmasına ağırlık verilmiştir. Çünkü o dönem itibari ile köyden kente göç yoğunlaşmış ve nüfus şehirlerde birikmeye başlamıştır. Bu da şehir nüfusunun hızla artmasına neden olmuştur ([http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma %20Planlar/Attachments/7/plan2.pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/7/plan2.pdf),05.11.2017). Tablo 1'de görüldüğü üzere o dönem için imalat sanayine yatırım yapılmış ve bu gerek istihdam sağlaması ve gerekse kalkınmada öncü olması açısından oldukça değerli görülmüştür.

Tablo 1:Sanayi Sektöründe Gelişimin Bileşimi (Milyon TL)

	Üretim			Katma değer		
	1967	1972	Yıllık artış (%)	1967	1972	Yıllık artış (%)
	1	2	3	4	5	6
İmalat Sanayi	49 444	80 335	10,2	19 270	32 500	11,1
Madencilik	1 830	3 124	11,3	1 400	2 350	10,9
Enerji	1 722	3 193	13,2	930	1 750	13,6
Elektrik	402	693	11,5	130	210	10,5
Toplam	52 996	86 672	10,3	21 600	36 600	11,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Geri kalmış bölgelerde kalkınma yaratmak için kamu yatırımlarını bu bölgelere kaydırma planlanmış ve özel sektör yatırımları da teşvik tedbirleriyle hızlandırılmaya çalışılmıştır. Sanayileşmeye daha fazla önem verilmiş ve bu alan ekonomik kalkınmada sürükleyici güç olarak ön plana çıkartılmıştır. Yıllık %7'lik bir büyüme planlanmış ve %7.2'lik büyüme hızı gerçekleştirilmiştir. Sanayide önemli bir aşamayı oluşturan ara mallar; kağıt, plastik, kimya, gübre, petro-kimya, çimento, cam sanayisi hızla gelişmiştir. Yatırım malları sanayinden de tarım makineleri, elektrik, karayolları ve demiryolları taşıtları ile gemi inşa sanayi hızla gelişmiştir (Taşlıgil, 2005: 85). Planlamanın yanında istenen planlama hedeflerine

ulaşılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere imalat sanayi, madencilik, enerji, elektrik sanayinde meydana gelen artış bu planlamanın düşünüldüğü gibi gerçekleştiğini göstermektedir.

1.2.1.5.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973–1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile yıllık ortalama % 11,9 oranında bir büyüme hedeflenmiştir. Sanayinin bütün sektörlerine yönelmeye çalışılmıştır. Madencilik sektöründe yüzde 15,3, İmalat sektöründe 11,7, enerji de ise % 12 oranında yıllık bir artış öngörülmüştür ve hedeflere ulaşılmaya çalışılmıştır (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkınma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf>, 08.11.2017). Verilen hedefler oldukça yüksektir. Ama bir önceki planda yukarıda verilen oranlara ilgili sektörlerde ulaşılmıştır.

Sanayideki dengesizlikler göz önüne alınarak kalkınmada öncelikli yörelerin kalkındırılması hedef olarak saptanmış, bu amaçla yörelerin doğal kaynaklarının değerlendirilmesi hedeflenmiş Malatya Hasançelebi demir madeninin işletilmesi, Afşin-Elbistan kömür işletmesi, Mardin Mazıdağı fosfat işletmesi bu dönemde projelendirilmiştir; ancak yapılan çalışmaların aksine bölgeler arası dengesizlik giderilememiş, her geçen yıl biraz daha artmıştır. Ekonominin ihtiyacı olan enerji, zamanında ve yeterli ölçüde karşılanamamıştır. III. plan döneminde iç ve özellikle dış gelişmeler planda öngörülen hedeflerde sapmalara neden olduğu gibi temel problemlere sunulan çözüm yollarının yeterli gelmemesinin yanında yeni problemlerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Plan hedeflerinin gerçekleşmemesinde en önemli faktörler şunlardır (Taşlıgil, 2005: 85-86):

- Ekonominin ara mallarında dışa bağımlılığın azaltılmaması.
- Sanayinin ihracattan çok iç pazara yönelik olması.
- Yurtiçi talebin enflasyon ve tüketimi arttırması.
- Petrol fiyatlarının son 5 yıllık dönemde 4,5 kat kadar artarak temel mal fiyatlarını arttırması.

- Batı ekonomilerinde fiyat artışları ve işsizlik sonucu yurtdışında çalışan işçilerin gelirlerinin düşmesi ve Türkiye'ye gönderdikleri dövizin azalması.
- Türk lirası değerindeki istikrarsızlığın ihracat gelirlerini azaltmasıdır.

Üçüncü planda amaçlanan hedeflere ulaşılamamasının Taşlıgil'in söylediklerine ilaveten başka bazı sebepleri de bulunmaktadır. 1980 öncesi siyasi çalkantılar ülke enerjisinin farklı alanlara kanallize olmasına neden olmuştur. Siyasi istikrarsızlığın en çok ekonomik istikrarsızlığı vurduğu söylenebilir.

1.2.1.6. 1980'den Günümüze

Bu dönem diğer dönemlerden farklı politikaların ön plana çıktığı dönemdir. Özellikle 24 Ocak kararları Türkiye ekonomi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. 24 Ocakta Bakanlar Kurulu kararı ile alınan bu kararlar 25 Ocakta Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu dönem için önemli olması açısından kısaca özetleyecek olursak (Tüleykan ve Bayramoğlu 2016: 405-406) :

- Ekonomideki devlet payı azaltılmıştır.
- Genel olarak sübvansiyonlar kaldırılmıştır.
- Ticarete serbestiyet getirilmiş ve yabancı sermaye teşvik edilmiştir.
- Özellikle yurtdışı müteahhitlik hizmetleri özendirilmiştir.
- Ticarete liberal politikalar desteklenmiştir.

24 Ocak Kararları devletin daha önce aldığı kararlara pek benzememektedir. Devletin ekonomik olarak dönüşüm ve değişimini öngörmektedir. Ekonomik olarak alabildiğince dışa açılmış ve bu açılım büyük bir cesaret ile yapılmıştır. Bugüne kadar hep ekonominin merkezinde devletçilik olmuş fakat 24 Ocak kararları ile devlet bu merkezden çekilmiştir.

Yukarıda kısaca özetini verdiğimiz 24 Ocak kararları Türkiye ekonomisinin dönüşümünü sağlamıştır. Artık piyasa ekonomisi yani yeni bir ekonomik yapı benimsenmiştir. Bu döneme kadar belli aralıklarla uygulanan ithal ikame politikaları

son bulmuş ve serbest piyasaya geçilmiştir. Bu konuda önemli ilerlemeler de kaydedilmiştir. Güçlü bir iktisadi yapı düşünülmüş ve bunda da başarılı olunmuştur. Bu program dış kuruluşlar tarafından desteklenmiştir (Öztürk ve Yakışır, 2005). Ekonomi piyasası dışa açılmış ama ithalata karşı ihtiyatlı davranılmaya devam edilmiştir. Bu dönemin programlanmasının temel özellikleri şunlardır (Kırım ve Şenses, 2009: 363);

- Akademisyenden iktisatçıya kadar geniş yelpazenin rızası alınmıştır.
- Piyasa ekonomisi ön plana çıkarılmış, fiyat serbestisi sağlanmış ve karma ekonomi benimsenmiştir.
- İhracat desteklenirken, ithalat daha ihtiyatlı yaklaşmıştır.
- Nominal değerlerde yükselme olmuş ve pozitif faiz işlemiştir.

1980 sonrası dönem devletin ekonomi adına aldığı 24 Ocak kararlarının, 25 Ocakta resmi gazetede yayınlanıp uygulamaya konulması, devletin o dönemdeki siyasi durumu da göz önüne aldığımızda oldukça cesaretli bir karar olduğu söylenebilir.

1.2.1.6.1. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(1979–1983)

1950 yılı Türkiye için bir milat olmuş ve sanayileşme yoğun göç ilişkisi beraberinde hızlı bir şekilde şehirleşmeyi getirmiştir. Şehirleşme hızı artmış ve şehirleşme oranı bu dönemde kırsal oranı geçmiştir. Dolayısıyla Dördüncü Kalkınma Planı bu gelişmelerin doğrultusunda şekillenmiştir. Enerji ihtiyacının artmaya başladığı ve bu enerji ihtiyacının daha çok yerli kaynaklardan karşılandığı bir dönemdir. Ülkenin mevcut hammadde kaynaklarından enerji elde edilmiş ve enerji ihtiyacı bu kaynaklardan karşılanmaya çalışılmıştır. Mevcut rezervlere ilaveten yeni rezerv arayışına girilmiş petrol, kömür, linyit rezerv arayışı hızlandırılmıştır. Dördüncü Plan çerçevesinde imalat sanayisine daha çok ağırlık verilmiştir (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan4.pdf>,12.1 1.2017). İmalat sanayi ve bunu işleyecek olan enerji ihtiyacı bu dönemdeki kalkınma planının hedefler açısından ana omurgasını oluşturmaktadır.

1970’li yılların sonuna gelindiğinde döviz darboğazının gittikçe büyümesi, bunun sonucu olarak sanayinin ihtiyaç gösterdiği hammadde ve ara malı girdilerinin sağlanamaması nedeniyle sanayide yatırımlar bir yana, yatırım malı ve teçhizat teminindeki güçlükler, yeterli enerjinin sağlanamaması mevcut kapasitenin bile %30-%40 işler tutulabilmesine sebep olmuş, hızlanan enflasyon stokçuluğu çekici hale getirirken ekonomide yatırım tasarruf dengesini de alt üst edip iyice çıkmaza sokmuştur. 1973-1977’ de %6,5 olan GSMH yıllık ortalama artış hızı, IV. Plan döneminde % 2,1’ e düşmüştür. Enflasyonu aşağıya çekmek ve ülkedeki ekonomik dengeleri sağlamak ve ödemeler dengesinin açığını kapatmak için 24 Ocak 1980 İstikrar Programı’nın kararları alınmış ve devreye sokulmuştur. Bu kararlar şunlardır (Taşlıgil, 2005: 85-86):

- Türk sanayinde verimliliğin artırılması, etkin bir kaynak dağılımının sağlanması piyasa ve fiyat mekanizmasına ağırlık verilmesi için piyasadaki fiyat kontrolleri kaldırılmıştır.
- Kamu İktisadi Teşekküllerinin ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarının tespiti geniş ölçüde serbest bırakılmıştır.
- Gerçekçi faiz uygulamasına geçilerek tasarrufların arttırılmasında ve sermayenin etkin dağılışıında faiz mekanizmasına ağırlık verilmiştir.
- Tasarruf hacminde gelişmeler kaydedilmiş; tasarruf banka sistemine kaymıştır.
- Sermaye piyasası gerçekçi faiz uygulamasıyla canlanmış, özellikle tahvil satışları ile sanayi kuruluşları sermaye piyasasında kaynak sağlamışlardır.
- Dış rekabete açılan Türk sanayi, yabancı sermayeye de açılmıştır.
- Sanayinin darboğazını oluşturan alt yapı yatırımlarına (Enerji, Haberleşme, Ulaştırma) ağırlık verilmiştir.
- Sanayi malları ihracatında vergi iadesi uygulamasına başlanmıştır.
- İhracat giderlerinden kurumlar vergisinin düşürülmesi ihracatı arttırmıştır.

Dördüncü Kalkınma planı, ülkenin içinde bulunduğu durumdan dolayı yeterince uygulanamamıştır. İstenilen hedeflere ulaşılmadığı için yukarıda bahsi geçen yeni istikrar programları devreye sokulmuştur. Ülkedeki mevcut ekonomik durumun bu

zor şartlardan etkilenmemesi için alınan istikrar programlarında amaç kalkınma programındaki açığın bu yolla kapatılmasıdır.

1.2.1.6.2. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985–1989)

Diğer planlarda yapılmak istenenler gibi bu planın da birinci amacı, halkın refahının yükseltilmesidir. Ülkenin sahip olduğu mevcut sermaye değerleri göz önüne alınarak ihracat desteklenmiş ve tarımsal kökenli endüstriye ağırlık verilerek bu yapılmaya çalışılmıştır. Bununla amaç hızla artan nüfusa istihdam sağlamak ve geri kalmış alanlara yönelik olarak alt yapı sağlanmaya çalışılmıştır. Ana amaç, endüstri-hammadde dengesinin sağlanıp, bunun üzerinden mevcut ekonomik problemlerin halledilmesidir (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments7/plan5.pdf>,18.11.2017).

Bu plan döneminde büyüme hızı öngörülen düzeyde gerçekleşmemiş, kalkınmada öncelikli yörelerde uygulamaya konulan teşvik tedbirlerine rağmen özel sektör yatırımlarında beklenen düzeyde gelişme sağlanamamış sorunlar giderek büyümüştür (Taşlıgil, 2005: 85-86).

1.2.1.6.3. Altıncı Beş yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı için halkın ekonomik seviyesinin yükseltilmesi ve güvenli bir ortamın oluşturulması temel amaçtır. İşsizliğin azaltılması, yeni iş alanlarının üretilmesi ve gelir dağılımının düşürülmesi belli başlı amaçlar arasında sayılmıştır bu açıdan oldukça önemlidir (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan5.pdf>, 18.11.2017). 1990'lı yılların enflasyonist gündemi işsizlik ve ekonomik bunalıma bu şekilde çözüm bulmaya çalışılmıştır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ile yaklaşık 25 tane Organize Sanayi Bölgesi(OSB) tamamlanmıştır. 1994 sonu itibariyle bu 37 taneyi bulmuştur. 1995 yılı itibari ile 19'u etüt olmak üzere 81 tane OSB'nin projesi gündeme alınmıştır.

Yine bunların yanında Küçük ve Orta Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, bu işletmelerin geliştirilmesine yönelik 38 merkezde faaliyet yürütmüş fakat istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu işletmeler 65 bine ve istihdam olarak 371 bine ulaşmıştır. Bu istihdam oldukça önemli bir sayıyı göstermektedir (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf>, 18.11.2017). Kalkınma planları ile beraber başlayan OSB'leşme süreci en hızlı dönemini altıncı kalkınma planı döneminde yaşamıştır. İlk kalkınma dönemine yakın başlayan ilk OSB olan Bursa OSB ile başlayan süreç bu dönemde oldukça hızlanmıştır.

Bu plan döneminde temel hedef ve ilkeler doğrultusunda uygulamaya konulması düşünülen politikalar çok sağlıklı amaçları kapsamakla birlikte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde uygulamaya konulan teşvik tedbirleri güvenlik sorunları dolayısıyla gelişmiş bölgelere kaymıştır. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planından sonra yeni kalkınma planları yapılmasına rağmen, bu planlarda hedeflenenler ve giderek artan personel giderleri ile yeni yatırımlar gerçekleştirilmemekte özelleştirme ile mevcut sanayi kuruluşları özel sektöre devredilmektedir. 1923'ten itibaren geçen uzun süre içinde farklı sanayileşme politikaları kalkınma stratejileri ile belli ölçüde sanayileşme hareketi başlatılmasına rağmen istenilen ve hedeflenen amaçlara ulaşamamış bölgelerarası dengesizlik her geçen gün biraz daha artmış, ortaya çıkan sorunlar yoğunlaşmıştır (Taşlıgil, 2005: 85-86).

Bu dönemin en önemli özelliği, OSB'lerin ilk kez bu kadar Kalkınma Planları içinde yer edinmesidir. Ülkemizin değişik yerlerinde bu tür işletmelerin desteklenmesi için bazı kararlar alınmıştır. Önemli istihdam ve işletme rakamlarına ulaşılmıştır. Hedeflenen düzeye ulaşılmamışsa da yapılan çalışmalar gelecek açısından oldukça önemlidir. Altıncı kalkınma planında organize sanayi bölgelerinin çok geniş yer kaplaması OSB ile kalkınma hamlesinin devam edeceğini ve organize sanayi bölgelerinin kalkınmanın en önemli elemanı olacağını göstermektedir.

1.2.1.6.4. Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı(1996–2000)

Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı, sanayileşme temelli kalkınma planı olarak hazırlanmıştır. Modern teknoloji, entegre üretim sistemleri, kalite standardizasyonu temel alınmış, küçük ve büyük sanayi tesisleri bütünleşmesi, birlikteliği sağlanmış ve bununla yüksek üretime ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yolla uluslararası piyasaya hitap edecek firmaların çıkması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönem itibari ile kentsel altyapıyı çok daha fazla önem verilmiş ve iller bankası ve belediyelere sağlanan fonlar yeniden düzenlenmiştir. Artan belediye hizmetlerinin taleplerine bu şekilde cevap verilmeye çalışılmıştır. Fakat yine de bu taleplerin artması merkezin yatırımlarını zorlaştırmıştır. Çünkü belediyelerin içme suyu, kanalizasyon gibi hizmetleri sağlamada eksik kalması merkezi hükümetin işini zorlaştırmıştır (<https://www.academia.edu/1486175/>, 21.12.2017). Yedinci Kalkınma Planında kentleşme ve belediye hizmetleri vurgusu oldukça önemlidir. İller bankasında bunun ile ilgili düzenlemeler yapılması bu bağlamda çok yerindedir.

Bu plan ile kentsel bazı problemlere çözüm aranmaya çalışılmıştır ve bu bağlamda bazı önemli stratejiler uygulamaya konulmuştur. Çünkü kırsal alandan şehirlere yoğun ve sürekli göç oldukça önemli sorun halini almaya başlamıştır (<https://www.academia.edu/>, 21.12.2017);

- Ülkemizde ihtiyaç duyulan yerlerde konut yapımının hızlandırılması,
- Konut ihtiyacı finansmanı için yeni modellerin geliştirilmesi,
- Merkez ve taşra teşkilatı arasında uyumun sağlanması,
- Gecekondu için yeni mevzuatın yapılması,
- Deprem bölgesinde yer alan ülkemizde doğal afetlerin azaltılması için gerekli tedbirlerin alınması,

Altıncı Kalkınma Planında OSB'lerin ön plana çıkarılması ve Yedinci Kalkınma Planında ise kentleşme ve belediye hizmetlerinin daha iyi yapılması için yeni kaynak arayışı ve iller bankasının bu minvalde yeniden değerlendirilmesi konumuz olan OSB ve kentleşme açısından oldukça önemlidir. Bu iki kavram ilk kez bu kadar yoğun olarak Türkiye kalkınma gündemine girmiştir.

1.2.1.6.5. Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı(2001–2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde OSB'lere öncelik verilmiştir. Bunun için gerekli altyapının kurulması için çalışmalar yapılmıştır. OSB'lerin ülke çapında yayılması bununla imalat sanayinin üretime katkısının artırılması; buna bağlı olarak kentsel dönüşümün sağlanması bir bütün olarak düşünülmüş ve bağlamda politikalar geliştirilmiştir. OSB'ler ile şehirselle alanlarda kazanım sağlanmış ve çevre zararları azaltılması çalışılmıştır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, farklı bölgeler arasında gelişmişlik farklarına dikkat çekilmiş, özellikle çok gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için kalkınmanın en önemli ayaklarından görülen OSB'ler yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. 43 OSB ihtiyaca göre bölgelere dağıtılmıştır (Akt. Kanbak, 2011: 92).

Bu dönem OSB açısından altın dönem olmuştur. Ülkede her yerin OSB'ye ihtiyacı olduğu ve gerekli yerlere OSB yapılması gerektiği düşünülmüş ve bunların gerekli yerlere yapılması için altyapı çalışmalarına başlanmıştır. Öyle ki zamanla OSB ve kalkınma birlikte anılır olmuştur. Çünkü OSB sağladığı istihdam ile ekonomik istikrar getirmiştir. Ülkedeki mevcut üretimin istikrar kazanması ve üretim üniteleri arasında entegre iletişim kurulması OSB'ler sayesinde olmuştur.

1.2.1.6.6. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2007- 2013)

Bu planda % 7'lik bir büyüme hedeflenmiştir. Bu büyümede de sanayi ve hizmet sektörüne ağırlık verilmesi hedeflenmiştir. İktisadi modernizasyon ve tarımsal üretimin katma değer içindeki oranı düşürülmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, sanayi alanında yüksek katma değer getirici politikalar desteklenmiş ve sanayi payının % 27,2 oranına çıkarılmaya çalışılmıştır. Hizmet sektöründe ise % 7,3 bir büyüme öngörülmüştür ve % 65 civarında bir orana ulaşılmaya çalışılmıştır (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan9.pdf>,

12,12,2017). Bu dönemde devletin koyduğu hedef oldukça yüksektir. OSB'lerin yaygınlaştırılması ve üretimde belli bir istikrar sağlanması bu yüksek hedeflerin koyulmasında ana etkindir.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında, OSB'lerin ihtiyaçları gerektiği kadar görmediği ve yeni ihtisas OSB'lerin kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ihtisas için üniversitelerden destek istenmiş ve üniversite- sanayi birlikteliği ile bu ihtisaslaşmanın daha verimli olması hesaplanmış ve sadece OSB değil küçük sanayi siteleri içinde uygun imkan sağlanması istenmiştir (Akt. Kanbak, 2011: 93). OSB'lerden daha alt ölçekte Küçük Sanayi Siteleri(KSS) kurulması, OSB kurulamayan yerlere bu imkanların götürülmesi amacıyla yapılmıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminde teknoloji ve sanayi alanlarında önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Bu dönem yaklaşık 23 OSB tamamlanmıştır. Yaklaşık 10 bin işletme ilave olmuştur. Bunun yanında küçük sanayi sitelerinde işletmeler 88 binden 93 bine çıkmıştır. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde(TGB) mevcut işletme sayısı, 604'ten 2.174'e çıkarılmıştır. Yine bu plan çerçevesinde Filyos ve Ceyhan ihtisas enerji bölgeleri kurulmuştur (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>, 21.12.2017). Bu dönemde sanayi adına önemli gelişmelere imza atılmıştır. Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoloji Gelişim Bölgeleri kurularak sanayi için mevcut eksikliklerin gerekli atılımlarla kapatılması yoluna gidilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, sanayi açısından oldukça komplikedir. Ülkenin kalkınmasının öncüsü olarak sanayinin görülmesinin faaliyete başlamış ve en üst perdede uygulanmış halidir. Nihai hedef olarak yaşanabilir mekanlar ve sürdürülebilir çevre olarak belirlenmiştir. Kalkınma için uluslararası işbirliği hedeflenmiş, üretimin yenileştirilmesi ve istikrarlı yüksek büyüme hedeflenmiştir. Yine bütün bunlar için nitelikli eleman gereği üzerinde durulmuş ve bu bağlamda personel yetiştirilmesi için bir dizi tedbirler uygulanmıştır. Sanayileşme ve kaliteli eleman yetiştirme ile ülkemizin yüksek gelirli ülkeler arasına girebileceği

belirtilmiştir. Personel yetiştirme ile kayıt dışı istihdamın önlenilebileceği üzerinde durulmuş toplumun böylece ekonomik ihtiyaçlara daha iyi cevap verebileceği düşünülmüştür. Böylece nüfusun dinamikliği korunacak ve istikrarlı bir kalkınma yolu seçilmiştir. Böylece ülkemizin vermiş olduğu dış göçe de çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

Tablo 2: Girişimcilik ve KOBİ'lere İlişkin Gelişmeler ve Hedefler

	2006	2012	2013	2018
Yeni Kurulan Şirket Sayısı (Bin)	53	39	50	75
Kurulan İşletmeler ve Orta Ölçekli İşlet. Tüm İşletmeler İçindeki Oranı(%)	1,7	2,4	3,0	4,0
Tamamlanacak OSB sayısı	130	153	160	312
KOBİ'lerin İhracat Miktarı(Milyar Dolar)	35.000	41.000	45.000	65.000
İhracat Yapan KOBİ sayısı(Bin)	44	50	52	60
KOBİ'lerin Ar-Ge Harcama. Pay(%)	10,0	14,9	17,0	20,0
TGB'lerde Faal. Gösteren Girişim Sayısı	604	2.174	2.500	4.000

Kaynak: Kanbak, 2011:92; 2006 ve 2012 yılı verileri TÜİK, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine (TOBB) ; 2013 ve 2018 yılı verileri Onuncu Kalkınma Planı tahminleridir.

1.2.1.6.7. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2014-2018)

Onuncu Beş yıllık Kalkınma Planı, 2014-2018 yılları arasındaki dönemi içine almaktadır. Diğer planlar çerçevesinde meydana gelen gelişmelere dayanarak ve uluslararası konjoktör de göz önüne alınarak, mutlak yoksulluk sorunu çözülmeye yönelik politikalar amaçlanmıştır. Ülkemizin yüksek gelir grubuna sokulması için yapılan çalışmaları bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Yine kişi başına düşen gelirin 16.000 dolara çıkarılması, dış satımın 277 milyar dolara yükseltilmesi ve işsizlik oranının % 7'ye düşürülmesi amaçlanmıştır (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>, 21.12.2017). Bütün bunların altından sürdürülebilir kalkınma hamlesi ile kalkılacağı düşünülmüştür. Kişi başına düşen gelirin yükseltilmesi, ihracatın

artırılması ve işsizlik oranlarının düşürülmeye çalışılması ülkemiz açısından hayati değerde olan meselelerdir.

“Kentleşme ve kentsel dönüşüm, imalat sanayisi ile birlikte ele alınacaktır. Bu çerçevede akıllı bina, yapı malzemeleri, toplu taşıma araçları ve sinyalizasyon sistemleri gibi alanlarda üretim ve ihracat kapasitesi artırılabacaktır. OSB uygulamalarında üretime geçme oranlarının artırılması ve OSB’lerin kapasitelerinin geliştirilerek girişimcilere daha iyi hizmetler verilmesi, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri(TGB) ve araştırma merkezleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi önemini korumaktadır.” (webdosya.csb.gov.tr/,26.12.2017). Tablo 2’de görüldüğü üzere tamamlanacak organize sanayi bölgelerinin sayısının 312’ye çıkarılması hedeflenmektedir.

Gerek daha önceki sanayi planları ve gerekse 1963 yılında başlanan ve bugün bile devam eden kalkınma planları ile Türkiye’nin sanayi serüveni devam etmektedir. 1980 yılına kadar zaman zaman devam eden ithal ikameci politikalar ile sanayi hızı yavaşlamış olsa bile Türkiye’nin bu kalkınma politikaları devam etmektedir. Türkiye sanayi potansiyeli ile gelişmekte olan ülke konumundadır. Bu sahip olduğu potansiyel ile gelişme trendine girmiştir.

1960 yılında sonra başlayan ve günümüze kadar devam edegelen kalkınma planları ile ülkenin kalkınmasının bir bütün olarak düşünülmesi ve programlanması ile oluşturulmuştur. Başlangıçta bu planlamayı yapmak için ‘Devlet Planlama Teşkilatı’ kurulmuş ve bu teşkilat aracılığıyla planlama yapılmıştır. 2011 yılında ise Devlet Planlama Teşkilatı kaldırılarak bu teşkilatın yaptığı görevler Kalkınma Bakanlığı’na devredilmiştir. Kalkınma planları Türkiye Cumhuriyeti devletinin ekonomi adına en uzun soluklu plan ve programıdır. Aynı zamanda ülkenin bir bütün olarak ekonomik kalkınmasını hedeflemiştir.

Bu kalkınma planlarında 1960-1980 yılları arasında daha çok sanayi tesisi açılımı ve istihdam üzerinde durulmuştur. 1980’li yıllardan sonra organize sanayi bölgesi ve kentleşme daha çok gündeme alınmıştır. Konumuz itibari ile bu iki ana

gündem oldukça önemlidir. Çünkü şehirler ve sanayi tesisleri kurulmuştur. Bu saatten sonra yapılacak ise bunların yeniden organize edilmesidir. Sanayi tesisleri OSB adı altında yeniden dizayn edilirken, düzensiz şehirler ise sanayinin dışarı çıkarılması ile yeniden modernize edilmeye çalışılmıştır. Altıncı kalkınma planından sonra bu, kalkınma planlarının ana gündem maddesi olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. Sanayileşme ile Beraber Değişen Kent Algısı

Kentlerin ortaya çıkması ile ilgili kesin tarih belirsizliği olsa bile yaklaşık MÖ 6000'li yıllarda başladığı bilinmektedir. İlk kentlerin ortaya çıkmasının tarımsal üretim fazlalığının ortaya çıkardığı işbirliğine dayalı etkileşimden meydana geldiği söylenebilir. Yani tarımsal üretim fazlalığı aynı zamanda şehirlerin ortaya çıkmasında ana etkindir. İhtiyaç fazlası ürünleri satım ve depolanma ihtiyacının şehir doğuşunda ekili olduğu söylenebilir (Kuş, 2016: 14). O dönem şehirlerin kendilerine has bir yapıları mevcuttur. Ama yine de günümüzde olduğu gibi köy ve kasabalardan farklı olduğu gözlenmektedir.

Bu şehirlerin küçük olmasının, tarımın yüksek verimle yapılamamasının uzun mesafeli ulaşım sistemi gibi sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir. Zamanla meydana gelen teknik gelişmeler, nüfusun daha çok bir arada toplanmasına olanak sağlamış, ulaşım imkanlarının gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu ulaşım imkanlarının gelişmesi, büyük göçlere sebep olmuş ve bu da şehirlerin büyümesine yardımcı olmuştur (Gürel, 1973: 23). Şehirleri diğer yerlerden ayıran fark kalabalık olmaları ve diğer yerlerden nüfus çekmeleridir.

Bu durum daha çok ilk dönem şehirleri Mezopotamya ve Nil havzası civarında görülürken, Ege'de ise daha çok maden çıkarma yine bu maden çıkarma işlemi için alet üretimi, denizcilik ve ticaret daha çok şehirlerin ortaya çıkmasında belirleyici işlev görmüştür. Bu önemli işlevleri bugün hala devam etmektedir (Eraydın ve Çezik, 1982: 43-47). Bu dönem Yunan şehirleri, deniz ticareti sayesinde önemli büyüme kaydetmiş önemli bir nüfus kapasitesine ulaşmışlardır. Bu durumda deniz kıyısında üretilen mallar çok kolay dış alanlara taşınmış ve dışardan çok kolay

mal gelmesiyle insanlar gereksinimlerini karşılamış ve bu durum şehrin gelişimini ve büyümesini oldukça hızlandırmıştır.

Buradan da anlaşılıyor ki şehirlerin büyüyüp gelişmesi doğuda ve batıda aynı olmamıştır ve yani farklı parametrelerle ortaya çıkmıştır. Yani doğuda ve batıda kentlerin doğuşunun yanında büyüyüp gelişmesi de farklı nedenlerden dolayı olmuştur. Dünyanın farklı yerlerinde şehirleşme kavramını ortaya çıkaran sebep aynı olmamıştır. Coğrafi farklılıklar ve bu farklılığın ortaya çıkardığı ekonomik çeşitlilik şehirlerin kuruluş amacını doğu ve batıda farklılaştırmıştır. Temelde nüfus kalabalıklığı şeklinde kendini gösteren şehir, her yerde aynı olsa da ekonomik geçim çeşidi her yerde aynı olmamıştır.

10. yüzyıldan sonra zanaat ve ticaretin canlanması ile şehirler gerek doğuda ve gerekse batıda yeniden önem kazanmaya ve genişlemeye başlamışlardır. Ama şehirleşmenin dünü ve bugününü düşündüğünüz zaman, günümüz anlamında kentlerin ortaya çıkması sanayi devriminden sonra olmuştur. Sanayileşme ve şehirleşmenin yolu günümüz anlaşıldığı manasında Sanayi Devrimi ile birleşmiş ve bu etkileşim hala devam etmektedir. Nitekim Sanayi Devrimi ve daha sonrasında şehirlerin ivedi bir şekilde değişmesi de bu savı desteklemektedir.

Şehirler ilk çıkışlarından sanayi inkılabına kadar meydana gelen değişim daha çok küçük çapta kalmış, yani küçük çaplı değişimlere uğramıştır. Gerek yapı ve gerekse fonksiyon olarak çok büyük değişime uğramamıştır. Bu ufak çaplı değişim sanayi devrimine kadar devam etmiştir. Sanayi Devrimi ile el tezgahları gibi küçük üretimler yerini, makine ve buhar gücüne bırakmıştır. Yani insan gücü, yerini makine gücüne bırakmıştır (Çuhadar, 2005: 23-24). Makine gücünün gelişmesi ile küçük sanayi ortaya çıkmaya başlamış ve bu tarımın da gelişmesine katkı sunmuştur. Her iki sektör yani makine gücü ve tarımsal üretim o gün için önemli gelişmeler kaydetmiştir (Dinçer, Özaslan ve Kavasoglu, 2003: 27). Bunun sonucu olarak da kentlerin nüfusu hızlı bir şekilde artmıştır. Yani fabrika içlerine konuşlanan makineler çevresine yoğun miktarda nüfus çekmiş ve bu da devasa şehirlerin ortaya çıkmasına öncü olmuştur.

Sanayi şehri ile daha öncesi şehirler karşılaştırıldığında; sanayi öncesi şehirlerde kapalı bir topluma, sosyal bir mobiliteye ve cinsiyetçiliğin ön planda olduğu bir işbölümüne rastlanılmaktadır. Eğitim daha çok belli bir zümreye aittir. Bireyin özgün gelişimi söz konusu olmamaktadır. Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan şehirlerde ise eğitim sınıf farkına bakılmaksızın herkese açık hale gelmiştir. Artık bireyler daha rahat bir eğitim alabilmekte ve çok daha fazla şansa sahip olabilmektedir. Sanayi şehirleri ile artık dünya değişmiş ve insan çevre ilişkisi farklı bir boyut kazanmıştır. Mekânsal büyüme ilk kez bu boyutlara ulaşmıştır (Çuhadar, 2005: 79). Sanayi ile insan aslında yeni yeteneklerini keşfetmiştir.

Sanayi Devrimi, şehir hayatının sadece ekonomik tarafını değil, aynı zamanda sosyal, siyasi, kültürel gibi çok önemli değişimleri de sağlamıştır. Yani ekonomik değişim beraberinde diğer değişimlerinde ortaya çıkmasını sağlamıştır (Eke, 2002: 45-46). Modern çağın ekonomiye göre şekillendiği bugün ortadadır. Dolayısıyla bunun ilk işaretleri Sanayi Devrimi ile ortaya çıkmıştır.

Aslında bir ülkenin gelişmişliği bir bütündür ve yukarı da belirttiğimiz hususların hepsini içine almaktadır. Sanayileşme öncelikle ülkenin ulusal gelirinin önemli bir oranda sanayi ürünlerinden oluşması anlamına gelmektedir (Ergülen, 1998: 42-43). Tarımsal üretim belki de ilk kez ikinci planda kalmıştır. Sanayi ile seri üretime geçilmesi, makine ve kol gücü birlikteliği yeniçağın ekonomik durumunu ortaya koymuştur.

Sanayileşme ile gelişmişlik bir bütünün iki parçası gibidir. Onun için gelişmiş ülkelerde gelirin önemli bir kısmını sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Tarımsal gelire bağlı istihdam çok önemli alan kaplamaz. Aynı zamanda ihracat ve ithalat dengesi ihracattan yanadır. Çünkü sanayi ürünleri çok yer kaplamaktadır. Gelişmiş ülkeler daha çok ağır sanayi ürünleri satmaktadır (Gürel, 1973: 27-28). Dış alımları ise az gelişmiş devletlerden alınan tarımsal ürünler ve hammaddelerden oluşur. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler veya gelişmekte olan ülkelerin bu yolla ilerleyerek gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşması için endüstrileşmeyi referans almaları gerekir.

Bilindiği üzere ilk sanayi şehirleri İngiltere’de ortaya çıkmış ve oradan dünyaya yayılmıştır. Bu şekilde başlayan sanayileşme şehirleşme ilişkisi günümüzde de devam etmektedir. Sanayileşmeden önce nüfusun sadece beşte biri şehirlerde yaşarken, daha sonra şehirlerin cazibe merkezi haline gelmesinden sonra nüfus kuzeye kaymış ve çok kısa bir süre de şehir nüfusu artmıştır. Manchester ve Liverpool bu şehirlerin başlangıçlarını oluşturmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2006: 332). 1750 tarihi sanayi şehirleri için milat olmuş ve kent çehreleri çok hızlı büyüyerek değişmiştir.

Şehirler ticaretin en canlı olduğu mekanlardır. Şehir içinde “çarşı” kavramı şehir kavramının adeta merkezi olmuş ve buradaki faaliyetler şehir karakterini belirlemiştir. Anadolu’da ticaret için önemli kavramlar olan kervansaray, han, bedesten ve arasta gibi kavramlar şehir bağlamında oldukça önemlidir. Yine bu merkezi alanlar yakınlarına üretilen ürünlerin sergilendiği pazar ve panayırıları çekmekte bu şehrin büyümesini etkilemekteydi. Şehir aynı zamanda bütün ihtiyaçların tedarik edildiği mekanlar anlamına gelmekteydi (Akar, 2009: 267-268). Osmanlı’da bu anlamda vakıflar aracılığı ile sunulan imkanlar şehir açısından oldukça önemlidir (Bayartan, 2014: 68). Osmanlı döneminde sanayileşmeden önce de var olan bu kurumlar, sanayi devrimi ile de daha da zenginleşmişlerdir.

Sanayileşme ve şehir ilişkisi maddi üretim olanaklarının çeşitlenmesi ile kalmamış önemli mekânsal değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu ekonomik çeşitlilik nüfus hareketliliğini doğurmuş, göç önemli bir konu haline gelmiştir. Bu göç dinamiği şehirleşmenin merkezine oturmuştur. Sanayileşme ile şehir yapısının dinamikleri değişmekte ve yeniden formatlanmaktadır. Göç bu dinamizmin en önemli ayaklarından biridir. Sanayi kent için oldukça belirleyici olmuştur. Çünkü üretim ile değişim meydana gelmiştir (Aytekin ve Şit, 2013: 1822). Sanayi devrimine kadar göç sebepleri ile sanayi devriminden sonra göç sebepleri tamamen değişmiştir. Savaş kaynaklı göçler yerini ekonomik kaynaklı göçlere bırakmıştır.

Aytekin ve Şit şehirlerin daimi değişim içinde olmalarını yukarıdaki sebepler ile açıklarken, Yahyagil ise şehirleşmeyi, bir toplumsal süreç olarak şehir kendi tarifi

içinde göreceli olarak küçük bir alanda stabile olan büyük bir insan birikimini, yeni bir yaşam tarzını, komplike ilişkilerin olduğu bir ağı, farklı iş alanlarının bulunduğu bu birlikten, kişiselliğe geçilen kendine has bir kültürel organizmanın oluşmasını ifade eder. Şehirleşme bağımsız bir oluşum değil ve ekonomiden ayrı düşünülemez (Yahyagil, 1998). Şehirler kuruldukları gibi kalmamış ve Yahyagil'in de belirttiği gibi gittikçe kompleks bir hale gelmişlerdir. Bunu yine iş kollarının gittikçe çeşitlenmesi ve bunun sonucunda yeni bir kültürün ortaya çıkması ile açıklayabiliriz.

Şehir her zaman bir farklılık bir değişim katmıştır ama Sanayi Devrimi'ne kadar durağan bir büyüme içinde olan şehirler Sanayi Devrimi'nin fabrika aşamasına geçmesiyle hızlı bir gelişme devresine girmiştir. Nüfusu peşine takan iş ve fabrika, beraberinde geçmiş kalıbına sığmayan şehirler ortaya çıkarmıştır.

Sanayileşme ile göç önemli bir olgu haline gelmiştir. Mekan ve işgücü önemli değişimlere uğramıştır. Bu süreç çok dinamik bir şekilde dünyada etkisini göstermiştir. İş insanları büyük kentlere çekmiş ama tarihte hiç olmadığı kadar da işsizlik problem olmuştur. Özellikle kentlerin fiziksel dönüşümü bu döneme damgasını vuran en önemli değişimlerden biridir. Bu fiziksel değişim bugüne kadar olmadığı boyutlara ulaşmıştır (Bayraktutan, 2010: 22). Bayraktutan'ın bahsettiği gibi şehir, iş, işsizlik, nüfus ilk kez bu kadar içi içe olmuş ve önemli değişim doğurabileceği gibi önemli problemlerde ortaya çıkarabilir potansiyeldedir.

Bayraktutan'ın dikkat çektiği Göç-Sanayi-Şehir ilişkisi Avrupa'da kendini göstermiştir. 1800'lerde 500.000 nüfuslu sadece Paris var iken, yüzyılın sonunda, Paris, Berlin, Viyana, St. Petersburg ve Moskova nüfusları bir milyonu aşmıştır. Sanayi devrimi, gelenek engelleriyle karşılaşmadan Amerika'yı da sildi süpürdü. Chicago çok hızlı büyüdü çünkü bu şehir sanayi şehrinin temsilcisi oluyordu. Bu erken sanayi dönemindeki şehirlerde merkezde alt yapı çalışmalarına ağırlık verilirken motorlu taşıtların artmasıyla şehirler çeperlerine doğru genişlemeye başladı. Şehirlerde sanayiden kazanılan para ile şehirlerin alt yapı ve büyümelerine harcanmış ve mekânsal büyüme bu şekilde sağlanmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2006: 332). Bir alanda meydana gelen değişim ve gelişim öteki alanda meydana gelecek değişimin habercisi olmuştur. Bir yandan şehir kavramı yeniden

formatlanırken, bir yandan da şehir kendi içinde yeni argümanlar üretip kendini yeniden doğurmuştur.

Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi ele alınırken de belirtildiği gibi, başlangıçtan itibaren sanayi şehirlerle birlikteliğini sürdürmüş, önceleri şehirlerin içinde yer alan sanayi faaliyetleri daha sonra sanayi bölgeleri oluşturacak şekilde şehirden çıkmaya ama yine ona yakın yer almaya başlamışlardır. Hatta bazı fabrikalar kendi şehirlerini yaratmışlardır: on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, İngiltere’de Bradford’daki dokuma tesislerinde çalışanlar için yaratılan ve adını burada yer alan Salt Mills’den (tuz fabrikası) alan Saltaire (1852), Cadburdy-Bournville (çikolata-1879), Fransa’da Noisel-sur-Seine (1874), A.B.D. Illinos’deki Pullman, (1881) ve benzeri gibi (Tümertekin ve Özgüç, 2007: 455-456). Sanayi tesisleri kurulumunda genel yol hep aynı olmuştur. İlk zamanlar şehir içine kurulan tesisler daha sonra şehir dışına taşınmıştır. Çünkü şehirlerde sanayinin doğurduğu kalabalığın zamanla şehir için çekilmez hale gelmesine neden olabilmektedir. Bunun çaresi de sanayiye kendine has alan seçmek ve onun orada gelişime yardımcı olmaktır.

Henri Pirenne Avrupa şehirlerinin gelişimini ticaret ile açıklarken oysa modern çağda ise bu daha çok Sanayi Devrimi ile izah edilmektedir (<http://v3.arkitera.com/diyalog.php?action=displaySession&ID=62&aID=648>,12.10.2017). Dolayısıyla ticaret kentleri yerini sanayi kentlerine bırakmıştır. Fakat sanayi kentleri ticaret kentlerinden farklı olarak mekanda çok büyük bir değişim meydana getirmiştir.

18. ve 19.yüzyılda ise geleneksel şehircilikten bir kopma meydana gelmiş ve bu dönem ise modern dönem olarak adlandırılan dönem olmuştur. Modernlik böylece şehrin içinde kendine yer bulan bir kavram iken zamanla şehre yön veren bir kavram haline gelmiştir. Şehir zamanla modernizmle beraber birçok öğeyi içine alan bir kavram olmuştur. Modernizmle beraber pek çok kavram değişime uğramıştır (https://www.academia.edu/20087383/sanay%c4%b0le%c5%9eme_modernle%c5%9eme_ve_kent,12.10.2017). Şehir özeline baktığımız zaman sanayi devriminde sonra çok fazla faktörün işin içine girmesiyle bu büyüme ve değişim hızlanmış; olması gerekenden hızlı meydana gelen bu değişim kısaca modernizm olarak izah edilmeye

alışılmıştır. ağın gereklerine uygun ve zamanında meydana geldiğı gibi aynı zamanda farkındalık meydana getiren değışimdir.

Sanayileşme öyle bir hal aldı ki neredeyse şehir kavramından ayrı düşünülemez olmuştur. Sanayileşmenin şehir dinamiklerinin belirleyici olmasında önemli bir etkisi olmuştur. Sadece insan ilişkilerinde değıl, mekansal olarak da önemli dönüşümler yaşanmıştır (Aytekin ve Şit, 2013: 1822). Sanayinin ilk döneminde mekânsal değışimi tetikleyen göç bir de bunun yanı sıra işgücüne olan gereksinim artığı için teşvik edilen erken evlilikler ve buna bağılı olarak hızla artan nüfus ihtiyacına binaen yapılan konutlar bu değışimde önemli rol oynamıştır.

Şehir, insan ve onun geçimi ve yönetimi ile ilgili olan her şeyi kapsamaktadır. Toplumsal bütünlüğün siyasi ve iktisadi olarak iç içe yoğrulmasıdır. Köy kavramı büyümesi olarak şehir kavramını anlatmak bugün için yeterli gelmemektedir. Çünkü şehir kavramının içinde belli bir disiplin yatmaktadır. Şehri bir kalabalık veya yoğun bir iktisadi yapı olarak tanımlamak bugün yeterli gelmemektedir. Çünkü şehir sadece fiziki bir yapı değışikliği değıl aynı zamanda bir zihinsel yapı değışikliğidir. Aslında insanın mekana, mekanın ise insana hükmettiğı bir bütün olarak şehir tarifi yapmak çok da yetersiz olmaz. Çünkü bu zihinsel yapı değışikliği aynı zamanda modern şehir kavramının üreticisi konumundadır (Keleş, 2002: 89). Keleş kent ve zihinsel düşünce kavramlarını bir araya getirerek ikisinin birbirinin değışim ve dönüşümünde rol aldığını dile getirmektedir.

Şehir kavramı topluma ait bütün değıerlerin herkesçe görünür hale geldiğı gerek iktisadi ve gerekse toplumsal yapının etkileşimde bulunduğu bir düzen silsilesi olarak da görülebilir. Kültürel yapı farklılığı kendini şehir mozayisinde göstermektedir. Bu kültürel yapı farklılığı aynı zamanda mekan farklılığını doğurmakta ve kısacası heterojen bir bütünlük sağlamaktadır. Bu heterojen bütünlük içinde yeni kültür kodları ortaya çıkmış, farklı mimarı ve fiziki yapılar üstünde görünür farklılıklar doğmuştur (Yahyagil, 1998). Keleş'in bahsettiğı şehir ve zihinsel değışimi Yahyagil farklı bir boyutta dile getirerek bunları bir bütünün farklı parçaları olarak şehir bütünlüğünde dile getirilmiştir.

Sanayileşme olgusu, şehirde biriktirdiği yoğunluk itibariyle insan ilişkilerini o güne kadar hiç olmadığı kadar baştan sona değiştirmiştir. Sanayileşmenin şehirde başlaması onu bir çekim merkezi haline getirmiş ve şehir dokusu, belli bir plan dahilinde değişmiştir. Yerleşim alanları hızla büyümüş, özellikle doğal kaynakların kullanımı ile elde edilen zenginlik şehir yapısında çığır açmıştır. Doğal kaynaklardan alınan güç ile insanın doğa ile boy ölçüşmesine neden olmuş ve doğada muazzam değişimler meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra, ekonominin kendi dinamiği içinde sektörler arasında meydana getirdiği etkileşim oldukça önemlidir (Erdal ve Karaalp, 2012: 479-484). Doğada meydana gelen bu değişim beraberinde yeni şehirleri ortaya çıkarmıştır. Kasabalar büyümüş ve yeni şehirler ortaya çıkmıştır. Modern kentlerin doğuşunu da şehir kavramının bir araya getirdiği bu heterojen bütünlükte aramak gerekir. Çünkü ilk kez şehirler olması gereken hızından çok daha hızlı büyümek zorunda kalmış, doğal büyümeyi aşan bir büyüme seyrine girmiştir.

Sanayileşmenin nüfus üzerinde etkisi ki erken dönem sanayileşme döneminde nüfus artışı ilgili ülkelerde desteklenmiş ve çocuk yaşta evlilikler teşvik edilmiştir. Bugün sanayi ülkelerinin geldiği durumun çok aksi durum olan erken dönem sanayileşmenin bir ihtiyacı olarak görülen demografik nüfus artışı, daha sonra yerini göçlere bağlı olarak artan nüfusa bırakmıştır. Zamanla sanayi nüfus ilişkisine sanayi şehir ilişkisi ilave olmuştur. Göç ile gelen nüfusun tamamı sanayi de barınamamış bazen kırsal alışkanlıklarını devam ettirmişlerdir.

Şehirde meydana gelen mekânsal değişim bir nevi kentin kimliği olmakta, beraberinde meydana getirdiği kültür, şehir yaşamı sürdürülebilirliğinin bir parçası olmaktadır. Bu kimlik uzun bir oluşum sürecini içine almaktadır. Çünkü maddi üretim imkanlarının artması bu kimlik değişimini kolaylaştırmıştır (Aytekin ve Şit, 2013: 1824). Sanayileşmenin şehre kattığı en önemli şeylerden biri bütün bu birikimleri belli bir sürdürülebilirlik içinde bir araya getirilmesidir.

Sanayileşmenin ilk dönemlerinde meydana gelen fabrikalaşma ile şehirler büyümüş ve sanayi tesisleri şehir içinde kalmaya başlamıştır. Sanayileşmeden sonra sanayi ile ilgili ilk atılım sanayi tesislerinin şehir içinden şehir dışına taşınma işlemi olmuştur. Bunun için ciddi bir organizasyon gerekir. Dünyada bunun ilk örnekleri

İngiltere ve ABD’de olmuştur. İlki 1896 yılında Manchester’de ‘Trafford Park’ adıyla kurulmuştur. 1899 yılında ise Amerika’da Sanayi Parkları şeklinde kurulmuştur (<http://www.adanaorganize.org.tr/?/aosb-uygulamalari>, 12.10.2017). ABD ve İngiltere’nin başını çektiği bu uygulamalar, fabrikaların şehir içinden çekilmesiyle modern olmanın yanında düzenli şehir silüetlerinin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu uygulama şehir dışında, şehir çevresinde veya şehir içinde bir alan ayrılarak da yapılmıştır. Bunların en öncül ve önemlilerinden bir tanesi 1960 yılında Singapur’da eski bir bataklık alanın doldurulmasıyla oluşturulan Jurong Sanayi Bölgesi olmuştur. Çok kısa bir süre içinde binden fazla tesis ve yüz binin üzerinde işçi toplamıştır. Benzer denemeler Malezya ve Güney Kore içinde geçerlidir (Tümerterkin ve Özgüç, 2007: 455-456).

Sanayi devrimi öncesi kırsal alan üretim, şehirler ise tüketim yerleri konumundaydı. Sanayi devrimi ile şehirler üretim merkezleri haline gelmiştir. Bunun yanında şehirlere olan yoğun göç beraberinde ticaretin daha fazla yapılmasını ve çeşitlenmesini ortaya koymuştur. Böylece şehirler daha da genişleme olanağına kavuşmuştur. Sanayi devriminden sonra kentler sanayi ve ticaret kentleri olmaya başlamıştır (Kuş, 2016; 18). Bu aynı zamanda şehirlerin daha modern bir yapıya kavuşmalarına yardımcı olmuştur.

Sanayileşme ve modernleşme farklı bilim disiplinleri tarafından araştırılmaktadır. Bunlar aslında birbirlerini tamamlamalarına rağmen bazen bunların çıkış öncelikleri ön plana çıkmıştır. Coğrafya yönünden bakıldığında ise artan nüfusun artan ihtiyaçları üretim artışını zorlamış bu da beraberinde fabrikasyon seri üretimi doğurmuş, işgücü ihtiyacı şehirlerde birikimi tetiklerken bu da şehirlerin çehre değişimlerine sebep olmuştur. Şehirlerin kabuk kırma ve genişleme dönemi olarak ta adlandırabiliriz. Yoğun nüfus ile tanışan şehirler beraberinde organize bir kent ve bir sosyal hayatı zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk aslında Modernizmin doğuşuna sahne olmuştur. Genişleyen şehirler düzenli kentleşmenin adımı olmuş, bunun yanında sosyal hayat için yeni alanlar oluşturulmuş, yeni yollar ve sık apartmanlar ile yoğun kent hayatına adım atılmıştır. Sanayi ve fabrika bunun lokomotif olmuştur.

Günümüzde ise OSB'ler şehirler için bir düzenlenme ve yeniden organize olmak için ön ayak olmuştur. Şehir dışında ama şehri besleyen OSB'ler bu yönü ile şehrin ekonomik hayatını düzenleyerek günümüz şehirlerinin modernleşmesinde ön ayak olmaktadır. Sanayinin ilk döneminde olduğu gibi şehirlerin sanayi ile daha karmaşık hale gelmesinin aksine, bugün ise OSB'ler ile düzenli kentleşme sağlanmaktadır.

2.2. Organize Sanayi Bölgelerinin Genel Görünümü

2.2.1 Kavram Olarak Organize Sanayi Bölgesi

Kazgan, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın tanımına yer vererek, "OSB'ler orta ve küçük sanayi tesislerinin, gerekli bir plan dahilinde yerleşim alanlarının belirlenmesi, ortak ihtiyaçların giderilmesi için gerekli standardizasyonun yapılması, organize edilmesi ve şehre entegre edilmesidir." demektedir (Kazgan, 2002: 46). Zaten OSB sistemi ağırlıkta küçük ve orta büyüklükte sanayi tesislerinin düzenlenmesidir.

Keleş ise; OSB'leri, gruplanmış fabrika alanı olarak tarif etmekte, fabrika için fiziksel alan, şehir için düzenli mekan olarak sunmakta ve bunların bir ağ ile iç içe geçmişliğini dile getirmektedir (Keleş, 2002: 46-47). Önceleri şehir içinde birbiri ile bağlantısı olmayan bu işletmeler, OSB şahsında belli ağlar ile birbirleri ile ilişki de bulunabilirler.

Organize sanayi bölgeleri; sermaye birikimi, kalkınma, şehirleşme gelişim ve değişimi sağladığı gibi, şehir-çevre ilişkisinin düzenlenmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Bu açıdan ülke-şehir-çevre-kalkınma gibi kavramlar ilk kez bir arada OSB şahsında birleşmiştir (Çuhadar, 2005: 49). Organize sanayi bölgesi kısaca sanayi tesislerinin belli bir plan ve program dahilinde toplulaştırılması olarak tarif edilebilir.

Organize sanayi bölgeleri, aynı zamanda birçok amaca hizmet etmektedir. Özellikle bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde, sanayinin ülke geneline

yayılmasında çok büyük rol oynamaktadır. Bu açıdan da organize sanayi bölgeleri tarihi bir görev görmüştür (Erkan, 1993: 14). Dolayısıyla bu toplulaştırma gelişigüzel olmamış hukuki zemini olan ve üreticiye belli kolaylıklar sağlayan oluşumlardır.

Bu sebeple organize sanayi bölgeleri şehir dinamiğini güçlendirmesi, yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasını desteklemesi, yine organize sanayi bölgelerinin fonksiyon itibarıyla mekan üzerinde meydana getirdiği değişimden dolayı kalkınma ve şehir dinamiği için öncül önemde görülmüştür (Ertürk, 2001: 10-18). OSB dendiğinde ilk akla gelen şey, şehirleşme olmaktadır. Çünkü OSB'nin kavramsal olarak yüklendiği görev şehrin yeniden organize edilmesidir.

Organize sanayi bölgelerinin, bu kadar kısa sürede yayılmasının nedeni, sanayileşmenin gelişim için bir yöntem olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yöntem şimdiye kadar en etkili yöntemlerden biridir. Bu yöntemin önemli ayaklarından biri KOBİ'lerin ortak alt yapıyı kullanarak büyümeleridir. Ayrıca istihdam ve şehirleşme için OSB çok önemli bir enstrümandır (Eyüboğlu, 2005: 51). KOBİ'ler özellikle bölgeler arasında gelişmişlik farkını azaltmak için oluşturulmuş ideal birlikteliklerdir. Gelişmişlikte en önemli sorun bölgeler arasında kalkınma farklılıklarıdır. Ülkeler bunlar için bir dizi önlem almaya çalışır. İşte bu bağlamda organize sanayi bölgeleri çok önemli işlev görmektedir.

İşbir, “şehirleşme ve meseleleri” adlı çalışmasında; hızla artan sanayi tesisleri, düzensiz şehirleşmeyi etkileyeceği ve zamanla sanayi tesislerinin şehir içinde kalacağı açıktır. Bütün bu olumsuzluk ancak şehir dışında sanayi bölgeleri kurulması ile düzenlenebilir. Çünkü hem şehir hem sanayi tesisleri ancak bu şekilde belli bir düzene kavuşabilir. Bu düzenlemede devlet ve zinde güçler önemli görevler üstlenmelidir’ (İşbir, 1991: 40-42). İşte şehir dışına taşınmada çoğu zaman özel sektör işin içinden kendi imkanları ile çıkmayabilir. Ancak devlet imkanı ile bu başarılabılır.

OSB'ler, KOBİ'ler arası işbirliği, ortak altyapı, üretim maliyeti düşüşü ile yüksek verim sağlamaktadır. Bu itibarla OSB, KOBİ, kentleşme ve sanayi gibi

oluşumların içi içe ama belli bir düzen ve plan dahilinde olmalarını sağlamıştır. OSB aynı zamanda üretimin birlikteliğini de sağlamıştır (Kazgan, 1985: 79). Sanayi bölgeleri bulundukları yerlerde devlet tarafından ek paketler ile gerekli desteği alabilmektedir. Çünkü altyapı maliyetleri çok yüksektir ve ancak devlet bunun altından kalkabilmektedir. Kuruluş yeri seçiminin gelişigüzel değil de şehir reel politiği düşünülerek yapılmış olması firmalar için önemli avantaj sağlamaktadır (İlkin, 1988: 40-45). Bu avantaj ise artan nüfusun ihtiyaç duyduğu üretim fazlasının sağlanması anlamına gelmektedir.

OSB bölgelerinin, diğer bir deyişle, OSB'lerin birbirleri ile uyum içinde çalışan mekanizmalara sahip olması ve eşdeğer standartlara sahip olmaları, bu imkanların sağladığı kolaylık içinde üretim yapmalarını sağlamaktadır (Karaköse, 2004: 79). Özellikle ihtisas OSB'leri için bu birliktelik oldukça anlamlı olmuştur.

Kirmanoglu bir başka hususa dikkat çekmektedir. Devlet bunun için sanayicilere gerekli yerde arazi göstererek, tarım arazilerini kurtarmaktadır. Böylece sürekli kent olarak düşünülen alan açısından Kirmanoglu kent dışında da alanın korunduğuna dikkat etmiştir (Kirmanoglu, 2004: 102). OSB'nin kent dışına çıkarılması şehir dışındaki araziye zarar vermemesine özen gösterilmiş ve tarım arazileri bu sayede kurtarılmıştır.

Altyapı maliyetlerinin devlet tarafından karşılanması, modern teknolojinin daha kolay kullanılmasını sağlamış, yine devlet imkanlarının kullanılıp yer seçiminin ve konum belirlemenin kolaylığından faydalanılmış ve bunların sonucunda kolay ulaşım ve entegre üretim ve gelecekte daha kolay büyüme imkanına kavuşulmuştur. Sanayinin daha yaşanabilir bir çevre de düzenlenmiş şekli olan OSB'ler böylece kazanılmıştır. Devlet bu yaptıkları ile OSB'yi kazanırken, OSB'lerde yaptıkları ile ülke geleceğini daha da aydınlatmışlardır (Köksal ve İlkin, 1973:25). Devlet yaptıkları ile üretim maliyetlerini düşürmüş ve maliyetleri düşen üretici hem daha fazla yatırım yapmış hem de daha fazla istihdam sağlamıştır.

OSB uygulamasında çeşitli amaçların meydana gelmesi beklenmektedir. İlki, KOBİ gelişimi ve bu gelişime uygun üretim imkanların sağlanmasıdır. Sonrası ise,

ekonominin bir bütün olarak planlanıp bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak, işletmelerin kente entegre ama dışarda kalmasını sağlamak, endüstri kuruluşlarının gelecekte meydana getireceği olumsuzlukların şimdiden absorbe edilmesi ve meydana gelecek kentsel açmazların şimdiden planlanıp çözümlenmesi kısacası kentleşme ve sanayileşmeyi birbirinin tamamlayıcısı olacak hale getirmektir. Bu bağlamda OSB'ler aynı zamanda şimdinin değil geleceğinde planlanmasıdır (Kazgan, 2002: 78-80). OSB'leri yaklaşık 150 yıllık geçmişleri olmasına rağmen dünyada çok hızlı rağbet görmüş ve dünya çapı yayılmıştır.

OSB'lerin devlet tarafından sadece fiziki altyapıları tamamlanmamış aynı zamanda bu alanların modern mekanlara kavuşmasında yardımcı olmuşturlardır. Sanayi-çevre-şehir ilk kez OSB'ler sayesinde bu modern görünümüne kavuşmuş sanayi için ideal ortam oluşturulmuştur. Bu fiziki ve hukuki ideal ortamda üretim artışına neden olmuştur (Mengi ve Keleş, 2003: 15-18). Kavramsal olarak OSB, sanayinin parçalı yapısı yeniden düzenlenerek bir araya getirilerek, firmalar arasında sağlanan sinerji ile sağlam bir altyapı kurularak üretim, istihdamın artırılmasıdır. Kent modernleşmesi bağlamında sanayinin kente zarar vermeden ama kente entegre olarak düzenli ve daha yaşanabilir bir kent oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

2.2.2. Organize Sanayi Bölgelerine Genel Bir Bakış

Dünyada ilk kez 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde karşımıza çıkmaktadır. İlk kez tekstil atölyeleri bir araya getirilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise 'Sanayi Parkı' fikri doğmuş ve uygulamaya konulmuştur. Bu daha çok kuzey eyaletlerde meydana gelmiştir (İlkin, 1988: 72). Kuzey eyaletleri daha çok sanayi ile bilinirken, güney eyaletleri ise tarım faaliyetleri ile ön plana çıkmaktadır.

Amerika'nın kuzey eyaletleri ile yaklaşık aynı enlemde bulunan ve yine aynı dönemde ise 1896 yılında ise İngiltere Manchester'de bu uygulama başlamıştır ama bu Amerika'dakinin aksine daha bilinçli olmuştur (Keleş, 2002: 14-15). İngiltere ve

Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülük ettiği bu uygulamalar hızla dünya çapına yayılmıştır.

20.yüzyılın başında ise özel teşebbüs olaya el atmış ve onlar tarafından çeşitli sanayi bölgeleri kurulmuştur. O dönem için sanayi bölgelerinin kurulum amacı bugün de olduğu gibi kar elde etmek idi. Bu uygulama ABD ve İngiltere'de 18. yüzyılın sonlarında olmuşsa da Avrupa'nın diğer ülkelerinde ise 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet desteği kendini daha çok hissettirmiş ve bu beraberinde çok önemli tasarruflar sağlamış ve maliyet muhasebesi yapılmış ve maliyetler düşürülmeye çalışılmıştır.

1929 yılı dünya ekonomisi için bunalım yıllarının başlangıcıdır. Bu aynı zamanda sanayicilerin belli arayış içine girmesine neden olmuş ve belli alanlara yönelmelerinde etken olmuştur. Özellikle açıkta kalan işgücü farklı alanlara yani büyük şehirlere doğru kaymıştır. Bu aynı zamanda devletlerin de buna uygun politikalar geliştirmelerini zorunlu kılmıştır. Özel sektör ve devlet anlayışı ortak noktada buluşmuştur (Onat, 1969: 51). Ekonomik sistemi en zor zamanlarda bile bir çıkış arama gereğini hissetmektedir.

Organize sanayi bölgeleri, ekonomik gelişmenin bölgelere dengeli dağılması ve az gelişmiş alanların gelişim sürecine katılmaları açısından oldukça önemli bir işlev görmüştür. Bu nüfusun dengeli dağılımı için çok önemli etkidir. İngiltere bu başarılı politikaları en üst seviyede götüren ülkelerden biridir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bu daha organize olarak yürütülmüştür (Gündoğdu, 1998: 71-72). Amerika'da atılan adımlar çok bilinçli olmasa da Sanayi Devrimi İngiltere'de başladığı için burada atılan adımlar çok daha bilinçli olmuştur.

Sanayinin çeşitlilik kazanması ve farklı hammadde ürünlerinin değer kazanması ile gelen zenginlik küçük kasabaların da bu gelişimden nasiplerini almalarında etken olmuş ve bunlarda sanayi için bir çekim alanı olmuşlardır. İnşaat, mühendislik, finans gibi ekonomik dinamikler canlanmış ve bunlar ile ilgili geleceğin temelleri atılmıştır. Günümüz ekonomisi bu temeller üzerinden var

olmuştur. Bu sanayi çeşitliliği bölgeler arası dengesizlikleri gidermek açısından oldukça önemlidir. Teşvik ve yatırım ve sanayinin toplulaştırılması gelişim için oldukça önemlidir (Özer, 2002: 68). Sanayinin toplulaştırılması yani üretimin disipline edilmesi, üretim artışına neden olmuştur.

Kısacası, Amerika’da tekstil ile başlayan OSB süreci, İngiltere ile daha organize hale gelmiş ve şehir dinamiğini etkileyecek pozisyona ulaşmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’da yaygınlık göstermiştir. Manchester ve Liverpool deneyimi dünyaya örnek olmuş ve bu gelecek sanayi şehirlerinin kuruluş maketi olmuştur. Üretim artışı sağlamanın yanında 1950’li yıllardan sonra mekânsal olarak sanayi-kent etkileşimi de düşünülmüş ve OSB’ler yeni bir boyut kazanmıştır. Günümüzde ise dünya çapında bir etki yapmış ve neredeyse OSB’ler olmazsa olmaz olmuşlardır. Gelişmiş ülkeler için mevcudu muhafazanın yanında, yeni bir trend oluşumu olarak görülürken, gelişmekte olan ülkeler için ise gelişim için bir basamak olarak görülmüştür. Organize sanayi bölgeleri düzenli kent ve gelişmişlik için önemli şartlardan biri haline gelmiştir. Bu açıdan sanayi ve kenti birbirinin ayrılmazı haline getiren OSB’den önce sanayi kentleşmeyi düzensizleştiren bir etken iken günümüzde ise OSB’ler ile formatlanan sanayi düzenli kentleşmenin olmazsa olmazıdır.

2.2.3. Organize Sanayi Bölgelerinin Dünya Ölçeğinde Genel Durumu

Dünya genelinde yaygın olarak, OSB’lerin kurulum ve gelişiminde devlet ön ayak olmaktadır. Devlet arazi belirlemekte ve gerekli altyapıyı kurmak ve istihdam için sanayiciyi aşabilecek konularda yardımcı olmak, uluslararası arası kaynak aktarımı ve kullanımı gibi gerekli özveriye göstermek gibi bir role soyunmuştur (Türkiye Kentleşme Komisyonu Raporu, 1971). Organize sanayi bölgeleri dünya ölçeğinde incelendiğinde ki aşağıda dünya üzerinde farklı örnekler ile vermeye çalıştık, dünya üzerinde adeta bir kültür halini almış ve gelişmişliğin vazgeçilmezi olmuştur. 1950’li yıllardan sonra devlet desteğinin de iyice hissedilmesinden sonra ve gerekli finans desteğinin de sağlanmasıyla organize sanayi bölgeleri yeni bir safhaya girmiştir.

İngiltere'deki Organize Sanayi Bölgesi Uygulamaları, İngiltere ilk sanayi kentlerinin doğuşuna tanıklık etmiştir. Sanayi devrimin burada başlamış olması bunda önemli bir etkidir. Burada OSB'lerin kurulmasında temel amaç; işsizliğin ortadan kaldırılması, az gelişmiş bölgelerin geliştirilmesi, 1950 yılından önce dar kapsamlı olarak düşünülen OSB'ler, 1950 yılından sonra ise devlet politikaları çerçevesinde ele alınmış ve bu bağlamda değerlendirilmiştir. İlk sanayi kenti olarak ortaya çıkan Manchester'in bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Bu İngiltere devleti denetiminde olmuş ve özel sektör önemli rol oynamıştır (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 44). Sanayi devrimi deneyimini ilk yaşayan ülke olması sebebiyle İngiltere oldukça uzun bir birikim sonucu buna varmıştır.

İngiltere 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gerekli yasal düzenlemeleri yapmış ve gerekli teşvikleri sağlayıp, işletmelere gereken kolaylıklar sağlanmıştır. Zamanla gelişmiş yerlere negatif az gelişmiş yerlere ise pozitif ayrımcılık yapılarak bir nevi denge politikası güdülmüştür (Tatar, 2001: 14). Zaten OSB'lerin bugün bile en önemli amaçlarından biri bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldırmaktır. Sanayinin her yere götürülerek kalkınmanın ülkenin kılcal damarlarına kadar gitmesine yardımcı olmaktadır.

1939 yılında Galler ve İskoçya'da toplam 6 tane OSB yapılmıştır. 1945 yılında ise çıkardıkları kanunlarla sanayinin ülke dağılımına yardımcı olmaya çalışırken, 1947 yılında ise sanayinin az gelişmiş yerlere dağılımı ve geri kalmış yerlerin gelişimi için politikalar geliştirilmiştir. Böylece sanayi ile Güney İngiltere'deki gelişmişlik kuzeye taşınmıştır. 1945 ve 1947 yıllarında yapılan yasalar çerçevesinde (Bayülgen ve Kütükoğlu 2012: 44);

- Fabrika binaları inşa edilmiştir.
- Gerekli vergi indirimleri yapılmıştır.
- Düşük faizli krediler ile sanayicinin önü açılmıştır.
- Sanayi için alınan makinelerin maliyetinin % 25'i devlet tarafından karşılanmıştır.
- Binalar için amortisman indirimi yapılmıştır.

- Açılışından itibaren 3 sene boyunca işçi maaşları devlet tarafından sağlanmıştır.
- OSB bölgelerindeki alt yapı için devlet fonlarından kredi sağlanmıştır.
- Sadece sanayi bölgeleri için değil, OSB'nin bulunduğu bütün alan için gerekli yardımlar sağlanmıştır.

1980 yılında ise yeni bir safhaya geçilerek ‘Yerel yönetimler ve Toprak Kanunu’ çıkarılarak belli alanlar kent geliştirme şirketlerine ayrılmıştır. Günümüzde ise OSB ve evre üzerinde durularak, kirlenme potansiyeli olan yerlerin OSB içine taşınma çalışmaları yapılmaktadır (Bayülgen ve Kütükoğlu, 2012: 45). OSB’lerin evre düzenlenmesinde önemli etkisi bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletinde Organize Sanayi Bölgesi Uygulamaları; Amerika Birleşik Devletlerinde bilinen adı “Sanayi Parkı”dır. OSB’ler daha çok özel şirketler eliyle geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunların başında; gayri menkul şirketleri, ulaşım içi ile uğraşan şirketler, toprak sahipleri aracılığıyla geliştirilmeye çalışılmıştır (zer, 2002: 35). Amerika Birleşik Devletleri’nde, daha çok özel girişimciler eliyle ve yerel hükümetler desteği ile Organize Sanayi Bölgeleri kurulmuştur (Tatar, 2001: 17). Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan OSB’lerin temel amaçları söyle sıralanabilir (Bayülgen ve Kütükoğlu, 2012: 45);

- Arazi ve binaların etkin bir şekilde planlanıp belli parçalara bölünüp uygun yerleşim alanlarına ayrılması,
- Mevcut ve yeni sanayi ve ticaretin teşvik edilmesi
- Kentlerin büyümesi sonucu meydana gelecek arazi fiyatlarının yükselmesine karşın yatırımcının zor durumda kalmaması için uygun tedbirlerin alınması,
- OSB’lerin ham madde ve işgücü alanlarına kaydırılarak buraların potansiyelinden faydalanılması,

- Yeni kurulacak OSB'lerde dengeli dağılıma dikkat edilmesi ve yeni OSB kurulacak bölgelerin stratejik olarak kullanılması,
- OSB alanlarında çalışma potansiyelini aksatmayacak konut ve sosyal tesislerin yapılmasının sağlanması

Federal bir yapıya sahip olan ABD'de, federal yönetimin dışında diğer eyaletlerde daha çok içinde bazı teşvik ve uygun indirimler sağlamaktadır. Onun için farklı eyaletlerde çok farklı uygulamalar olabilmektedir. Bu farklı uygulamaların bazıları federal düzeyde olduğu gibi bazıları da eyalet düzeyinde olabilmektedir. Bunlar vergi kolaylıkları olduğu gibi, aynı zamanda önemli teşvikleri de içermektedir (Özer, 2002: 17). Amerika'da bunlar kurulurken özellikle kuruluş yeri seçimine dikkat edilmiş ve eyalet bağlantı noktaları baz alınmıştır (Yaman, 2005: 56).

Eyaletlerin önemli bir kısmının karayolu ile birbirine bağlı olması, ABD'nin geniş bir coğrafyaya yayılmış olması ve dinamik bir tüketici kitlesine sahip olması beraberinde nakliye işlemlerinin dinamik olmasını zorunlu kılmıştır. O açıdan OSB'ler genel olarak eyalet bağlantı karayollarına yakın yerde kurulmuştur (Bayülgen ve Kütükoğlu 2012: 47). Amerika Birleşik Devletleri başlı başına 50 tane devletten meydana gelmektedir. Dolayısıyla bu 50 devlet arasında OSB ilişkilerini düzenlerken bu bağlantı noktalarına dikkat edilmesi sanayinin eyaletler arasında sürdürülebilir olarak yürütülmesi anlamına gelmektedir.

Hindistan'da Organize Sanayi Bölgesi Uygulamaları; Hindistan OSB fikrine çok geç uyanmış bir ülkedir. Hindistan'da planlama merkezi ve yerel düzeyde olmak üzere iki türlü planlanmaktadır ve bundan Hindistan Sanayi Bakanlığı sorumludur. 1991 yılında Hindistan'da yeni planlama politikaları uygulamaya konmuştur ve sadece 18 kategoride lisanslama yapılmıştır. Amaç ise Hintli girişimcinin gerek uluslararası ve gerekse yerel düzeyde güçlü olması amaçlanmıştır (Bayülgen ve Kütükoğlu 2012: 47).

OSB'ler Hindistan'da iki yöntemle kurulmaya çalışılmıştır.

- Genel Sanayi Bölgeleri
- Özel Sanayi Bölgeleri

Hindistan federal bir ülke olduğu için, organize sanayi bölgelerine ayrılan para yerel yönetimlere ayrılan kaynaklardan sağlanmıştır. Hindistan'da göreceli gelişen yerlerde Organize Sanayi Bölgeleri kurularak giderilmeye çalışılmıştır (Bayülgen ve Kütükoğlu 2012: 47).

Tayland'da Organize Sanayi Bölgesi Uygulamalar; OSB ile ilgili burada uygulanan politikalar daha çok kırsal alanların bu sanayi gelişiminden nasiplenmesini sağlamaktır. Devlet gerekli alt yapının kurulmasında yardımcı olmuş ve yatırımların buralara yönelmesinde önemli katkılar sağlamıştır (Çetiner, 1972: 75). Tayland hükümetinin diğer ülkelerde olduğu gibi OSB'lerin gelişmeyi ve kalkınmayı artırıcı bir araç olarak devreye soktukları görülmektedir. Bununla OSB bölgelerine vergi muafiyetine varacak bir dizi yardımlar yapılmıştır. Tayland'da çok farklı kurumlar iş birliği içinde OSB işlemlerini yürütmektedir. Bunlar (Bayülgen ve Kütükoğlu, 2012: 47);

- Sanayi Bakanlığı Sanayi Yapım Dairesi
- Sanayi Bakanlığı Sanayi Promosyon Dairesi
- Tayland OSB Kurumu
- Yatırım Kurumu

Tayland'da OSB sanayi parkları, sanayi bakanlığı sanayi promosyon dairesince kurulurken, sanayi bölgeleri ise Tayland OSB kurumu tarafından kurulmaktadır. Dolayısıyla farklı kurumlar arasında ortak eşgüdüm ile OSB faaliyetleri yürütülmektedir. Yani özel şirketler de bu eş güdüm içinde yerini almaktadır.

Dünya üzerinde OSB sistemine baktığımız zaman genel olarak benzer özelliklerin ön plana çıktığını görmekteyiz. Devlet organizasyonu ve özel teşebbüs el

ele kurulan ve amaçlarını kalkınma, sanayi organizasyonu ve istihdam olarak özetleyebileceğimiz bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak ülkenin ekonomik istikrarı bu açıdan önem kazanmaktadır.

2.3. Türkiye’de OSB’lerin Hukuki Mevzuatı

Yaklaşık 60 senelik bir geçmişe sahip olan OSB’ler ilk zamanlar herhangi bir yasal düzenleme olmadan varlıklarını devam ettirmişlerdir. O dönem bu düzeni sağlayan ve gerekli düzenlemeleri yapan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olmuştur (Bilgin ve Ar., 2004: 17-18). Bu yasal statüden yoksunluk uzun yıllar devam etmiş ve bu çerçevede bir uygulamalar yapılmıştır. Nihayetinde bu uygulamalara yasal bir karakter kazandırmak için 15.04.2000 tarihinde OSB ile alakalı 4562 sayılı “Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu” çıkarılmıştır. Oysa daha önce 31.01.1982 tarihli ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılan ‘Fonlar Yönetmeliği’ tarafından idare edilmekteydi. Bundan önce 1967 tarihli ‘Kalkınma Planlarının Uygulanmasına Dair Kanun’ ile idare edilmeye çalışılmışsa da yeterince başarılı olunamamıştır (Deliduman, 2005: 2). En nihayetinde 2000 yılında kabul edilen yasal mevzuat ile daha önceki yasal mevzuatların boşlukları doldurulmuş ve bu konudaki yasal mevzuat tamamlanmıştır.

Bu 4562 sayılı kanun ile; OSB amaçları, kapsamı, kuruluş yeri seçiminde dikkat edilmesi gereken özellikler, yönetim organları, çalışanların özlük hakları, arsa durumları, işveren muafiyetleri, bakanlık düzenlemeleri ve yetkileri gibi kapsamlı hükümler yer almaktadır (Deliduman, 2005: 47). Yine bu kanun ile OSB’lerin üst kuruluşu olan OSBÜK kurulmuş ve yasal bir statüye kavuşmuştur.

4562 Sayılı OSB kanununda OSBÜK’ün görev ve yetkileri belirlenmiştir. Madde 2 organların işleyişi, yönetim ve denetim ile ilgili kişi ve kuruluşları düzenlerken, madde 27 ise, OSB’ler arası işbirliği ve işlerliği sağlamak için ve bakanlıkça verilen görevlerin yerine getirilmesi için kurulan bir tüzel kişilik olduğu

belirtilmektedir ve bu görevlerin belirli organlar üzerinden yürütüleceği vurgusu vardır (<http://osbuk.org/osbuk-ve-tarihcesi/>, 21.03.2018).

4562 Sayılı OSB kanununa göre OSB kuruluş amaçları şöyle sıralanmıştır (Deliduman, 2005:4-6);

- Karşılıklı iletişimde bulunan, birbirleri ile olan ilişkilerin belli bir plan dahilinde düzenlendiği kuruluşların üretim ve kar veriminin artırılması,
- Sanayinin bir bütün içinde disiplin altına alınması,
- Gelişmişlik dengesizliğinin giderilmesi,
- Şehrin bir plan dahilinde gelişmesi ve genişlemesi,
- Tarım bölgelerinin disipline edilip sanayi alanlarından izole edilmesi,
- Altyapı ve ortak tesis imkanı,
- Arıtma sisteminin düzenlenmesi ile çevre temizliğine dikkat edilmesi,
- Devlet şemsiyesi altında ama bölgelerin kendi organlarıncı yönetimin organize edilmesi.

OSB kanununun 3. maddesinde ise, “sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dâhilinde gerekli ortak kullanım alanları, hizmet ve destek alanları ve teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu kanun hükümlerine göre kurulan, planlanan ve işletilen, kaynak kullanımında verimliliği hedefleyen mal ve hizmet üretim bölgelerini düzenli bir şekilde kullanmak şeklindedir.” (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>, 21.03.2018). 1962 yılında başlayan ülkemizde OSB faaliyetlerinin en son olarak yasal mevzuatın 2000 yılında tamamlandığı görülmektedir.

2.3.1. Organize Sanayi Bölgesi Kanunu

4562 sayılı kanun 27 madde ve 7 geçici maddeden oluşmaktadır. Fakat OSB uygulamaları bu kanundan yaklaşık 40 yıl önce başlamıştır. Gerekli düzenlemeler ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Aslında bu ülkemiz için oldukça geç bir tarihtir. Yasal mevzuatın uygulamanın gerisinde olması, sanayinin reorganizasyonunu geciktirmiştir. 4562 sayılı kanunun birinci maddesinde OSB kuruluş amaç ve işletme esasları dile getirilmiştir. İkinci ve üçüncü maddede ise kapsam ve tanımlamalar üzerinde durulmuştur. Dördüncü maddede ise kuruluş, yer seçimi ve gerekçeler açıklanmış ve OSB kurulması için gerekli düzenlemeler izah edilmiştir. 4562 sayılı kanun ile üç çeşit OSB Planlanmıştır (Deliduman, 2005: 6);

1. İhtisas OSB

Aynı sanayi kollarının bir arada olması ile kurulan OSB türüdür.

2. Karma OSB

Farklı sanayi kollarının aynı OSB içinde bulunduğu OSB türüdür.

3. Özel OSB

4562 sayılı kanunun 26. maddesine göre gerek gerçek kişi ve gerekçe özel hukuk tüzel kişilerce kurulabilir.

OSB yer seçim yönetmeliğinde OSB için seçilen yer için bakanlık onayı aranmaktadır. İlgili kurum ve kuruluşlar bakanlık eşgüdümünde bir araya gelerek gerekli fizibilite çalışmaları yapılarak karar alabilmektedir. Bu karar alma sürecinde coğrafi mekanın kabiliyetleri göz ardı edilemez (Günay, 2002: 8-14). Bu coğrafi kabiliyetlerin keşfinden sonra ise, OSB çevre düzenlemesinin ilgili bakanlık ve belediye tarafından bir sene zarfında gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması gerekir (Önen, 1994: 71). OSB yer seçiminde yerel mülki amirler ile merkezi teşkilatın ortak inceleme ve kararı ile olmaktadır.

“Yer seçimi kesinleştirilen alandaki büyükşehir belediyesi, il belediyesi, ilçe belediyesi, belde belediyesi, 18/5/2004 tarihli ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanununa göre kurulan sanayi odası, yoksa ticaret ve sanayi odası, o da yoksa ticaret odası, il özel idaresi veya yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığı temsilcileri ile alanın hiçbir belediye sınırı içinde olmaması hâlinde il belediyesi, ilçe belediyeleri ile bu ilçelerdeki odalar valilik uygun görüşüne istinaden OSB kuruluşunda yer alabilir. OSB kuruluşuna katılan kurum ve kuruluşların temsilcileri ve vali tarafından imzalanmış kuruluş protokolünün bakanlıkça onaylanması ve sicile kaydı ile OSB tüzel kişilik kazanır” (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>,21.03.2018.). Bu şekilde tüzel kişilik kazanmasından sonra OSB ile ilgili işlemler tamamlanmaktadır.

4562 sayılı kanunun altıncı maddesinde ise OSB’nin 4 tane organından bahsedilmektedir. Bunlar (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>, 21.03.2018);

- 1- Müteşebbis Heyet(işletme aşamasında genel kurul),
- 2- Yönetim Kurulu,
- 3- Denetim Kurulu
- 4- Bölge Müdürlüğü’dür.

Müteşebbis heyet, OSB’nin kuruluşuna katılan kurum ve kuruluşların karar organlarıncı, organlarında görevli olanlardan veya mensupları arasından tespit edilecek on beş asıl ve on beş yedek üyeden oluşur. Bunların başlıca görevleri (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>, 21.03.2018);

- OSB’nin var olma amacının resmileşmesi için lazım olan tedbir ve tertibi almak
- Yer seçimi için ihtiyaç duyulanların yapılması
- Protokolde yapılması gerekenlerin ivedilikle halledilmesi
- İlgili kuruların yaptığı faaliyetlerin ibra edilmesi
- OSB kaynaklarını amaca uygun kullanmak

Yönetim kurulu ise; madde 8’de gerekli açıklamalar yapılmıştır. Yönetim kurulu üyeleri 5 asıl 5 yedek olmak üzere 2 yıllığına seçilirler. Bu üyeler kanun, yönetmelik ve protokol gibi benzeri düzenlemeler ile OSB sevk ve idaresini yaparlar (Deliduman, 2005: 51).

Denetim kurulu ise; madde 9’da açıklanmıştır. 2 asıl 2 yedek olmak üzere 2 yıl için seçilirler. Görevleri; yılda 1 defa genel ve üç ayda bir ise ara raporlar ile gerekli denetimi yapıp bu raporları ilgili heyete sunarlar. Bölge müdürleri ise; müteşebbis heyet tarafından ataması yapılır. İlgili yasanın 10 maddesinde görevleri, yönetim kurulunun talimatları doğrultusunda OSB sevk ve idaresini yapmaktır. 4562 sayılı kanunun on ikinci maddesinde ise önemli bir konuya değinilmiştir ve OSB’lerin gelirleri üzerinde durulmuştur. 12. madde ise bu gelirler sayılmıştır. Başlıcaları (Deliduman, 2005: 52);

- Katılım payları,
- Arazi tashih ve aidatlar,
- Proje ve vize bedelleri,
- Aidatlar,
- Tesis kullanımı ile ilgili giderler,
- Arsa satışından elde edilen gelirler
- Bağışlar
- Banka faizleri,
- Gecikme cezaları
- Reklam gelirleri
- OSB mülkündeki kira ve hizmet gelirleri

OSB’lerde yer alan kuruluşlar alt yapı ihtiyaçlarını OSB sisteminden karşılamak zorundadır. Dolayısıyla bu kanunun yürürlüğe girmesi ile işletmeler harç, vergi ve resimden azade tutulmuştur (Özdemir, 1990: 71). OSB sisteminin en önemli

özelliği devletin sahip olduğu imkanların yapılandırılarak, özel sektör ile birlikte üretime dönüştürülmesidir.

23. madde’de; “OSB ve OSBÜK organ üyeleri ile personeli, bakanlıkça yapılan denetim sonucunda verilen talimatlara ve bu kanunun uygulanmasına ilişkin alınan tedbirlere uymak zorundadır. Bu kanunda belirtilen görevlerini bakanlığın yazılı uyarısına rağmen yerine getirmeyen OSB ve OSBÜK organ üyelerinin görevlerine son verilmesine, bakanlığın istemi üzerine mahkemece karar verilir. Yargılama, basit yargılama usulüne göre yapılır. Madde 24’e göre ise; OSB’nin her türlü hesap ve işlemleri OSB yönetimince yıllık olarak, müteakip yılın ocak ayında ve gerekli görülen hallerde her zaman yeminli malî müşavire incelenir.” (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>, 21.03.2018.). OSB’nin kanuni bir mevzuata kavuşması sanayici için bir güven ortamı oluşturması açısından önemlidir. Sanayici böylece hükümetlerin vereceği karardan çok yasal mevzuatı dikkate alacaktır ve piyasa şartlarından daha fazla etkilenmeyecektir. Daha önce yönetmelikler ile OSB’ler yönetilmekteydi. Yönetmeliklerin değişiminin kolaylığı göz önüne alındığında, OSB kanununun yapılmasının ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.3.2.Organize Sanayi Bölgelerinin Yer Seçim Yönetmeliği

OSB’lerin yer seçimi üretim ve kent gelişiminde önemli olduğu için ayrıca bir yönetmelik ile yasa altına alınmıştır. Bu yönetmelik ile OSB yer seçim aşamaları düzenlenmiştir. Yer seçimi için kapsam belli bir hukuki prosedüre bağlanmıştır. Başlıca aşamalar (Deliduman, 2005: 203);

- Etüt safhası
- 1/100.000 Ölçekli Eşik Analizi
- Alternatif alanların belirlenmesi
- 1/25.000 Ölçekli Eşik Analizi
- Yer seçimi safhası

- Alternatif alanın incelenmesi
- OSB yerinin kesinleşmesi

“Bu yönetmelik, 3/6/2011 tarihli ve 635 sayılı Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 ve 9. maddeleri ile 12/4/2000 tarihli ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununun 4. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. Akabinde ise beşinci maddede ilgili mevzuat anlatılmaktadır.” (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151118-3.htm>, 15.04.2018);

“(1) OSB kurmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerce OSB bilgilendirme raporunun hazırlanarak valilik uygun görüşü ile birlikte yer seçimi talebinin bakanlığa intikalini müteakip bakanlık tarafından ön değerlendirme yapılır. (2) Yer seçimi talebinde öneri alan bulunması durumunda valilik uygun görüşünün alınması gerekir. (3) Yeni bir OSB yer seçimi talebinin değerlendirmeye alınabilmesi için il genelindeki ihtisas OSB’ler hariç diğer OSB’lerde bulunan toplam sanayi parsellerinin en az % 75’inde üretim veya inşaat başlanmış olması gerekir.”

Yer seçim yönetmeliği 4562 sayılı yasa çerçevesinde uygulamaya konmuş, ihtiyaç duyulan yerlerde öncelikle yer seçim çalışmalarına başlanılmasını içermektedir. Etüt safhasında ise bunun İl ve ilçe bazında değerlendirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Yönetmeliğe göre, OSB kurulacak yerin incelenmesi ile bir ayrıntılı etüt değerlendirmesi yapılmaktadır. Etüt raporu, aşağıda belirtilen bölümlerden oluşur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151118-3.htm>,15.04.2018);

- a) I. Giriş.
- b) II. Eşik analizleri.
- c) III. Alan/alanların belirlenmesi ve sınırlarının işlenmesi.
- ç) IV. Alan/alanların özellikleri.
- d) V. Sonuç ve öneriler.
- e) Kaynaklar.
- f) Ekler.

Yönetmelikte yukarıda anlatıldığı şekliyle oldukça farklı özellikler ön plana çıkarılmaktadır. Coğrafi ve jeolojik yapı, sosyo-kültürel yapı ve ekonomik durum gibi özellikler bir bütün olarak incelenmektedir. İl ve ilçenin yukarıda verilen özellikleri göz önüne alınarak, il idare amirleri valilik, belediyeler, kaymakamlık, il ve bölge müdürlükleri, ilgili yardım kurumları, etüt yapan kurumlardan alınan raporlar, bir bütün olarak değerlendirilir.

Yine 12. madde genel olarak ve bizim de tezimizin ana konusu olduğu için oldukça kapsamlı olarak yer etüdü yapılmıştır. Alan/alanların özellikleri (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151118-3.htm>, 15.04.2018);

- *Mevkii,*
- *Şehir merkezine uzaklığı ve hangi yönde kaldığı,*
- *Çevresinde bulunan diğer yerleşim merkezlerinin neler olduğu, uzaklıkları ve hangi yönde kaldığı,*
- *Büyüklüğü,*
- *Karayolu, havaalanı, liman ve demiryolu bağlantısı, uzaklığı,*
- *Mülkiyet durumu,*
- *Kadastro durumu,*
- *Belediye ya da mücavir alan sınırları içinde olup olmadığı,*
- *Varsa çevre düzeni planına göre durumu,*
- *Mevcut arazi kullanım durumu,*
- *Çevresindeki alanların mevcut ve planlama durumu,*
- *Eğimi ve yönü,*
- *Bulunduğu deprem kuşağı,*
- *Su ihtiyacının nereden sağlanabileceği,*
- *Enerji ihtiyacının nereden sağlanabileceği,*
- *Atık su ve yağmur suyu deşarj ortamı,*
- *Hâkim rüzgâr yönü,*
- *Gelişme ve genişleme olanağının bulunup bulunmadığı,*
- *Çevresinde konut ve yan sanayi yerleşimine imkân olup olmadığı,*
- *Varsa özel çevre koruma bölgeleri, sit alanları, milli parklar, sulak alanlar, doğal anıtlar gibi koruma alanları ile uluslararası sözleşmeler gereği korunması gereken alanlara göre konumu,*

- *Drenaj durumu,*
- *Taşkına maruz kalma durumu,*
- *Önceden belirlenmiş bir jeolojik probleminin olup olmadığı,*
- *Varsa yeraltı ve yüzeysel içme ve kullanma suyu kaynaklarına göre konumu, su toplama havzasında kalıp kalmadığı,*
- *Varsa katı atık depolama alanlarına göre konumu,*
- *Mevcut ya da planlanan havaalanları ile varsa askeri alanlara, askeri güvenlik yasak bölgelerine, havaalanı göre konumu,*
- *Varsa su ürünleri üreme ve istihsal sahalarına olan konumu, başlıkları kapsamında belirlenir,*

Çok detaylı olarak 12. maddede verilen yer seçim özellikleri, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde seçilecek alan bir bütün olarak düşünülmüş ve gerekli yasal zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Rekabet şartlarının gittikçe zorlaşması ve müşteri bulma yani pazar koşullarının ağırlığı, ister istemez üretim maliyetlerinin düşük olmasını zorunlu kılmıştır. Bu açıdan pazarlara ulaşma açısından üretim yerlerinin seçimi oldukça önemli hale gelmiştir. Bu açıdan 12. madde ile oldukça detaylı bir yer seçimi ön görülmüştür. Yer seçim yönetmeliği bir uygulama yönetmeliği olduğu için oldukça detaylı incelenmiştir. Gerek karar aşamasında aktör sayısının fazla olması ve gerek uygulama aşamasındaki titizlik kanun maddelerinde ve uygulamada göze çarpmaktadır. Bilim Sanayi ve Kalkınma Bakanlığı tarafında ve ilgili komisyonlar ve devlet yetkilileri ve yerel yetkililer bu aşamanın ana aktörleridir.

Yer seçim yönetmeliğinin diğer önemli hususu seçilen yerin kentleşme açısından arz ettiği önemdir. Çünkü bir kent için kader noktası anlamına gelmektedir. Kentin geleceğini belirlemesi ve büyümesini etkilemesi açısından oldukça önemlidir. Arazi kabiliyetleri ve kent ihtiyacı denkleştirilerek yapılan yer seçimi, oldukça önemli sonuçlar verebilmektedir. İstanbul'da yer seçimi açısından yukarıda verilen parametrelere dikkat edilmiş ve şehrin mevki durumu ile şehir merkezi dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Yer seçimi ile şehir kabiliyetleri birleştirilmediği zaman çok olumsuz sonuçların çıkması yüksek olasılıktır.

2.4. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri’nin Kuruluş Süreci

2.4.1. Türkiye’de Organize Sanayi Bölgesi Neden Gerekli

Görölmüştür ve Temel Hedefleri Nelerdir?

Avrupa ve Amerika’da 19. yüzyılın sonlarında başlayan OSB faaliyetleri, ölkemizde ise oldukça geç başlamıştır. Ölkemiz geç başlamasına rağmen mevcut tecrübeleri kullanarak bu yolda oldukça fazla yol almıştır. Neticede her ölkenin kendi dinamiklerinden kaynaklanan farklılıklar olduğu gibi ölkemizin de bazı farklılıkları vardır. Avrupa’da yarı-kırsal alanlarda başlayan OSB faaliyetleri, bizde başta şehir merkezlerine yakın yerlerde başlamış ve daha sonra yarı-kırsal alanlara taşınmaya çalışılmıştır (Kazgan, 1985: 74).

Parçalı sanayi dağılımının bir araya getirilmesine iki türlü bakılabilir. İlki kentleşme açısından, ikincisi ise devlet desteğini arkasına alacak olan sanayicinin ölkü üretimine yapacağı katkı açısından. İlkinde dağınık sanayi, çevreye ve şehirlere çok fazla zarar vermesi ve şehir içi ulaşım trafiğini tıkamasından dolayı önemlidir. İkincisinde ise hızla artan nüfus için istihdam ve üretimin yeterli düzeyde yapılması ve ihracatın artırılıp ölküye önemli katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Çünkü imalat sanayi ile devlet özel sektöre destek olmuş ve gerekli kolaylıklar sağlamıştır. Devletin bu desteğı ile üretim kapasite ve potansiyeli artmıştır. Bunun sonucunda ise kentler daha ferah ve refah olmuştur.

Bu itibarla, OSB’lerin bazı kentleri değışime zorladığı görölmektedir. Sanayinin toplulaştırılması ile düzenli kentleşme birbirini tamamlayan iki yarım olarak görölmüştür. Onun için OSB fikri geç de olsa yaygınlık kazanmıştır (Seyidoğlu, 2002: 49). Önceleri şehir içine sanki tohumlanmış gibi serpilen ve şehri karmaşıklaştıran sanayi, OSB’ler ile bundan kurtulmuş ve adeta silüet değıştirmişlerdir.

Bursa merkez OSB olarak geçen bu ilk OSB, mevcut yöredeki en büyük OSB unvanını elinde bulundurmaktadır. İkitelli’den sonra Bursa merkez OSB en fazla

istihdam oranına sahiptir (Deliduman, 2005: 70-71). Bursa OSB’de istenilen elde edilince bir nevi cesaret toplanmış ve kalkınma planları içine alınmaya başlanmıştır. Yasal statüye biraz geç kavuşmakla birlikte kalkınma planları içinde sanayi toplulaştırması ile kastedilen OSB’lerdir.

Bursa’dan sonra ise OSB sayısı hızla artmış Konya, Manisa, Antep, Eskişehir, Erzurum’da OSB kurulmuştur. Önceleri sadece il merkezlerinde kurulan OSB’ler zamanla büyük ilçelere kaymıştır. Çerkezköy, Gebze, İskenderun, Merzifon, Tarsus gibi büyük ilçelerde kurulmuş ve başarılı olmuştur. Ülkemizde OSB’lerin temel hedefleri arasında (Deliduman, 2005: 70-71);

- Endüstri üretiminin artırılması,
- Yatırımların desteklenmesi,
- Bölgelerarası dengesizliğin ortadan kaldırılması,
- Yine geri kalmış bölgelerin kalkındırılması,
- Arazi kullanımının sürdürülebilir olmasına dikkat edilmesi,
- Tarımsal araziler için gerekli özenin gösterilmesi,
- Ortak alt yapı hizmetleri sağlanması,
- Sanayide sektör etkileşimi sağlayarak üretimin artırılması,
- Ulusal rekabetin, küreselleştirilmesinin sağlanması,
- Çarpık kentleşmenin önlenmesi ile düzenli kentleşmeye geçilmesi şeklinde olmuştur.

Gerek sanayi ve gerekse şehirselleşme açısından bir reorganizasyon aracı olarak OSB, her ikisinin de yaklaşık aynı alanda yani kent dinamiği içinde birbirlerine göre belli bir plan dahilinde konumlanmaları ve geleceğin buna göre planlanmasının öncüsü olmuştur (Özdemir, 1990: 71). Bu açıdan OSB’ler kent dinamiğinde olmazsa olmaz bir görev görmüşlerdir. Batı’da nispetten yarı-kırsal alanda kurulan sanayi tesisleri çok büyük sorun ile karşılaşmazken bizde ise direk kent içinde kurulmuş olması OSB’leri kent için çok daha önemli hale getirmiştir.

1960 yılından sonra başlayan planlı kalkınma hareketinin bir parçası olarak başlayan sanayinin toplulaştırılması ve yaygınlaştırılması, aynı zamanda planlı kalkınma için bir lokomotif olmuştur. Türkiye'nin geleceğe dönük gelişmesinin adımları atılmıştır (Yücel, 1996: 17). Organize sanayi bölgeleri ile büyüme kalkınma arasında denge sağlamaya çalışılmış ve büyümenin daha geniş tabanlı olmasına katkı sunmuştur. OSB sistemi, 1962 yılından sonra sanayiye özendirici politikalar ile bölgesel kalkınmanın bir aracı ve parçası olarak görülmüştür. Çünkü o zamana kadar düzensiz kentleşme ve şehirlerde kontrolsüz büyüme meydana gelmiş bir nevi bu düzensizliğin ve kontrolsüzlüğün kontrol altına alınma aracı olarak görülmüştür.

Planlı kalkınmanın bir parçası olarak OSB'ler Dünya Bankası'ndan da alınan krediler ile kurulmaya çalışılmıştır. Bursa merkez OSB, bu şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda öncü olan Bursa merkez OSB, Dünya Bankası'nın yanında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından fon oluşturularak kredi sağlama yoluna gidilmiştir (Özer, 1998: 14). Dünya Bankası ve devlet desteği önemli oranda sağlanmıştır.

2.4.2. Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri'nin Gelişim Süreci ve Türkiye Geneline Dağılımı

Ülkemizin batı ve kıyı bölgelerinde ulaşım imkanlarının gelişmiş olduğu yerler ile pazar imkanlarının önemli olduğu yerlerde OSB'ler ön plana çıkmıştır. Ekonomik kalkınmanın ülke çapında bir bütün olarak meydana gelmesi için belli yatırım bölgeleri oluşturulmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. Bir kamu politikası olarak planlı sanayileşme ve düzenli kentleşmenin aracı olarak KSS VE OSB'ler görülmüştür (Cansız, 2010: 28).

OSB'lerin gelişim süreci, son yıllarda çok sayıda OSB kurulmuş ve bunların çoğunluğu yatırım programı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak yatırım programındaki proje sayısı sürekli artış göstermiştir. Bu çerçevede DPT Müsteşarlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından OSB seçim ölçütlerinde etkinliğe yönelik değişiklikler yapılmıştır. Bunun en somut örnekleri ise bir ildeki OSB'lerin yüzde 75'i dolmadan o ilde yeni bir OSB'nin kurulmaması ve bu tür OSB projelerinin yatırım programına alınmaması ile tarıma dayalı OSB'lerde uygulama örnekleri görülüp değerlendirilmeden yatırım programına yeni 'Tarıma Dayalı OSB' projesi alınmaması yönünde izlenen politikalaradır.

1960 yılından sonra başlayan kalkınma planları, 4562 sayılı ve 12 Nisan 2000 tarihli Organize Sanayi Kanunu, yine Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yer seçim yönetmeliği ile yasal zemine oturan OSB'ler; 1962 yılında Bursa'da faaliyete başlayan ilk OSB ile bugün ülkemizde oldukça yol almıştır. Ülkemizde sicil olarak kuruluşunu tamamlayan 310 bulunmaktadır (www.sanayi.gov.tr, 08.04.2018). Ülkemizin kalkınmasının önemli adımlarından biri olarak görülen OSB'lerin ulaştığı bu sayı geleceğin planlanması adına oldukça önemlidir.

Kalkınmada temel amaç; bir bütün olarak, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak çok yönlü değişiklikler yaparak, bunu yaparken aynı zamanda ülkede dış ticaret açığını en aza indirmek ve hatta dış ticaret fazlalığı ortaya çıkarmak olarak özetlenebilir. Bu belli aralıklarla değil belli bir süreklilik istemektedir. OSB'ler bu kalkınma ve sürekliliği sağlayacak en önemli yapılardır. OSB'ler ekonomik kalkınmanın sağlanmasında başat rol oynamaktadır (Koç ve Bulmuş, 2014: 187). Ülkemizde bu gaye ile atılımlar yapılmış ve ülke bir bütün olarak kalkınma hamlesine OSB'ler ile kalkmıştır. Ülkemizdeki bölgeler arası eşitsizlik bu yolla giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: Türkiye Geneli İl Bazında OSB Sayısı İle İşletme ve İstihdam Dağılımı

Şehir	OSB sayısı	İşletme Sayısı	İstihdam
Adana	3	533	47.234
Adıyaman	5	234	9.148
Afyon	9	385	10.893
Ağrı	1	4	43
Amasya	3	84	3042
Ankara	12	13.241	165.300
Antalya	1	264	13.264
Artvin	1	30	1500
Aydın	7	257	10.148
Balıkesir	6	242	14.241
Bilecik	6	100	7.894
Bitlis	1	85	6.000
Bolu	4	198	7.560
Burdur	3	99	2.909
Bursa	18	1.885	164.000
Çanakkale	3	113	2.300
Çankırı	6	172	5.068
Çorum	3	203	5.304
Denizli	3	245	10.000
Diyarbakır	2	213	5.000
Edirne	2	45	2300
Elazığ	2	120	12.000
Erzincan	1	91	1.136
Erzurum	3	202	4.150
Eskişehir	2	599	12.067
Gaziantep	4	830	120.000
Giresun	2	98	5.000
Gümüşhane	1	30	980
Hatay	7	985	8.000
Isparta	3	165	5.000
İçel	4	2100	14.200
İstanbul	8	31.479	300.000
İzmir	13	1.369	76.088
Kars	1	91	2.300
Kastamonu	4	48	1.195
Kayseri	3	2300	45.000
Kırklareli	4	230	1.200
Kırşehir	3	102	2.150
Kocaeli	14	2.597	19.040
Konya	9	958	40.000
Kütahya	6	79	16.500
Malatya	4	326	23.850
Manisa	7	172	37.500
Kahramanmaraş	4	106	12.767
Mardin	2	71	3.750
Muğla	1	42	905
Muş	1	23	650
Nevşehir	2	90	2.682
Niğde	2	236	4.089

Ordu	4	129	5.780
Rize	2	21	500
Sakarya	7	327	37.000
Samsun	6	162	8.549
Siirt	1	20	267
Sinop	2	24	1.567
Sivas	4	272	10.983
Tekirdağ	13	1.141	103.263
Tokat	5	886	5.000
Trabzon	4	207	5.149
Tunceli	1	32	350
Şanlıurfa	5	250	12.000
Uşak	3	374	27.300
Van	2	127	3000
Zonguldak	3	79	4.750
Yozgat	3	82	3.200
Aksaray	1	96	25.000
Bayburt	1	8	123
Karaman	1	130	15.879
Kırıkkale	3	77	5.250
Batman	1	67	1.700
Şırnak	2	4	60
Bartın	1	58	1600
Ardahan	1	30	700
Iğdır	1	19	400
Yalova	6	220	15.000
Karabük	2	75	7.500
Kilis	2	146	78.000
Osmaniye	2	87	11.554
Düzce	5	203	15.000

Kaynak: <http://osbuk.org/osbuk-uyeleri/>; <https://osbbs.sanayi.gov.tr/>

Tablo 3’te ülkemizdeki tüm OSB’ler yer almaktadır. Bunlar; Karma, İhtisas, ihtisas-Karma, Özel ve İslah OSB’leri olmak üzere farklı gruplara ayrılmaktadır. Ülkemizdeki OSB’lerin önemli bir kısmı Karma OSB iken bunun yanında OSB kanununun 26. Maddesi çerçevesinde kurulan Özel OSB’lerde bulunmaktadır. Bunlar (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151118-3.htm>, 13.08. 2018):

- Ankara Anadolu Organize Sanayi Bölgesi
- Yozgat Kale seramik Özel OSB’dir.

Sanayinin gelişmesi için devlet farklı OSB’lerin kurulmasına müsaade etmiştir. Özel şahısların OSB kurmasını desteklediği gibi, aynı imalat türevlerinden meydana gelen işletmelerinde kendi aralarında kurduğu İhtisas OSB’lerin

kurulmasında da yardımcı olmuştur. Bunun yanında ihtiyaca binaen daha çok bütün farklı imalat türlerinden meydana gelen Karma OSB'lere de destek vermektedir. Yine son yıllarda OSB dışında kalan sanayi tesisleri ıslah edilerek bunlar da OSB kavramı içine alınmıştır. Burada amaç sanayinin bir bütün olarak OSB kavramının içinde vücut bulmasıdır.

Yine OSB kanunun 4. Maddesi çerçevesinde kurulan İhtisas OSB'ler devlet tarafından desteklenmiştir (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/2_0151118-3.htm, 13.08.2018). Bunlar (www.obss.gov.tr, 13.08.2018);

- Afyon İncehisar Mermer İhtisas OSB
- Afyon Dazkırı Dokuma ve Konfeksiyon
- Bolu Gerede Deri İhtisas OSB
- Mustafa Kemal Paşa Mermercilik OSB
- Bursa İhtisas Deri OSB
- Bursa Tekstil Boyahaneleri İhtisas OSB
- İnegöl Mobilya Ağaç İşleri OSB
- Develi Deri İhtisas Sanayi OSB
- Hatay İskenderun II. OSB
- Menemen Plastik İhtisas OSB
- Kocaeli Gebze Kömürcüler İhtisas OSB
- Kula Deri İhtisas OSB
- Yalova Kalıp İmalatı İhtisas OSB
- Samsun Havza Tarımsal Malları İşleme ve Tarım Makinaları İhtisas OSB
- Samsun Gıda İhtisas
- Kaynarca Mobilya İhtisas
- Ankara Dökümcüler İhtisas OSB
- Kandıra Gıda İhtisas OSB
- Balıkesir Zeytine ve Zeytin Ürünleri İşleme İhtisas OSB
- Malatya Akçadağ Mermer İhtisas OSB
- Akhisar Zeytin ve Zeytin Yağı Türevleri OSB
- Yalova Gemi İhtisas OSB

- Kırıkkale Silah Sanayi OSB
- Taşıt Araçları Yan sanayi OSB
- Ankara Uzay ve Havacılık İhtisas OSB
- Kahramanmaraş Tekstil İhtisas OSB
- Diyarbakır Tekstil İhtisas OSB
- Yalova İMES Makine İhtisas
- Karabük Eski Pazar Metal ve Metal Ürünleri ihtisas OSB
- Elmadag Mobilyacılar İhtisas OSB
- Yalova Avrasya Giyim İhtisas OSB
- Sakarya Gıda İhtisas OSB
- Adıyaman Mermerciler İhtisas OSB
- Tarsus Gıda İhtisas OSB

Bunun yanında İhtisas ve Karma OSB olmayı birlikte sürdüren OSB'lerimizde mevcuttur (www.obss.gov.tr, 13.08.2018);

- Gönen Deri İhtisas ve Karma OSB
- Aliaga Kimya İhtisas ve Karma OSB
- Tosya(TOSKA) OSB
- Samsun-Bafra Karma ve medikal İhtisas OSB
- Erbaa Toprak Sanayi İhtisas ve Karma OSB

Yine OSB olarak kurulmadıkları halde bakanlığın belirlediği şartları yerine getiren sanayi tesisleri OSB kapsamında sayılmıştır. Bunlar (www.obss.gov.tr, 13.08.2018);

- Nevşehir Islah OSB
- Bursa Kayapa Islah OSB
- Yalova Islah OSB
- Yalova Komposit ve Kimya İhtisas
- Bursa Barakfakih Islah OSB

Tablo 3'te verdiğimiz illerde 310 tane OSB bulunmaktadır. Bunun yanında 51.818 firma sayısı ve 1.764.400 kişi çalışmaktadır. Sanayide toplam çalışan ise 3.657.000 kişi olduğuna göre OSB'lerde istihdam edilen kişi sayısının ne kadar

önemli oranda olduğu anlaşılmaktadır (<https://tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.Php?rid=6737&lst=Haberler>, 20.08.2018). Yine aynı Tablodan da anlaşılağı üzere ülkemizde neredeyse bütün illerde OSB kurulmuştur. Bunun yanında önemli oranda ilçelerde de bu kurulum gerçekleşmiştir. Bu sayede kalkınma ülkenin kılcallarına kadar ulaştırılmaya çalışılmıştır. Hatta OSB'ler aynı zamanda ihtiyaç duydukları kaliteli personeli kendileri yetiştirme yoluna gitmişlerdir. Genel bir eğitim vermenin ötesinde ihtiyaca binaen daha spesifik bir eğitim verilmekte ve böylece ihtiyaç duyulan personel daha kolay bulunmaktadır. 12 tane OSB Meslek Yüksekokulu, 35 tane Özel Meslek Lisesi, 32 tane Endüstri Meslek Lisesi, 18 tane Mesleki Eğitim Merkezi olmak üzere 97 tane eğitim kurumu açılmıştır. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/journal_content/56_instance_rehf8bısfyrx/10279/40570734, 20.08.2018).

Gelişmekte olan ülkelerde bölgesel farklılıkların çok fazla olduğu yerlerde devlet teşviklerinin çok daha fazla anlam kazanması söz konusudur. Coğrafi zorluklar devletin bu müdahalesini zorunlu kılmıştır. Ülkemiz de bu bağlamda teşvikler açısından 6 bölge seçilmiştir.

Tablo 4: Bölgelere Göre Teşviklerden Faydalanan İller

1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
Ankara	Aydın	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
Antalya	Adana	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
Bursa	Bolu	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
Eskişehir	Çanakkale	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
İstanbul	Denizli	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
İzmir	Edirne	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
Kocaeli	Isparta	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
Muğla	Kayseri	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
	Kırklareli	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
	Konya	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı

Kaynak: Koç ve Bulmuş, 2014

Ülkemiz tablo 4’te görüldüğü üzere belli bölgelere ayrılmıştır. Bu illerde OSB alanı içinde faaliyet gösteren firmalara önemli teşvikler öngörülmüştür. Yatırımcı için önemi kolaylıklar getiren bu durum teşvik anlamında devlet imkanlarını sunmaktadır (Koç ve Bulmuş, 2014). Devletin doğrudan yatırım yapılmasına destek verdiği bu durum sanayinin bölgesel kalkınmasına oldukça yardımcı olmaktadır.

Devletin OSB’lere sağladığı en büyük imkanlardan biri ise belli kalemlerde uyguladığı vergi muafiyeti veya vergi indirimlerdir. OSB tüzel kişiliğine daha büyük vergi muafiyetleri tanınmıştır. Ama OSB’de yer alan işletmelere de Emlak vergisi işletmeye başlamasından itibaren 5 yıl, Bina İnşaatı Harcı ve Yapı Kullanım İzni Harcı muafiyeti ve Tevhid ve İfraz İşlem Harcı muafiyeti sağlanırken, diğer vergilerde de belli şartlarda kolaylıklar sağlanmaktadır.

Tablo 5: Organize Sanayi Bölgelerine Tanınan Vergi Muafiyetleri

Vergi Türü	OSB Tüzel Kişiliği	OSB’de Yer Alan İşletmeler
Emlak Vergisi	Muaf(5 yıl)	Muaf(5 yıl)
Atıksu Bedeli	Muaf	Muaf
Elektrik ve Havagazı Tüketim Bedeli	Muaf	Muaf Değil
KDV	Muaf	Muaf Değil (Teşvik kapsamında yapılan makine ve Teçhizat Muaf)
Bina İnşaatı Harcı ve Yapı Kullanım İzni Harcı	Muaf	muaf
Kurumlar Vergisi	Muaf	Muaf Değil
Çevre Temizlik Vergisi	Muaf	Muaf Değil
Tevhid ve İfraz İşlem Harcı	Muaf	Muaf

Kaynak: <http://osbuk.org/osbuk-uyeleri/>; <https://osbbs.sanayi.gov.tr/>; Öcal, 2008

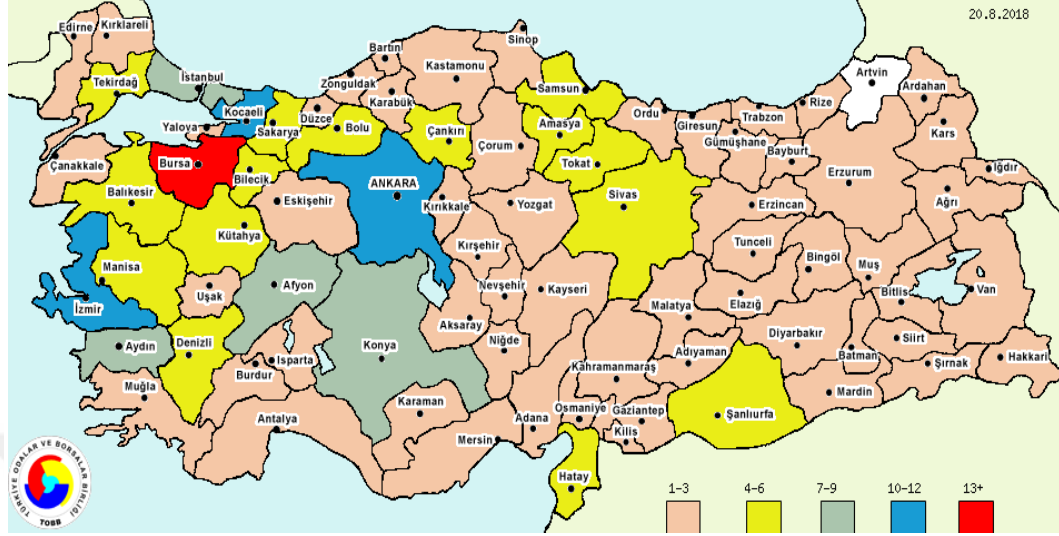
Tablo 6: Büyük Ölçekli Yatırımlarda Uygulanacak Teşvikler

OSB Uygulamalarında Yatırıma Katkı ve Vergi İndirim Oranı		
Bölgeler	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Vergi İndirim Oranı (%)
1.Bölge	15	50
2.Bölge	30	55
3.Bölge	35	60
4.Bölge	40	70
5.Bölge	50	80
6.Bölge	60	90

Kaynak : Koç ve Bulmuş, 2014

Tablo 6’de görüldüğü gibi, bölgelere verilen teşvik oranlarında bölgesel kalkınmışlıklar dikkate alınmıştır. Yatırım katkı oranı % 15 ile 60 arasında değişirken, bu oran vergi indiriminde çok daha yüksek ve bu % 50’den - % 90’a varan vergi indirim oranı söz konusu olabilir. Devlet bu yardımı belirlenen alan içinde faaliyette bulunma şartı koymaktadır (Koç ve Bulmuş, 2014: 191). Devletin bu şartı koymasının altında OSB şahsında bir araya gelmenin kalkınma yanında kentleşme boyutunu ortaya koymaktadır. Çünkü sanayici zaten o şehirde hizmet vermektedir. Ama devletin istediği belli düzen içinde kurulmuş olan OSB alanına taşınması istemi bir çevrenin korunmasına yöneliktir. Çünkü her halukarda sanayici o bölgede hizmet vermektedir. Ama OSB dışında devam ederse o yardımı alamayacak. Çünkü devlet bunları OSB içinde bir araya getirerek OSB dışında kalan alanda düzenli ve modern kentlerin ortaya çıkmasını istemektedir. Bölgeler de OSB kurulumuna dikkat edilmesi ve OSB bağlamında teşviklerde bulunulması da kent bağlamında oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur.

Şekil 1: Türkiye'nin Organize Sanayi Bölgeleri Haritası

Kaynak: http://sanayi.tobb.org.tr/organize_sanayi_harita.php, 2018

1980’li yıllarda özellikle 6. Kalkınma planı ile kentleşme kalkınma planları içinde ve OSB’ler ile birlikte yoğun olarak Türkiye’nin gündemine girmiştir. OSB’ler nüfus için bir çekim merkezi olduğundan kentleşmeyi olumlu anlamda etkilemişlerdir. Örneğin OSB sayısı 7-9 arasında olan Aydın, Afyon, Konya, İstanbul ile 10-12 arasında olan İzmir, Ankara, Kocaeli ve 13’ün üstünde olan Bursa’ya bakıldığında buralarda kentleşme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Yani OSB ve kentleşme oranının yüksekliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Cumhuriyetin başlarında % 24 olan kentleşme oranı, 1982 yılında % 50’ye ulaşmış ve günümüzde ise 2010 yılında % 76 günümüzde ise son idare yapılanmadan sonra % 92’ye ulaşmıştır (Kuş, 2016: 74-76).

Şekil 2: Kalkınmada Öncelikli İller

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, <http://bolgesel.kalkinma.gov.tr/kalkinmada-oncelikli-yoreler>, 2018

1960'lı yıllardan sonra Anadolu'da KOBİ girişimciliği oldukça önem kazanmıştır. Bunların başında Gaziantep ve Kahramanmaraş gelmektedir. Denizli'de özellikle meydana gelen kümelenme adından oldukça söz ettirmiştir. Daha sonra ise Kayseri, Şanlıurfa, Antalya, Manisa, Kocaeli bu anlamda önemli gelişmeler göstermiştir. Yine ülkemizin doğu kısmında yer alan illerde OSB kurularak bu anlamda ekonomik gelişim ve kentleşme sağlanmaya çalışılmıştır (<http://bolgesel.kalkinma.gov.tr/> kalkinmada-oncelikli-yoreler, 20.08.2018). Kalkınmada öncelikli yöreler açısından da oldukça önemli olan OSB'ler; iller arasındaki gelişmişlik farklılıklarının da ortadan kaldırabilmesi açısından önemli bir işlev görmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ İLE KENTLEŞME ETKİLEŞİMİ

3.1. Organize Sanayi Bölgeleri ve Kentleşme Etkileşimi

Sanayi kuruluşları barındırdıkları istihdam sayesinde bulundukları yerlerde arazi üzerinde önemli değişimler meydana getirmektedirler. Sağladıkları ekonomik ayrıcalıktan dolayı buralara yoğun göç yaşanabilmektedir. Bundan dolayı eğer erken tedbir alınmazsa olumsuz bazı durumların ortaya çıkması muhtemeldir. Ayrıca sanayi tesislerinin kent geneline dağılmış olması bazı sıkıntılar çıkarmaktadır. İşte bu bağlamda gerek sanayinin toplulaştırılması ve gerek şehir ve nüfusun yeniden organize edilmesi açısından organize sanayi bölgeleri oldukça önemlidir.

Organize sanayi bölgeleri küçük ve orta büyüklükte pek çok sanayi tesisi barındırmaktadır. Barındırdıkları bu potansiyel itibarı ile şehrin büyümesi ve özellikle de şehrin gelişim yönünün belirlenmesinde oldukça etkilidir (Eyüboğlu, 2005: 39). Bu açıdan OSB'ler günümüz şehirlerinin büyümesinde en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Bu anlamda altyapı itibarı ile kente olumlu anlamda monte edilmesi düzenli kentleşmenin olmazsa olmazıdır.

Sanayi kuruluşu denildiğinde genelde çevreye gaz, duman, koku yayan ve hava kirliliği denen olumsuz şeylere sebep olduğu bilinmektedir. Fakat OSB ile sanayi toplulaştırılması beraberinde bu sorunun kontrol altına alınması ve bunun sürdürülebilir hale gelmesi anlamına gelmektedir (Kazgan, 1985: 41). Hatta bu toplulaştırma ile eskiden şehir merkezinde kalan ve sonra taşınan bu alanlar, belediyeler tarafından yeşil alan haline getirilerek şehrin nefes alabileceği yerler haline getirilmiştir. Böylece şehir daha çok yaşam biçimi haline gelmektedir.

OSB'ler ile sanayi için uygun yer seçimi yapılmış ve kent için uygun alan belirlenmiş ve ulaşım, bilgi ve teknoloji, ham madde, imalat için gerekli alt yapının sağlanmasının en uygun olacağı yerlerde karar kılınmış ve bunlarda 4562 sayılı

kanun ile belli bir yasal prosedüre bağlanmıştır (Akdoğan, 1983: 45). Yasal mevzuatın varlığı OSB açısından çok önemlidir. Çünkü iktidar değişiklikleri ile zarar gören sanayici geleceğe güvenle bakamaz ve yeterince ve gerekli yatırımı yapamaz. Sanayi ortamının en çok aradığı şey; istikrar ve güven ortamıdır. OSB mevzuatı bu istikrar ve güven ortamını sağlamaya yönelik olarak yapılmaktadır.

Organize sanayi bölgeleri, endüstri kuruluşlarının birbirini motive ettiği ve karşılıklı güven tesis ettikleri yerlerdir. Bu sanayi kuruluşları belli bir ortamda kurulmakla birbirleri için bir sinerji kaynağı olup, aynı zamanda alt yapının ortak kurulması ile birbirlerinin sadece rakipleri değil aynı zamanda ortak oldukları fikrini de uyandırmaktadır (Arar, 1968: 14). OSB ile aynı zamanda üretimde aynı şeyleri üretip birbirini rakip olarak gören firmaların ortak noktaları bulunmuş ve bu da üretim açısından olumlu motivasyon sağlamıştır.

Bu açıdan OSB'ler bulundukları alanlarda artık ekonomiden çok daha fazla şey ifade etmektedirler. Sosyal yapı, kent silüetinin değişimi, düzenli kentleşme, sürdürülebilir kalkınma, eğitim kalitesinin yükseltilmesi vb. değişim ve gelişmelerinde önemli destekçidir. Bu açıdan OSB'nin sağladığı belli faydaları şöyle sıralayabiliriz (Balaban, 2001: 79);

- Şirketlerin belli bir çevre politikası çevresinde birleşmeleri,
- Şirketler arası iletişimin daha kolay sağlanması,
- Şirketlerin uygulamaya dönük daha pratik yapmasını sağlar,
- Üretim yapan şirketlerin ortak karar alma ve harekete geçmesinin kolaylaşması,
- Malzemeye ve enerjiye ulaşma kolaylığının olması,
- Önceleri çevre kirliliğinin sebebi olarak görülen bu sanayi tesisleri, OSB'ler ile çevre düzenlemesine katkı sunan kurumlar haline gelmiştir.
- Şirketler rakiplerini daha yakından görmüş ve rekabet artmıştır.

- Üretim artışı ile ülke doğal kaynaklarını daha verimli kullanır haline gelmiştir.
- Kurulduğu şehrin kalkınmasına yardımcı olmuştur.

OSB'lerin faydaları şöyle de dile getirmek mümkündür (Bilgin ve Ar., 2004: 21-22);

- Yerleşimin belli bir plan dahilinde düzenlenmesi,
- Alt yapının planlı olması
- Şehir gerçekliğine uygun olması
- Ortak hizmet alanlarının varlığı,
- Ortak organizasyonların yapılması,

OSB'ler; ülke, bölge, şehir gerçekliğinde ekonomik gelişme sağlar ve sanayinin oluşturduğu olumsuzlukları ortadan kaldırır. Böylece çevreye daha duyarlı kent kavramı ortaya çıkar (Bozkurt, 2003: 45). Yine gerekli yasal düzenlemelerle ile sürekli ve sürdürülebilir kalkınma sağlar. Kamu hizmetlerin daha kolay ve hızlı sanayiciye ulaşmasına yardımcı olur. OSB'ler ile işletmelerin bir arada bulunması üreticinin ihtiyaçlarını tek elden karşılanması anlamına gelmektedir. Bu açıdan gerek kendi içlerinde oluşturdukları sinerji ve gerek devlet katkıları; elektrik, su, enerjinin sağlanması için oldukça önemlidir.

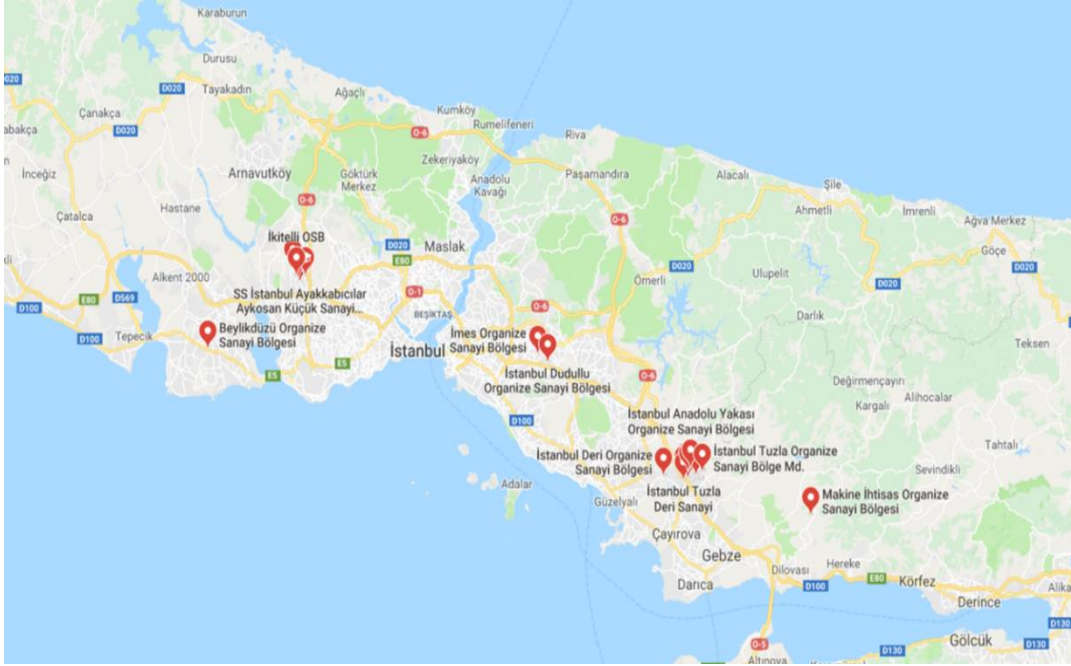
İstanbul'da birinci sanayi dalgası ile toplulaştırılan sanayi tesisleri, şehir içine dağılan sanayi tesisleri toplatılmış ve şehrin belli bir alanında yer seçimi yapılarak konumlandırılmıştır. Bu açıdan diğer yerlerden toplanan sanayi tesislerinden boşalan alanlar, kent için nefes alınacak alanlar haline getirilerek, İstanbul'un daha modern bir hüviyete bürünmesi sağlanmıştır.

3.2. İstanbul'da Başlıca Organize Sanayi Bölgeleri ve Nüfuslanma

İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri, Tuzla - Beylikdüzü arası yaklaşık 90 kilometre arasında dağılmıştır. Oldukça geniş alana yayılan OSB'ler bu açıdan

Avrupa yakası daha yoğun nüfuslanmış iken, Anadolu yakasında yoğun kurulum olduğu görülmektedir. Organize sanayi bölgelerinin İstanbul'a dağılımında kentleşme kriterleri açısından İstanbul'a çok şeyler kattığı söylenebilir. Bu bağlamda ülkemizde çok yoğun göç alan ve nüfusu hızla artan İstanbul'da sanayi üretiminin dengeli ve artırıcı olması için sekiz tane OSB kurulmuştur. Şekil 3'te görüldüğü üzere Avrupa yakasında iki, Anadolu yakasında altı olmak üzere toplam sekiz tane büyük OSB kurulmuştur.

Şekil 3:İstanbul'da OSB'lerin Dağılım Haritası

Kaynak: ibb.gov.tr.

İstanbul'da sanayinin modernize edilerek OSB'lerin kurulması aslında dünya için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü gerek yüzeysel büyüklük ve gerekse nüfus miktarı olarak dünyanın en büyük şehirlerinden biridir. Bu büyüklükte bir şehrin yeniden dizayn edilmesi, örnek olması açısından önemlidir.

Anadolu yakasında nüfuslanmanın, Avrupa yakasına göre az olması ve Anadolu yakasında yerleşmeler arasında boşlukların bulunmasından dolayı ilk toplu sanayi bölgeleri olan OSB'ler öncelikle buralara kurulmuştur. İlk Tuzla'da 1982 yılında faaliyete başlayan İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi olmuştur. Akabinde 1995 yılında İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş ve diğerleri bunu takip ederek en son 2002 İstanbul Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Aşağıda tabloda İstanbul'da organize sanayi bölgelerinin kuruluş yeri ve yılı gösterilmiştir.

Tablo 7:İstanbul'daki OSB'lerin Kuruluş Yeri ve Tarihleri

OSB Adı	Kuruluş Yeri	Tarih
İstanbul İkitelli Organize Sanayi Bölgesi	Başakşehir	2001
İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi bölgesi	Tuzla	2000
İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi	Tuzla	1982
Birlik Organize Sanayi Bölgesi	Tuzla	2001
İstanbul Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi	Tuzla	2001
İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi	Ümraniye	1995
İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi	Tuzla	2000
İstanbul Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi	Beylikdüzü	2002

Kaynak :<https://osbbs.sanayi.gov.tr>

İstanbul'da OSB, kurulumu daha çok 1980'li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Köklü bir sanayi geçmişi olan İstanbul'da sanayi tesisleri kentin geneline dağılmış ve kentin hızla nüfuslanmasıyla zamanla şehir içinde kalmaya başlamıştır. İşte bu bağlamda ortaya çıkan OSB'ler öncelikle bu dağınık tesisleri şehrin belli bir alanında toplanmıştır. Burada OSB'ler iki önemli görev görmüştür. Birincisi; şehrin eski alanlarında dağınık olarak bulunan sanayi tesisleri toplanarak, şehrin daha düzenli olmasında kent hüviyeti kazanmasında rol oynarken, yeni kuruldukları yerlerde de

şehrin belli bir düzen içinde kurulmasına yardımcı olarak kentin o tarafa doğru düzenli gelişmesine yardımcı olmuştur.

İstanbul Nazım Planı Raporuna göre, 1970-1975 yılları arasında özellikle Tuzla bölgesinde nüfus artış hızı İstanbul ortalamasının altında olup ve İstanbul'un تنها yerlerinden biridir. Bu açıdan İstanbul'un sekiz organize sanayi bölgesinin beş tanesi burada yapılmıştır. OSB'lerin buraya yapılması İstanbul'un uzun vadede nefes almasını sağlamış ve şehrin MİA(Merkezi İş Alanları) bölgesinden çevre çepere doğru genişlemesine yardımcı olmuştur.

Şekil 4:İstanbul Yerleşim Yoğunluğu Haritası

Kaynak: 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı Raporu, 1975

İstanbul'daki sekiz OSB alanından beş tanesi Tuzla bölgesinde, 1970'li yıllar itibariyle nüfus artış hızı düşük ve nüfuslanmanın seyrek olduğu yerde konumlanmıştır. Şekil 4'de yani 1975 yılında, OSB kurulmadan önce Tuzla Nüfus artış İstanbul'un altındadır. Beş tane OSB, kurulmaya başlamasıyla nüfus diyagramı Şekil 4'ten Şekil 5'e gösterdiğimiz hale dönüşmüştür.

Şekil 5:İstanbul Yerleşim Yoğunluğu Haritası

Kaynak: 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı Raporu, 1995

Şekil 4 ve Şekil 5 kıyaslandığında, Şekil 5'te görüldüğü üzere kırmızı bölgeler ile gösterilen yerlerde nüfus artış hızı, İstanbul'da nüfus artış hızından daha yüksektir ve sekiz OSB bu bölgeler arasında yapılmıştır. Bu da nüfusun arttığı alanların daha düzenli kentleşmesinde katkıda bulunmuştur.

Yaklaşık olarak sanayi bölgelerinin oluşturulmaya başlama zamanı olan 1980'li yılların sonlarından günümüze kadar nüfus iki kattan fazla artmıştır. 1990 yılında 7 milyon civarında olan nüfus, 2017 itibarı ile 15 milyonu bulmuştur. Tablo 8'de görüldüğü üzere son yıllarda İstanbul Nüfus artış hızı, Türkiye'nin Nüfus artış hızının önüne geçmiştir. Bu her yıl artmış neredeyse nüfusun beşte biri İstanbul'da oturmaktadır. Sanayinin organize edilerek üretim artışı sağlaması beraberinde önemli oranda nüfus çekmiştir. Yani gerek dağınık olan sanayinin toplanması ve sanayi bölgelerinin artırılması, beraberinde istihdamın artması şeklinde kendini göstermiştir.

İstanbul'da meydana gelen bu nüfus artışının tamamı tabi ki bu sanayi bölgeleri ile oluşan yeni sisteme bağlanamaz. Ama sanayinin OSB'ler dahilinde modernleşmesi, kapasite artırımları ve MİA(Merkezi İş alanları) bölgelerinden uzaklaşarak şehircilik için yeni alanlar açmaları beraberinde nüfus için cazip hale gelmiş, aynı zamanda modern kent görünümüne kavuşması turizm potansiyelini artırmış bu da istihdam oranının yükselmesine neden olmuştur.

18. yüzyılda başlayan sanayi devriminden günümüze kadar ortaya çıkan en önemli husus sanayileşme ile meydana gelen mekânsal değişimdir. Bu mekânsal değişimin ana odağında ise kentleşme gelmektedir. İstanbul o değişimi en çok yaşayan şehirlerden biridir ki bu değişim hala devam etmektedir. Sanayinin büyüme hızı beraberinde ülkenin diğer yerlerinden yoğun göç almış ve her yıl İstanbul nüfusunda meydana gelen değişim neredeyse Anadolu’da bir ilin nüfusu kadar olmuştur.

Tablo 8: İstanbul’da Nüfus Değişimi ve Türkiye Nüfusu ile Kıyası

Yıl	İstanbul Nüf. Miktarı	N. Artış Hızı (%)	Türkiye N. Miktarı	Nüfus Artış Hızı (%)	İstanbul Nüf. Türkiye Nüf. Oranı (%)
1950	983.041	2,8	20.947.155	2,3	4,7
1960	1.466.535	3,1	27.755.532	3,1	5,3
1970	2.132.432	4,5	35.605.653	2,7	6,0
1980	2.770.708	1,8	44.737.321	2,2	6,2
1990	6.629.431	4,2	56.473.656	2,3	11,7
1997	8.500.768	3,1	58.522.320	1,5	12,3
2000	11 280.200	3,3	67.804.543	2,0	13,0
2007	12.573.836	1,1	69.496.513	1,28	17,8
2008	12.697.164	1,0	70.363.511	1,25	17,8
2009	12.915.158	1,7	71.241.080	1,25	17,8
2010	13.255.685	2,6	72.137.546	1,26	18,0
2011	13.624.240	2,7	73.058.638	1,28	18,2
2012	13 854 740	1,6	73.997.128	1,28	18,2
2013	14 160 467	2,2	76.667.864	1,37	18,2
2014	14 377 018	1,5	77.695.904	1,33	18,3
2015	14 657 434	1,9	78.741.053	1,34	18,4
2016	14 804 116	1,0	79.814.871	1,35	18,5
2017	15 029 231	1,5	80.815.525	1,24	18,6

Kaynak : (<https://www.nufusu.com/il/istanbul-nufusu>; Bozlağan; 2012: 223)

Fiili olarak İstanbul'da OSB'lerde 300.000 insan çalışmaktadır. Ülkemizde 2017 yılı nüfus verilerine göre 22 tane ilin nüfusu 300.000'nin altındadır. İstanbul OSB'lerinin sağladığı istihdam miktarı ülkemizin nerdeyse illerin dörtte birinin nüfusundan daha fazladır.

3.2.1. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi

3.2.1.1. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin Yer seçimi

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi kurulumunda yer seçimi; Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Valiliği ve Çevre Bakanlığı ortak kararı ile iş yerlerinin şehir dışına çıkarılması kararı alınınca sanayi firmaları kooperatifleşerek gerekli çalışmalara başlamışlardır. 1985 tarihli Orta ve Küçük Sanayi Bölgeleri imar planında yaklaşık 700 hektarlık alan tahsisi yapılarak ve daha sonra istimlak edilerek kamulaştırma faaliyetinde bulunulmuştur. 1986 yılında inşaat faaliyetleri başlamış ve altyapı kooperatifin kaynaklarından yapılmıştır. Organize Sanayi Bölgesi Kanunu'nun 15.04.2000 yılında yürürlüğe girmesiyle mevcut kanuna intibak çalışmaları yapılmış ve 03.10.2001 tarihinde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na onaylanmış ve İkitelli OSB tüzel kişilik kazanmıştır (<http://www.iosb.org.tr/>, 20.01.2018). Sanayi tesislerinin toplulaştırılması ile başlayan süreç OSB'nin tüzel kişilik kazanması ile yerini bulmuştur.

İkitelli OSB, Mahmutbey Başakşehir bağlantısından önce gişelere yakın TEM yolunun kuzey kısmında bulunmaktadır. Eminönü'ne 15 Km, Esenler Otogarı'na 10 Km, Atatürk Havaalanı'na 10 Km mesafededir. Yenibosna-Basın Express ile Başakşehir yolunun Mahmutbey gişelerden gelen TEM ile kesişen yolun Kuzey doğusu, 1985 yılı düşünüldüğü zaman oldukça تنها ve ana arterlere oldukça uzak bir konumdadır. O dönem için, OSB kurulumu açısından bu şartlar altında yer seçimine dikkat edilmiştir.

Şekil 6: İkitelli OSB'nin Bulunduğu Lokasyon

Kaynak: ibb.gov.tr.

İkitelli OSB, şehrin kuzeydoğusuna kurulması ile şehir aynı zamanda yeni bir genişleyeceği yön kazanmıştır. Şehrin merkezi alanlarından taşınan sanayi tesislerinin buraya getirilmesi adeta şehrin merkezi iş alanlarında (MİA) bölgesi yoğunluğunun buraya aktarılması anlamına gelmektedir. Ve adeta şehir bu şekilde nefes almıştır. Basın Expres ve TEM yollarının kesişimi ile meydana gelen dört bölgenin; güney parçaları olan Bağcılar ve Küçükçekmece oldukça yoğun nüfuslanmış iken, kuzey kısımları çok yoğun nüfuslanmamıştır. OSB, bu az nüfuslanmış yerlerden birinde kurulmuştur.

3.2.1.2. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Sanayi Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya Taşınmıştır?

1950'lilerden sonra İstanbul çok büyük göç almış ve kentin büyümesi hızlanmış, fabrikalar şehir içinde kalmaya başlamış, trafikte çok büyük sorunlar çıkmış, sağlıksız ortam ve çalışma koşulları insanların hayatlarını etkileyecek boyutlara ulaşmış özellikle 1980'li yıllara ulaşıldığında ise bu çekilmez hale gelmiştir. Aşağıda adını saydığımız ilçeler başta olmak üzere fabrika-konut iç-içe

geçmiş ve İstanbul için modernizasyon çok ciddi bir ihtiyaç haline gelmiştir (Ataş, 2006: 40).

Haliç ve çevresi ile tarihi yarımada da yer alan ve 1937 tarihli Prost planından sonra bu alanlarda yayılan sanayi tesisleri, şehircilik anlamında ve modern kentleşmenin önündeki en büyük engellerdi. Dolayısıyla bu sanayi tesisleri buradan alınmadan ideal bir kentleşmenin meydana gelmeyeceği bir realiteydi. Bu realiteden yola çıkan o günün mülki amirleri böyle bir kararı almışlardır. Çevre Sağlığı Müsteşarlığı, İstanbul Valiliği ve İstanbul Belediyesi tarafından bu karar alınmıştır. Bu kararın karar mercilerince alınmasından sonra kooperatifleşmeye geçilmiş ve belediyeden arsa istemişlerdir. 02.08.1985 tarihli 1/5000 ölçekli ikitelli O.K.S.B. imar planında 700 hektarlık alanda farklı iş alanlarında 37 küçük ve orta ölçekli işyerlerine tahsis edilmek üzere 01.02.1985 tarihinde istimlak kararı alınarak daha sonra arsa ofisince istimlak kararı alınarak kamulaştırma faaliyeti yapılmış ve kooperatifler kendi öz kaynakları ile inşaat çalışmalarına başlamıştır (www.iosb.org.tr, 20.01.2018).

Bunun yapılması İstanbul Avrupa yakası için bir zorunluluk haline gelmişti. Çünkü Gedikpaşa, Haliç, Eminönü, Kağıthane çevresinde konumlanan sanayi tesisleri ve imalathaneler, son derece kötü bir görünüm sergilemekte ve aynı zamanda atıklarını Haliç'e bırakarak kent içinde geri dönülmez bir çevre kirliliğine sebep vermekteydiler (Ataş, 2006: 44). Şehir içi ulaşım sistemini tıkanması, alt yapı sorunlarından dolayı şehirde önemli karışıklığı neden olan bu tür sanayileşme, aynı zamanda fabrika bacalarından çıkan dumanlar ile bir hava kirliliğine sebep olmuştur. Bütün bu sebepler göz önüne alındığında bu sanayi tesislerinin taşınması zaruri hale gelmiştir. Sonuç olarak, Haliç bölgesi ve tarihi yarımada da yer alan parçalı yapıdaki bu sanayi tesisleri, ikitelli OSB'ye taşınmıştır.

Türkiye'nin en büyük OSB'lerinden olan 700 hektarlık ve 37 kooperatifle hizmet veren İkitelli OSB, gerek kapladığı alan büyüklüğü ve gerek sağladığı istihdam ile ülkemizde sanayinin çekici gücü konumundadır. Potansiyel olarak 300

bin kişi istihdam edebilecek potansiyeline karşın günümüzde 200 bin reel istihdam sağlamaktadır.

3.2.1.3. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi ve Kent Gelişimine Etkisi

“İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, 200 bin fiili çalışanı ve yaklaşık 30 bin işyeri ile sağladığı istihdam, üretim ve ihracat ile Türkiye’nin en büyük OSB’sidir. Tarihi yarımadaadaki sanayi sisteminin sürdürülemez hale gelmesi, İkitelli OSB’yi zaruri hale getirmiştir. 3 Ekim 2001 tarihinde Müteşebbis Heyeti’nin kurulması ile İkitelli Organize Sanayi Bölgesi tüzel kişilik kazanmış, 450 megavat kurulu gücü, 150 km 35 kilovolt yüksek gerilim yer altı kablo hattı, 377 adet trafo merkezi ile günlük 2,5 milyon kilovat saat elektrik tüketimi, 30 bin metreküp su, 550 bin metreküp doğalgaz tüketimi, 32 bin telefon aboneliği ve 25 kilometrelik ana arter yollarıyla Türk Sanayisinin önemli lokomotiflerinden biri olmuştur.” (http://www.iosb.org.tr, 20.01.2018). Sahip olduğu potansiyel ile ülkemizin en büyük ekonomik g  lerinden biri olmuştur.

“İkitelli O.S.B, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın Fonlar Yönetmeliği’ne göre 1990 yılında kurulan İkitelli Organize K  k Sanayi Bölgesi Müteşebbis Teşekkülü sorumluluğunda devlet katkısı ile başlanmıştır. 4562 sayılı O.S.B. Kanununun 15/04/2000 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonra geçen bir yıl içinde kanuna uyum çalışmaları sonucu intibak protokolü tanzim edilerek Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nca 03/10/2001 tarihinde onaylanmak suretiyle Müteşebbis Heyeti kurularak İkitelli O.S.B. Tüzel Kişilik kazanmıştır (http://www.iosb.org.tr, 20.01.2018).

Tablo 9:İkitelli OSB’de İşyerlerinin Sektörlere Göre Dağılımı

Deri Mamulleri, Ayakkabı ve Saraciye:	%30
Makine, Yedek Parça, Döküm, Madeni Eşya:	%30
Tekstil, Dokuma, Triko, Konfeksiyon:	%13
Plastik:	%10
Oto Tamir:	%8
Mobilya, Kereste:	%7
Diğer	% 2

Kaynak: İTO, Yayın No: 2004-67

Tablo 9’te görüldüğü üzere OSB karma yapıda olup, oldukça geniş bir üretim portföyüne sahiptir. Ayakkabı, döküm, deri ve mamulleri, konfeksiyon, saraciye, makine yedek parça, triko, madeni eşya, dokuma, kereste, tekstil, oto tamir, mobilya, gibi alanlarda hizmet vermektedir.

Yaklaşık 200 bin kişilik istihdam sağlayan İkitelli OSB, aynı zamanda 37 karma yapılı kooperatiften oluşmaktadır. Bu nedenle üretim çeşidinin fazla olması imalat sanayi için çok geniş bir alan ihtiyacı doğurmuştur.

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, Avrupa yakasında bulunmaktadır. Küçükçekmece ilçesinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yüzey alanı 220 kilometrekaredir. Başakşehir, Küçükçekmece, Halkalı ve Bağcılar ilçeleri ile çevrilmiştir (Ataş, 2006: 34). TEM otoyolu güney sınırını oluşturmaktadır. 1985 yılına kadar bugün İkitelli OSB alanı olan yerde ilk sanayi tesisleri kurulmadan önce TEM yolu üst tarafı ile alt tarafı arasında önemli nüfuslanma farkı bulunmaktaydı. İkitelli OSB alanı ilk yapılaşma alanları olarak bu alanda kurulmuştur. Dolayısıyla, İstanbul’un bu alanda Kuzeydoğuya doğru genişlemesinde İkitelli OSB, önemli rol oynamıştır.

Tablo 10:İkitelli OSB’deki Kooperatif Sayısı ve İstihdam Durumu

Numara	Kooperatif İsmi	İşyeri sayısı	İstihdam Sayısı
1	S.S. Aykosan K.S.S.Y.K.	2400	11.200
2	S.S. Aymakoop T.İ.Y.K	4.202	9.550
3	S.S. Bağcılar-Güngören T.İ.Y.K.	1.613	5.200
4	S.S. Çevre K.S.S.Y.K.	530	4.155
5	S.S. İstanbul Çorapçılar San. İşl.	156	1520
6	S.S. Demirciler İşletme	501	3200
7	S.S. Deri Mamülleri T.İ.Y.K	1.250	3.510
8	S.S. Deparko T.İ.Y.K.	30	2.500
9	S.S. Dolapdere K.S.S.Y.K.	1.094	4.500
10	S.S. Evren İşletme Koop.	934	5.000
11	S.S. Esenler Oto Sanatkarlar	436	3.500
12	S.S. Eminönü Sobacılar	204	2.150
13	S.S. Galvano Teknik K.S.S.İ.K	190	4.500
14	S.S. Giyim Sanatkarları	1.050	5.000
15	S.S. Haseyad T.İ.Y.K.	950	10.500
16	S.S. İst. Dokumacılar K.S.S.Y.K.	340	3.500
17	S.S. İpkas K.S.S.Y.K.	716	7.000
18	S.S. İmsan K.S.S.Y.K.	75	3.500
19	S.S. İkitelli - Bakırköy T.İ.Y.K.	408	2.552
20	S.S. İst. Dökümcüler T.İ.Y.K.	218	3.000
21	S.S. İst. Keresteciler K.S.S.Y.K.	930	7.500
22	S.S. Kağıthane Sünnet T.İ.Y.K	25	8.000
23	S.S. Mobilyacılar K.S.S.Y.K	778	6.500
24	S.S. Marmara K.S.S.Y.K.	494	5.000
25	S.S. Metal - İş T.İ.Y.K.	350	7.150
26	S.S. Oto Tamircileri K.S.S.Y.K.	790	3.500
27	S.S. Pik Dökümcüler K.S.S.Y.K	320	7.000
28	S.S. Sefaköy İşletme Koop.	418	3.500
29	S.S. Triko Dokumacılar	364	3.500
30	S.S. Tormak K.S.S.Y.K.	280	3.000
31	S.S. Tümsan 1. Kısım, S.S.	308	3.200
32	S.S.Saraçlar Toplu iş	1.150	9.500
33	S.S HES Koop.	230	3.000
34	S.S. Mutfakçılar Sanayi T.İ.Y.K	650	2.000
35	S.S. İst. Cila Nik. Madeni Eşya	100	2.500
36	S.S. Başakşehir İ.K	2300	2.500
37	S.S. Enkoop T.İ.Y.K.	13	2.000

Kaynak:(<http://www.iosb.org.tr/>, 23.01.2018).

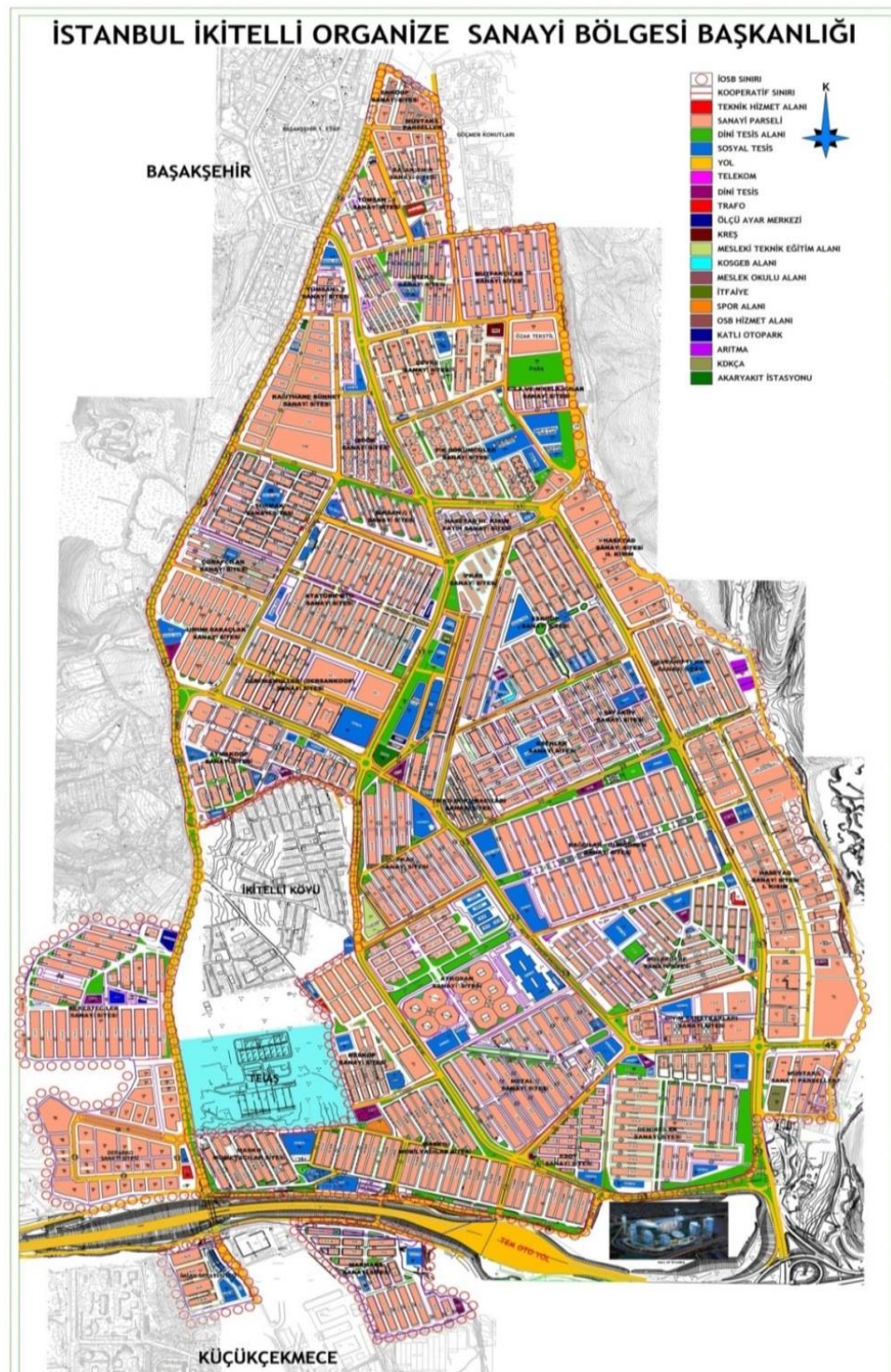
Türk sanayisi açısından oldukça önemli konumda olan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi gerek istihdam, altyapı ve üretim olarak başı çekmektedir. Aynı zamanda OSB kendi içinde, OSB Meslek ve Teknik lisesi mevcuttur. Buda OSB'nin yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Gerek derslik ve gerekse atölyeler modern olarak düzenlenmiş ve önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır.

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, Avrupa yakasının özellikle Başakşehir başta olmak üzere, Küçükçekmece, Bağcılar, Halkalı gibi, nüfus yoğunluğu fazla olan ilçelerimize yakın bulunmaktadır. Bu özelliği itibari ile genç nüfusu fazla olan bu ilçelerde yoğun istihdam sağlamaktadır.

Konut ihtiyacının büyüklüğü ve çalışan kişi sayısının fazla olması TEM üst yolun çok hızlı bir şekilde yapılaşmasına neden olmuştur. Aşağıda şekiller de verildiği üzere konut ihtiyacı beraberinde önemli oranda değişimi doğurmuştur.

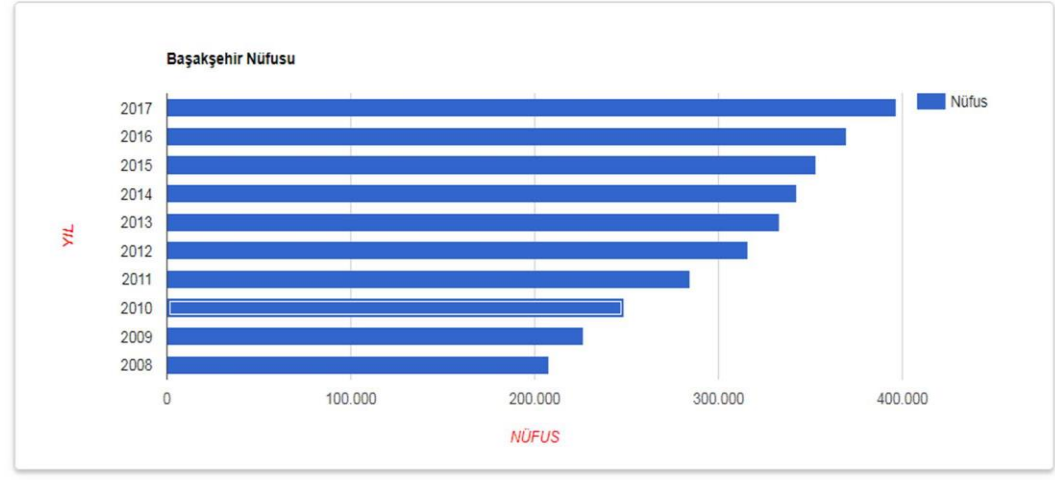
Grafik 1:İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Vaziyet Planı

Kaynak: <http://www.iosb.org.tr/haritaosb/haritaosb.htm>

Grafik 1’de lokasyonu verilen ve 700 hektarlık alana yayılmış olan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi’nin tamamına yakını Başakşehir ilçesinde yer almaktadır.

Grafik 2: Başakşehir’in Yıllara Göre Nüfusu

Kaynak : [https://www.nufusu.com/ilce/basaksehir_istanbul-nufusu,](https://www.nufusu.com/ilce/basaksehir_istanbul-nufusu)

2008 yılına kadar Küçükçekmece’ye bağlı olan bu alan bu bölge, 1985 yılından beri kurulan sanayi tesislerini içine alacak şekilde bir bütün olarak 2000 yılında OSB statüsüne kavuşmuştur. Bunun sonucunda bu tesislerin doğurduğu yoğun istihdam sonucu 2008 yılında Başakşehir daha önce sadece bir konut bölgesi adını taşıırken, bu tarihten sonra Küçükçekmece’den koparak Başakşehir adını almış ve ayrı bir ilçe olmuştur. Nüfus; Tablo 10 ve Grafik 2’den de anlaşılacağı üzere ortaya çıkan yoğun istihdam ile burası göç için önemli bir çekim alanı olmuştur. Bundan dolayı nüfus miktarı çok hızlı bir şekilde artmaktadır.

İstihdam potansiyelinin büyük olması hızlı bir şekilde çevresini şekillendirmiştir. Sanayinin sahip olduğu özellikler ile hızlı değişime sebep olduğu yerlerden biridir. Başakşehir İstanbul’un sahip olduğu modern altyapıya sahip genç ilçelerimizden biridir. Varlık sebeplerinin başında İkitelli Organize Sanayi Bölgesi gelmektedir. Bu açıdan Başakşehir ilçesi bugüne kadar İstanbul’da sanayinin en hızlı büyüttüğü ilçelerimizden biridir. Bu açıdan değişim ve dönüşümün bu kadar hızlı olması sanayinin modern anlamda bir şehri ne kadar etkileyebileceğini

göstermektedir. İkitelli OSB ve Başakşehir ilçesi bu açıdan birbirini tamamlayan ve kent ve sanayi kavramlarını barıştıran bir özelliğe sahiptir.

Tablo 11’da görüldüğü üzere nüfus artış hızı İstanbul ve Türkiye ortalamasının çok üzerinde olan Başakşehir çok kısa süre için yoğun nüfus almıştır. İlçe olmasının üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen neredeyse nüfus iki katına ulaşacak konuma gelmiştir.

Tablo 11:Başakşehir İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısının Kıyası

Yıl	Başakşehir Nüfusu	Yıllık artış hızı(%)	İstanbul Nüfusu	Yıllık artış hızı(%)
2008	207.542	-	12.697.164	1,0
2009	226.387	9,08	12.915.158	1,7
2010	248.467	9,78	13.255.685	2,6
2011	284.488	14,50	13.624.240	2,7
2012	316.176	11,14	13 854 740	1,6
2013	333.047	5,34	14 160 467	2,2
2014	342.422	2,81	14 377 018	1,5
2015	353.311	3,18	14 657 434	1,9
2016	369.810	4,67	14 804 116	1,0
2017	396.729	7,28	15 029 231	1.5

Kaynak :https://www.nufusu.com/ilce/basaksehir_istanbul-nufusu,

Başakşehir, İkitelli OSB’nin kurulmasından sonra ilçe olmuş ve çok hızlı nüfuslanmış bir ilçedir. Burada sanayinin sahip olduğu özelliklerin nüfus için ne kadar cazip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Başakşehir ilçesi, hem İstanbul

hem de Türkiye ortalamasının çok üstünde bir nüfuslanma oranına sahiptir. Sürekli yeni alanlar ilave olmaktadır. Yine yakın zamanda OYAK konutlar, Bahçetepe konutları, Başakşehir Avrupa konutları gibi konutlar yapılarak Başakşehir'in kuzeye genişlemesi devam etmektedir.

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, bugün 200 bin kişiye istihdam sağlaması açısından oldukça önemlidir. Nüfus yoğunluğunun en önemli özelliği çevre üzerinde çok etkili olmasıdır. Önemli oranda TEM yolunun üst tarafını içine alan ve kuzeye doğru uzayan bir alanda kurulmuştur. 37 sitenin sadece iki tanesi TEM güneyinde kalmıştır. Kuzeye doğru üçgen şeklinde sokulan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, Başakşehir konutları tarafında çevrilmiştir. Başakşehir 1,2,4,ve 5 etapları ve Onur kent konutları ve de TOKİ konutları tarafından çevrilmiştir. TEM yolu güneyinde Halkalı toplu konutları, OSB'nin hemen yakınında bulunmaktadır (Ataş, 2006: 47). Bu konutlara sonradan ilave olan Kayaşehir, İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin Kuzeydoğusunda kurulmuştur ve 2010 yılında 10 bölge ile yerleşime başlayan Kayaşehir bugün itibari ile 21 bölgeye ulaşmıştır. Kayaşehir TOKİ konutları yakın gelecek için bir milyon nüfus yerleştirilecek şekilde düşünülerek yapılmıştır.

Şekil 7: İkitelli OSB çevresinde Yerleşim alanları

Kaynak : ibb.gov.tr.

1980’li yıllarda TEM’in kuzeyinde kurulmaya başlanan İkitelli OSB, burayı bir çekim alanı haline getirmiş ve şehir bu tarafa doğru genişlemiştir. Aynı zamanda önemli bir istihdam alanı oluşturduğu için, çevrede konut ihtiyacı artmış ve düzenli kentleşme örnekleri oluşmaya başlamıştır.

OSB’de çalışan nüfusun fazla olması, OSB bölgesinde konut ihtiyacını doğurmuş ve şehir bu tarafa doğru genişlemiştir. Sadece bu değil aynı zamanda OSB’nin açılmış olması bu alanın hareketlenmesi ve şehrin diğer alanlarına alternatif bir alanın doğması anlamına gelmektedir. OSB ile gerekli alt yapının kurulması ulaşım olanaklarını geliştirmiş bir hareketlilik meydana getirmiş ve adeta şehrin geleceğini belirleyip şehrin o yöne doğru kaymasında temel sebep olmuştur. O açıdan OSB yakın bölgeleri ve OSB’den sonra kurulan yerler OSB hinterlandı olarak görülebilmektedir. Çünkü bu gelişim kesinlikle OSB’den bağımsız olamaz. Kaldı ki sanayi devrinden bu yana görülmüştür ki sanayi şehri değiştiren ve geliştiren en önemli güçlerin başında gelmektedir.

Şekil 8:İkitelli OSB’nin Hinterlandında Yer Alan Kent Dokusu

Kaynak : ibb.gov.tr

Şehrin kuzeye doğru genişlemesine neden olan İkitelli OSB, İstanbul'un en yeni ve en modern kent sisteminin doğumuna katkı sağlamıştır. OSB çevresinde adeta yay çizerek kurulan konutlar, İkitelli OSB sanayinin çevresel olarak yaptığı değişim ve dönüşümü göstermektedir.

Sanayi tesislerinin istihdam ve imkan yaratması, aynı zamanda alışveriş merkezlerinin de bu alanların içinde yapılması anlamına gelmektedir. OSB içinde insanların vakit geçirebileceği alanlar da yapılmaktadır. Bu OSB'lerin eski sanayi yapısına oranla daha yaşanabilir alanlar ortaya çıkarması anlamına gelmektedir. Yani İnsanların her türlü ihtiyaçlarını karşılayan içinde farklılıkları barındıran mekanlar haline gelmiştir. Örneğin İkitelli OSB içinde Deposite Alışveriş Merkezi daha çok çalışanların bu ihtiyacını gidermeye yönelik yapılmıştır. Bölgenin her türlü ihtiyacı giderilmeye çalışılmaktadır.

Şekil 9:Başakşehir Konutları

Bu ihtiyaç 1990'li yıllarda Başakşehir konutlarının yapımını zaruri haline getirmiş ve artan ihtiyaç ve şehrin bu tarafa doğru açılmasını sağlamıştır.

Fotoğraf 1:Kayaşehir Konutları

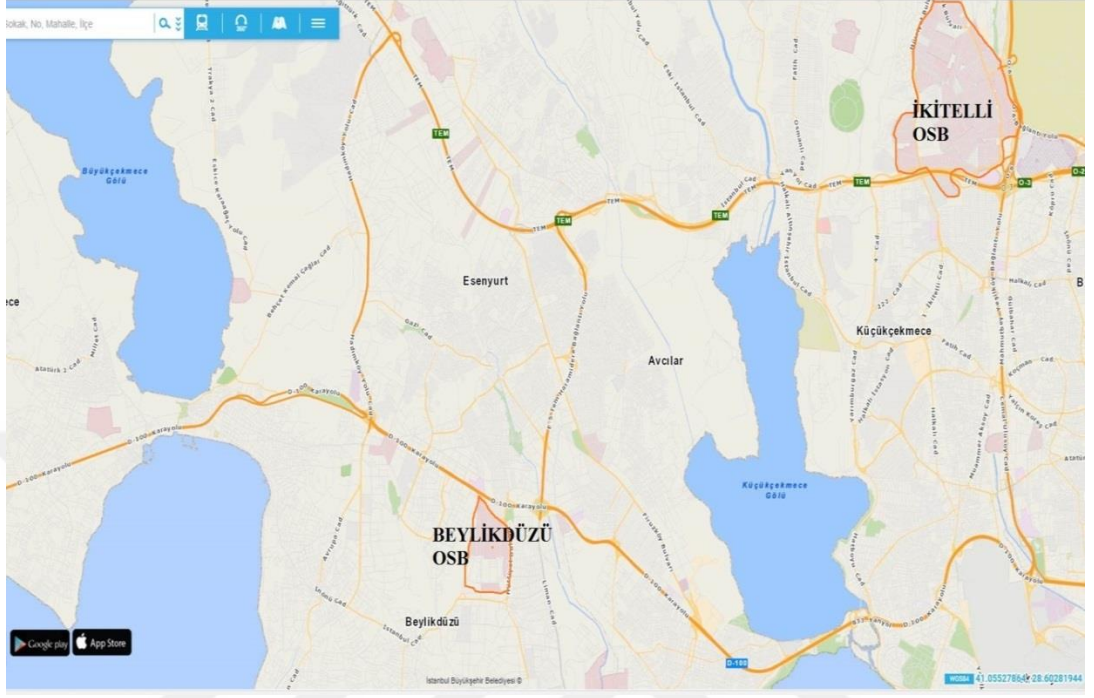
Yukarıda da bahsi geçen Kayaşehir konutları, bu bölgenin en önemli konutlarıdır. 2000’li yıllarda ise Kayaşehir konutları yapılarak doğan ihtiyaç, modern kent örnekleri ile giderilmeye çalışılmıştır. İhtiyacın büyüklüğünden dolayı bu alana yeni ilaveler yapılmaktadır.

3.2.2. İstanbul Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi

3.2.2.1.Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi’nin Yer seçimi

Beylikdüzü OSB, ulaşım açısından çok önemli bir konumdadır. Özellikle limana ve havaalanına oldukça yakındır. Liman sadece 3 km uzaklıktadır. Havalimanına 17 km uzaklıktadır. Yine Avrupa yakasının diğer OSB’si olan Şekil 8’de beraber verdiğimiz ikitelli OSB, buraya oldukça yakındır. E-5 karayoluna çok yakın olduğu gibi TEM otoyolu bağlantısı vardır. Ulaşım faaliyetlerinin ihracat-ithalat yapan firmalar için çok önemli olduğu hesaba katılırsa Beylikdüzü OSB için seçilen yerin ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkar. Şehir merkezine de çok yakındır (Bilgin ve Ar, 2004: 120).

Şekil 10:Beylikdüzü OSB ve Yer Seçimi

Kaynak : ibb.gov.tr.

Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nden yaklaşık 15 km uzaklıkta bulunmaktadır. Küçükçekmece ve Büyükçekmece gölleri arasında yer almakta ve MİA bölgesine çok yakın olan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nden sonra İstanbul Avrupa yakasının ikinci önemli OSB'sidir. İkitelli Organize Sanayi Bölgesine göre limana çok daha yakın olması önemli avantajdır. Göllerin ağız kısmının denizden içerde olması bulunduğu kara parçasının denize doğru girinti yapmasından dolayı, bulunduğu alana bir yarımada şeklinde gözükmektedir.

3.2.2.2. Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Sanayi Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya Taşınmıştır?

Beylikdüzü OSB, küçük sanayi sitelerinden (KSS) çevrilen OSB'lerdendir. Bu KSS'ler, OSB kanununa konulan geçici maddeler ile imar sorunlarının çözülmesi ve OSB'lere sağlanan yardımlardan yararlanmaları için organize sanayi bölgelerine dönüştürülmüştür (Cansız, 2010: 59). Birbirinden bağımsız kurulan; Birlik Küçük Sanayi Sitesi, Bakır ve Pirinç Sanayicileri, Beylikdüzü Mermer Sanayicileri bir araya gelerek Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi tüzel kişiliğinde birleşmişlerdir.

Birlik Küçük Sanayi Sitesi, 235 dönüm üzerine bölgede bulunan küçük çaplı işletmelerin bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Bakır ve Pirinç Sanayi sitelerindeki işletmeler ise; 539 dönüm üzerine Topkapı civarındaki bakır-pirinç fabrikalarının şehir dışına taşınmasıyla ve arsa ofisi tarafından kamulaştırılmasıyla kurulmuştur.

Mermerciler sanayi sitesindeki fabrikalar ise; Halıcıoğlu, Kağıthane, Silahtar ve Alibeyköy'deki mermercilerin buraya taşınması için kurulmuştur. Başlangıçta ihtisas olarak kurulan bu site daha sonra karma bir hüviyet kazanmıştır.

3.2.2.3. Beylikdüzü OSB ve Kent gelişimine etkisi

Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, 3 sanayi alanından meydana gelmektedir. Bunlardan ilk kooperatif olan Birlik Sanayi Sitesi, 1976 yılında kurulmaya başlanmıştır Bakırcılar ve Mermerciler ise 1986 yılında kurulmaya başlanmıştır. Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından 07.04.2002 tarihinde 202 Sicil Numarası ile yetki belgesi ile kurulmuştur (<http://www.ibosb.com/kurumsal>, 17.02.2018).

Beylikdüzü OSB'nin altyapı çalışmaları tamamen bitmiş durumda. Elektrik, su, doğalgaz, telekomünikasyon gibi altyapı konularında tüm tesisler hazır durumda ve

kullanılıyor. Yolların tamamı asfalt kaplama olup kanalizasyon, yağmur suyu hatları ve arıtma tesisleri tamamen, düzenlenmiştir. OSB’de kooperatifler bağımsız bir şekilde faaliyetlerini yürütüyor (<http://www.kobi-efor.com.tr/osb/osb-tanitim/beylikduzu-organize-sanayi-bolgesi-h3041.html>,17.02.2018). Altyapısı tamamlanmış bir modern OSB ve modern bir ilçe şekline gelmiştir.

Tablo 12:Beylikdüzü OSB Firma Sektörel Dağılımı ve İstihdam Sayısı

Sıra No	Sektör Adı	Üretimdeki Fabrika Sayısı	İstihdam Sayısı
1	Gıda Ürünleri İmalatı	13	490
2	İçecekler İmalatı	3	95
3	Tekstil Ürünleri İmalatı	77	5100
4	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	2	70
5	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğaltılması	1	100
6	Kimyasalların Ve Kimyasal Ürünlerin	15	380
7	Kauçuk Ve Plastik Ürünleri İmalatı	94	3400
8	Ana Metal Sanayi	11	580
9	Bilgisayarların, Elektronik Ve Optik Ürünlerin İmalatı	3	340
10	Elektrikli Teçhizat İmalatı	11	615
11	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine	31	720
12	Motorlu Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı	1	150
13	Mobilya İmalatı	20	490
14	Makine Ve Ekipmanlar Kurulumu Ve Onarımı	47	440
15	Diğer İmalatlar	421	8650

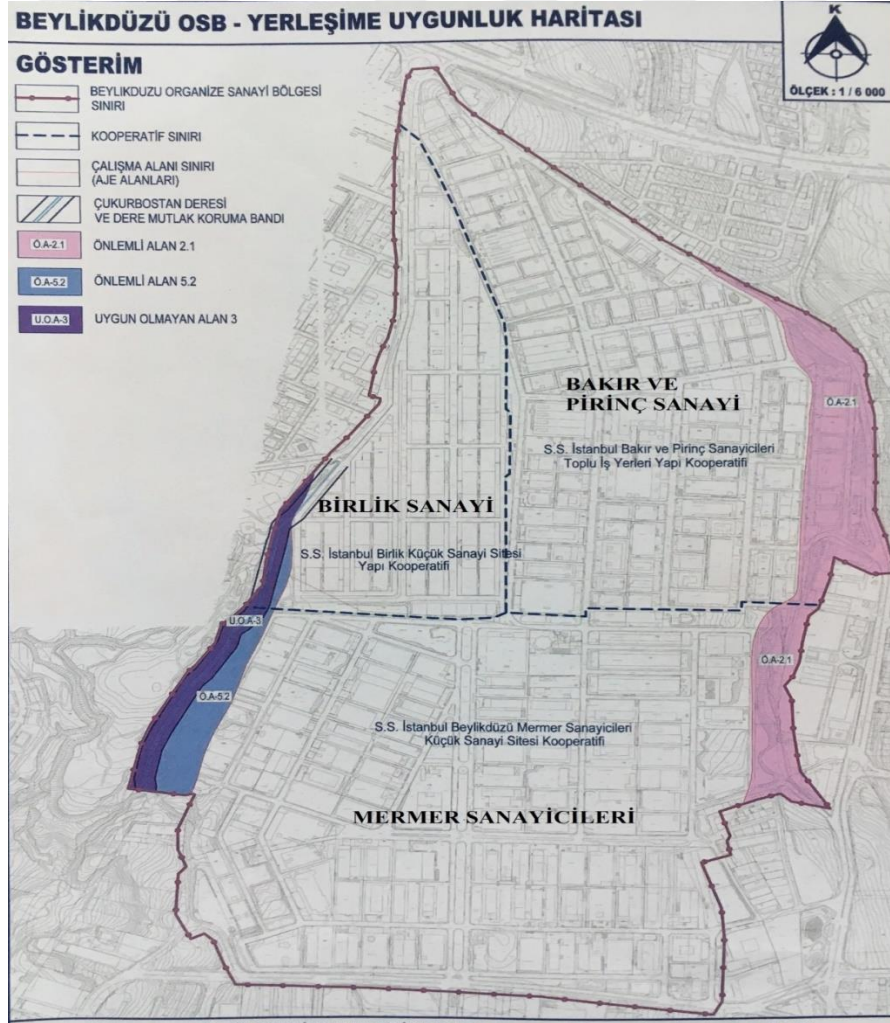
Kaynak : www.ibosb.gov.tr,

Bölgedeki fabrikalarda yaklaşık 20.000 çalışan, 1000 işletme bulunmaktadır ve 1.600 dönüm arazi üzerinde kurulmuştur. Toplam istihdam potansiyeli yaklaşık

olarak 30 bin kişiliktir (BOSB, 2016: 2). Farklı üç ayrı kooperatif ile istihdamı 20.000'i geçen Avrupa yakasının ikinci OSB'si konumundadır.

Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, aynı zamanda kendi içinde personel yetiştirmek üzere belediyenin de desteği ile çıraklık okulu kurmuştur. Bu meslek lisesi kapasitesinin bölgede yetersizliğini kapatmak amacı ile yapılmıştır. İstihdam potansiyelinin büyük olması ve istihdamda sadece üçte ikisine ulaşması bu çıraklık okulunun istihdam açısından önemini ortaya koyuyor.

Grafik 3: Beylikdüzü OSB Yerleşim Uygunluk Haritası

Kaynak : <http://www.ibosb.com/>

Grafik 3’te görüldüğü üzere Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi’nin güneyinde Mermerciler Sanayi Sitesi, kuzeye doğru E-5’e doğru olan kısmında ise Birlik ve Bakır ve Pirinç Sanayi Siteleri mevcuttur. Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, piramit şeklinde Marmara denizinden E-5 karayoluna doğru uzanmaktadır. Karma bir OSB olup gerek istihdam ve gerekse altyapı sisteminin kurulmuş olması bulunduğu bölge açısından önemli bir konumdadır.

Kurucu konumunda üç tane kooperatif vardır;

1. S.S. İstanbul Birlik Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi,
2. S.S. İstanbul Bakır ve Pirinç Sanayicileri Toplu İşyerleri Yapı Kooperatifi,
3. S.S. İstanbul Beylikdüzü Mermer Sanayicileri Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi.

Birlik Sanayi Sitesi:

“Birlik Sanayi Sitesi, 1976 yılında kurulmaya başlamış, 235 dönüm arazi üzerinde, 250 üyeden oluşmaktadır. Arazisi 16 ayrı parselde 400 adet 200 m²lik birim atölyeler halinde planlanmıştır. Bunlardan 18 adedi 600 m², 74 adedi 400 m², 198 adedi de 200 m² büyüklüğünde bulunmaktadır.” (<http://www.ibosb.com/sanayi/birlik-sanayi>, 20.01.2018). OSB’nin kuzeydoğusunda E-5 yanında kurulmuş olan Birlik Sanayi Sitesi bu bölgede ilk kurulan sanayi sitesidir.

“Makine imalatçıları, elektrikli makina ve el aletleri imalatçıları, madeni eşya imalatçıları, plastik sanayicileri, lastik sanayicileri, doğramacı ve marangozlar, mobilyacılar, ambalaj sanayicileri, akü plakası imalatçıları, torna ve tesviyeciler, sıcak ve soğuk demirciler, bakır ve alüminyum imalatçıları, kaynakçılar, dokumacılar, ayakkabı imalatçıları, saraciyeciler, matbaacılar (Cilt ve plastik dosya, klasör imalatçıları, klişeciler ve malzeme imalatçıları), bunun yanında tamir işleri ile uğraşan küçük sanayi siteleri bulunmaktadır; motor tamircileri, kaportacılar, oto elektrikçiler, oto boyacılar bulunmaktadır.” (<http://www.ibosb.com/sanayi/birlik-sanayi>, 20.01.2018). 400 civarında firma ile çok farklı alanlarda hizmet veren Birlik Sanayi Sitesi karma yapıda bir OSB’dir.

Bakırcılar Sanayi Sitesi:

“1986 yılında inşaat çalışmaları başlayan bu alan, 550 dönüm arsa üzerinde, önce 156 parsel olarak yapılmış, daha sonra birleştirmelerle 116 parsel indirilmiş durumda. Bunlardan 3 parsel boş olup, 113'ünde tesisler kuruludur.” (<http://www.ibosb.com/sanayi/bakir-sanayi>, 20.01.2018). OSB'nin kuzeybatısında kurulmuş ve E-5 kenarında yer alan Bakırcılar Sanayi Sitesi karma yapıda bir sanayi sitesidir.

Mermerciler Sanayi Sitesi:

“1986 yılında 780 dönüm arazi üzerinde, 147 fabrika parseli (85 adedi ortalama 4.5'er dönümlük, 11 adedi 3'er dönümlük, 51 adedi de 2'şer dönümlük) 100 atölye parseli (125'er m² üzerine 3 katlı) ve 20 dükkan parseli (50'şer m²) olmak üzere 280 parselden meydana gelmiştir. Doluluk oranı %80 kadardır. Kurulu gücü 60000 KVA kadar olup, bu güç 29 trafo ve 2 ana indirici ile sağlanmaktadır.” (<http://www.ibosb.com/sanayi/mermerciler-sanayi>, 12.02.2018). Başlangıçta İhtisas olarak kurulan OSB, zamanla karma yapıya bürünmüştür.

Bu üç sanayi sitesi peş peşe kurulmuştur. Yaklaşık 153 ha'da kurulan OSB, 253 sanayi olmak üzere 310 parsel mevcuttur. Bölgede yaklaşık 20.000 insan istihdam edilmekte ve toplam kapasite yaklaşık 30.000 kişiliktir. Şekil 11'de görüldüğü üzere 1982 yılı itibari ile oldukça boş görülen bu alan 1985-90 yılları arasında inşaat çalışması başlayıp tamamlanmıştır. 1990 yılında tamamlanıp sanayi faaliyetlerine başlayan bu alan yoğun göç faaliyetlerini bu alana doğru çekmiştir.

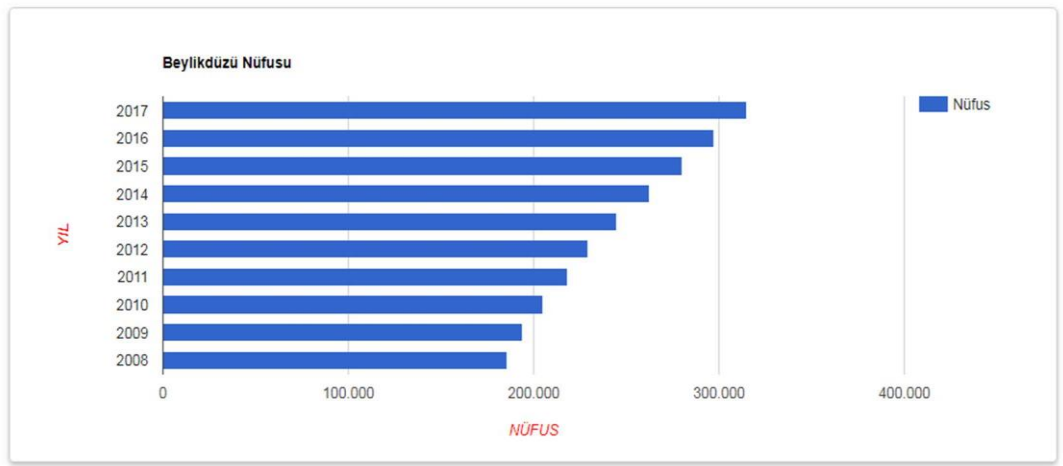
Şekil 11:1982 Yılı İtibari ile Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi Alanı

Kaynak : ibb.gov.tr.

1976 yılında Birlik Sanayi Sitesi ve 1986 Mermerciler ile Bakır ve Pirinççiler Sanayi Siteleri kurulmaya başlarken Beylikdüzü olarak geçen Kavaklı köyü, 1988 yılına kadar Çatalca'ya bağlı kalmıştır. 1988 senesinde Büyükçekmece ilçe olunca oraya bağlanmıştır. Büyükçekmece'nin ilçe olmasıyla başlayan inşaat faaliyetleri daha sonra 1990'ların başlarında bitince buraya göç başlamış ve bunun sonucunda 2008 yılında Beylikdüzü ilçe olmuştur. İlçe olduktan sonra Grafik 4'te görüldüğü üzere hızla artan bir nüfusa sahip olmuştur.

Grafik 4 : Beylikdüzü Nüfus Değişimi

Kaynak:https://www.nufusu.com/ilce/basaksehir_istanbul-nufusu

Beylikdüzü sanayi tesislerinin faaliyete geçtiği 1990 yılından bu yana yoğun göç faaliyetleri kendini göstermiştir. Başta Yakuplu olmak üzere İhlas Marmara Evleri ve Şekil 12’de gösterdiğimiz Dereağzı Mahallesi, Sahil Mahallesi, Gürpınar Mahallesi, Büyükşehir Mahallesi olmak üzere düzenli kent örnekleri ortaya çıkmıştır. Son yıllarda Metrobüsünde o tarafa uzanması nüfus sirkülasyonunu o tarafa yönlendirmiştir. Yaklaşık 30.000 istihdam sağlayacak olan Beylikdüzü OSB, ilçe nüfusunun yaklaşık 300.000 olduğu düşünüldüğünde OSB’nin istihdam oluşturma oranı oldukça fazla olduğu görülmektedir.

“2011 yılı resmi sonuçlarına göre Beylikdüzü’nün ilçe nüfusu toplam 220 bindir. Sadece Beylikdüzü’nde 35 bin konut bulunurken, Yakuplu ve Gürpınar’ın sınırlara eklenmesiyle birlikte Beylikdüzü ilçesinde konut sayısı 50 bin civarında olmuştur. İlçede birçok büyük firmaların çok önemli yatırımları vardır. Nüfusun kısa zaman içerisinde 500 bini bulacağı düşünülmektedir planlama ve yatırım yapılmaktadır.” (<http://beylikduzu.com.tr/tr-tr/alt-sayfalar/591/nufus-yapisi>, 20.04.2018). OSB’nin meydana getirdiği çekim gücü ile konut ihtiyacı doğmuş ve OSB çevresine yapılan konutlar ile bu ihtiyaç giderilmeye başlamıştır.

Tablo 13:Beylikdüzü İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısının Kıyası

Yıl	Beylikdüzü Nüfusu	Yıllık artış hızı(%)	İstanbul Nüfusu	Yıllık artış hızı(%)
2008	182.633	-	12.697.164	1,0
2009	19.933	4,49	12.915.158	1,7
2010	204.873	5,62	13.255.685	2,6
2011	218.120	6,47	13.624.240	2,7
2012	229.115	5.04	13 854 740	1,6
2013	244.760	6,83	14 160 467	2,2
2014	262.463	7,24	14 377 018	1,5
2015	279.999	6,68	14 657 434	1,9
2016	297.420	6.22	14 804 116	1,0
2017	314.670	5.80	15 029 231	1.5

Kaynak :https://www.nufusu.com/ilce/beylikduzu_istanbul-nufusu

Beylikdüzü, Beylikdüzü OSB'nin kurulmasından sonra ilçe olmuş ve çok hızlı nüfuslanmış bir ilçedir. Burada sanayinin sahip olduğu özelliklerin nüfus için ne kadar cazip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Beylikdüzü ilçesi, hem İstanbul hem de Türkiye ortalamasının çok üstünde bir nüfuslanma oranına sahiptir. Sürekli yeni alanlar ilave olmaktadır.

Şekil 12:Beylikdüzü OSB ve Yerleşim Durumu

Kaynak : ibb.gov.tr.

Beylikdüzü ilçesi, OSB çevresi Yakuplu, İhlâs Marmara Evleri, büyükşehir mahallesi ve sahil mahallesi ile çevrilidir. Özellikle modern kent örneklerini sergileyen bu alanlar OSB'nin kurulması sonrası gelişme imkanı bulan alanlardır.

“Beylikdüzü OSB, çevresinde kümelenen ve 2008 yılında ilçe olan Beylikdüzü ilçesi, İstanbul'un gecekondu yapılaşması olmayan nadir ilçelerinden birisidir. Toplu konut projeleri ve lüks sitelere ev sahipliği yapan ilçede belediyenin yaptığı araştırmada yaşayanların yüzde 40'ının üniversite mezunu olduğu gözlemlenmiştir. Beylikdüzü İstanbul'un en kozmopolit ilçelerinden biridir. Bu özelliği ile adeta bir Türkiye mozağı gibidir ve ilçede çok sayıda yabancı uyruklu kişi de ikamet etmektedir. Beylikdüzü ilçesi kişi başına 10 m²'yi aşan yeşil alanları ile bir

Avrupa kenti standardındadır. Beylikdüzü ilçesinin hemen hemen her sokağında ve caddesinde simetrik aralıklarla ağaçlar bulunmaktadır. Geniş caddeleri, bulvarları, kaldırımları ve yeşil alanları ile Beylikdüzü İstanbul'un planlı kentleşmiş yeni yüzünü temsil etmektedir." (Beylikdüzü Belediyesi Stratejik Plan, 2017).

Fotoğraf 2:Yakuplu İhlas Marmara Evleri

Kaynak :<http://www.port724.com>

Mermerciler Sanayi Sitesi'nin güneydoğusunda yer alan İhlas Marmara Evleri 1997 yılında yapılmıştır. Birlik, Bakırcılar ve Mermerciler Sanayi Sitesi'nin yapımından sonra artan konut ihtiyacı için yapılmıştır. Beylikdüzü sanayi tesisleri(1985) yapılmaya başlanınca daha çok yazlık evlerin olduğu kırsal kesimi andıran Beylikdüzü, İstanbul'un konut ihtiyacından dolayı burada yapılaşma oldukça hızlı ilerlemiştir. Toplu konut yapımı ağırlık kazanmıştır ve bu Beylikdüzü'nde düzenli kentleşmeyi ortaya çıkarmıştır. 1999 yılında Avcılardaki yıkım dikkatleri bu bölgeye çekmiş, sanayi altyapısı kurulmuş ve düzenli kent görünümünü kazanan Beylikdüzü, yoğun rağbet görmüştür (Kocadağlı,).

1990'lı yıllarda faaliyete geçen Beylikdüzü OSB, bu alanı çekim alanı haline getirmiş ve istihdam büyüklüğü sayesinde ise çevresini hinterlandı haline getirmiştir. Büyük ve Küçük çekmece gölleri arasında kalan alanlar istihdam alanı olarak Beylikdüzü'nü beslemektedir. OSB kurulmadan önce buralarda çok fazla yapılaşma

olmamasından dolayı, gecekondulaşma neredeyse hiç olmamıştır. OSB altyapısı kurulup faaliyete geçtikten sonra göç alması düzensiz kentleşmeyi engellemiştir. Beylikdüzü OSB, bu özelliği itibarı ile tıpkı İkitelli OSB’de olduğu gibi adeta şehrin buradaki alanının kendisi ile beraber doğmasını sağlamış ve buranın düzenli olmasına katkı sunmuştur.

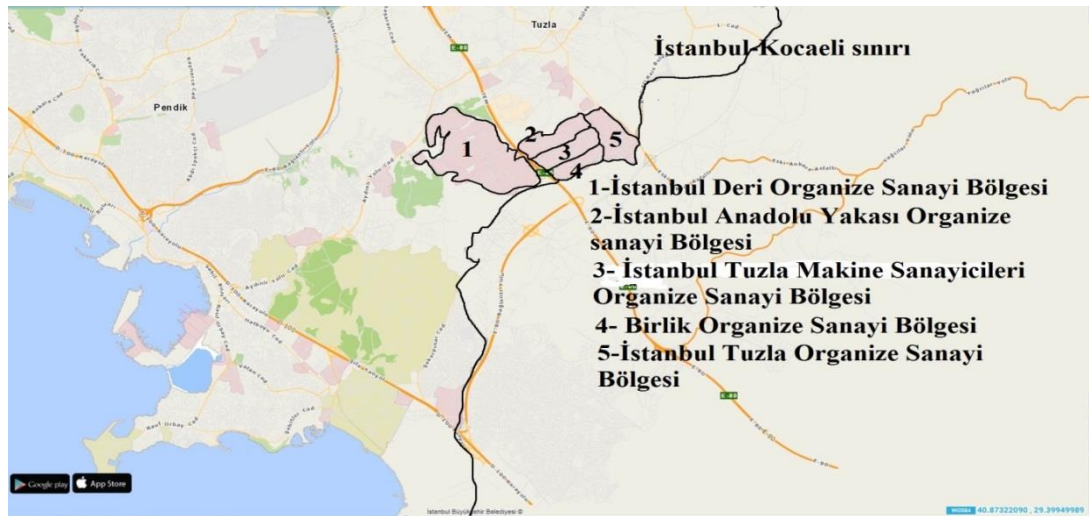
3.2.3. Tuzladaki Organize Sanayi Bölgeleri

3.2.3.1. Tuzladaki OSB’lerin Yer seçimi

“İstanbul – Ankara TEM otoyolunun Tuzla/ Orhanlı – Şekerpınar bağlantılı TEM yan yolu kuzeyinde bulunmaktadır. İstanbul - Ankara E-5 Karayolu’nun Çayırova Gebze çıkışı veya İstanbul – Ankara TEM Otoyolu’nun Kurtköy ve Bayramoğlu (Çayırova) çıkışlarından çıkılarak Tuzla Organize Sanayi Bölgesi’ne ulaşılabilir.”(<http://www.iayosb.com/tr/iayosb/hakkimizda/100001,01.03.2018>).

Tuzladaki Organize Sanayi Bölgeleri alanı, ortasından E-5 geçen ve E-5 her iki yanında kümelenen ve ulaşım kolaylığı ve üstünlüğüne sahip bir konumdur. Beş tane OSB’nin yan yana olması önemli kolaylıklar sağlamıştır. Havalimanı, TEM, E-5 ve liman oldukça yakındır. Lokasyon olarak oldukça önemli pozisyona sahiptir.

Şekil 13: Tuzla’daki OSB’lerin Lokasyon Durumu

Kaynak : ibb.gov.tr.

İstanbul Anadolu Yakası'nda bulunan altı OSB'den beş tanesi Tuzla İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Bunlar İstanbul İl sınırlarının bitimine doğru kurulmuştur. Dolayısıyla İstanbul açısından yerleşim alanlarının çok genişlemesi durumunda bile bu bölgelerin yerleşim alanlarına engel olmaması anlamına gelmektedir. Bu açıdan İstanbul'un en uç noktasına kurulması ve sanayileşmiş Gebze şehrinin buraya yakın olması bölgenin bir sanayi bölgesi olarak anılması anlamına gelmektedir. E-5, havaalanı ve liman kolaylığı OSB'nin en büyük avantajlarından.

3.2.3.2 İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi

“Tuzla Mermerciler OSB'nin geçmişi, 1986 yılında kurulan S.S. İstanbul Anadolu Yakası Mermerciler Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi'ne dayanmaktadır. OSB çatısı altında birleşmenin kendilerine daha büyük avantaj sağlayacağını düşünen kooperatif ortaklarının gayretiyle, Tuzla Mermerciler OSB, 722.000 metrekaarelik alan üzerine kurulmuştur. Bölgenin alt ve üstyapısı, şimdiye kadar devlet kredisi kullanılmadan, kooperatif ortaklarının öz kaynaklarıyla tamamlanmıştır. İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi 13.10.2000 tarihinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayı ile Tuzla Mermerciler Organize Sanayi Bölgesi (TMOSB) tüzel kişiliğini kazandı. Bölge İhtisas OSB'den Karma OSB'ye dönüşmesi nedeniyle unvan değişikliği talebi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 18.10.2011 tarih 02488 sayılı yazısıyla onaylanarak Tuzla Mermerciler OSB olan unvan; İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi olarak değişmiştir.” (<http://www.iayosb.com/tr/iayosb/hakkimizda/100001>, 22.02.2018).

“İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi, alt yapısı, bir bütün olarak bitmiştir. Doğalgaz, su, elektrik vb. hizmetler bir bütün olarak tamamlanmıştır. Telekomünikasyon sistemi tamamlanmış ve fiberoptik kablo bağlantısı tamamlanmıştır. Bölgedeki sağlık işlemleri ise yine OSB içinden sağlanmaktadır. İGDAŞ tarafından doğalgaz çalışmaları tamamlanmıştır. Bölge de ayrıca itfaiye 24 saat hizmet vermektedir. 153 tane sanayi tesisi mevcuttur. Ayrıca yabancı sermayeli şirketlerde hizmet vermektedir ve aynı zamanda 8.500 kişi istihdam etmektedir.” (<http://www.iayosb.com/tr/iayosb.php>, 12.02.2018).

İstanbul Anadolu Yakası Organize Sanayi Bölgesi, Karma mahiyette bir OSB'dir. Önceleri mermercilere hizmet veren ve ihtisas OSB'si konumunda iken daha sonra farklı şirketleri bünyesine alarak karma bir yapıya bürünmüştür.

Tablo 14:İAYOSB Firma Sektörleri ve İstihdam Sayıları

Faaliyet Türü	Firma Sayısı	İstihdam Sayısı
Metal Sanayi	49	2.120
Oto Yan Sanayi	15	720
Elektrik-Elektronik	5	420
Basım Sanayi	4	359
Mermer-Granit	2	45
Demir-Çelik	4	245
Ambalaj	1	25
Gıda	5	250
Kimya	9	550
Makine	12	870
Lojistik Ve Depolama	7	345
Diğerleri	40	2.557

Kaynak : www.iayosb.com.tr.

Bu yapısı itibariyle, Tablo 14'te görüldüğü üzere, metal sanayi, kimya sanayi, ambalaj, oto yan sanayi, mermer, gıda, lojistik ve depolamaya kadar çok farklı alanlarda hizmet vermektedir.

153 firma ile ve yaklaşık 8.500 kişilik bir fiili istihdam sağlamaktadır. İstihdam sayısına bakıldığı zaman oldukça önemli bir miktar olduğu söylenebilir. Bu istihdam Anadolu'da bir şehirde olması durumunda tek başına bir şehrin ihtiyacını karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Anadolu yakasında Doğu-Batı yönünde uzanan E-5 kuzeyinde yer alan Anadolu yakası Organize Sanayi Bölgesi ekonomik verimlilik ve istihdamın en güzel örneklerinden biridir.

OSB yasal mevzuat çerçevesinde devletin sağladığı kolaylıklar sebebiyle OSB yönetimleri oldukça rahat etme imkanına kavuşmuşlardır. Özellikle KOBİ'lere sağlanan kolaylıklar vasıtasıyla sanayici daha rahat hareket etmiş ve bunu istihdam ve çevreye saygılı sanayi ile kendini göstermiştir. Belediyelerin bu konuda hassasiyetini de unutmamak gerekir. Altyapı sorunlarının çok kolay ve bir bütün olarak halledilmesi, sanayicinin istihdama yönelik daha rahat hareket etmesine yardımcı olmuştur.

Fotoğraf 2: İAYOSB Yerleşim Lokasyonu

Kaynak : <http://www.iayosb.com/tr/foto-galeri.php>

E-5 kenarında bulunan İAYOSB, İstanbul – Ankara TEM Otoyolu'nun Tuzla/Orhanlı/Şekerpınar bağlantılı TEM yan yolu kuzeyinde bulunmaktadır. Ulaşım açısından oldukça önemli bir konumda olan İAYOSB, kurulduğu 1986 yılında o dönemde nerdeyse çevresinde hiç yerleşim alanı bulunmamaktayken bugün oldukça yoğun nüfuslanma alanı içinde kalmıştır.

3.2.3.3.Birlik Organize Sanayi Bölgesi

“Birlik Organize Sanayi Bölgesi, 1989 yılında boya ve vernik sanayi ile ilgili olarak ihtisas OSB olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı, daha çağdaş ve temiz bir ortam ortaya çıkarmaktır. Bu fikir etrafında buluşan ve aralarında farklı girişimciler alan bu kooperatif kısa bir sürede faaliyete geçti. O dönem bu girişimciler bu kooperatifin adını "Boya Vernik Kooperatifi" koydular. Durhasan mevkiinde, Aydınli köyü civarında 1995 yılında S.S. Boya Vernik ve Hammaddeleri Üretici ve Satıcıları Kooperatifi'ni kurdular.” (<http://www.birlikosb.org.tr/tr/bosb/tarihce/1000140>, 12.03.2018).

“Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından Boya ve Vernik Organize Sanayi Bölgesi olarak 2000 yılında tescil edilmesine rağmen, Boya ve Vernik Organize Sanayi Bölgesi adı ihtisas OSB'yi (ki başlangıçta İhtisas OSB'dir) çağrıştırmamasından dolayı isim değiştirme gereği duymuştur. Çünkü bünyesinde çok farklı firmalar barındırmasına rağmen ihtisas OSB adını taşıması yanlış anlaşılmalara sebep olabiliyordu. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 19.03.2012 tarihinde, Birlik Organize Sanayi Bölgesi olarak değiştirilmiştir. 102 sanayi parseli olarak kurulan Birlik Organize Sanayi Bölgemiz, 17 parselin tevhit edilmesi sonucu, bugün 85 sanayi parseli üzerinde 84 fabrikası ile faaliyet gösteren bir organize sanayi bölgesidir. Türkiye ekonomisine yıllık katkısı 1.500 Milyon TL ve yıllık ihracatı 500 Milyon USD'dir. Birlik Organize Sanayi Bölgesi yaklaşık olarak 5.000 kişiye istihdam sağlamaktadır.” (<http://www.birlikosb.org.tr/tr/bosb/tarihce/1000140>, 12.03.2018). İhtisas OSB'den karma OSB'ye geçmesinden sonra bünyesine çok fazla firma almıştır.

Tablo 15:BOSB Sektörler, Firma ve İstihdam Durumu

Sektörler	Firma Sayısı	İstihdam Sayısı
Makine Sanayi	9	600
Kimya Sanayi	25	1.500
Metal Sanayi	13	720
Elektrik-Elektronik Sanayi	5	350
İnşaat Sanayi	6	290
Otomotiv Sanayi	5	125
Maden-Metal Sanayi	11	650
Plastik Sanayi	5	112
Diğer	12	720

Kaynak :<http://www.birlikosb.org.tr>

Boya ve Vernik OSB olarak kurulmuş yani önceleri daha çok kimyasal alanda hizmet veren OSB, daha sonra makineden otomotive kadar çok geniş alanda hizmet vermektedir. Yine istihdam alanı olarak en çok kimya sanayi alanında olduğu görülmektedir.

Birlik Organize Sanayi Bölgesi, İSKİ ile yaptığı protokol ile atık sular denetim altına alınmıştır. Ayrıca yağmur suyu ve atık sular denetim altına alınmıştır. Cadde ve sokakların elektrik dağıtımı Birlik OSB’ce yapılmaktadır. Birlik Organize Sanayi Bölgesi’ne doğalgaz İGDAŞ tarafından sağlanmaktadır. Telekomünikasyon altyapısı fiber kablolar ile güvenli bir şekilde yapılmıştır. Ayrıca çevre düzenlemesi yapılarak, ıhlamur ve çam gibi ağaçlardan oluşan bir peyzaj çalışması yapılmıştır. Yaklaşık 7 bin ağaç bu çerçevede dikilmiştir (<http://www.birlikosb.org.tr/tr/bosb/hakkimizda/1000139,19.03.2018>). Birlik OSB gerek altyapısı ve gerekse çevreye duyarlı yapısı ile oldukça önemli bir konumdadır. Altyapı ve yeşil alan hassasiyeti bakımından modern kentin ihtiyaç duyduğu özellikler burada mevcuttur.

1989 yılında yapılmaya başlanan günümüz adıyla Birlik OSB alanı, yapıldığı zaman herhangi bir yerleşim alanı yok iken E-5 Gebze çıkışına yakın İstanbul Boğaziçi'ne ve İzmit'e neredeyse aynı mesafede olan Birlik OSB, günümüzde fotoğraf 3'de görüldüğü üzere modern bir kente katkı sağlayacak yapıdadır.

Başlangıçta daha çok kimya sanayi ve boya alanında hizmet maksatlı olarak düşünülmüş ama daha sonra farklı iş alanlarından gelen taleplere kapı açılmış ve karma bir hüviyet kazanmıştır. Zamanla büyüyerek 84 fabrikaya ulaşmış ve günümüzde ise yaklaşık 5 bin kişiye istihdam sağlamaktadır.

Fotoğraf 3:Tuzla Birlik Organize Sanayi Bölgesi

Kaynak: <http://www.birlikosb.org.tr/tr/foto-galeri#lg=1&slide=0>

Ulaşım olarak çok önemli bir konumda olan Birlik OSB, E-5'in hemen yanında yer almaktadır. Üretilen malların pazara ulaştırılması açısından oldukça önemli bir pozisyona sahiptir. Son yıllarda üretici firma sayısındaki artış ve karma hüviyet kazanması OSB'nin başlıca artılarıdır.

3.2.3.4.İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi

“Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi kurulum çalışmaları, 1986 yılında başlamıştır. Kimyacılar Yapı Kooperatifi kendisine tahsis edilen arsa üzerinden kısa sürede çalışmalarına başlamış ve o dönemim yönetim kurulu üyeleri özverili çalışmaları sonucunda kısa sürede tamamlanmıştır. 740 dönüm üzerinde yapılan arazi üzerinde yapılan ve toplam kullanım alanı 215 bin metrekare olan bir yerdir ve 2001 yılında OSB olarak tüzel kişilik kazanmıştır.” (<http://www.kosb.com.tr/tarihce>,23.03.2018).

Tablo 16:Kimya Sanayiciler OSB Sektörel Dağılım ve İstihdam Sayıları

Sıra No	Sektör Adı	Fabrika Sayısı	İstihdam Sayısı
1	Gıda Ürünleri İmalatı	3	277
2	Tekstil Ürünleri İmalatı	1	110
3	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	1	102
4	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve	1	36
5	Kimyasalların Ve Kimyasal Ürünleri	81	1956
6	Temel Eczacılık Malzemeleri İmalatı	5	351
7	Kauçuk Ve Plastik Ürünleri İmalatı	23	1252
8	Metalik Olmayan Mineral Ürünleri	1	35
9	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	7	453
10	Bilgisayarların Elektronik Ve Optik	4	292
11	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	1	13
12	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine Ve Ekipman İmalatı	5	176
13	Mobilya İmalat	3	186
14	Makine Ekipmanları Kurulum Ve	1	20
15	Diğer İmalatlar	14	1135
	Toplam	151	6394

Kaynak: <http://www.kosb.com.tr>.

OSB ağırlıkta ihtisas OSB olup, daha çok kimya ve türevleri ile ilgili hizmet sunmaya çalışan bir yapıdadır. Petro-kimya, kablo, bio-dizel, ilaç, boya gibi 151 firma portföyüne sahip ve 6.394 kişilik bir istihdam sağlamaktadır. (<http://www.kosb.com.tr/liste.pdf>, 27.03.2018). Daha çok İhtisas OSB olarak çalışan Kimya Sanayicileri OSB, ayrıca içinde yabancı sermayeli firmaların olması istihdam açısından oldukça önemlidir.

Kooperatif inşaatına 1994 yılında başlanmış, ve OSB tüzel kişilik kazanmasına varana kadar devletten herhangi bir destek alınmadan bu faaliyet tamamlanmıştır. Kısa sürede altyapı çalışmaları tamamlanmıştır. Yol, elektrik, su, fiber kablo, kanalizasyon gibi altyapı çalışmaları tamamlanmıştır. Yüzde 98 doluluk oranına sahip olan OSB, doğalgaz altyapısı tamamen bitirilmiştir (<http://www.kosb.com.tr/tarihce>, 27.03.2018).

Fotoğraf 4: İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi

Kaynak: [http://www.kosb.com.tr/galeri#prettyPhoto\[gallery1\]/2/](http://www.kosb.com.tr/galeri#prettyPhoto[gallery1]/2/)

1994 yılında inşaat çalışmalarına başlanan İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi, İstanbul Anadolu Yakası OSB ile Birlik OSB sitesi tam ortasında yer almaktadır. Batısında İstanbul Anadolu Yakası OSB, doğusunda Birlik

OSB, kuzeyinde, İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi yer alırken, E-5 öteki tarafında ise İstanbul Deri Organize Sanayi bulunmaktadır.

Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi, diğer OSB'lerin aksine ağırlıkta ihtisas OSB olup aynı zamanda içinde yabancı sermayeli şirketleri de barındırmaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere kimya ve türevleri üzerine üretim yapan, Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi diğerlerinin aksine bu şekilde kalabilen bir OSB'dir.

3.2.3.5. İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi

“Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın verdiği destek ile önceleri İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi olarak 1982 yılında kurulan Deri Organize Sanayi, 4562 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile tüzel kişilik kazanarak OSB kanununa tabi olmuştur. İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi, kurulduğu bölgenin önemli avantajlarını kullanmaktadır.” (<http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal>, 29.03.2018).

“Başlangıçta bir deri ihtisas OSB olarak kurulan İstanbul Deri OSB, günümüzde tam bir karma kimliği kazanmıştır. Bölgede, deri ve deri mamulleri dışında; sabun-gliserin, ilaç, tekstil, deri ve inşaat kimyasalları, metal ve ahşap sanayi kuruluşları da bulunmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren 153 deri firmasının ise 70'i küçükbaş, 50'si büyükbaş, 33'ü de ham deri alanında çalışmaktadır.” (<http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal>, 29.03.2018). Bugün yaklaşık 1000 firmanın sadece 153 tanesi deri sanayi ile ilgilidir.

Tablo 17: İDOSB Sektör, Firma ve İstihdam Sayıları

İDOSB Firma Sektörleri	
Toplam İşyeri Sayısı:	1000
Deri Firması Sayısı:	153
Doluluk Oranı:	% 90
Fiili İstihdam:	40.000
Toplam Yerleşim Alanı (m2):	689,000,000 m2
Toplam Kapalı Alan (m2):	1,000,000 m2
Toplam Sanayi Alanı:	2,545 milyon m2
Toplam Yan Sanayi Alanı:	550 bin m2

İş kolları: Deri Mamulleri, Sabun ve Gliserin Sanayi, İlaç Sanayi, Tekstil ve Tekstil Aksesuarları, Ahşap ve Ambalaj ve Metal Sanayi.(İstanbul Ticaret Odası Yayını: 138; <http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal>, 29.03.2018).

Fotoğraf 5:İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi

“Limana 10 km ve havaalanına ise 5 km vardır. Yapısı itibariyle ihtiyaç olmasından dolayı dünyanın en büyük arıtma tesisi yapılmıştır. 92.500 metrekarelik bir alana kurulan atık su arıtma tesisi “en büyük ve en etkili Arıtma Tesisi” ismini

almıştır. İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi stratejik konumuyla birlikte altyapısı, çevre düzenlemesi, arıtma tesisi, cami ve çarşı kompleksiyle önemli bir cazibe merkezi olmakla birlikte 1000 adet işyerinde 40.000 civarında çalışanıyla çok önemli bir üretim ve istihdam merkezidir.” (<http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal>). İstanbul’da İkitelli OSB’den sonra en fazla istihdam sağlayan organize sanayi bölgesidir. Deri sanayinin yapısı itibariyle altyapı zorluğuna rağmen mükemmel bir altyapıya sahiptir.

İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi, su ihtiyacını kendi içinden oluşturduğu göletlerden karşılamaktadır. Ayrıca OSB içinde yeşil alanlar oluşturularak yeşil bir altyapı oluşturulmuştur. 250.000 metrekarelik alanda yeşillendirme çalışması yapılmıştır. 46 km’lik bir kanalizasyon ve bir milyon insanın ihtiyacını karşılayacak bir arıtma tesisi kurulmuştur. Ayrıca yağmur suları depolanması için göletler yapılmış bunların kapasitesi 3.500.000 metreküpü bulmuştur. Otomatik sulama sistemi kurulup, 20 bin metrekarelik rulo çim serilmiştir (<http://www.ideriosb.org.tr/01.04.2018>). Çevreye duyarlı olmak adeta OSB’lerin bir özelliği haline getirilmiştir. Yeşil alan oluşturma ve bunun bakımı OSB’nin kentleşmeye kattığı önemli özelliklerden biridir. Geçmişte sanayinin çevre açısından şehre olumsuz etkisi söz konusu iken, OSB sistemi ile bu olumsuzluk ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

İstanbul’un ilk OSB’si olma özelliği olan İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi, ihtisas olmamakla beraber ihtisas özelliği ağır basan ve öyle bilinen bir OSB’dir. Altyapıya çok önem verilmiş ve deri gibi kent için çok sıkıntılı olabilecek bir sanayi türünü adeta kent için fırsata dönüştürmüştür. İkitelli OSB’den sonra en fazla istihdam sağlama özelliğine sahip bu ilk OSB’nin arıtma sistemi ve bu konudaki hassasiyeti ile de bilinmektedir.

Fotoğraf 6:İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin Altyapısı

Düzenli kent formuna oldukça önem veren İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi, kendi içinde oluşturduğu göletler ile arıtma tesisleri kurup deri sanayi gibi şehir formuna çok da uygun olmayan bir sistemi şehre adapte etmiştir. Gerek arıtım ve gerekse koku giderimi konusunda oldukça hassas davranılmış ve bu konuda hiçbir fedakarlıktan kaçınılmamıştır.

3.2.3.5.1.İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki Sanayi

Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya Taşınmıştır?

Türkiye'deki deri sanayi kuruluşlarının yaklaşık % 75 'inin toplandığı İstanbul Kazlıçeşme'deki deri sanayi, Zeytinburnu'nun hızla nüfuslanmasıyla zamanla kent içinde kalan bu sanayi, gürültü, görüntü, ve atık bakımından kirletici özellik taşıdığı, yine saydığımız nedenlerden dolayı, trafikte sıkışıklığa sebep olduğu, ulaşım ve nakliye işlemlerindeki problemlerden dolayı bugünkü yerine taşınma zarureti doğmuştur. Kazlıçeşme'deki 20 ha'lık alan Tuzla da 642 ha'lık alana

taşınmıştır. Daha uygun bir altyapıya, yüksek standartlarda çalışma ortamına, üretim kapasitesi artışı, yüksek ihracat potansiyeli, ve yüksek rekabet imkanlarına kavuşmuştur (İNPR, 1995: 361).

Şekil 14:Tuzla Deri OSB'nin Lokasyonu

Kaynak :<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>

Zeytinburnu gibi yoğun nüfuslu merkezi bir yerden İstanbul'un en uç kısmına taşınmıştır. Organize sanayi bölgeleri taşındığı yerin seçimi uygun olduğu için orada kentin düzenli kurulumuna katkıda bulunurken, fabrikaların taşındığı yer olan Kazlıçeşme ise modern kent hüviyetine kavuşmuştur.

İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi Kazlıçeşme'den taşınmadan önce Zeytinburnu neredeyse dericilik ile özdeşleşmiş ve yerleşim açısından da oldukça olumsuz bir imaja sahip olmuştur. Fakat OSB'nin buradan taşınması ile Zeytinburnu daha modern bir görünüme kavuşmuştur. Çünkü deri sanayi Zeytinburnu'nda iken ciddi bir altyapıya sahip değildi. Böyle olunca da oldukça merkezi olan bu alan daha çok gecekondu alanlarına sahne olmaktaydı. Fakat deri sanayi buradan taşınınca mevcut alanlar şehir için yatırıma dönüştürülmüş ve Zeytinburnu daha modern hale gelmiştir.

Tuzla açısından ise deri sanayi oraya taşınmadan önce altyapısını kurulduğu için bu kez Tuzla aynı sorunu yaşamamış ve daha öncesinden ders çıkaran OSB yönetimi bu kez altyapı yatırımları ile Tuzlaya katkı sağlamıştır.

Fotoğraf 7:Kazlıçeşme Deri Sanayi Taşınmadan Önce

Fotoğraf 8:Kazlıçeşme Deri Sanayi Taşınmadan Önce

Yaklaşık 500 yıldan beri Kazlıçeşme bölgesinde deri işleme faaliyetleri yapılmaktadır. Fatih döneminde bu alan seçilmiş ve o günden beri burası deri işleme alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla kompleks olarak büyüyen bu alan sadece binalar ile dolmuş ve modern arıtma sistemi kurulacak bir alan kalmamıştır.

Fotoğraf 9: Zeytinburnu Deri Sanayi Taşınmadan Önce

Fotoğraf 10: Zeytinburnu Deri Sanayi Taşınmadan Önce

Mevcut alan üzerinde modernleştirme yapılamamıştır. Çünkü altyapısı zaten buna müsait değildir. Ekonomik olarak rantabilitesini kaybetmiş bu alanın taşınması zorunlu hale gelmiştir.

Kazlıçeşme'deki deri işletmeleri, 1993 senesinde tamamen yıktırılmış ve bölgede yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Deri alanı uzun süre boş alan olarak da kullanılmıştır. Bugün Marmaray- Kazlıçeşme istasyonu bu alana kurulmuştur. Yine bu alanın 200 metre ilerisinde Kazlıçeşme miting alanı olarak kullanılan bir alan yine bu boşaltmadan doğmuştur. Bu alan bugün deri sanayinin Tuzla'ya taşınması ile modern bir görüntüye kavuşmuştur.

Fotoğraf 11: Eski Deri Sanayi Bölgesinde Kurulan Marmaray-Kazlıçeşme ve Otopark Alanı

Zeytinburnu Deri Sanayi Bölgesi, fotoğraf 9 ve fotoğraf 10'da görüldüğü üzere önceleri çok olumsuz bir yapıya sahip olan bu alan deri sanayinin buradan taşınması ile yukarıdaki fotoğraf 11'de görüldüğü hale gelmiştir. Bu alanlar, otopark, Marmaray istasyon ve yeşil alanlara dönüştürülerek ilçenin nefes alması sağlamıştır.

3.2.3.6. İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi

“İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi, 4562 sayılı kanun ile 16.11.2000 yılında ilgili bakanlıkça OSB olarak kabul edilmiştir. Tuzla Belediyesi sınırları içinde yer alan OSB, ilgili imar planlarında yapılan değişikliklerle bu unvanı almaya hak kazanmıştır.” (<http://www.itosb.org.tr/kurumsal/hakkimizda>, 15.04.2018). Bölge Tepeören köyü mevkiindedir. Havalimanına yakın ve İstanbul-Ankara yolunun bitişiğindedir.

Şekil 15:İTOSB Tuzla Bölge Lokasyonu

Kaynak: <https://earth.google.com/>

“Etrafında Maret, Isuzu, Honda, Boya ve Vernikçiler OSB, İAYOSB ve Kimyacılar OSB mevcuttur. Organize Sanayi Bölgesi, 640.000 m²'lik alana sahiptir. Bunun 430.000 m²'si sanayi alanı, kalanı yol ve yeşil alandır. İTOSB sunduğu hizmetler ve modern altyapısıyla gelişmiş ülkelerdeki endüstri bölgeleri ile eş düzeyde olmaya adaydır. İTOSB altyapısının tamamı yol kaplaması bozulmadan

tamamlanmış tek bölge statüsündedir.” (<http://www.itosb.org.tr/kurumsal/hakkimizda>, 15.04.2018). Tuzla Organize Sanayi Bölgesi, Birlik OSB, Anadolu OSB, Kimya sanayicileri OSB’in kuzeyinde yer almaktadır. Oldukça geniş bir yeşil alana sahip ve alt yapısı tamamlanmıştır.

İstanbul Tuzla Organize Sanayi Bölgesi’nin amaçları; çevre kirliliğini önlemek, özellikle sanayileşmenin yol açtığı kirliliği önlemek, sanayinin kent ölçeğinde disiplinini sağlamak, insan sağlığı ve doğanın korunması için gereken özeni göstermek olarak açıklanmaktadır. Bu açıdan yaklaşık olarak 20 bin ağaç dikilmiş ve çevreye ne kadar dost bir OSB olduğunu bu yaptığı yatırım ile ortaya koyarak ispatlamıştır. (<https://osbbs.sanayi.gov.tr/osb/default.aspx?osbID=165>, 18.04.2018). Ülkemizde her geçen gün biraz daha modernleşen sanayi özellikle Tuzla bölgesindeki OSB ile rüştünü ispatlamıştır.

Fotoğraf 12:Tuzla Organize Sanayi Bölgesi

Tablo 18:İTOSB’de Hizmet Veren Başlıca Firmalar ve İstihdam Sayıları

Faaliyet Türü	Firma Sayısı	İstihdam Edilen Nüfus
Makine Sanayi	12	540
Elektrik - Elektronik	8	610
Kimya Sanayi	15	825
İlaç Sanayi	11	380
Plastik Sanayi	9	150
Metal Sanayi	20	980
Mobilya Sanayi	12	915
Diğer	23	1.197

Kaynak: <http://www.itosb.org.tr/firmalar/105>

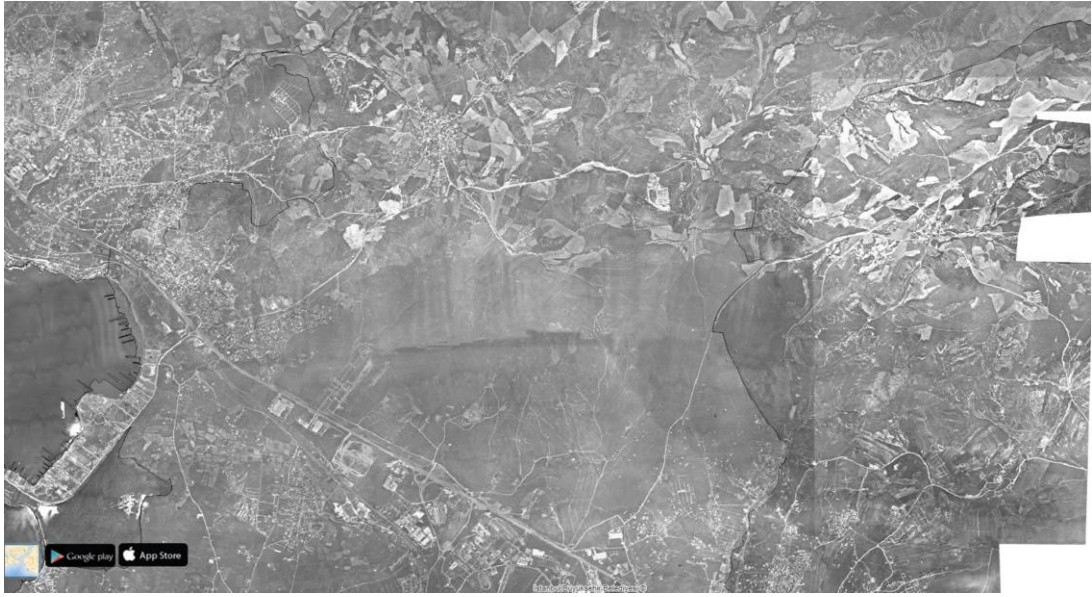
Tablo 18’te görüldüğü üzere, Tuzla Organize Sanayi Bölgesi, karma bir OSB olup, makine, mobilya sanayi, elektrik – elektronik, metal sanayi kimya sanayi, plastik sanayi, ilaç sanayi gibi pek çok alanda hizmet vermektedir.

Tuzla Organize Sanayi Bölgesi, yaklaşık 5.200 kişi ile önemli bir fiili istihdam sayısına ulaşmıştır. Dolayısıyla Tuzla’nın beş OSB’sinden biri olan Tuzla Organize Sanayi Bölgesi sağladığı istihdam oldukça önemlidir. OSB’ler sadece istihdam sağlamakla kalmaz aynı zamanda OSB içi sosyal alanlar oluşturularak adeta şehir içinde şehir imkanı sunmaktadır. OSB içinde insanlar gündelik hayatta duydukları ihtiyaçları buradan rahat karşılamaktadırlar. Alışveriş merkezleri, postane, park gibi donatı alanlara oluşturularak personelin daha rahat çalışması sağlanmaktadır.

3.2.3.7.Tuzla'daki Organize Sanayi Bölgelerinin Kentleşme Üzerindeki Etkisi

1982 yılındaki Tuzla OSB alanında neredeyse bir yerleşim alanı görülmemektedir. 1986 yılında S.S. İstanbul Anadolu Yakası, 1989 yılında kurulan Birlik OSB, 1986 yılında İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi, 1982 yılında İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmaya başlanması bütün dikkatleri buraya çekmiş ve bu alan nüfus alamaya başlamıştır.

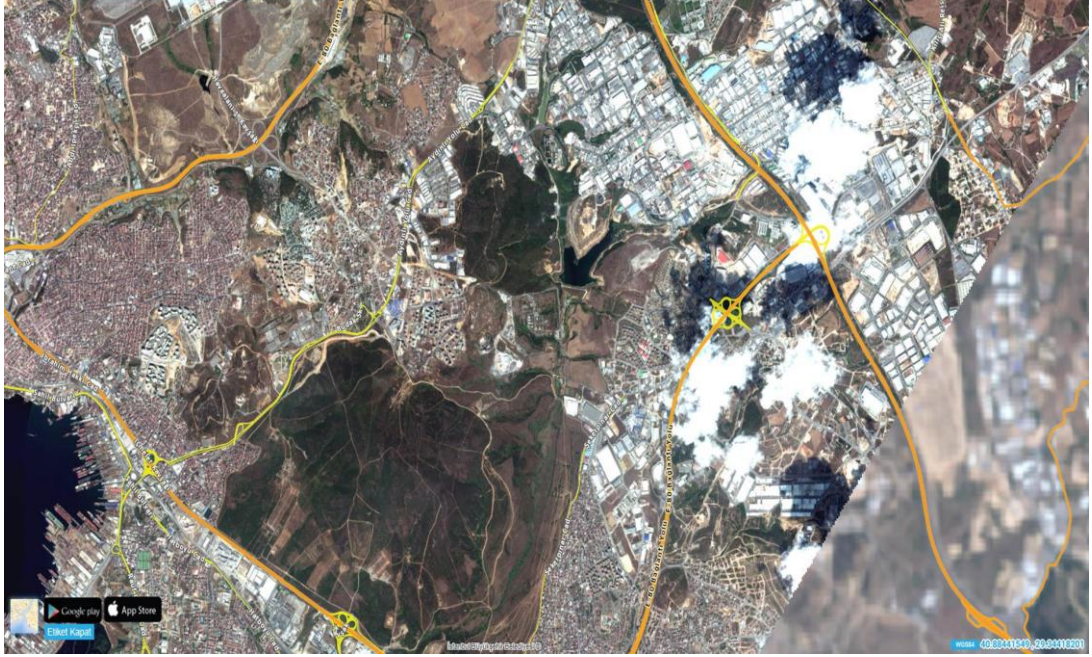
Şekil 16:Tuzla OSB Olarak Kullanılan Alanın 1982 Yılındaki Hali

Kaynak: ibb.gov.tr

Aşağıdaki Tablo 19'te istihdam miktarlarını verdiğimiz beş tane OSB'nin burada olması ve yüksek istihdam oranı sağlaması beraberinde buranın hızlı nüfuslanmasını sağlamış ve şekil 17'te verdiğimiz yerleşim durumu ortaya çıkarmıştır.

Şekil 17:Tuzla Yerleşim Durumu (2015 Yılı)

Kaynak : ibb.gv.tr

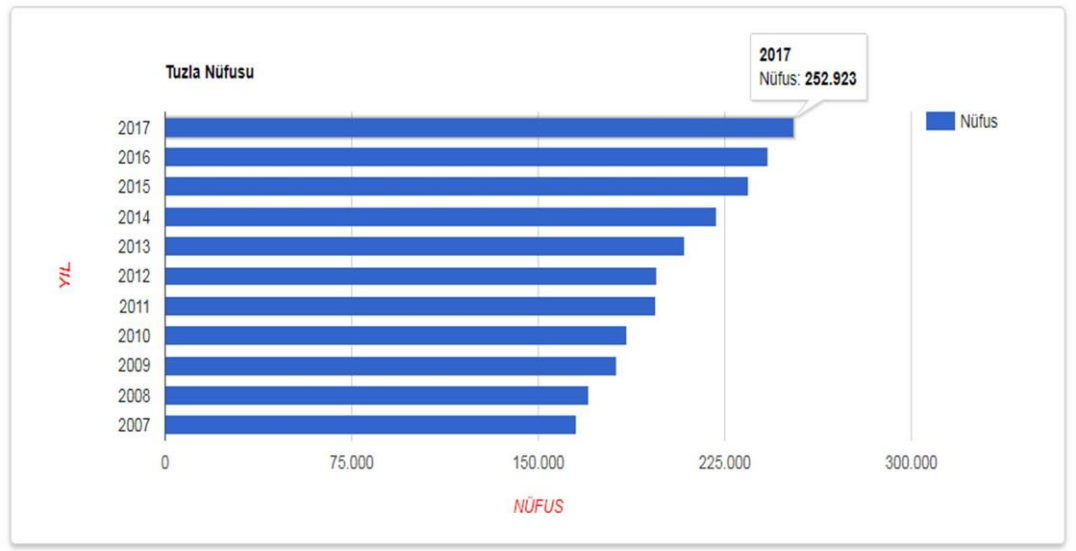
Tablo 19:Tuzla'daki OSB'lerde Çalışan Sayısı

OSB Adı	Çalışan Sayısı	Alan (HA)	Firma Sayısı	Ağırlıklı Sektörler
İstanbul Anadolu Yakası OSB	8.506	80	153	Metal, Oto Yan Sanayi, Makine
İstanbul Deri OSB	40.000	741	1000	Deri, Kimya, Makine, Metal, Tekstil
Birlik OSB	5.000	51	84	Kimya, Metal, Plastik, Oto Yan Sanayi
İstanbul Tuzla Kimya Sanayicileri OSB	6.394	72	151	Kimya, Plastik Mamülleri, Makine, Metal, Mobilya, Oto Yan Sanayi, Gıda
İstanbul Tuzla OSB	5.197	60	109	Metal, Kalıp, Dövme, Plastik, Gıda

Kaynak: Beylikdüzü Belediyesi; <http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal>; <http://www.birlikosb.org.tr/tr/bosb/tarihce/1000140>; www.iayosb.com; <http://www.kosb.com.tr/osb-tanitim>)

Yaklaşıl 250 bin nüfusa sahip olan Tuzla’da, 60.000-65.000 civarında OSB çalışanının olduğu hesaba katıldığında çok büyük istihdam sağlandığı görülmektedir. Organize sanayi bölgelerinin inşaatının birkaç yıl içinde tamamlanıp faaliyete başlaması beraberinde çok hızlı konut ihtiyacını doğurmuştur ve hızlı bir nüfuslanma sürecine girmiştir.

Grafik 5:Tuzla Nüfus Değişimi

Kaynak: https://www.nufusu.com/ilce/tuzla_istanbul-nufusu

Hızlı artan iş ve istihdam sonucu 1992 yılında Tuzla Pendik’ten ayrılmış ve ilçe olmuştur. Yukarıda grafikten de anlaşıldığı üzere her yıl nüfus periyodik olarak artmaktadır. Organize sanayi bölgesinin düzenli yapısı yapılaşmayı etkilemiş ve beraberinde İstanbul’un en son yapılaşan alanlarından Tuzla ortaya çıkmıştır.

Tablo 20:Tuzla İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısı Kıyası

Yıl	Tuzla Nüfusu	Artış hızı(%)	İstanbul Nüfusu	Artış hızı(%)
2000	123.125		11.280.200	3,1
2007	165.239	12,5	12.573.836	2,9
2008	170.453	3,16	12.697.164	1,0
2009	181.658	6,57	12.915.158	1,7
2010	185.819	2,29	13.255.685	2,6
2011	197.230	6,14	13.624.240	2,7
2012	197.657	0,22	13 854 740	1,6
2013	208.807	5,64	14 160 467	2,2
2014	221.620	6,14	14 377 018	1,5
2015	234.372	5,75	14 657 434	1,9
2016	242.232	3,35	14 804 116	1,0
2017	252.923	4,41	15 029 231	1,5

Kaynak: https://www.nufusu.com/ilce/tuzla_istanbul-nufusu

Tuzla Deri Sanayinin 1982 yılında kurulmaya başlanması ile Tuzla ilçesi için sanayileşme süreci başlamıştır. 1980’de 16.440 (https://wikivisually.com/lang-tr/wiki/Tuzla,_%C4%B0stanbul, 29.04.2018) civarında olan nüfus 1982 yılında deri sanayinin gelmesi ile hızlı bir artış sürecine girmiştir. Nüfus artış hızı İstanbul ortalamasının çok üstünde olan Tuzla, İstanbul Deri Sanayi, İstanbul Anadolu OSB, Kimyacılar Sanayi OSB, Birlik OSB, Tuzla OSB gibi organize sanayi bölgelerinin gelmesiyle hızlı bir nüfus artışına girmiştir.

İstanbul’un sekiz organize sanayi bölgesinin beşinin burada olması ve hepsinin birbirine komşu olması bağlamında incelendiği zaman, OSB’nin konutlar ile çevrelendiği görülmektedir. Bu çevrelenme, Orta Mahalle Konutları, KİPTAŞ konutları, TOKİ konutları, Aydınlı Mahallesi ile olmaktadır. Şekil 18’de görülmektedir; Özellikle kuzey bölgesine doğru, yerleşim yeri yok denecek kadar

azdır. Kısacası OSB'ler İstanbul'un Kocaeli sınırına en yakın yer ile Kuzey ormanlarına sınır olan bir yer arasında kurulmuştur. Bu açıdan şehrin daha önce oluşturulmuş dokusunu bozacak mahiyette olmadığı gibi yeni ilave olan alanların modern kent dokusunda olmasına katkı sağlamıştır.

Yine bu alanda oluşturduğu istihdam sayesinde şehrin diğer yerlerinden bu alana doğru bir göç hareketi meydana gelmiş ve şehrin merkezi bölgeleri biraz rahatlamıştır. Havaalanının çok yakın olması, yine Sabancı Üniversitesi'nin OSB'nin çok yakınlarında kurulması yerleşim açısından farklı cazip tercihler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1982 yılında Deri OSB'nin kurulmasıyla önce Aydınli Mahallesi kurulmuştur. Akabinde diğer OSB'lerin de kurulmasıyla Tuzla hızlı bir yapılaşmaya girmiştir. Önceleri tarım yapılan bu alanlar zamanla hızla yapılaşmaya girmiş ve önemli bir nüfus barındıran bir ilçe konumuna gelmiştir. 1995 ve sonrasında ise OSB'lerin hızlı bir şekilde yapılması OSB yakınları ve kuzey yönünde düzenli konut yapımı olmuştur. Özellikle Orhanlı ve Akfırat belde niteliği kazanıp, nitelikli konut yapılan yerler olurken, daha da güneyde (Aydınli, Aydın tepe, Mimar Sinan ve Şifa mahalleleri) civarında ise hızlı bir yapılaşma görülmüştür (Gündoğar, 2013: 92). İstanbul'daki diğer OSB'lerde olduğu gibi burada da çevreye duyarlılık ön plana çıkmaktadır.

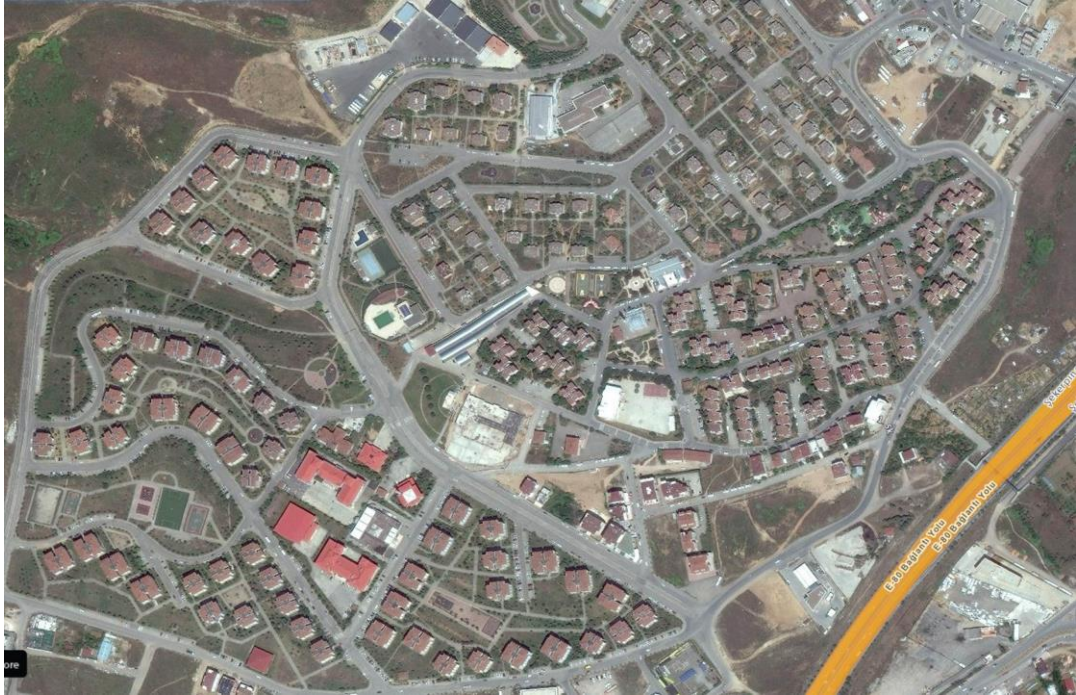
Tuzla OSB'ler çevresinde bitişik olarak yedi ana yerleşim bölgesi bulunmaktadır. Düzenli kent örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten sahil kısmı oturmuş bir yerleşim düzenine sahiptir. Böyle kıyı ve gerisi birleşmiş ve ilçe bir bütün olarak düzenli yapı örnekleri sergiler pozisyonuna gelmiştir.

Şekil 18:Tuzla OSB ve Çevresi

Kaynak : ibb.gov.tr

Şekil 19:1 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Olan TOKİ Konutları

Kaynak : ibb.gov.tr

Şekil 20:2 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Mimar Sinan Mahallesi

Kaynak : ibb.gov.tr

Şekil 21:3 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer KIPTAŞ Konutları

Kaynak : ibb.gov.tr

Şekil 22:4 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Aydınlı Konutları

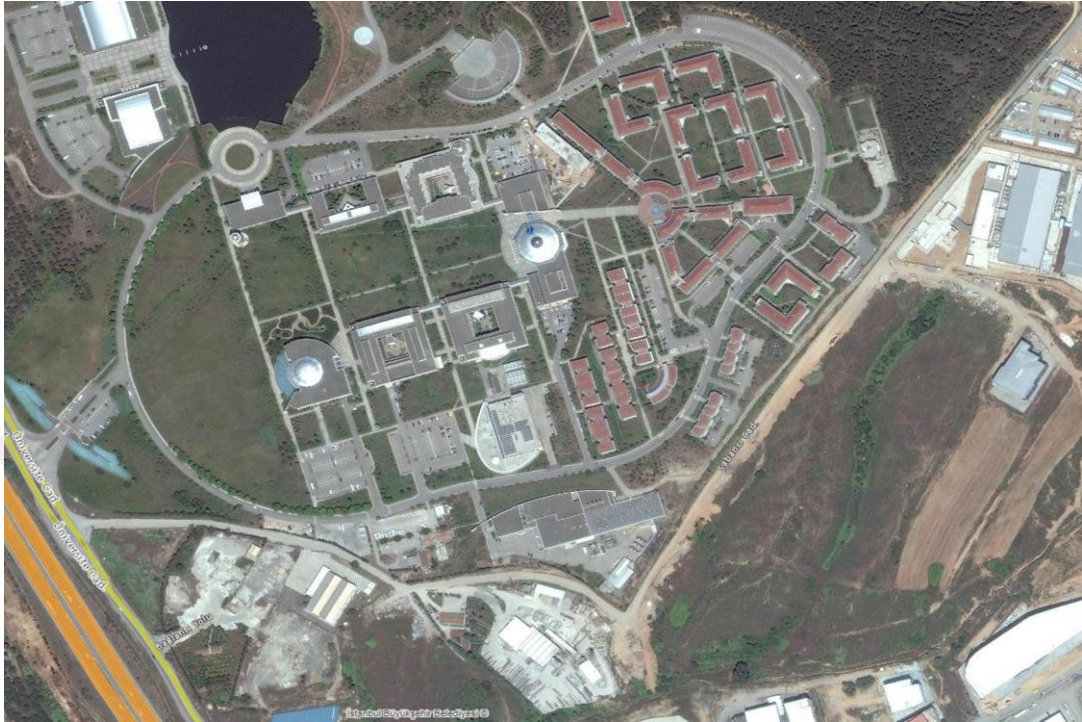
Kaynak: ibb.gov.tr

Şekil 23:5 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Mescit Konutları

Kaynak: ibb.gov.tr.

Şekil 24:6 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Sabancı Üniversitesi

Kaynak: ibb.gov.tr

Şekil 25:7 Numara Olarak Gösterdiğimiz Yer Orta Konutları

Kaynak: ibb.gov.tr

İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesinin güneyinde kurulmuş olan Evora İstanbul evleri Aydıntepe Mahallesi'nin dönüşümü kapsamında yapılmış konutlardandır. OSB bölgesi ile Kıyı bölgesi arasında yapılmış ve bu iki alanı birleştirme özelliğine sahiptir.

Fotoğraf 13:Modern Kent Örneklerinden Evapora Evleri

Kaynak: evoraistanbul.com

Yine OSB'lerin kurulmasından sonra KİPTAŞ tarafından yapılan önemli bir konut projesi, kentin modern görünüm almasında etkili olmaktadır.

Fotoğraf 14:Mimar Sinan KİPTAŞ Konutları

Kaynak: Tuzla Belediyesi Arşivi

Tuzla ilçesinde OSB'ler ile birlikte girdiği bu hızlı kentleşme TOKİ ile yeni projeler yapılırken aynı zamanda kent yenilenmiştir. Mimar Sinan ve Şifa mahalleleri yenilenen mahallelerdir. Yine OSB'nin güneydoğusuna düşen TOKİ ve KİPTAŞ konutları Tuzla'nın düzenli kent görünümünü almasında oldukça etkili olmuştur (Gündoğar ve Özcan 2015: 16). Yine bu değişimin yanında Evliya çelebi, İstasyon, Cami, Postane mahallelerinde değişim yaşandığı görülmektedir. Yine bazı üniversitelerin bu tarafa doğru kayması, Sabiha Gökçen Havalimanı bu ilçenin önemli avantajları arasına girmiştir (Gündoğar, 2013: 112). Tuzla ilçesi İstanbul'un en hızlı değişim ve dönüşümü yaşayan ilçelerinden biridir. Tuzla İstanbul'un merkezden en uzak ilçesi olması sebebiyle sanayi tesislerinin hızlı kurulmasıyla önemli bir işlev görmüştür.

Tuzla Anadolu yakasında farklı ilçelerde yoğunlaşan nüfusu sanayi ile kendine çekerek bir yoğunluk azalması meydana getirmiş ve şehrin bir bölümünü rahatlatmıştır. Bir yandan da İstanbul ile Kocaeli'nin Gebze üzerinden neredeyse hiç boşluk kalmadan birleşmesine neden olmuştur. Tuzla'nın bu hızlı büyümesinde ve tesislerin buraya konumlandırılmasında bazı önemli sebepler vardır. Liman yakınlığı ve ulaşım yollarının kesişmesi, havalimanı avantajı sayılacak avantajlardan bazılarıdır.

Kent üzerindeki nüfus baskısını azaltan Tuzla ilçesi aynı zamanda İstanbul'un belki de en çok sanayi ile gelişen ilçesidir. Sanayi hep olumsuz kentleşmeyi çağrıştırmasının aksine burada tersi bir durum söz konusudur. İlçe Organize Sanayi Bölgesi ilçesi olarak gelişmiş büyümüştür. Beraberinde çeşitli üniversiteleri de içine çekmiştir. Sabancı Üniversitesi ve Okan Üniversitesi gibi özel üniversiteleri açılmıştır. Piri Reis Üniversitesi'nin Deniz Kampüs'ü ve hazırlık bölümü, İTÜ Denizcilik Fakültesi gibi bazı fakülteler buraya taşınmıştır.

Eğitim ve sanayiye modern kentleşme normunda birleştiren Tuzla, sahip olduğu liman ve karayolu ulaşımı gibi diğer avantajlarını kullanıp, diğer ilçelere örnek olabilecek bir ilçemizdir.

3.2.4. İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi

3.2.4.1. İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi'nin Yer Seçimi

İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi; Ümraniye, Ataşehir, Maltepe ve Sancaktepe'nin ortasında yer almaktadır. E-5'in kuzeyinde yer alan OSB, ulaşım imkanları açısından oldukça önemli bir konumdadır.

Şekil 26:Dudullu OSB'nin Lokasyonu

Kaynak : ibb.gov.tr

3.2.4.2. OSB'deki Sanayi Tesisleri Hangi İlçelerden Buraya

Taşınmıştır?

1960 yılından sonra, ülkemizde başlatılan kalkınma planı çerçevesinde 'KOBİ' lerin desteklenmesi bir devlet politikası olarak kabul edilmiştir. Bu destek sanayi için uygun ortamların oluşturulup ve gerektiğinde kredi desteğinin sağlanmasıdır. Devlet politikası olarak sanayicinin desteklenmesi kararı, Kasımpaşa, Topçular Perşembe pazarı ve Balat gibi yerlerden daha çok küçük ve orta büyüklükte işyerleri bir araya gelip, 1971 yılında İMES sanayi sitesini kurmuşlardır. 1976

yılında ilk temeli 650 bin metrekarelik alana atılmıştır (<http://www.imes.org/tarihce/>, 21.04.2018). İMES kurulduğu zaman Ümraniye daha ilçe olmamıştır.

Haliç bölgesinde “Demir-Çelik Borsası” adıyla, bilinen sahada, 1980 yılından sonra başlayan Haliç projesi kapsamında, Haliç’in sanayiden arındırılması kapsamında buradaki firmalar kendilerine uygun bir yerleşim yeri aramaları sonucu Dudullu DES ortaya çıktı. 360 bin metrekarelik alanda 1987 yılında inşaat çalışmaları başlamıştır. 1447 parselden oluşan site 1996 yılında tamamlanmıştır. DES, 12.000 istihdam potansiyeli ve 847 işyerinden oluşan bir kapasite ile kurulmuştur (<http://www.dessanayi.org/hakkimizda>, 22.04.2018). Bu potansiyelde bir tesisin Ümraniye bölgesinde kurulması Ümraniye’nin hızla nüfuslanmasını beraberinde getirmiştir.

Kadıköy-Söğütluçeşme civarındaki oto sanayicileri ve tamircileri buradan taşınarak KADOSAN bölgesine taşınmıştır. 140 bin metrekaredir. 1989 senesinde yapım çalışmaları başlamıştır (www.kadosan.org.tr, 20.04.2018). Ümraniye’nin, Maltepe ve Sancaktepe’ye en yakın bölgesinde kurulmuştur.

3.2.4.3. Dudullu Organize Sanayi Bölgesi ve Kent gelişimine etkisi

“1976, İMES Sanayi Sitesi’nin inşaatına başlanmıştır. Önce 1977, 1/5000 Nazım Planında ‘Dudullu Organize Küçük Sanatlar ve Sanayi Alanı’ olarak planlanması yapılmıştır. 1986, İMES Sanayi Sitesi’nin açılışı yapılmış ve 1987’de DES Sanayi Sitesi’nin inşaatına başlanmıştır. Yine 1989, KADOSAN Sanayi Sitesi’nin inşaatına başlanmıştır. 1995 yılında bölge, "Organize Sanayi Bölgesi" olarak ilan edilmiş ve 1996, DES ve KADOSAN Sanayi Siteleri faaliyete başlamış akabinde, 2000 yılında OSB yasası yürürlüğe girmiş ve 2001 yılında OSB tüzel kişilik kazanmıştır.” (<http://www.idosb.org.tr/bolge-tarihi.php>, 23.04.2018).

“İstanbul’un en önemli OSB’lerinden biri olan Dudullu OSB, fabrikalar bölgesi ile 3 sanayi sitesinden (İMES, KADOSAN, DES) oluşmaktadır. Altyapı sorunları önemli oranda halledilmiştir. Enerji TEDAŞ, Su İSKİ ve gaz ise İGDAŞ’tan sağlanmaktadır. Ayrıca fabrikalar bölgesinde 152 büyük ve orta ölçekli işletme bulunmaktadır.” (Bayülken, 2017: 82). Kısacası, fabrikalar bölgesi, KADOSAN, DES, İMES Sanayi Siteleri ‘İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi’ adı altında bir araya gelmişlerdir (<http://www.idosb.org.tr/hakkimizda.php>, 20.04.2018).

“İMES (İstanbul Madeni Eşya Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi), karma yapıda bir kooperatif olup, 50 farklı alanda faaliyet gösteren ve yaklaşık 1200 işyeri ve 7500 çalışanı ile ülkemizin makine ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Dudullu OSB’nin en önemli parçası konumunda olan OSB, mükemmel bir altyapıya sahip ve diğer kooperatiflerin altyapıları buradan sağlanmaktadır.” (<http://www.imes.org/>, 21.04.2018.). Sahip olduğu istihdam potansiyeli ile Ümraniye ve çevresine önemli istihdam sağlarken, ürettiği makine ile ülkemize önemli katkılar sunmaktadır.

Tablo 21: İMES’te Sektörel Dağılım, Firma ve İstihdam Sayıları

Sektörel Dağılım	Firma Sayısı	İstihdam Sayısı
Makine Metal:	800	5.200
Oto Yan Sanayi:	150	954
Gıda Meşrubat:	60	250
Plastik:	60	212
Elektrik Elektronik:	19	145
İnşaat:	6	69
Diğer:	102	670

Kaynak : <http://www.imes.org/>

“**DES** (Perşembe Pazarı ve Kasımpaşa Demircileri Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi), Dudullu OSB içinde yer alan üç kooperatiften biri olan DES, 575 işyeri ve 10 bin kişilik bir istihdam potansiyeline sahiptir. Modern altyapısı tamamlanan DES, 354 bin metrekare üzerine kurulmuş ve sanayinin yarı-mamul çelik ihtiyacını karşılaya yönelik olarak kurulmuştur.” (www.dessanayi.org,hakkimizda, 22.04.2018). DES daha çok demir-çelik ile ilgili hizmet vermekte olup ihtisas OSB özelliği göstermektedir.

“**KADOSAN**(S.S. Kadıköy Oto Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi) ise, Dudullu OSB içinde yer alan üçüncü sanayi bölgesidir. 450 işyerinden oluşan ve sosyal tesisleri ile birlikte 513 bağımsız üniteye ulaşan KADOSAN 1996 yılında faaliyete geçti. 4 bin civarında istihdam yaratan bu site, bölgedeki oto yan sanayi için önemli bir eksikliği gideriyor ve aynı zamanda açık oto pazarı olarak çalışıyor.” (www.kadosan.org.tr, 20.04.2018). Dudullu OSB ihtisas OSB değil iken, Dudullu OSB bünyesinde bulunan KADOSAN ise daha çok ihtisas OSB olarak hizmet vermektedir.

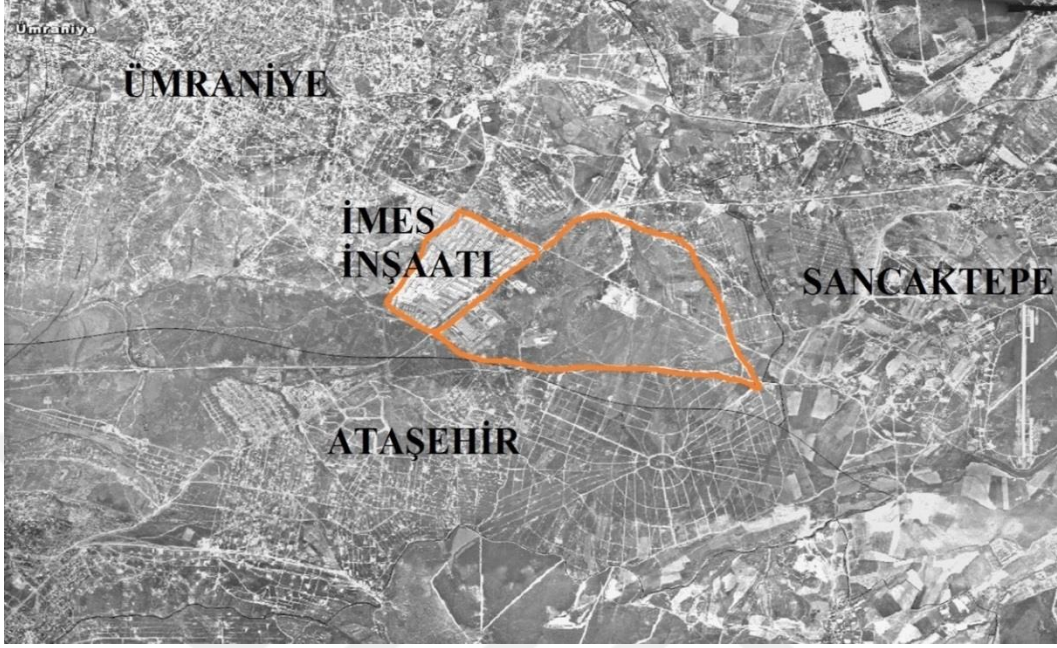
Tablo 22:Dudullu OSB Genel Özellikleri

	İMES	DES	KADOSAN
İşletme	1200	575	450
İstihdam	7500	10.000	4.000
Alan(metrekare)	3.500	4.200	250

Kaynak: <http://www.idosb.org.tr/>

Dudullu Organize Sanayi Bölgesinin toplam İstihdam yaklaşık 25.000 kişidir. Yaklaşık 2100 firma ile hizmet vermektedir. 1982 yılından aldığımız bir Şekil 25’e bakıldığında E-5 iki tarafında yola yakın kısımlarda önemli boşlukların olduğu görülmektedir.

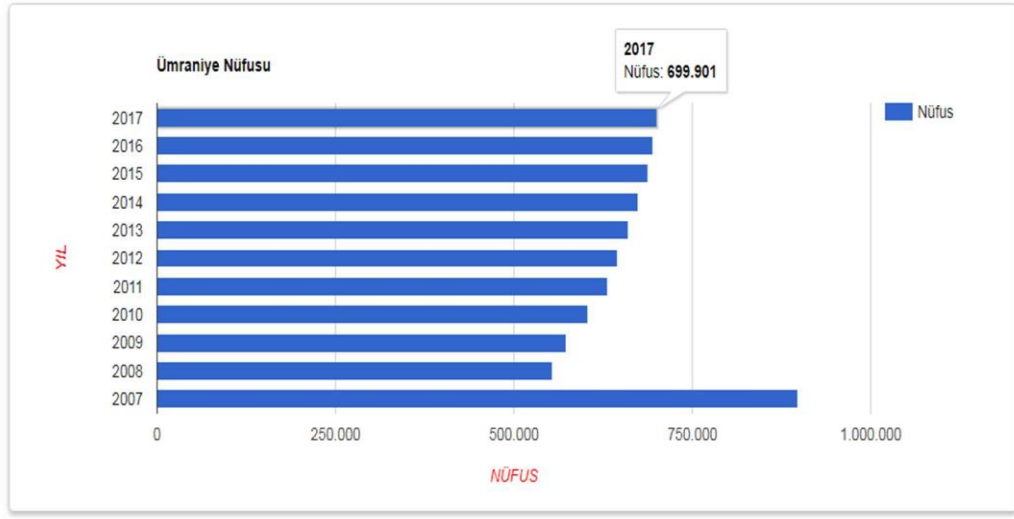
Şekil 27:Dudullu OSB Alanının 1982 Yılındaki Durumu

Kaynak: ibb.gov.tr.

1976 yılında başlayan İMES inşaatı hala bitmemiş ama önemli bir yapılaşma olduğu görülmektedir. Bugün DES ve KADOSAN olarak geçen alanlar ve çevreleri boştur. E-5 güneyde ise Ferhatpaşa Mahallesi'nin imar planı ve yollar yapılmış ama herhangi bir yapılaşma görülmemektedir. Bugün OSB alanının doğusunda kalan alan ile İsmail Hakkı Tunaboşlu Kışlası arası tamamen boştur. Yine E-5 güneyinde yer alan Kayış dağı ormanı ile E-5'e kadar olan şu anda Ferhatpaşa Mahallesi ve Yeni Çamlıca mahallelerinin olduğu alanlar tamamen boş görünmektedir. Dolayısıyla yer seçim alanı olarak oldukça önemli bir konum seçildiği belli olmaktadır.

Grafik 6:Ümraniye Nüfusu

Kaynak: https://www.nufusu.com/ilce/umraniye_istanbul-nufusu

Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, Ümraniye ilçesi içinde yer almaktadır. Ama Ümraniye'nin Ataşehir ve Sanacaktepe'ye en yakın kısmında yer almaktadır. Ümraniye adeta 1976 yılından bu yana sanayinin toplulaştırılması ile büyümüş ve 1987 yılında belediye olmuştur (http://konuttimes.com/antrium_projesinde_metrekaresi_3_bin_700_tl-18575, 01.05.2018). Grafik 6'da görüldüğü üzere 2007 yılında 897.260 nüfusa ulaşmışken, Ataşehir ve Çekmeköy'ün ayrılması ile nüfus miktarı birden azalmış ama sonraki yıllarda nüfus artış hızı artmaya başlamıştır.

Sanayinin sağladığı yüksek istihdam sadece buranın ilçe olmasına yardımcı olmamış aynı zamanda buranın değişim ve dönüşümünde de rol almıştır. Eski bir çöplük bölgesi olan Ümraniye OSB'nin gelmesi ile başlayan modern kent süreci beraberinde bu dönüşümü sağlamış ve aşağıda bahsettiğimiz çöplük alanı dönüşüm yaşamış ve modern kent dönüşümüne ayak uydurmuştur. Ümraniye, gecekondulaşma ve çarpık kentleşmenin en belirgin olduğu yerlerden biri konumundan bugün modern görünüme kavuşmuş ilçelerimizden biridir. Bunda da en büyük etki Dudullu OSB'ye aittir.

Tablo 23:Ümraniye İlçesi ile İstanbul Geneli Nüfus Yapısı Kıyası

Yıl	Ümraniye Nüfusu	Artış hızı(%)	İstanbul Nüfusu	Artış hızı(%)
1990	242.091	-	8.500.768	3,1
2000	440.859	45,68	11.280.200	3,1
2007	897.260	100,03	12.573.836	2,9
2008	553.935	-38,66	12.697.164	1,0
2009	573.265	3,49	12.915.158	1,7
2010	603.431	5,26	13.255.685	2,6
2011	631.603	4,67	13.624.240	2,7
2012	645.238	2,16	13 854 740	1,6
2013	660.125	2,31	14 160 467	2,2
2014	674.131	2,12	14 377 018	1,5
2015	688.347	2,11	14 657 434	1,9
2016	694.158	0,84	14 804 116	1,0
2017	699.901	0,83	15 029 231	1.5

Kaynak: https://www.nufusu.com/ilce/umraniye_istanbul-nufusu

1980 yılında 71.964, 1985 yılında ise 160.153, 1990 da ise 242.091 nüfusa ulaşmıştır. 1976 yılından başlayan sanayi altyapı inşaat çalışmaları ile Ümraniye dikkat çekmeye başlamış ve yavaş yavaş bu alan nüfus inşaat çalışmalarının başlamasıyla yoğun yapılaşma ile 1987 yılında ilçe olmuştur. OSB altyapı çalışmalarının erken başlaması aslında Ümraniye'nin büyümesinde ve ilçe olmasında önemli bir etkidir. 1985 yılında 160.153 olan nüfus ve 1986 yılında İMES'in açılması ile ilçeye büyük bir istihdam gelmiş ve 1987 yılında Ümraniye ilçe olmuştur. Ardından yapılan DES ve KADOSAN ile Ümraniye yoğun nüfuslanma ve büyüme dönemine girmiştir.

Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, Ümraniye sınırları içinde olmasına rağmen Sancaktepe, Ataşehir ile komşudur. OSB'de yaklaşık 25.000 insan çalışmaktadır. Dolayısıyla çevre ilçelerde de burada çalışanlar için konutlar yapılmıştır. Yani nüfus olarak üç ilçeye dağılmıştır. Aşağıda Şekil 26'te görüldüğü üzere, bu üç ilçeyi içine alacak şekilde bir yapılaşma görülmektedir.

Şekil 28: Dudullu Organize Sanayi Bölgesi

Kaynak: ibb.gov.tr.

Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, İMES, DES, KADOSAN ve Fabrikalar Bölgesi olmak üzere geniş bir iş hacmine sahip olması kısa sürede yoğun göç almasına neden olmuştur. Ümraniye ve Sancaktepe arasında kalan ve Ümraniye, Dudullu'da kurulan Organize Sanayi Bölgesi, Emek mahallesi, Esenşehir, Yeni Çamlıca ve Ferhatpaşa mahallesi tarafından çevrelenmiştir.

Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, Ataşehir ve Sancaktepe ilçelerine yakın olması sebebiyle bu üç ilçeye birden katkı sağlamaktadır. Gerek çalışan nüfus bakımından ve gerekse OSB'nin beslediği hinterland olarak bu üç ilçe açısından oldukça önemlidir. Zaten yukarıda bahsi geçen ve üç ilçeye ve onların mahallelerine etki eden OSB alanı böylece geniş bir alanın değişiminde önemli rol oynamıştır.

Şekil 29: Dudullu OSB'nin Güneyinde Yer Alan Ferhat Paşa Mahallesi

Kaynak: ibb.gov.tr

Şekil 30: Dudullu OSB'nin Güneybatısında Yer Alan Çamlıca Konutları ve Çamlıca Mahallesi

Kaynak: ibb.gov.tr

Şekil 31:Dudullu OSB’nin Kuzeydoğusunda Yer Alan Esenkent ve Emek Mahallesi

Kaynak: ibb.gov.tr

Şekil 32: Dudullu OSB’nin Kuzeyinde Yer Alan Konutlar

Kaynak: ibb.gov.tr

Dudullu OSB, yoğun bir nüfus içinde kalmıştır. Gerek OSB'nin sağladığı istihdam ve gerekse Merkezi İş Alanları (MİA) olarak tanımlanan alanlara yakın olması önemli bir nüfus çekmesine neden olmuştur. Ümraniye'in Sancaktepe, Maltepe ve Ataşehir'e en yakın noktalarında bulunan OSB, aynı zamanda burada sağladığı istihdam ve kentsel yapılaşma bu üç ilçeye dağılmıştır. Yani çevresindeki yapılaşmayı yukarıda gösterdik. Bir daire şeklinde dağılan OSB çevre yapılaşması bu üç ilçenin daha düzenli olmasına katkı sağlamıştır.

Fotoğraf 15: Ümraniye Hekimbaşı

Yukarıda fotoğraf 15'te görülen modern kent aslında 1993 yılına kadar çöplük olan bir alanı göstermektedir. Bu çöplük 1993'te çöpte biriken gazın patlaması sonucu 39 kişinin öldüğü Ümraniye'deki Hekimbaşı Çöplüğü'dür. Günde iki bin 300 tonu aşkın çöpün biriktirildiği, oldukça geniş alana kurulu Ümraniye Hekimbaşı Çöplüğü'nde 28 Nisan 1993 sabahı büyük facia yaşanmıştır. Çöplük açığa çıkan metan gazının birikmesi ve sıkışması ile volkanik bir dağ gibi patlamıştır.

“Bölge daha sonra ilgili belediye tarafından futbol, tenis, voleybol, basketbol ve her türlü sporun yapılabilirdiği modern tesisler ile kafe ve restoranlarla donatıldı. Ümraniye Hekimbaşı Spor ve Sosyal Tesisleri adı altında hizmet vermeye başlayan alan, her türlü spor aktivitelerinin yapılabileceği bir ortam haline getirilmiştir.”

(<https://emlakkulisi.com/umraniye-ve-halkali-konut-projeleriyle-gelisti/380613>, 03.05.2018).

Bu aslında bir kentin düzenli olmasına duyulan ihtiyacı göstermektedir. Ülkemizde özellikle son yıllarda başlayan OSB ve buna bağlı olarak ortaya çıkan düzenli kentleşme kent ve insanın ihtiyacına cevap verecek boyuttadır.

Fotoğraf 16: Atrium Evleri

OSB ile başlayan yoğun göç beraberinde modern konutların yapılmasına ön ayak olmuştur. Başlıcaları; Hisar Yapı Hisar Palace, Ümraniye Sofistanbul Evleri, Ümraniye Yeşil Vadi Konakları, Sofistanbul, Ekşioğlu Alya Elit, Antrium Evleri gibi önemli konut projeleridir. Ümraniye'nin modern kent görünümünü almasında önemli katkıları olmuştur.

İMES kooperatifi ve Orman Bakanlığı ortak çalışması ile 770 dönümlük alanın ağaçlandırılması ve ıslah ve korunup kollanması çalışmaları İMES'e tahsis

edilmiş olup, bu çerçevede 2005 ve 2006 yılında 31.000 farklı cinsten ağaç dikilmiştir. Bu alan İMES orman alanı olarak düşünülmüş ve OSB'ye tahsis edilmiştir (<http://www.imesosb.org/kurumsal/hakkimizda/tarihce/>, 10.05.2018). OSB'ler sadece bulundukları bölgede istihdam sağlamakla kalmaz ve aynı zamanda çevreye saygılı alanlar oluşturulması anlamına gelmektedir.

Kentleşmenin yeniden organize edilmesi yeşil alanın yeniden oluşturulması ihtiyaç duyulan konut yapımının modern kent örnekleri ile karşılanmaya çalışılması ve sanayinin insan üzerinde oluşturduğu ekonomik refahın modernleşmeyi sağlaması açısından oldukça önemlidir. Sanayi insan için sadece belli bir yerde para kazanmak değil, elde ettiği değerler ile çevresini güzelleştirdiği ve daha yaşanabilir alanlar ürettiği bir imkandır.

3.3. Haliç ve Tarihi Yarım Adanın Sanayi Tesislerinden Arındırılması Çalışmaları

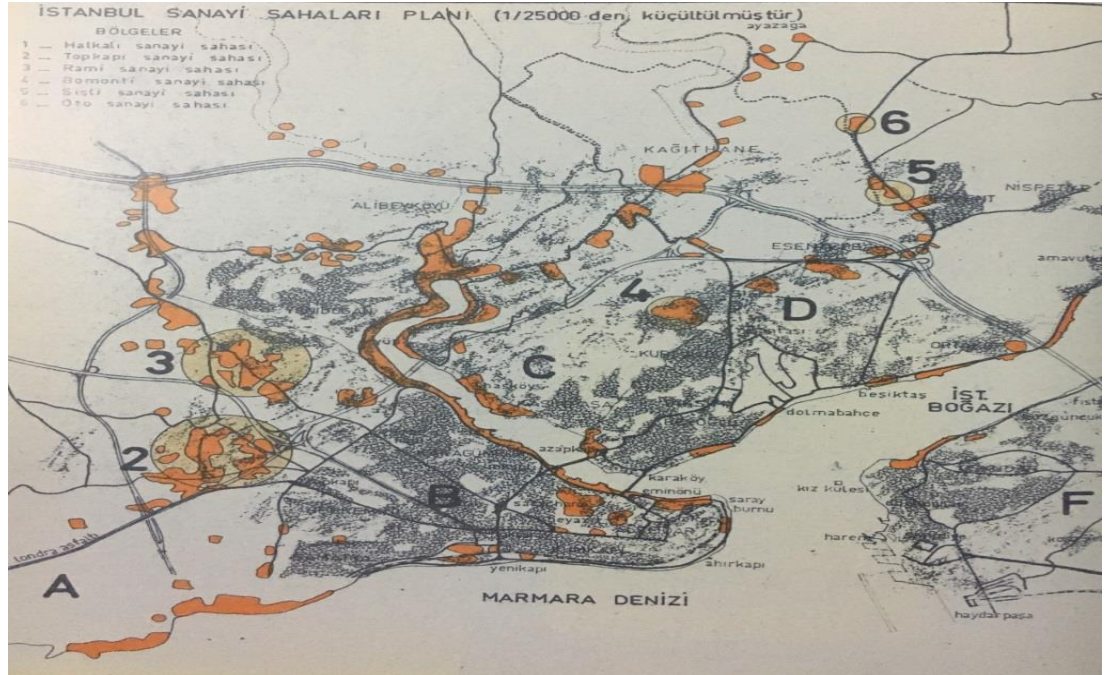
Tümtekin'e göre İstanbul'daki ilk sanayi faaliyetlerinin dağılımını belirleyen kanun 24 Nisan 1930 tarihli ve 15593 sayılı umumi Hıfzısıha kanunudur. Fakat uygulama da bu plan çok bilinmese de asıl İstanbul'un bugünkü sanayi dokusunu belirleyen plan İstanbul Belediyesi tarafından 1937 tarihinde Henri Prost'a yaptırılan İstanbul Nazım Planı'dır. Bu plana göre İstanbul surlarından sonra 500 metrelik tecrit alanı oluşturulmuş ve ondan sonraki alanlara sanayi izni verilmiştir. Haliç ve çevresinin bu dönemde sanayileşmeye başladığı ve bunun saçaklanma şeklinde iki taraflı olarak Kağıthane'ye sarkma eğilimi göstermiştir. 1937 tarihli Prost planına göre, Kağıthane ve Alibeyköy derelerinin derinliğine doğru ilan edilen sanayi alanları, daha sonraki 1955 Sanayi planı ile bu durum güçlendirilmiştir. 1971 yılında ise, Büyük İstanbul planında Haliç batı yakası yoğun sanayileşme faaliyetine maruz kalmıştır. Bu yoğun sanayileşme faaliyetleri sonucu, Kağıthane ve Alibeyköy derelerinden gelen atıklar Haliç'in dibine geçiyor ve zamanla az tonajlı gemiler Haliç tersanelerinden ileri gidemiyordu (Aslan, Şen ve Kurtuluş, 2014: 25-31). Kıyı

gerisinde yoğun yapılaşma ve kıyıda ise yoğun olarak kurulan sanayi tesisleri Haliç'i çevrelemektedir.

Şekil 33'te görüldüğü üzere Haliç'in her iki kıyısının neredeyse tamamının sanayi alanı haline getirildiği görülmektedir. Sanayinin bu kadar kontrolsüz dağılması İstanbul için neredeyse 40 yıl konuşulacak sorunları beraberinde getirmiştir.

1950 yılında sanayi iş yerleri daha çok küçük sanayi şeklinde olup, % 65'inde 10 işçiden az kişinin çalıştığı alanlardan meydana gelmektedir. 1968 İstanbul Nazım Planı'na göre, bu sanayi tesislerinin % 65'i Tarihi Yarımada ve Haliç bölgesinde, % 30 Beyoğlu bölgesinde bulunmaktadır (Arslan, 1975). Dolayısıyla Haliç bölgesi ve tarihi yarımada olarak bilinen alan geçen yüzyılda en fazla sanayileşmeye maruz kalan olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi kent dokusunun en fazla olduğu alan olan bu bölgeler yoğun sanayi faaliyetlerine maruz kalınca tarihi yapılar ve sanayi iç içe olmuş ve hiç de hoş olmayan manzaralar ortaya çıkmıştır.

Şekil 33: Haliç ve Çevresinde Sanayi Tesisleri

Kaynak: Kağıthane İmar Planı Araştırmaları, 1973

Sanayi alanlarının kontrolsüz dağılmasının yanında, fabrikalar atıklarını Haliç'e boşaltarak deniz kirliliğine neden olmaktadırlar (Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Tebliğler Sempozyumu, 1977: 241). Haliç'i bir bütün olarak çevreleyen sanayi tesisleri kıyıları kullanılamaz hale getirdikleri gibi bu atıklar ile Haliç'in dolmasına neden olmakta idiler. Bu olumsuz durum aslında erken dönemde fark edilmiştir. 1937 Prost planı ile sanayileşmeye başlayan Haliç ile ilgili olarak ilk olarak ilk kez bakanlık düzeyinde; bayındırlık bakanlığı ve ulaştırma bakanlığı, İstanbul belediyesi ve Denizcilik Bankası temsilcileri ile Haliç'in temizlenmesi görüşülmüş ve bakanlık düzeyinde ilk rapor 25 Ocak 1957 yılında hazırlanmıştır (Akt. Aslan, Şen ve Kurtuluş, 2014: 52). İlk rapor 1957 yılında yazılmasına rağmen bürokrasinin ve karar alma sürecinin geç işlemesi erken fark edilen bu sorunun çabuk çözüm bulmasını zorlaştırmıştır. O dönem harekete geçilmemesine rağmen bunun fark edilmiş olması bakımından önemlidir. 1957 yılında fark edilen bu sorun için harekete geçilmesi ancak 1984-1985 yılını bulmuştur.

3.3.1. Sanayi Tesislerinin Yeniden Dizayn Edilmesinde Güç İlişkileri ve Politik Etki

1985-1989 yılları arasında dönemin Belediye Başkanı tarafından 'Kuzey Haliç Projesi' başlatıldı. Fakat sonraki Dönem Belediye başkanı tarafından durdurulan proje (1989-1994), akabinde 1994 yılında belediye başkanının değişimiyle "Kuzey Haliç" projesi tekrar başladı (<http://www.trtarsiv.com/izle/129548/dunden-bugune-halic>, 15.05.2018). Şehir gelişimi ülkenin politik durumundan bağımsız tutulamaz. Özellikle yerel iktidarın buradaki duruşu çok önemlidir. İstanbul açısından baktığımız zaman belli dönemlerde yerel iktidarlar tarafından çok cesur kararların verildiğini görmekteyiz. Fakat bazı dönemlerde ise bunun kesintiye uğradığını görüyoruz. Burada yerel iktidarların kentleşmeye olan bakış açıları ve inançları ile ilgilidir. Mevcut gücün ne kadarının bu değişime ayrılabilceği ile ilgilidir. O açıdan kent değişimi ve modernleşmesi mevcut iktidarın ve yerel iktidarın politik duruşu oldukça önemlidir.

İlk kez 1957 yılında rapor haline getirilen ve Haliç'in temizlenme düşüncesi 1984 yılında ise dönemin belediye başkanı tarafından buradaki sanayi tesislerinin taşınması şeklinde mümkün olabileceği düşüncesi çerçevesinde şekillenmiş ve bu İstanbul için uzun yıllar gündemde kalmıştır. Sanayi tesislerinin yeniden düzenlenmesi ile şehre çok önemli bir katkı sağlanmıştır.

Bu katkının başlangıç serüvenin diğer bir deyişle, İstanbul için organize sanayi bölgelerinin başlama serüvenini dönemin belediye başkanı, Bedrettin Dalan kendisi ile yapılan bir röportajda şöyle cevap vermektedir;

“İstanbul benden önce gerçekten plansız programsız kocaman bir köydü. % 65 oranında su sıkıntısı vardı ve haftada 2 gün su veriliyordu. Kanalizasyon çok iyi değildi ve insanlar zehir soluyordu. Haliç bir tuvalet gibi kokuyordu. Haliç civarında akciğer kanseri diğer yerlere oranla 10 kat fazlaydı. Şehrin bu alanlarına irili ufaklı 130 bin işyeri serpiştirilmişti. İkitelli sanayinin düşünülmesi İstanbul'un genel dizaynının bir parçasıydı. Oda beş yıl içinde bütün esnaftı topladık. Hem Avrupa yakasında hem de Anadolu yakasında sanayi bölgeleri için alanlar belirledik. Ve ev ve işyerlerini birbirinden ayırdık. Tabi ki kolay olmadı. İnsanlar alıştıkları yerden ayrılmak istemiyor. Biraz zor kullandık o zamanda adımız canavara çıktı. Zaten dünyanın her yerinde insanlar yeniliğe karşı çıkarlar. Buna alıştıktan sonra da sahip çıkarlar ama bir yenisine aynı kişiler yine karşı çıkarlar. 130 bin iş yerini belirlediğimiz sanayi bölgelerine taşındık. Tek başına bu olayın bile İstanbul'un şehirleşmesine önemli bir katkısı olmuştur.... O zaman aldığımız arsaların fiyatı simit parasıydı şimdi ise çok fazla kıyaslanamaz bile. O zaman çok zorluk çekildi ama şimdi ise sanayi bölgelerine toplanmanın ne kadar iyi bir proje olduğu ortaya çıkmıştır.” (Başoğlu, 2016). Başlangıç olması açısından ve o dönemin yerel iktidarının politik duruşu ve güç kullanımının kentleşmeden yana kullanılması açısından oldukça önemlidir.

1980'li yıllarda başlayan bu sanayi bölgeleri oluşturma ve parçalı alanlardan bu bölgelere taşınma işlemi beraberinde organize edilmiş alanlar doğurmuş gerek parçalı dağılımın olduğu alanlardan çıkan sanayi tesislerinin doğurduğu boşluk

alanın kent için donatı alanlarına dönüştürülmesi ve gerekse sanayi tesislerinin toplandığı alanlar düzenli kentleşmenin ana parametresini oluşturmuştur. Ayrıca sanayi de istihdam artışı meydana getirmiş ve nüfusun çalışma alanının kaliteli olmasını da beraberinde getirmiştir.

O dönem için alınmış karar sonucu 130 bin işyerinin taşınması İstanbul için büyük bir devrimdi. Modern şehirleşme adına şehrin sanayi tesislerinden ayıklanması, şehrin modern anlamda daha çok görünür olmasını yardım etmiştir. Sanayi tesislerinin şehir içinde olması şehir için en büyük sorunlardan biri olan altyapı sorunlarını meydana getiriyordu. Sanayi tesislerinin ayıklanması beraberinde altyapı kolaylıkları sağlamıştır.

Şekil 34:Dönemin Basınında Haliçteki Sanayi Tesislerinin OSB'lere Taşınacağına

Dair Haberler

Kaynak: <https://emlakkulisi.com/1984-yilinda-halici-kurtarmak-icin-calismalara-baslanmis/345651>

"1984 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Haliç 1/5000 Haliç düzenleme Planı ile Haliç'i kirleten sanayi tesislerinin, organize sanayi bölgelerine naklini onaylamıştır." (Akt. Aslan, Şen ve Kurtuluş, 2014: 52).

Haliç bölgesi, 1990'lı yıllardan itibaren sanayisizleştirilme dönemine girmekte ve bölgeden taşınan büyük ölçekli fabrika ve fabrika komplekslerinin boşalttığı alanlar, yeni kentsel yatırım ve hizmetler sektörü için yeniden bir cazibe alanı haline gelmektedir (Aslan, Şen ve Kurtuluş,2014: 31). Dolayısıyla uzun bir döneme yayılan bu gerek Haliç çevresinin sanayi tesislerinden arındırılıp, sanayi bölgelerine taşınması ve gerekse Haliç'in deniz altının temizlenmesi İstanbul'un son 30 yılının ana gündem maddelerinden biri olmuştur.

Haliç bölgesi ve tarihi yarımada olarak geçen bu alan, sanayi tesislerinin şehircilik açısından doğurduğu bu olumsuzluk merkezi ve yerel iktidarın ortak kararı ile bu bölgenin sanayiden arındırılması kararı alınmıştır. Mevcut sanayi tesisleri altyapısı kurularak meskun alanlar dışına çıkarılma kararı İstanbul için oldukça önemli bir karar olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin toplulaştırılmasının en önemli ayağını oluşturmaktadır (Bilgin ve Ar, 2004: 113). Dolayısıyla buradaki faaliyette olan bazı sanayi tesisleri önceden alt yapı çalışmaları yapılan İkitelli Sanayi bölgesine taşınmıştır. Yine Beylikdüzü Sanayi Bölgesi içinde kurulan Mermerciler Sanayi Sitesi başlangıçta ihtisas olarak kurulduğu için, Haliç bölgesi olan; Kağıthane, silahtar, Alibeyköy'deki mermerciler buraya taşınmıştır.

Yine Haliç projesi kapsamında sanayisizleştirmenin bir diğer ayağını buradaki çelik işletmecilerinin taşınması oluşturmıştır. Haliç bölgesindeki çelik üreticileri 360 bin metrekarelik alan olan bugün Dudullu OSB'nin bir parçası olan DES kooperatifini kurarak 1987 yılında başladıkları inşaat çalışmasını 1996 yılında tamamlayarak buraya taşınmışlardır (<http://www.dessanayi.org/hakkimizda>, 25.05.2018). DES kooperatifinde bugün 843 işletme bulunmaktadır. Tamamı buradan taşınmamakla beraber aslında ne kadar büyük bir taşınma faaliyeti gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir.

Devlet politikası olarak sanayicinin desteklenmesi kararı, Kasımpaşa, Topçular Perşembe pazarı ve Balat gibi yerlerden daha çok küçük ve orta büyüklükte işyerleri bir araya gelip, 1971 yılında Dudullu-İMES sanayi sitesini kurmuşlardır. 1976 yılında ilk temeli 650 bin metrekarelik alana atılmıştır (<http://www.imes.org/tarihce/>, 25.05.2018).

“Haliç bölgesinden sanayi fonksiyonlarının desantralizasyonu ve bu alanların ticari ve kültürel aktivite alanlarına dönüşme sürecinin Sötlölce bölgesi üzerinde en güçlü mekânsal yansıması olan Haliç Kongre Merkezi, son dönemlerde yerli ve yabancı yatırımcılar için de bölgeyi ilgi çekici kılmıştır. Bölge gelişen kültürel ve rekreasyonel tesislerin etkisiyle, ticari, otel ve konut yatırımları ile İstanbul’un yeni çekim merkezlerinden biri olmaya aday gösterilmektedir.” (Akt. Özservet, 2014: 52-53).

“Haliç’i olumsuz yönde etkileyen sanayi fonksiyonundan arındırmayı hedefleyen imar hareketlerinin günümüz Haliç kıyısı mekânsal yapısında büyük etkisi vardır. 1984-89 yıllarında İstanbul Belediyesi Haliç körfezini temizleme operasyonları başlatırken, Sötlölce’deki Mezbahanın üzerinde fonksiyon değiştirerek uluslararası etkinliklere olanak verecek şekilde çok amaçlı kültür ve sanat merkezi olması projelendirilmiştir.” (Akt. Özservet, 2014:52) Son dönemlerin belirli bir kalıba sığmayan moda kavramı ile ‘kentsel dönüşüm’ kararlarından bu bölgeye direk dokunan en önemli proje Sötlölce-Örnektepe Dönüşüm Projesi’dir.

“Sötlölce’de son dönemlerde yaşanan değişimde özellikle 1990’ı yılların başında faaliyete geçen Rahmi Koç Sanayi Müzesi ve Miniatürk projesinin de etkisi büyüktür.” (Özservet, 2014: 54).

Şekil 35: Haliç- Sötlölce Projesi

Kaynak : Haliç Sötlölce Projesi (Özservet,2014)

“Haliç bölgesinden sanayinin desantralizasyonuna dönük geliştirilen politikalar olmuştur. Bu süreci kıyıların rekreatif faaliyetlere ayrılması ve sanayi yapılarının kültür odaklı işlevsel dönüşümleri izlemiştir. Merkezi ve yerel yönetimlerce ve özel teşebbüslerle üretilen projeler, bölgeye olan ilgiyi giderek artırmaktadır.” (Özservet, 2014: 54) Bununla birlikte geniş rekreasyon alanlarının Haliç’i çevreleyen kıyı şeridi, Eminönü, Fatih sahil şeritlerinde konumlandığı görülmektedir. Kuşkusuz merkezi İstanbul olarak adlandırılan bu alanda rekreasyon alanlarının fazla olmasında tarihi eserler ve onların çevre düzenlemesi sonucu oluşturulan yeşil alanlar etkili olmuştur (Kara, v.d., 2008: 85). Sanayi tesislerinin taşınması ile bu bölgenin tarihi dokusu tekrar görünür hale gelmiştir.

Yukarıda şekil 33’de verdiğimiz Haliç kıyılarının neredeyse bir bütün olarak sanayi baskısına maruz kalmasının doğurduğu zorunlu sanayi tahliyeleri, yapılan çalışmalar sonucunda başarılı olmuş ve Haliç önemli oranda sanayisizleştirilmiştir. 1990 yılında Haliç dibinin dolmasıyla çevreye yayılan kokuların bugün bile bilinmesine ve hatırlanmasına rağmen bu projenin ve yapılan faaliyetin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 36: Haliç Bölgesi

Kaynak : ibb.gov.tr.

İstanbul'da merkezi konumu ile Haliç bölgesi 1937 Prost planı ile sanayi faaliyetleri başlamış ve daha sonra buradaki sanayi tesislerinin alt yapı eksikliğinden dolayı ise Haliç'in altı dolmuş ve kötü kokulardan dolayı yaşanılmaz bir hal almıştır. Bu çerçevede İstanbul Belediyesi'nin aldığı kararla 1984 yılından itibaren belediye gündemi olmuş ve 2000'li yılların başlarına kadar sürmüştür. Buradaki sanayi tesislerinin OSB'lere taşınması ile açılan alanların kentsel dönüşüm ile dizayn edilmesi ve Haliç'e giden kötü atıkların azaltılması ve Haliç dibinin temizlenmesi OSB'lerin en önemli yararlarından biri olmuştur.

3.4. Anket Çalışması: OSB Çalışanlarında, OSB, Kent ve Çevre Algısı

Çevre algısı, sanayi devriminden sonra teknolojinin hızla gelişmesine bağlı olarak insanoğlu tarafından ilk kez doğayı bu kadar etkili bir şekilde değiştirebilme gücüne ulaşmıştır. Fabrika çevresinde kümelenme şeklinde başlayan sanayi şehirleri, nüfusun hızla artması ve göç sonucu, bu kümelenme yayılmaya başlamış ve devasa sanayi şehirleri ortaya çıkmıştır. Sanayinin özellikle hızlı büyüdüğü yerlerde bazen önemli çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Sanayi fabrikalarından çıkan gaz ve atıklar atmosfer ve yeryüzünü kirletmiş ve insan sağlığını tehdit eder boyuta gelmiştir.

18. ve 19. yüzyılda sanayi tesisleri daha çok gelişigüzel kurulurken, 20. yüzyıl başlarında ise bu sanayi tesisleri belli bir plan dahilinde bir araya getirilmiş ve oluşan çevre sorunları bu yolla minimize edilmiştir. Amerika’da sanayi parkları şeklinde 1899 yılında kurulmaya başlamıştır. Ülkemizde ise 1962 yılında ilk OSB kurulmuştur. Ama asıl yaygın olarak 1990’lı yıllardan sonra başta İstanbul olmak ülkemizin geneline yayılmıştır. OSB’lerin şehir dışına çıkarılması düzenli kentleşme sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Anayasanın 56. maddesi, *“Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir”*. (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>, 20.04.2018). Dolayısıyla OSB’leri bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

İstanbul kent ölçeğinde incelediğimiz OSB’lerin, çalışanlar nezdinde ve çalışanların şehir etkileşimi için anket yapılmıştır. Ankette ise OSB memnuniyeti, çalışanların OSB çevresinde mi yoksa uzak çevre de mi oturdukları ve bu bağlamda OSB ve kentleşme etkileşimi ve şehirde meydana getirdiği trafik hareketliliğini ölçmeye çalıştık. İstanbul’da İkitelli, Beylikdüzü ve Ümraniye bugün tam olarak kent merkezinde kalırken, fakat Tuzla OSB’ler bölgesini içine ve beş OSB’den meydana gelen bu bölge; OSB’nin doğu kısmını meydana getiren Birlik ve Deri Sanayi’nin bitiş sınırı aynı zamanda İstanbul il sınırını meydana getirmektedir. Diğer OSB’lerin kaldığı şekliyle kent ortasında kalma söz konusu değil ama iki ilçeyi birbirinden

ayıran yol aynı zamanda İstanbul-Kocaeli veya Tuzla-Gebze sınırını oluşturmaktadır. Bu bağlamda İstanbul-Tuzla idari sınırının öteki tarafı Gebze yine nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerden biridir. Onun için bütün OSB'leri değil de kent içinde kalan üç OSB'den biri olan İkitelli ile İstanbul'un merkezi kısmında yer almayan OSB'lerden biri olan Tuzla OSB bölgesini örneklem alanı olarak alınmıştır.

Tablo 24:Anket Sorularına Verilen Cevapların Oransal Dağılımı(İkitelli OSB)

	Sorular	(%)	(%)			
1	Sanayi bölgesi kurulduktan sonra kurulan bir yerleşim yerinde mi oturmaktadır?	Evet 30	Hayır 70			
2	OSB 'ye komşu bir ilçede mi yoksa uzakta mı oturmaktadır?	Komşu %65	Uzak %35			
3	Neden sanayi bölgesine yakın oturmamaktadır?	Evler pahalı %19	Sanayi bölgesinde oturmak istemiyorum %19	Çünkü kendi evim var %62		
4	Ailede kaç kişi vardır?	1 kişi % 6	2 kişi % 12	3 kişi % 22	4 kişi % 37	4 ve (+) % 23
5	Günde kaç saat trafikte geçirmektedir?	1 saate kadar 29	2 saate kadar 40	3 saate kadar 21	4 saate kadar 7	4 saat ve daha fazlası 3
6	Düzenli kentleşme kapsamında sanayi tesislerinin OSB ile bir araya getirilmesini doğru buluyor musunuz?	Evet % 89	Hayır % 11			
7	OSB'ler şehir dışına taşınmalı mıdır?	Evet % 60	Hayır % 40			

Belli sorularla 'OSB ve Kentleşme' kavramlarının nabzını tuttuk. İkitelli OSB 'de 100 kişi ile yaptığımız ankette; Aşağıda grafik 7'de görüldüğü üzere çalışanların % 30'ü, OSB'den sonra kurulan yerleşim yerleri olan Başakşehir ve Kayaşehir'de oturmaktadırlar.

Grafik 7:Anket soru 1

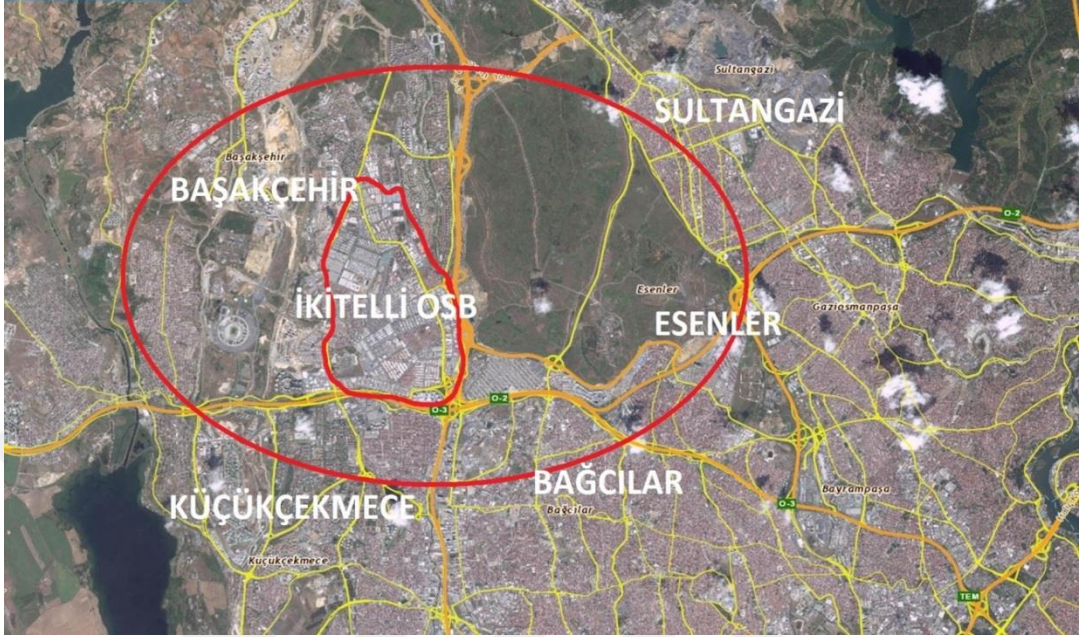

Grafik 8:Anket soru 2

Şekil 35'te görüldüğü üzere İkitelli Organize Sanayi Bölgesi; Başakşehir, Küçükçekmece, Bağcılar, Esenler ilçeleri ile çevrilidir. Anket sonucumuza göre çalışanların % 65 bu çevrede yaşamaktadır. Grafik 8'de açık bir şekilde belli olmaktadır ki Organize Sanayi Bölgesi önemli bir çekim alanı oluşturmaktadır.

Şekil 37: İkitelli OSB Çevresinde Bulunan İlçeler

Kaynak: ibb.gov.tr.

Grafik 9: Anket soru 3

Fakat bugün itibariyle kent içinde kalan OSB, buna rağmen çalışanlar içinde anket sonucuna göre % 62 diğer ilçelerde evi olduğu için oturmak için kendi evini

tercih etmektedir. Trafik mi kendi evinde oturmak mı? Sorunun cevabı kendi evinde oturmak tercih edilmiş ve bu da o bölgede önemli trafik akışını doğurmaktadır. Gerek sağlık ve gerekse alıştıkları sosyal çevreden dolayı yer değiştirmek istemeyenlerin oranı % 19 civarındadır. Bunun yanında kiraların pahalı olmasını gerekçe gösterenlerin sayısı azımsanmayacak kadardır.

Grafik 10:Anket soru 4

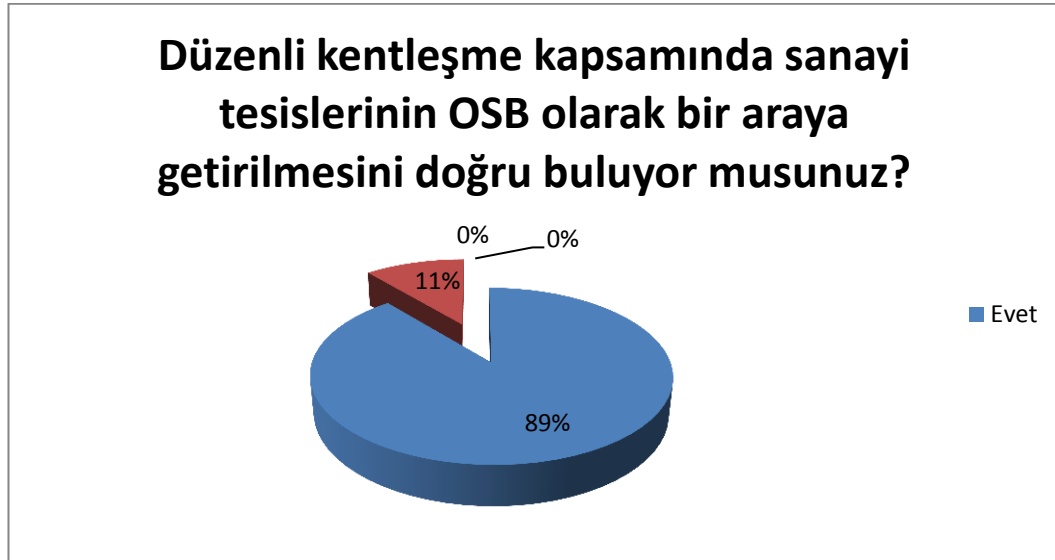
Ortalama 4 kişiden oluşan aileler oranı % 37 ile en yüksek grubu oluşturmaktadır. % 23'ü ise 5 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır. Dolayısıyla şu andaki nüfus yapımıza yakın bir nüfus artışı çıkmaktadır.

Grafik 11:Anket soru 5

Ortalama 1 saat trafikte kalma oranı %29 civarında ve ortalama 2 saat trafikte kalma oranı % 39 civarında ağırlıkta ortalama 2 saat trafikte kalınmaktadır.

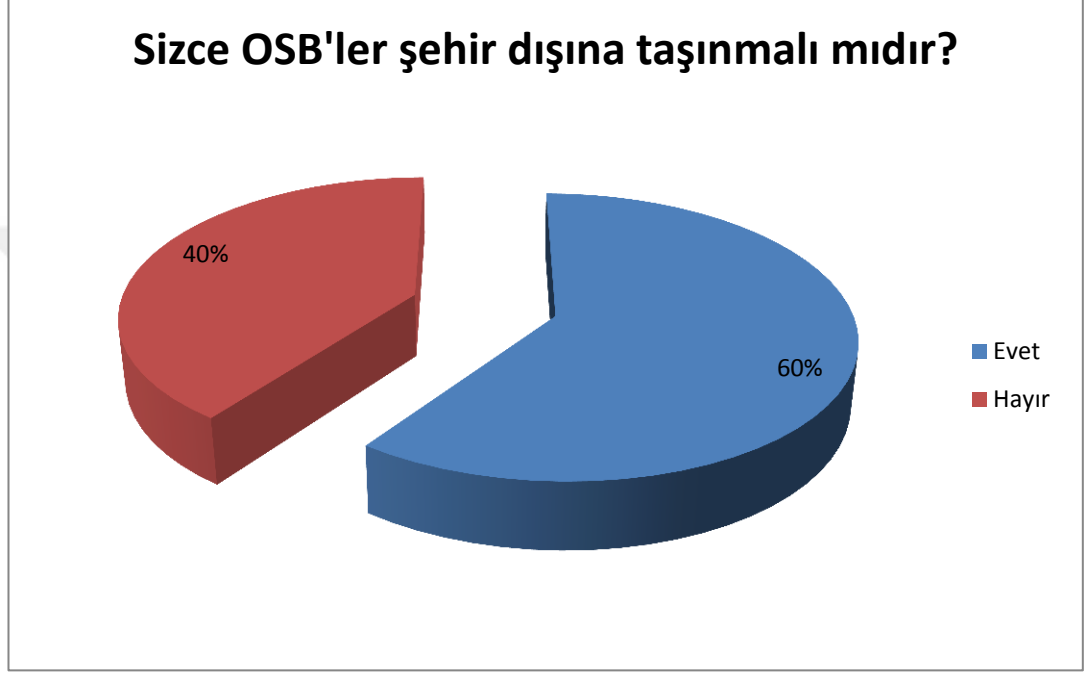
Grafik 12:Anket soru 6

OSB'lerin düzenli kentleşme kapsamında bir araya getirilmesi %89 kapsamında Evet görmüş ve bu da çalışanlar nezdinde OSB kavramının amacına

ulaştığını göstermektedir ki önemli oranda insanlar burada çalışmak için trafikte kalmayı göze alabilmektedirler.

Grafik 13:Anket soru 7

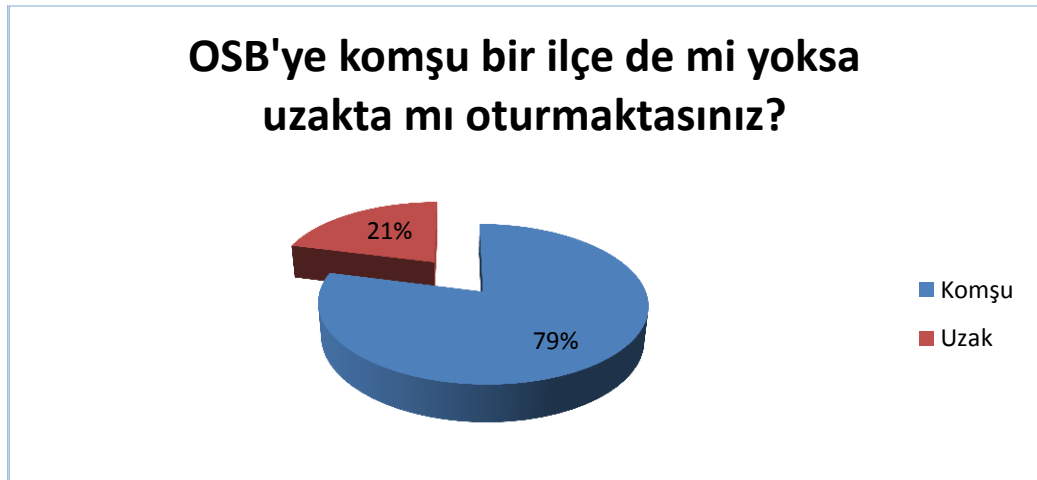
OSB'nin şehir dışına taşınmasına %60 oranında "Evet" denmiştir. Bunun çeşitli gerekçeleri var. İnsanlarda basında çıkan haberlerden dolayı böyle bir beklenti var. Peki o zaman gidip gelmeniz daha zor olmayacak mı? sorusuna ise daha çok verilen cevap ise; "şimdi trafik çekilecek mesafede bundan dolayı İstanbul şartlarında gidip-geliyoruz. Eğer taşınırsa o zaman belki biz de taşınırız." şeklinde olmuştur.

Tablo 25:Anket Sorularına Verilen Cevapların Oransal Dağılımı (Tuzla'daki Organize Sanayi Bölgeleri)

	Sorular	Evet(%)	Hayır(%)			
1	OSB 'ye komşu bir ilçede mi yoksa uzakta mı oturmaktadır?	Komşu %79	Uzak %21			
2	Neden sanayi bölgesine yakın oturmamaktadır?	Evler pahalı %7	Sanayi bölgesi oturmak için uygun değil %26	Çünkü kendi evim var %67		
3	Ailede kaç kişi vardır(Şu an birlikte oturduğunuz)?	1 kişi % 4	2 kişi % 10	3 kişi % 24	4 kişi % 32	4 ve (+) %30
4	Günde kaç saat trafikte geçirmektedir?	1 saate kadar 55	2 saate kadar 17	3 saate kadar 21	4 saate kadar 3	4 saat ve fazlası 4
5	Düzenli kentleşme kapsamında sanayi tesislerinin OSB ile bir araya getirilmesini doğru buluyor musunuz?	Evet % 92	Hayır % 8			
6	OSB'ler şehir dışına taşınmalı mıdır?	Evet % 64	Hayır % 36			

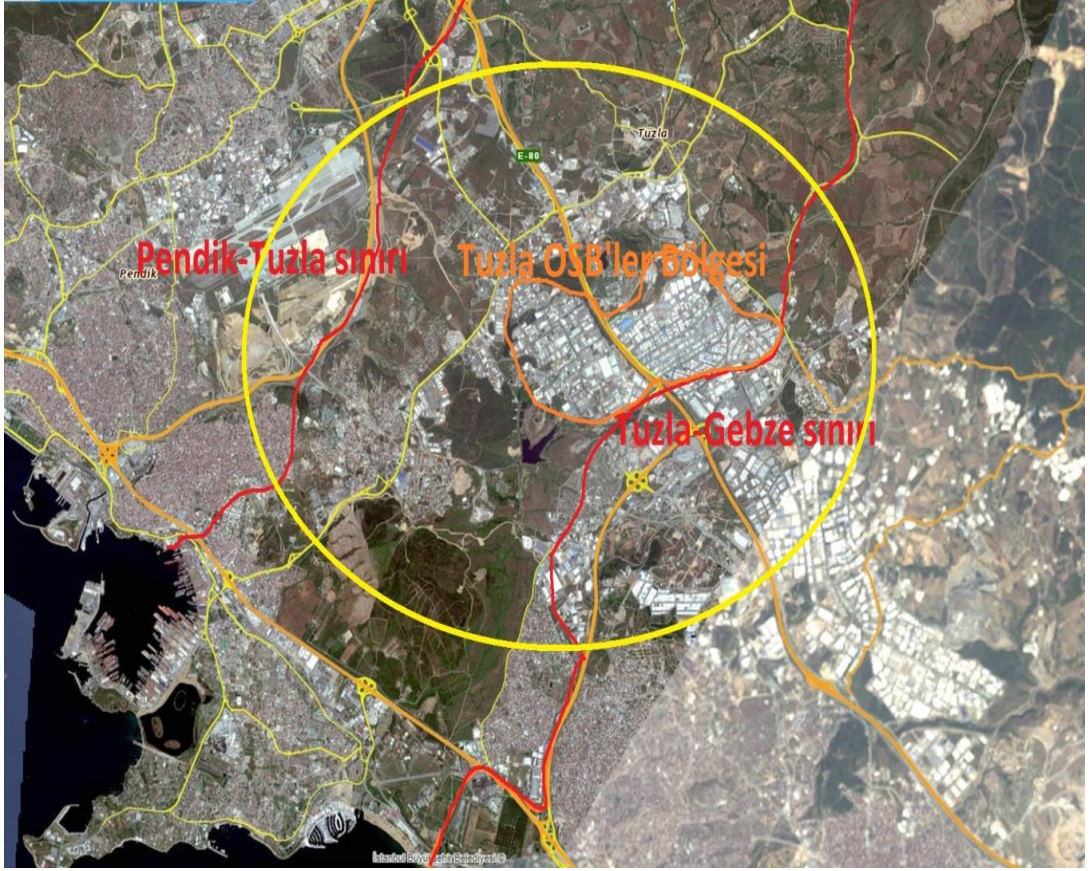
Bir diğer örneklem alanımız ise beş OSB'den oluşan Tuzla Sanayi bölgesidir.

Grafik 14:Anket soru 1

OSB çevresinde oturma oranı %79 çıkmaktadır. Buranın kent merkezinden uzak olması ister istemez insanların daha yakına taşınmasına neden olmuştur. İkitelli OSB'ye göre yakın ve komşu yerlerde oturma oranı çok daha fazla çıkmıştır.

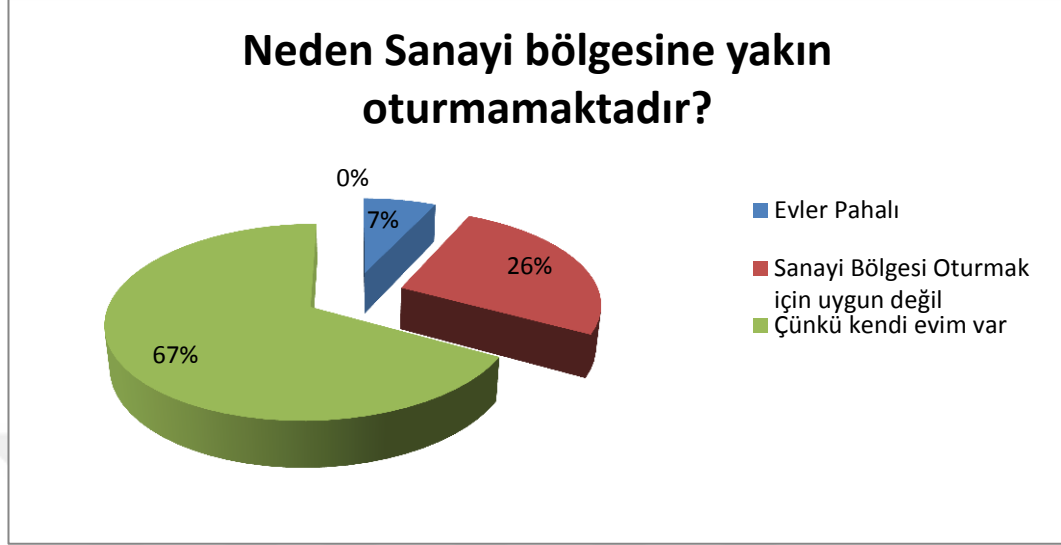
Şekil 38: Tuzla OSB'ler Bölgesi

Kaynak : ibb.gov.tr

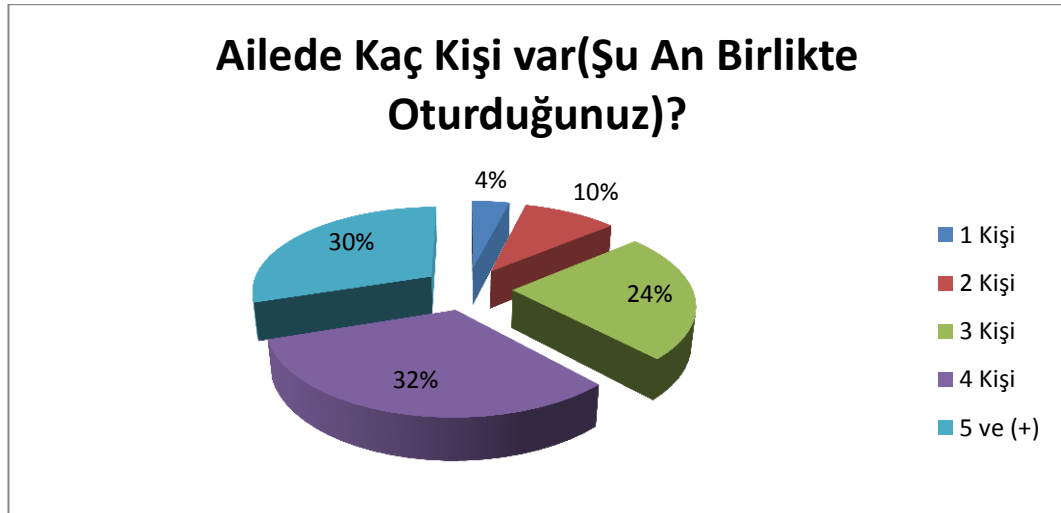
Tuzla'nın batısı Pendik ilçe sınırları ve doğusu da Gebze yani Kocaeli il sınırı ile çevrilmiştir. Dolayısıyla OSB'de çalışanlar ile yaptığımız ankette %30'luk bir oranda Gebze ikametgahı çıkmıştır.

Grafik 15:Anket Soru 2

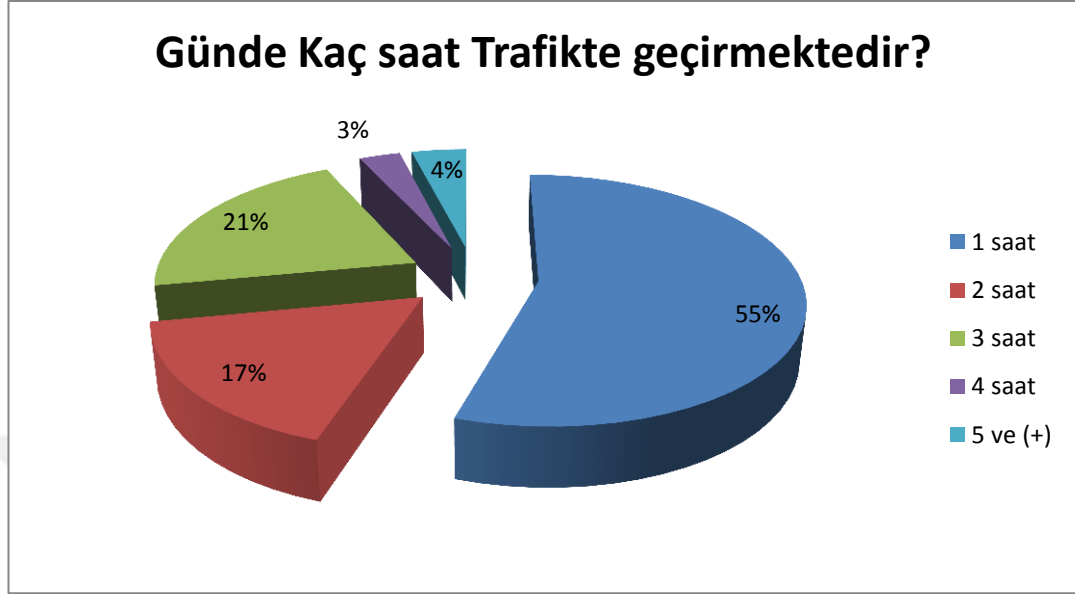
OSB bölgesinde oturmayanların % 67'si kendi evinde oturduğunu sebep olarak göstermiştir. Ve % 26 gibi azımsanmayacak bir sayı da OSB bölgesinde oturmanın uygun olmadığını düşünmektedir. Yine evlerin yakın bölgede daha pahalı olduğunu düşünenlerin oranı ise sadece % 7'dir ki bu oran İkitelli OSB de % 19'dur.

Grafik 16:Anket Soru 3

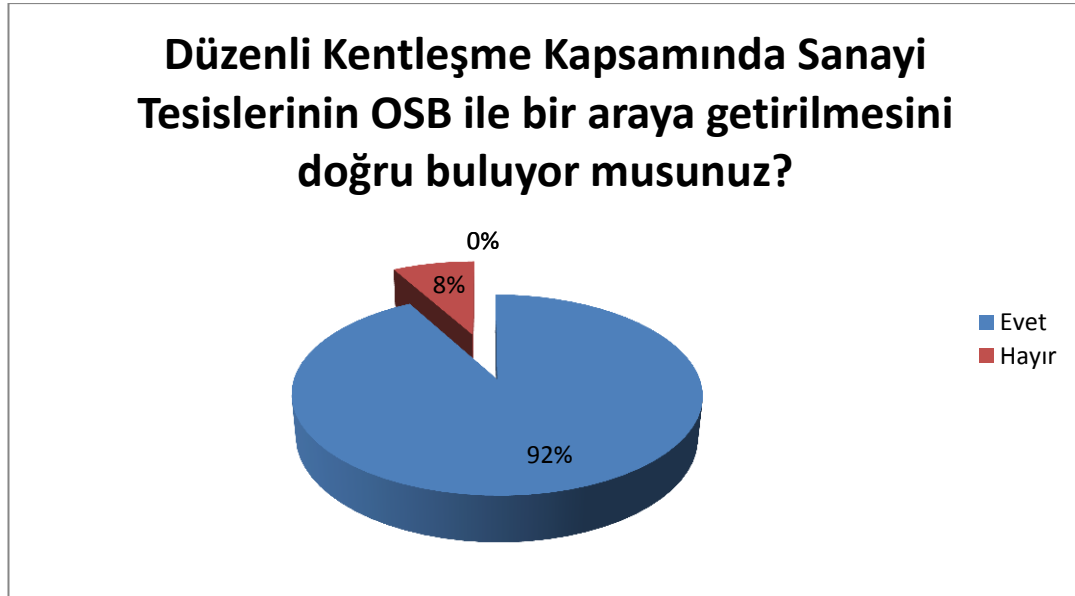
Dört ve daha fazla olan aileler oranı oldukça yüksektir. % 62'yi bulmaktadır. Üç kişi % 24 iken bireysel yaşamak oldukça düşük ve yüzde 4 civarındadır.

Grafik 17:Anket soru 4

OSB çevresinde yaşamanın bir sonucu olarak bir saat ve daha az trafikte vakit geçirmek oranı oldukça yüksek ve % 55'i bulmaktadır. İkitelli'nin aksine oldukça az trafikte vakit geçirme oranı söz konusudur.

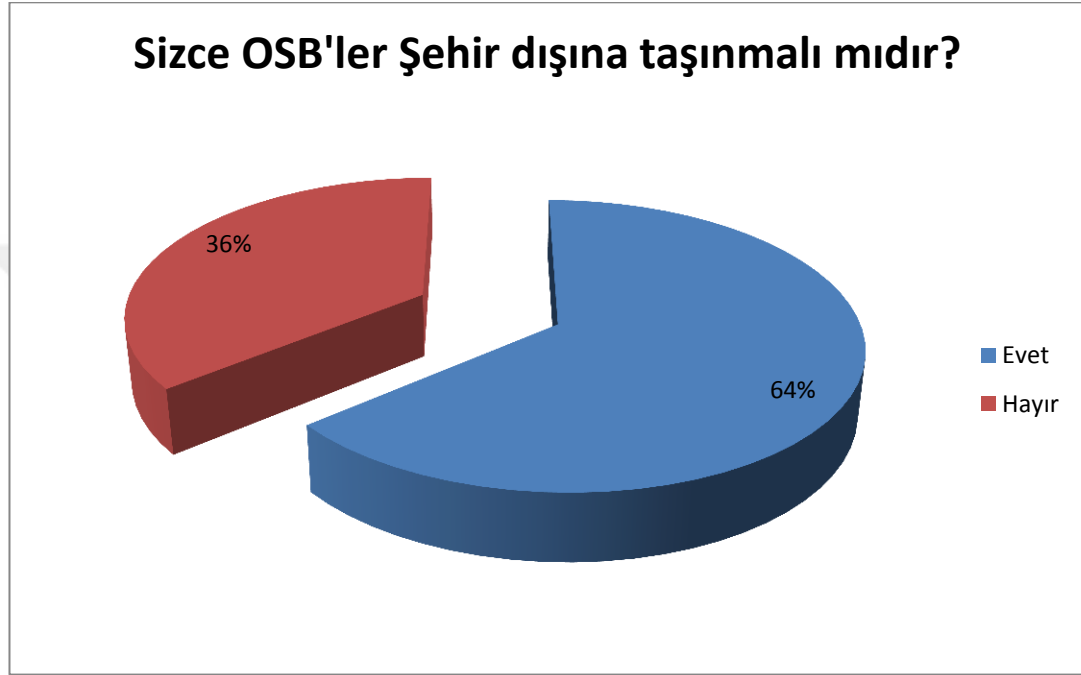
Grafik 18:Anket soru 5

OSB'lerin düzenli kentleşme kapsamında bir araya getirilmesi % 92 kapsamında 'Evet' görmüş ve bu da çalışanlar nezdinde OSB kavramının amacına ulaştığını göstermektedir ki önemli oranda insanlar burada çalışmak için trafik

çekmelerine rağmen bunu desteklemektedirler ki bu oran İkitelliden de yüksektir. Her iki OSB de yaptığımız bu anketin sonucunda OSB kapsamında sanayi tesislerinin bir araya getirilmesinin ne kadar isabetli olduğu görülmektedir.

Grafik 19:Anket soru 6

OSB'nin şehir dışına taşınmasına % 64 oranında evet denmiştir. Bunun çeşitli gerekçeleri var. Bunun gerekçeleri ise Tuzla bölgesinin gerek Gebze ve gerekse şehir dışı sayılabilecek alanlara yakın olmasından dolayıdır. Hayır diyenler ise daha çok ev sahibi oldukları için bundan dolayı herhangi bir yer değişikliğini istememeleridir.

Fotoğraf 17:Anket Çalışmamızdan Kareler

SONUÇ

İstanbul sahip olduğu değerler itibariyle dünyanın önemli miraslarına sahip bir şehirdir. Özellikle iki kıtayı birleştiren ve ortasında boğaz geçen tek şehirdir. Jeostratejik olarak dünyanın önemli bir kavşak noktalarından biridir. Kuzeyinde Karadeniz'e komşu olan ülkelerin İstanbul Boğazı hariç dünyaya açılacak başka kapıları yoktur; bu açıdan dünyadaki bütün boğazların alternatifi var ama İstanbul Boğazı'nın alternatifi yoktur. Binlerce yıllık kuruluş geçmişine sahip olması ve merkezi konumdaki özelliğinden dolayı çok farklı medeniyetlerin eline geçmiş ve her gelen medeniyet şehre ilaveler yapmış ve günümüzde ise multi kültürel şehir yapısı karşımıza çıkmıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra şehir bu dokusunu bir süre korumuşsa da 1950 yılından sonra göçmenler tarafından Zeytinburnu'nda gecekondulaşmanın başlaması ve yine o dönem ülkemizde makineleşme ile işgücüne olan gereksinimin kırsal kesimde azalmasında dolayı İstanbul aynı zamanda yoğun bir iç göç yaşamıştır. Bunun sonucunda o dönem için merkezi alanlara yakın başlayan gecekondulaşma ve varoş alanların merkezi yerlere yakın olarak ortaya çıkması şehrin çok kısa bir sürede tarihi dokusunun zedelenmesine yol açmıştır. O dönem yapılan şehir imar planlarında sanayinin sadece belirli yerlerde kurulmaması planlanmış ama o dönem için sanayinin belli bir plan dahilinde düşünülmemiş olması sanayinin parçalı yapı da şehre dağılmasına neden olmuş ve bu da yerleşim ile fabrika atıklarının içi içe olmasına sebep olmuştur.

İstanbul hızlı sanayileşme ve kentleşmeye uğrayan bir şehirdir. Bu yapısı itibariyle sanayi tesislerinin şehre gelişigüzel dağılmış olması beraberinde çok önemli sorunları meydana getirmiştir. Bu 1937 Prost planı ile sanayi tesislerinin sur dışına kurulabileceği ile ilgili planlama yapılmıştır. Bu Surdışı'na doğru önemli sanayi dağılımını sebep olmuştur. Surdışı ve Haliç bölgesi büyük bir yoğunluk oluştururken, Fatih döneminden beri dericilik yapılan Zeytinburnu'nda ise Dericiler Sitesi'nde sanayi yoğunluğu meydana gelmiştir. Dolayısıyla, Eyüp, Kağıthane, Alibeyköy, Beyoğlu, Bağcılar ve Zeytinburnu'na yayılan bu sanayi tesisleri belli bir süre sonra kent için önemli sorunlar çıkarmaya başlamıştır. Şehrin hızlı büyümesi

sanayi tesislerinin kent içinde kalmasına neden olmuş ve belediye hizmetleri açısından önemli sorunların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, sanayi tesisleri ve yerleşim alanları iç içeliği şehrin olumsuz bir görüntü çizmesine neden olmuştur. Yine bu sanayi tesislerine yapılan taşımacılık beraberinde büyük bir yoğunluk meydana getirmiş ve şehir hayatının çekilmez olmasına neden olmuş ve bu tesislerden çıkan atıklar çevre ve hava kirliliğine sebep olmuştur. Bu alanların turistik merkezlere yakın olduğu hesaba katıldığında sanayi tesislerinin kente dağılımının ne kadar büyük bir soruna neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda özellikle 1984 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin almış olduğu bir kararla şehrin dışına doğru uygun yerlere sanayi tesislerinin toplulaştırılması çalışmaları başlatılmıştır. Bu aslında İstanbul'un kentleşme adına kaybettiklerini yeniden kazanması adına önemli bir adım olmuştur. Çünkü sanayici başlangıçta bu yer değişikliğini bir yük olarak görmüştür. Bundan dolayı belediye ile sanayiciler arasında bir dönem bazı tatsız olayların yaşanmasına neden olmuştur. Fakat mahalli idarenin kararlı olması ve gerekli kolaylığı sağlaması zamanla sanayicileri ikna etmiş ve İstanbul'da sanayinin toplulaştırılması projesi hız kazanmıştır.

Organize sanayi bölgeleri ile kentin belli alanlarına serpilmiş olan sanayi tesisleri oralardan alınmış ve önceden planlaması yapılan alanlara taşınmıştır. Böylece OSB'ler iki önemli konuda şehrin değişiminde ve kent hüviyeti kazanmasında katkı sunmuşlardır. Birincisi; sanayinin önceden planlanan ve alt yapısı kurulan alanlara taşınması ile Beylikdüzü ve Başakşehir gibi modern ilçelerin ortaya çıkmasına Ümraniye ve Tuzla gibi ilçelerinde modernleşmesine katkı sağlamıştır. İkincisi ise, sanayi tesisleri parçalı yapıda olduğu alanlardan taşınınca şehrin bazı alanlarının boşalmasına katkı sunmuş ve buraları daha yaşanabilir alanlara dönüştürülmüştür. Eyüp, Kağıthane, Alibeyköy, Beyoğlu, Zeytinburnu, Topkapı, Kadıköy, Gaziosmanpaşa gibi ilçelerden taşınan sanayi tesisleri bu ilçelerin daha yaşanabilir olmasını sağlamıştır. İkitelli OSB ana omurgasını Tarihi Yarımada ve Haliç bölgesinden taşınan sanayi tesisleri meydana getirmiştir. Yine İhtisas olarak kurulduğu için Haliç bölgesindeki Mermerciler, Beylikdüzü Mermerciler Sanayi Sitesi'ne taşınmıştır. Dudullu OSB'nin üç parçasından ikisi olan İMES ve DES sanayi siteleri buradan taşınan sanayi tesisleri tarafından kurulmuştur. Yine

Zeytinburnu surların dibinde yer alan gecekondular ile içi içe geçen deri sanayi yine başlangıçta ihtisas bölgesi olan Tuzla OSB bölgesinde bulunan beş OSB’den biri olan Tuzla Dericiler Sanayi Sitesi’ne taşınmıştır. Dolayısıyla bu sanayi faaliyetlerinin gitmesiyle boşalan alanlar da ise belediye yeni projeler geliştirmiş ve şehir silüetinin değişmesi ve şehrin nefes alacağı alanların ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Bununla sanayi yerleşim iç içeliği sonucu bozulan modern kent görünümüne tekrar ulaşma imkanı kazanmıştır.

Sanayi denince duman, is, trafik, kirlilik, gibi düzenli şehir hayatı için oldukça olumsuzluk çağrıştıran şeyler ilk elden akla gelirken, OSB kavramı ile bunlar önemli oranda değişmiş ve kentin yeniden organizasyonu anlamına gelen bir kavram haline gelmiştir. Organize olan sanayi beraberinde çevreyi de güzelleştirmiş ve önceleri şehir için çekilmez bir kavram olurken, daha sonra ise şehirler için, düzenli kentleşmenin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Sanayisi kent içine dağılmış olan bir şehrin yeniden eski haline gelmesi ve modernleşmesinin tek yolu sanayi tesislerinin kente zarar vermeyecek hale getirilmesidir. Günümüzde bunu sağlayacak en büyük organizasyon OSB’lerdir. Çarpık sanayileşen bir şehrin düzenli kentleşmeye dönüşmesi ve şehirde rahat nefes alınacak yeşil alanların yapılmasına ancak bu şekilde kısa yoldan ulaşılır. Örneğin İMES kooperatifi katkılarıyla 31 bin ağaç dikilmiş ve şehir içinde adeta ormanlık alan oluşturulmuştur. Bayartan, kent kavramını zaman-mekan-insan iç içeliği olarak formüle etmiştir (2014: 14). Bu açıdan kent sahip olduğu bu donatılar vasıtasıyla ‘bir yaşam biçimi olarak kentleşme’ yaklaşımı ile izah edilebilir hale gelmiştir.

Başakşehir ve Beylikdüzü OSB kurulmadan önce nispetten pek yapılaşmaya uğramayan yerler oldukları için ilçe konumunda değilken, OSB kurulması ile yoğun nüfus çekip ilçe olmuşlardır. Başakşehir ve Beylikdüzü ilçeleri sanayi altyapısı ile kurulmuş ilçelerdir. Bugün İstanbul’un sonradan kurulmuş en modern ilçeleridir. İlçelerin önemli kısmı OSB’den sonra kurulmuştur. Ümraniye ise sanayi tesisleri toplulaştırıldıktan sonra faaliyete başladığı 1986 yılından sonra 1987 yılında ilçe olmuştur. OSB faaliyete geçtikten sonra modernleşmiş ve büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Örneğin Hekimbaşı Mahallesinde ‘Ümraniye Çöplüğü’ olarak bilinen alan dönüşüme uğramış ve modern kent normuna uydurularak modernize edilmiştir.

Tuzla ise 1986 yılında İstanbul Anadolu Yakası, 1989 yılında kurulan Birlik OSB, 1986 yılında İstanbul-Tuzla Kimya Sanayicileri Organize Sanayi Bölgesi, 1982 yılında İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmaya başlanması ile yoğun nüfuslanmaya başlamış ve 1992 yılında ilçe olmuştur.

Gelişigüzel ve önlenemeyecek derecede hızlı bir büyüme gösteren İstanbul'da aynı zamanda kaçak yapılaşmada şehrin en önemli sorunlarından biridir. Kontrolsüz büyüme ve kaçak yapılaşma OSB'ler ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Çünkü ilk kez bu kadar belirgin olarak kentin önceden dizaynı yapılmış; imar ve kadastro yapılan alanlarda kentleşme devam etmiş böylece İstanbul'da geçmişte karşılaşılan imar sorunlarının azalmasına yardımcı olmuştur.

OSB'ler içinde ilgili alanlar ile ilgili olarak meslek liseleri açılmış ve yetişmiş eleman ihtiyacı buradan karşılanmaya çalışılmıştır. OSB sistemine uygun entegre bir eğitim programı uygulanarak, teorik pratik iç içeliği ile iş ihtiyacına uygun eleman yetiştirilmektedir. Bu sayede ihtiyaca uygun personel yetiştirildiği gibi işe başladıktan sonra alışma döneminin kısa olmasını ve daha hızlı üretime adapte olmayı sağlamıştır.

Gelişmiş ülkelere göre ülkemizde biraz geç OSB'leşme başlamasına rağmen çok kısa bir süre de yayılmış ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın son verilerine göre 310 organize sanayi bölgesine ulaşılmıştır. 1962 yılında başlayan Bursa merkez ilk OSB ile bugün kadar yaklaşık 50 yıl içinde 310 OSB'ye ulaşılmış olması oldukça önemli bir başarıdır. Ülkemizde yoğun miktarda OSB yapılan iller bulunmaktadır. Bursa 18, Ankara 12, İzmir 13, Tekirdağ 13, Kocaeli 14, Afyon 9 OSB bulunmaktadır. Her OSB'nin mutlaka düzenli kentleşmeye katkısını hesaba kattığımız zaman bunun ülkemiz için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. Türkiye'de Sanayi Bakanlığının 2017 yılı verilerine göre 3.657.000 kişi sanayide çalışmaktadır. OSB'lerde çalışan kişi sayısının 1.750.000 kişi olduğu hesaba katıldığında neredeyse her sanayide çalışan iki kişiden biri OSB'lerde çalışmaktadır. İstanbul'da ise 730.000 kişi sanayide çalışmaktadır. OSB'lerde ise yaklaşık 300.000 kişi çalışmaktadır. Yine sanayide çalışan nüfusun yarısı OSB'lerde çalışmaktadır.

OSB'lerin sağladığı bu kalıcı istihdam ve üretim artışı sayesinde ülke ekonomisi sadece büyümekle kalmamış aynı zamanda büyük bir kalkınma da gerçekleştirmiştir. Çünkü OSB ile elde edilen kaynak sayesinde üretime dayalı büyüme yani içi dolu bir büyüme trendi yakalanmıştır. Örneğin İstanbul'da 8 OSB'den biri olan İkitelli OSB'de 6 milyar dolarlık bir katma değer hesaba katıldığında OSB'nin üretim üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanında sanayileşmeye dayalı istihdamın daha uzun süreli ve kalıcı olduğunu düşündüğümüz zaman bunun konut alımına yansımaları daha kolay olmaktadır. Çünkü uzun süreli çalışılacak işte konut ihtiyacının iş yeri yakınından karşılanması daha olası bir durumdur. Bu da OSB yakınlarının kentleşmesi anlamına gelmektedir.

Kentleşmenin en önemli unsurları, istihdam, düzenli yapılaşma, ulaşım imkanlarının gelişmesi, her türlü ihtiyaca kolayca yakınlık, çevre sorunlarının minimize edilmesidir. OSB üzerinden değerlendirdiğimizde OSB bunları bir bütün olarak içinde barındırmaktadır. İstanbul OSB'den önce 1980'li yıllara kadar bu sorunların tamamı ile uğraşmıştır. Sanayinin toplulaştırılması ile başlayan OSB bu sorunların çözümünde ana güç olmuştur. OSB kanunun 3. Maddesinde OSB kurulmasının gerekçeleri bu sorunları ortadan kaldırmak olduğunu belirtmiştir (http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.45_62.pdf). İstanbul özelinde bunun uygulamasını görebiliriz. Hızlı göç alan ve hızla büyüyen İstanbul eğer OSB ile yeniden organize edilmeseydi. Bugün belki sürdürülebilir bir şehir olmaktan çoktan çıkmıştı. Yoğun göç ve artan nüfusun şehre olan yükü; istihdam artışı ve sanayinin toplulaştırılması ile minimize edilmeye çalışılmıştır. Bu nüfusa rağmen 1980 yılından bu yana İstanbul'u kent normunda tutan en önemli husus OSB'leşme olmuştur.

Kısacası; sanayinin meydana getirdiği çarpık kentleşmenin, organize sanayi bölgeleri ile düzenli kentleşmeye dönüşümü; yani şehirleşmeden kentleşmeye geçiş bugün OSB'ler ile olmaktadır. Bu sanayi-şehir iç içe geçmişlik İstanbul özelinde çok fazla olduğu için OSB'ler çok daha fazla anlam ifade etmektedir.

İstanbul'da sekiz OSB, dört ana kümelenme alanı bulunmaktadır. Bunlardan Beylikdüzü, İkitelli (Başakşehir) ve Dudullu (Ümraniye) ve geriye kalan beş OSB'yi

içine alan Tuzla OSB'ler bölgesidir. Bunlardan Tuzla OSB'ler bölgesinde yer alan OSB'ler kent merkezinden oldukça uzakta ve şehir trafiği açısından çok büyük bir olumsuzluk teşkil etmemektedirler. Ama diğer üç OSB bugün kent merkezi içinde trafik açısından bazı olumsuzluklara sebep olabilmektedir. Bu da ülkemizde nüfuslanma hızının kentleşme hızından yüksek olduğunu göstermektedir. Yine İkitelli OSB'de kent bütünü ile günlük yolcu hareketi, 650.000 kişi olarak gösterilmekte ve bu çok yoğun bir trafiğin yaşanmasına neden olmaktadır.

OSB'lerin ilk oluşumları şehir dışı olurken fakat Türkiye'de hızlı nüfus artışına bağlı olarak zamanla kent içinde kalmaları söz konusu olmuştur. Bugün artık İkitelli, Dudullu ve Beylikdüzü OSB'ler tamamen kent içinde kalmışlardır. Ama Tuzla'daki OSB'lerin şehrin en uzak idari sınırlarına kurulması şehir içinde olmasını engellemiştir. Bu bağlamda yaptığımız ankette de gördük ki Tuzla bölgesinde neredeyse çalışanların üçte ikisi bir saat altında trafikte kalırken İkitelli bölgesinde bu üçte birinin bile altındadır.

Amerika ve Avrupa'da ilk sanayi toplulaştırılması daha çok yarı-kırsal alanlarda olurken, ülkemizde ise bu büyük kentlerin dış kısmına doğru yapılmıştır. Avrupa ve Amerika'da nüfus artış hızı düşük ve buna rağmen bu şekilde düşünülmüş iken ülkemizde ise planlamanın uzun süreli olmamasından dolayı OSB'ler büyük kentlerin dışına doğru kurulmuştur (Kazgan, 1985: 74). Bu bağlamda meydana gelen bu olumsuz durumda Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından OSB'leri İstanbul dışına taşınması ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin İkitelli OSB'nin Çerkezköy Kapaklı'ya taşınmaya çalışılması gibi. Son zamanlarda, Sanayi Bakanlığı tarafından bazı açıklamalar yapılmakta ve fizibilite çalışmaları olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Başkanı'nın yaklaşık bir yıl önce yaptığı açıklama oldukça önemlidir. 2017'nin ortalarında İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Başkanı Şaban Gülbahar, ***“İkitelli artık İstanbul'a yetmiyor. Mevcut iş yerleri artık ihtiyaçları karşılayamıyor. Bu durum yeni bir OSB'nin kurulmasını zorunlu hale getirdi. TOKİ, arsa ve altyapı bedellerini İkitelli OSB'den alacak. En küçük pay 3 dönüm olacak; 50, 100 ve 500 dönümlük parseller de olacak.”*** (<http://www.ormegiyim.com/2017/06/05/kapaklida-dev-bir-osb-kurulacak/>, 08.04.2018).

“Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından ikinci dalga OSB’ler için yani yaklaşık 30 yeni OSB için kamu kaynakları hayata geçirilmesi çalışmaları yapılmaktadır. İstanbul’daki bazı OSB’ler bu çerçevede taşınacak OSB’lerdir. İstanbul’da büyüyen sanayi kabına sığmamaktadır. Dudullu İMES için, Yalova ve Bandırma’da iki ayrı OSB yapılıyor. İkitelli için ise Tekirdağ-Kapaklı ve Hadımköy yolu gözüküyor. Ayrıca firmalarını şehir dışına taşıyanlara önemli destek sağlanacak.” (<https://www.sanayi.gov.tr/08.04.2018>). Anket çalışmamızı yaptığımız esnada esnafla yaptığımız görüşmelerde de gördük. Taşınmak isteyenler için gerekli formlar doldurulmuş ve esnaf; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’ndan gelecek haberi beklemektedirler.

İstanbul eğer bir Avrupa kenti gibi nüfusu stabil olsaydı bugün birinci dalga ile toplanan sanayi tesislerinin kent içinde kalması söz konusu olmayacaktı. OSB’ler amaçlandığı şekliyle şehir dışında kalmış olacak ve planlandığı gibi hizmet vermeye uzun yıllar daha devam edecekti. Dolayısıyla birinci dalga sanayi tesislerinin bir araya getirilmesi ve OSB kimliğinde vücut bulması sürdürülebilir kent açısında uzun yıllar daha olumlu olmaya devam edecekti. Sanayi bakanlığı tarafından şimdi yapılmaya çalışılan ikinci dalga sanayi tesislerinin taşınmasına gerek olmayacaktı.

İkinci dalga sanayi tesislerinin şehir dışına çıkarılması projesi; uzun yıllar kalıcı çözüm olacağı benzetilmektedir. OSB araştırmalarımızda ve yerinde esnaf ile yaptığımız yüz yüze görüşmelerde esnafın bundan memnun olduğunu bizzat şahit olmuş bulunmaktayız. İşletme büyüklüğüne göre arsa verilmektedir. Fakat bunun karşılığında 2 yıl içinde fabrikanın yapılması ve en az beş yıl personel istihdam edilmesi gibi şeyler işletme sahibinden istenmektedir. Bu hem işyerini büyütme imkanı vermekte hem de üreticinin istediği büyümeyi yakalamasına imkan vermektedir. Yani geleceği planlamaya zorlamaktadır. Yani şehirler sanayiden arındırılacak ve aslında şimdiye kadar kent çevresinde meydana gelen sanayileşme, bu proje bir nevi şehir dışında OSB’nin kendi çalışanlarından meydana gelen yeni bir kentleşmenin çıkması anlamına geliyor. Yine yaptığımız anket çalışması ortaya çıkarmaktadır ki OSB’lerin dışarı taşınması, çalışanlar nezdinde büyük oranda desteklenmektedir.

KAYNAKÇA

AKAR, T., 2009

Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, s., 267-292.

AKDOĞAN, L. 1983

Türkiye’de ve Dünya’da Sanayi Bölgeleri Uygulamaları, TOBB Yay. No: 311, Ankara.

AKKÖSE, A., C., 2007

Kentsel Kıyı Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi Kapsamında İstinye Tersane Alanı’nın İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

AMİN, S., 1999

Küreselleşme Çağında Kapitalizm (Çev. Vasıf Erenus), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

ARPA, D., 2014

Türkiye’de Sanayileşme Sürecinde Organize Sanayi Bölgeleri ve Niğde OSB Uygulamaları, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

ARAR, İ., 1968

Hükümet Programları,1920-1965, Burçak Yayınları, İstanbul.

**ASLAN, Ş., ŞEN B.,
KURTULUŞ, H., 2014**

Sözlü Tarih Görüşmeleri ile Kağıthane, İstanbul.

ATAŞ, C., M., 2006

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi ve
Mekansal etkileri, İstanbul Üniversitesi
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

AYTEKİN ve ŞİT, 2013

Sanayileşmenin Kent Ekonomisi
Açısından Sosyo-kültürel Yapıyı
Etkilemesi: Kocaeli Örneği, Kocaeli
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli.

BAYARTAN, M., 2014

Osmanlı Şehirleri, Atı Yayınları,
İstanbul.

BAYRAKTUTAN, Y., 2010

Bilişim Kenti Kocaeli Çalıştay Raporu,
Ticaret Odası Yayını, Kocaeli.

BALABAN, O., 2001

Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri
Politikasına İlişkin Durum
Değerlendirmesi, Planlama Dergisi,
TMMOB Yayını, Ankara.

BAYÜLKEN, Y., KÜTÜKOĞLU, 2012

Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi
Siteleri Ve Teknoparklar, TMMOB
makine mühendisleri odası, Ankara.

BİLGİN, M. H. ve AR, S. 2004

İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri ve
Siteleri, İstanbul Ticaret Odası, Yayın
No: 67, İstanbul.

BORATAV, K., 2016

Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009, İmge
Kitabevi, Ankara.

BOZLAĞAN, R., 2012

İstanbul; Derinlik, Değişim ve Güç,
Hayat Yayınları, İstanbul.

BULUT, Y., 2004

Kent Planlaması ve Gap'ta Kent
Planlamasına İlişkin Yaklaşımlar, Kentsel
Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu,
DPT yayını, Ankara.

CANSIZ, M., 2010

Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri
Politikaları ve Uygulamaları, DPT
Yayını, Ankara.

CLARK, E., C. 2000

“Ottoman Industrial Revolution”,
International Journal of Middle East
Studies, 5, s.,. 65-76.

ÇELEBİ, N., 2001

Şehircilik Çalışmalarında Donatım
İlkeleri, İTÜ Yayını, İstanbul.

ÇETİNER, A., 1972

Sosyoloji ve Metodoloji yazıları, Anı
yayınları, Ankara.

ÇUHADAR, M. T., 2005

Organize Sanayi Bölgelerinin Bürokratik
Sorunları ve Yasal Düzenlemeler:
Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Isparta.

DELİDUMAN, S., 2005

OSB(Organize Sanayi Bölgeleri)Rehberi,
Kazancı Kitapları, İstanbul.

DİNÇER, B.,ÖZASLAN,M.,
KAVASOĞLU, T.,2003

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik
Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT
Yayınları, Ankara.

DOĞRUYOL, A., 2011

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

Sanayileşme Çabaları, Akis Kitap, İstanbul.

DOWD, D., 2013

Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı,

(Çev. Cihan Gerçek), Yordam Kitap, İstanbul.

DURAN, H., 2002

Endüstri Değişim Dinamikleri, Değişim

Yayınları, İstanbul.

EGELİ, A., D., 2001

Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s., 149-161.

EKE, F., 2002

Türkiye'nin Bölge Planlama Deneyimleri, Planlama Dergisi, TMMOB Yay., Ankara.

ERDEM, E., 2016

Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri Ve Zaafiyetleri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 48, Temmuz-Aralık 2016 s., 17-44, Kayseri.

ERGÜLEN, H.C., 1998

“Kütahya Ekonomisinin Yeniden

Yapılandırılmasında Organize Sanayi

Bölgeleri Rolünün İncelenmesi”,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Kütahya.

ERKAN, H., 1993

Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

ERTÜRK, M., 2001

İşletme Biliminin Temel İlkeleri, Beta Yayınları, İstanbul.

ERAYDIN, A., ÇEZİK, A., 1982

Türkiye’de OSB (1961-1981), DPT Yayınları, Ankara.

EYÜBOĞLU, D., 2005

2000’li Yıllarda Organize Sanayi Bölgelerimiz, Verimlilik Dergisi, Ankara.

EŞİYOK, A., 2004

Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme, Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara.

GRANT, N.,1985

Çağdaş Dünya Tarihi, (Çev. Erol Erduran), Remzi Kitabevi, İstanbul.

GÖLALAN ve KOÇTÜRK, 2010

1925-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 45(2), 48-65

GÜNAY, D., 2002

Sanayi ve Sanayi Tarihi, Mimar ve Mühendis Dergisi, Sayı 31, İstanbul

GÜNDOĞDU, Y., 1998

“ Organize Sanayi Bölgeleri ve Biga Örneği, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

GÜNGÖRDÜ, E., 2011

Üniversiteler için Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Nobel Yayınları
Ankara.

GÜNDOĞAR, R., 2013

“Organize Sanayi Yatırımlarının Mekânsal Gelişim Süreçlerine Etkileri Üzerine Bir Analiz: Tuzla Örneği”, Yüksek lisans Tezi, Konya.

GÜNDOĞAR, R., ÖZCAN, K., 2015

Organize Sanayi Yatırımlarının Mekansal Gelişim Süreçlerine etkileri: Tuzla örneği, Türk Coğrafya Dergisi, s.,11-18, İstanbul.

GÜRDOĞAN, E., N., 1991

Teknolojinin Ötesi, İz Yayıncılık, İstanbul

GÜRSEL, H., 1972

“Kuruluş yeri seçimi”, Doktora tezi Çalışması, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul.

GÜREL, S., 1973

Türkiye'de Kent Mekansal Standartları Üzerine Bir Deneme, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İLKİN, R., 1973

Kentleşme Politikalarında Araç Olarak Organize Sanayi Bölgeleri,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İLKİN, A., 1988

Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul
Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İŞBİR, E. 1991

Şehirleşme ve Meseleleri, Gazi Büro
Yayınları, Ankara.

KANBAK, A., 2011

“Organize Sanayi Bölgelerinin Kentsel
Gelişimdeki Yeri: Dilovası örneği,”
Doktora Tezi, İstanbul.

KARAALP, S., ve ERDAL, F., 2012

Sanayileşmenin Bölgesel Yığılması ve
Komşu İllerin Büyümesi Gelir
Farklılıklarını Artırır mı?
Türkiye için Bir Beta Yakınsama
Analizi”, Ege Akademik Bakış, 12(4):
475-486.

**KARA F., DEMİRCİ A.,
KOCAMAN S., 2008**

Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma
Değerlendirilmesi, Marmara Coğrafya
Dergisi, Sayı: 18, Temmuz, 2008, S: 76-
95, İstanbul.

KARAKÖSE, E., 2004

Manisa’da Sanayileşme ve Sosyo-
Ekonomik Gelişme, Şafak basım, Manisa.

KASALAK K., 2012

Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de
Sanayileşmeye Etkileri, SDÜ, Fen
Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Dergisi, Isparta.

KAZGAN, G., 2014

İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın
Evrimi, Remzi Kitapevi, İstanbul.

KAZGAN, G., 2002

Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul.

KAZGAN, G., 1985

Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar, İstanbul.

KELEŞ, R., 2002

Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

KEPENEK, Y., 2012

Türkiye Ekonomisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

KILINÇOĞLU, T., D., 2015

Economics and Capitalism In The Ottoman Empire, Routledge Studies In The History Of Economic, New York.

KIRIM A., ve ŞENSES, F., 2009

Türkiye'de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar-Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayinin Yeniden Yapılanma Gerekleri, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt.18, Sayı.1-2, 1991, s.l 11-141.

KİRMANOĞLU, H., 2004

Türk İmalat Sanayi İhracatı: Güney Kore ile Bir Karşılaştırma(1975;1-1997;4), Gülten Kazgan'a Armağan(Türkiye Ekonomisi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul.

KLİNGENBERG, C., 2007

İndustry 4.0:What Makes It a Revolution,
Universidade do Vale do Rio dos Sinos,
Brazil.

KOÇ, A.Ç. 2010

“Organize Sanayi Bölgelerinin Amaçları
ve Gebze Organize Sanayi Bölgesi
Üzerine Bir Araştırma,” Yayınlanmış
Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik
Üniversitesi, İstanbul.

KOÇ S., ve BULMUŞ C., 2014

Organize Sanayi Bölgelerinin Bölge
Ekonomilerindeki Etkinliklerinin
Karşılaştırılması: Kayseri ve Sivas Örneği

**KOÇTÜRK M.,
VE GÖLALAN, M., 2010**

1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin
Yapısal Analizi Üçüncü Sektör
Kooperatifçilik, 45(2): 48-65, Manisa.

KÖKSAL, B. A. İLKİN, R.,1973

Türkiye’de İktisadi Politikanın Gelişimi,
Yapı Kredi A.Ş. Yayını, İstanbul

KUŞ, B., 2016

“ Organize Sanayi Bölgelerinin Kentleşme
Süreci İçindeki Yeri ve Önemi: Adana
Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi
Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Malatya

**KURT, M., KUZUCU, K., ÇAKIR, B.,
DEMİR, K.,2016**

19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi
Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir
Envanter Çalışması, OTAM, 40 /Güz
2016, s., 245-277.

KÜÇÜKALAY, M., 1997

Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S.2(Güz), s.,61-88.

KÜÇÜK, S., 1994

“Kentleşme Politikalarında Araç Olarak Organize Sanayi Bölgeleri”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul.

MARDİN, Ş. 2005

Din ve İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları.

MARX, K., ENGELS, F., 1976

Nüfus sorunu ve Maltus (Çev. Oya Yaylalı), Sol Yayınları, Ankara.

MENGİ, A. ve KELEŞ, R., 2003

İmar Hukukuna Giriş, İmge Kitapevi, Ankara.

MCNEİLL, W., H., 2015

Dünya Tarihi, (Çev. Alaeddin Şenel), 16.baskı, İmge Kitabevi, Ankara

MUTİOĞLU, H. 1993

“Sanayileşme-Şehirleşme Açısında Küçük Sanayi İşçisinin Sosyo-Ekonomik Profili, Konya Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

NEF, J., U., 1986

Sanayileşmenin Kültürel Temelleri, (Çev. Erol Güngör), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

ONAT, E., 1969

Organize Sanayi Bölgeleri Fiziki
Planlama Esasları, TOBB yayınları,
Ankara.

ÖNEN A. N., 1994

**“Sanayi Faaliyetlerinin Yer Seçimi
Kriterleri ve Çevre Boyutu; Organize
Sanayi Bölgesi Yer Seçiminin Isparta
Organize Sanayi Bölgesi Üzerinde
Araştırılması”,** Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖCAL, F., M., 2008

**Organize Sanayi Bölgeleri’nin Bölgesel
Etkileri ve Konya Sanayisi,**
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitü,
Konya.

ÖZTÜRK, S.,YAKIŞIR, D., 2005

Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası
Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH,
Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında
Teorik Bir Değerlendirmesi”, Mevzuat
Dergisi, Sayı: 94.

ÖZSERVET, Y., 2014

İstanbul Söğütözü - Halıcıoğlu Bölgesi
Yerleşim Dokusunun Dönüşümü, Artium,
Vol. 2, No.1, 43–57.

ÖZDEMİR, M., 1990

Türkiye’de organize sanayi bölgeleri,
TOBB Yayınları, Yayın No: 155. Ankara.

ÖZER, M. N., 1998

Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri; Antalya Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZER, Y.E., 2002

Kentsel Gelişmeye Etkileri (Manisa Organize Sanayi Bölgesi Örneği), Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

PARASIZ, İ., 2009

Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar, Ezgi Kitabevi, Bursa.

PİRENNE, H., 2014

Ortaçağ Kentleri, iletişim yayınları, İstanbul.

REYNOLDS, L.,1996

Üçüncü Dünya Ekonomilerinde Uzun Vadeli Büyüme-Tarihsel Perspektif Ekonomik Kalkınma”, Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi, (Haz. Fikret Şenses/Çev. Sedef Öztürk), İletişim Yayınları, İstanbul.

SAVAŞ, F., 1999

İktisadın Tarihi (3. Baskı). Siyasal Kitabevi, Ankara.

SEZER, B., 1997

Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

SEYİDOĞLU, H., 2002

Ekonomik Terimler – Ansiklopedik Sözlük, 3b. Güzem Can Yay. İstanbul.

SİMANDAN, D., 2009

International Encyclopedia of Human Geography, Brock University, Publisher: Elsevier, Editors: R. Kitchin; N. Thrift, pp.419-425, St. Catharines.

SÜEL, A., 1982

Organize Sanayi Bölgelerinin Geliştirilmesinde Doğrusal Programlama İle Bir Yöntem Denemesi; Manisa Organize Sanayi Bölgesi, Ege Üni., Güzel Sanatlar Fakültesi Yay. İzmir.

ŞAHİN, Y., 2010

Kentleşme Politikası, Murathan Yayınevi, Trabzon.

ŞAHİN, S., 2001

“Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri ve Malatya Örneği”, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Malatya.

ŞAHİN, H., 1990

Türkiye Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi İİBF İşletme İktisadı ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama merkezi, Bursa.

ŞENER, S., 2007

Osmanlı Sanayileşme Süreci ve Bu Süreçte Özel Girişimin Rolü, Dokuz Eylül

- TAŞLIGİL, N., 2005** Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 9, Sayı: 3, İzmir.
- TATAR, M., 2001** Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TEZEL, Y., S., 1994** Organize Sanayi Bölgeleri Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- TİLLY, R., 2010** Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TOPRAK, Z., 2001** Industrialization as an Historical Procces, Münster.
- TÜMERTEKİN ve ÖZGÜÇ, 2007** Kent Yönetimi ve Politikası, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- TÜMERTEKİN ve ÖZGÜÇ, 2006** Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TÜLEYKAN, H., ve BAYRAMOĞLU S., 2016** Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- YAMAN, M., 2005** Türkiye'de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal sertleşmenin günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları, International Journal of Social Science, Number: 44, s. 401-420.
- YAMAN, M., 2005** "Kent Planlamasında Organize Sanayi Bölgelerinin Yeri: Kütahya Örneği", Ankara.

YAHYAGİL M., 1998

Kentlerin kültürün gelişimine etkileri,
Sosyoloji Konferansları 25.Kitap, İ.Ü.İ.F.,
İstanbul.

YANBAY, Y.Ö., 2009

Adana Organize sanayi Bölgesinde
Sanayileşme ve Din İlişkileri, Çukurova
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Adana.

YAVAN, N., 2006

Türkiye’de Doğrudan Yabancı
Yatırımların Lokasyon Seçme üzerine
Uygulamalı Bir Araştırma, Doktora Tezi,
Ankara.

YAYMAN, H., 2008,

Türkiye’nin İdari Reform Tarihi,
Turhan Kitabevi, Ankara.

**YILDIRIM, E., LOPÇU, K.,
ÇAKMAKLI, S., 2011**

“Türkiye Ekonomisinde İktisadi
Dalgalanmalar ve Krizler: 1980 Öncesi ve
Sonrası Karşılaştırmalı Bir İnceleme”,
Bilsay Kuruç’a Armağan, Mülkiyeliler
Birliği Yayını, Ankara.

YÜCEL, F., 2014

Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşmede
İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık
Sanayi Planı 1934-1938, Ankara.

YÜCEL, F., 2015

Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşme
Öyküsü, TTGV Yayınları, Ankara.

YÜCEL, A., 1997

“Türkiye’de Arazi Kullanımı ve Sanayi Yer Seçiminde Kamu Sektörü ÖzelSektör İlişkileri” Organize Sanayi Bölgeleri DPT Yayınları, Ankara.

YÜCEL, A., 1996

“Türkiye’de OSB Uygulaması”, İçişleri Bakanlığı APK Planlama Kurs Notları, İçişleri Bk. Yay. Yayın No:416, Ankara.

2010

Zeytinburnu Belediye rehberi, İstanbul.

1995

İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge 1/50.000 Nazım Plan Raporu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü, Belbim A.Ş. Yayınları, İstanbul.

1977

Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Tebliğler Sempozyumu, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2000, Avrupa Komisyonu Çevre Genel müdürlüğü Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Yönetim Sisteminin Kurulması Kitapçığı, İstanbul.

1971

Türkiye’de Kentleşme, Komisyon Raporu, Ankara Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

2017

Beylikdüzü Belediyesi, Stratejik Plan,
İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

-Arslan, R., İstanbul Kentleşme Sürecinde Yapısal Değişim, 1975, (Çevrimiçi)
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101084>, 25.03.2018.

-Bozkurt, V., Bilgi Toplumu'nun Getirdikleri ve Türkiye, Ekonomi ve Toplum
Dergisi, Cilt:5 Sayı:2,2003, (Çevrimiçi), <http://www.isguc.org>,22.10.2017.

-Başoğlu, F., Bedrettin Dalan Röportajı, 2016,
(Çevrimiçi)<http://www.kobiforum.istanbul/roportaj-bedrettin-dalan/>,12.01.2018.

-Ertin, G., Türkiye’de Sanayi, 2013, (çevrimiçi), <http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/2291/unite10.pdf>, 28.12.2017.

-Özyurt, H., Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve
Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938), (çevrimiçi),
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/101196>, 20.10.2017

-Kocadağlı, A., Y., Beylikdüzü'nün Coğrafi Özellikleri, (çevrimiçi),
<http://www.beylikduzuketbellegi.com/Icerik/Goruntule/327>, 20.05.2018

-Özsağır, A., Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, 2008, (Çevrimiçi)
http://iibfdergi.kmu.edu.tr/usesfiles/file/haziran2008/Cilt8/say14/332_647.pdf,
27.03.2017.

-http://www.iosb.org.tr/v3/index.php?option=com_content&view=article&id=397&Itemid=81, (Çevrimiçi), 20.01.2018.

-<http://www.ibosb.com/sanayi/birlik-sanayi>, (Çevrimiçi), 20.01.2018

-<http://www.iayosb.com/tr/iayosb.php>, (Çevrimiçi), 12.02.2018

-<http://www.birlikosb.org.tr/tr/bosb/tarihce/1000140>, (Çevrimiçi), 12.03.2018

-<http://www.idosb.org.tr/hakkimizda.php>, (Çevrimiçi), 20.04.2018

-www.kadosan.org.tr, (Çevrimiçi), 02.01.2018

-https://www.nufusu.com/ilce/basaksehir_istanbul-nufusu, (Çevrimiçi), 17.02.2018

-<http://www.kobi-efor.com.tr/osb/osb-tanitim/beylikduzu-organize-sanayi-bolgesi-h3041.html>, (Çevrimiçi), 17.02.2018.

-www.ibosb.com/kurumsal, (Çevrimiçi), 17.02.2018.

-<http://www.trtarsiv.com/izle/129548/dunden-bugune-halic>, (Çevrimiçi), 15.05.2018

-<http://www.ormegiyim.com/2017/06/05/kapaklida-dev-bir-osb-kurulacak/>, (Çevrimiçi), 08.04.2018

-<https://www.sanayi.gov.tr/>, (Çevrimiçi), 08.04.2018

-<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151118-3.htm>, (Çevrimiçi), 20.04.2018.

-https://wikivisually.com/lang-tr/wiki/Tuzla,_%C4%B0stanbul, (Çevrimiçi) 29.04.2018.

-<https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=5875>, (Çevrimiçi), 04.05.2017.

-http://kisi.deu.edu.tr/uzeyme.dogan/dosyalar/Uretim_Islemler_Yonetimi_04, (Çevrimiçi), 04.05.2017.

-<https://www.paranomist.com/turkiyede-imalat-sanayinin-gelisimi-2.html>, (Çevrimiçi), 28.12.2017

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>, (çevrimiçi), 01.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan2.pdf>, (çevrimiçi), 05.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf>,

(çevrimiçi), 08.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan4.pdf>,
(Çevrimiçi), 12.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan5.pdf>,
(Çevrimiçi), 18.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan6.pdf>,
(Çevrimiçi), 21.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan7.pdf>,
(Çevrimiçi), 29.11.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan9.pdf>,
(çevrimiçi), 12.12.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan10.pdf>,
(çevrimiçi), 16.12.2017.

-<https://www.academia.edu/>, (Çevrimiçi), 21.12.2017.

-<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>, (Çevrimiçi), 21.12.2017.

-<http://osbuk.org/osbuk-ve-tarihcesi/>, Çevrimiçi, 21.03.2018.

-<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>, (Çevrimiçi), 21.03.2018.

-<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151118-3.htm>, (Çevrimiçi),
15.04.2018

-webdosya.csb.gov.tr/, (çevrimiçi), 26.12.2017

-<https://osbbs.sanayi.gov.tr/>, (çevrimiçi), 12.01.2018

-<https://ibb.gov.tr/>, (çevrimiçi), 14.01.2018

-<http://www.iosb.org.tr/haritaosb/haritaosb.htm>, (çevrimiçi), 24.01.2018

-<http://www.ibosb.com/sanayi/mermerciler-sanayi>, (çevrimiçi), 12.02.2018

-<http://www.iayosb.com/tr/iayosb/hakkimizda/100001>, (çevrimiçi), 01.03.2018.

-<http://www.birlikosb.org.tr/tr/bosb/hakkimizda/1000139>, (çevrimiçi), 19.03.2018.

-<http://www.kosb.com.tr/tarihce>, (çevrimiçi), 23.03.2018.

[http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal,\(çevrimiçi\),](http://www.ideriosb.org.tr/kurumsal,(çevrimiçi),) 29.03.2018.

-[http://www.ideriosb.org.tr/,\(çevrimiçi\),](http://www.ideriosb.org.tr/,(çevrimiçi),)01.04.2018.

-[http://www.itosb.org.tr/kurumsal/hakkimizda,\(çevrimiçi\),](http://www.itosb.org.tr/kurumsal/hakkimizda,(çevrimiçi),)15.04.2018.

-[https://osbbs.sanayi.gov.tr/osb/default.aspx?osbID=165,\(çevrimiçi\),](https://osbbs.sanayi.gov.tr/osb/default.aspx?osbID=165,(çevrimiçi),) 18.04.2018.

-[https://www.nufusu.com/ilce/tuzla_istanbul-nufusu,\(çevrimiçi\),](https://www.nufusu.com/ilce/tuzla_istanbul-nufusu,(çevrimiçi),) 19.04.2018

-[http://www.imes.org/tarihce/,\(çevrimiçi\),](http://www.imes.org/tarihce/,(çevrimiçi),) 21.04.2018.

-[http://www.dessanayi.org/hakkimizda,\(çevrimiçi\),](http://www.dessanayi.org/hakkimizda,(çevrimiçi),) 22.04.2018.

-[http://www.idosb.org.tr/bolge-tarihi.php,\(çevrimiçi\),](http://www.idosb.org.tr/bolge-tarihi.php,(çevrimiçi),) 23.04.2018.

-[http://www.imes.org/,\(çevrimiçi\),](http://www.imes.org/,(çevrimiçi),) 21.04.2018.

-[https://www.nufusu.com/ilce/umraniye_istanbul-nufusu,\(çevrimiçi\),](https://www.nufusu.com/ilce/umraniye_istanbul-nufusu,(çevrimiçi),) 29.04.2018.

-[http://konuttimes.com/antrium_projesinde_metrekaresi_3_bin_700_tl-18575,\(çevrimiçi\),](http://konuttimes.com/antrium_projesinde_metrekaresi_3_bin_700_tl-18575,(çevrimiçi),) 01.05.2018.

-[https://emlakkulisi.com/umraniye-ve-halkali-konut-projeleriyle-gelisti/380613,\(çevrimiçi\),](https://emlakkulisi.com/umraniye-ve-halkali-konut-projeleriyle-gelisti/380613,(çevrimiçi),) 03.05.2018).

-[http://www.imesosb.org/kurumsal/hakkimizda/tarihce/,\(çevrimiçi\),](http://www.imesosb.org/kurumsal/hakkimizda/tarihce/,(çevrimiçi),) 10.05.2018.

-[https://emlakkulisi.com/1984-yilinda-halici-kurtarmak-icin-calismalara-baslanmis/345651,\(çevrimiçi\),](https://emlakkulisi.com/1984-yilinda-halici-kurtarmak-icin-calismalara-baslanmis/345651,(çevrimiçi),) 15.05.2018.

-[http://www.imes.org/tarihce/,\(çevrimiçi\),](http://www.imes.org/tarihce/,(çevrimiçi),) 25.05.2018.

-[https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm,\(çevrimiçi\),](https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm,(çevrimiçi),)20.04.2018.

[http://v3.arkitera.com/diyalog.php?action=displaySession&ID=62&aID=648,\(çevrimiçi\),](http://v3.arkitera.com/diyalog.php?action=displaySession&ID=62&aID=648,(çevrimiçi),)12.10.2017.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ:

Adı ve Soyadı: Bilal YALÇINKAYA

Doğum Yeri: Muş/Malazgirt

Doğum Tarihi: 14.04.1975

EĞİTİM BİLGİLERİ:

Lisans: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü-(1997)

Yüksek Lisans: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Tez Adı: ”İnsanın Çevre Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği” -(2013)

Doktora: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı. Tez Adı : “Organize Sanayi Bölgeleri ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri” -(2018)

İLETİŞİM: bablisok.brusk@hotmail.com